

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การท่องเที่ยวฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน
5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

Travel to Resuscitate the Historic Routes Retracing The King
Rama V in 5 Southern Province : Songkhla Phatthalung,
Nakhon Si Thammarat, Trang and Satun

โดย คันธรส พวงแก้ว และคณะ

เมษายน 2552

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน
5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

Travel to Resuscitate the Historic Routes Retracing The King
Rama V in 5 Southern Province : Songkhla Phatthalung,
Nakhon Si Thammarat, Trang and Satun

คณะผู้วิจัย		สังกัด
คันทรส	พวงแก้ว	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
เสาวนีย์	อนุชาญ	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
สรารุณี	เลิศล้ำไตรภพ	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
พิฑูรย์	ทองนิม	มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
สุดาพร	แซ่เลี้ยว	บริษัท ทัวร์ เซาท์ ไทย จำกัด

ชุดโครงการ การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนของ
5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง ตรัง สตูล และนครศรีธรรมราช)

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จได้โดยการให้โอกาส และการสนับสนุนงบประมาณการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้ชุดโครงการ “การพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนของ 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง ตรัง สตูล และนครศรีธรรมราช)” ทำให้คณะผู้วิจัยได้พัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถด้านการวิจัยมากขึ้น

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ไพศาล เหล่าสุวรรณ รองศาสตราจารย์ทัศนีย์ ประธาน และอาจารย์ประภาส ปานเจียง ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เครื่องมือการวิจัยมีความสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้นำชุมชน นายองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนภาครัฐ ผู้ประกอบการนำเที่ยวและตัวแทน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ได้ให้ข้อมูล นำทางในการสำรวจสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาส ร่วมแสดงความคิดเห็น ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม ทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ อาจารย์สารูป ฤทธิ์ชู อาจารย์บุญเสริม ฤทธิภิรมย์ อาจารย์เอกรินทร์ สี่มหาศาล และอาจารย์สมเกียรติ พู่ระหงส์ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์อารี รังสิโยกฤษฏ์ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิศาสตร์ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์คำแนะนำ รวมถึงข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการวิพากษ์ประวัติศาสตร์ ทำให้งานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์ ถูกต้อง และชัดเจนมากขึ้น

ขอขอบพระคุณ คณะผู้บริหารของมหาวิทยาลัยหาดใหญ่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชัย รัตนากีรณวร ที่ให้โอกาส และอนุญาตคณะผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลการวิจัย ขอขอบคุณ นางสาวนิศาชล สกุดชาชญนรงค์ นางสาววิมล งามยิ่งยวด นางสาวอรุณศรี พุ่มนวล นางสาวอรุณพร อธิมาตรไมตรี นางสาวพจนีย์ ทิพย์ญาณ นางสาวลลิตา ชัยอดิศัย นางสาวมณีนุช ธาราสุข และนายวงศ์ปกรณ์ ธาราสุข ที่ให้ความช่วยเหลือในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ จัดเอกสาร ให้คำแนะนำ และเป็นกำลังใจแก่คณะผู้วิจัยมาโดยตลอด

คุณค่าของงานวิจัยฉบับนี้ขอมอบแด่บุพการี ครู-อาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมอันดีงามแก่คณะผู้วิจัย

คณะผู้วิจัย

10 เมษายน 2552

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

ภาคใต้เป็นภาคที่มีแหล่งท่องเที่ยวครบทั้ง 3 ประเภท คือ ประเภทธรรมชาติ ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น แต่นักท่องเที่ยวที่นิยมมาท่องเที่ยวภาคใต้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นกลับไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะภาคใต้เป็นภาคเดียวที่ไม่มีอุทยานประวัติศาสตร์ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ไม่ได้เชื่อมโยงกันในด้านประวัติศาสตร์เหมือนภาคอื่นๆ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ส่วนใหญ่จึงปรากฏอยู่ในลักษณะการบันทึกทางเอกสาร โดยเฉพาะเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งพระองค์ท่านได้เสด็จประพาสภาคใต้หลายครั้งในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ซึ่งหากไม่ทำการศึกษาศถานที่ที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าหลวงอาจสูญหายไปตามกาลเวลา จึงทำให้คณะผู้วิจัยสนใจทำวิจัย เรื่อง “การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล”

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล 3) สร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 35 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการใน 5 จังหวัดภาคใต้ มีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 116 คน และการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และกลุ่มนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร จำนวน 400 คน สัมภาษณ์ข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ส่วนผู้บริหารที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 45 คน ได้ใช้การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการแบ่งเขตการปกครอง เนื่องจากสมัยที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ การแบ่งเขตการปกครองมีความแตกต่างจากปัจจุบัน ดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้จึงใช้การแบ่งเขตการปกครองในปีพุทธศักราช 2551 เป็นเกณฑ์ในการกำหนดสถานที่ที่พระองค์เสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ และระยะเวลาในการทำวิจัย คือ 1 มกราคม 2551 – 10 เมษายน 2552

ผลการศึกษาพบว่า 1) ประวัติศาสตร์ และเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเสด็จประพาสทางบก และการเสด็จประพาสทางเรือ ซึ่งเส้นทางการเสด็จประพาสสามารถกำหนดได้ 9 เส้นทาง โดย**จังหวัดสงขลา** กำหนดได้ 2 เส้นทาง คือ (1) พระวิหารแดง พระธาตุเจดีย์หลวง บนเขาตังกวน เขาน้อย วัดมัทธมิมาวาสวรวิหาร สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา สวนวชิรวัฒน วัดเทพาไพโรจน์ และ (2) เส้นทางหลวงปู่ทวดหัวเขาแดง บ่อมประจำเมืองสิงขระ เกาะยอ (วัดแหลมพ้อ) วัดจะทิ้งพระ ที่ว่าการอำเภอสทิงพระ หาดมหาราช และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ ที่ตั้งพลับพลา แหลมบ่อท่อ **จังหวัดพัทลุง** กำหนดได้ 2 เส้นทาง คือ (1) เกาะมวย เกาะกระ (บริเวณหมู่เกาะสี่ เกาะห้า) เขาชัน และ (2) เส้นทางวัดคูหาสวรรค์ วัดวัง วัดควนมะพร้าว กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี ท่าเทียบเรือลำปำ ทะเลสาบลำปำ **จังหวัดนครศรีธรรมราช** กำหนดได้ 3 เส้นทาง คือ (1) อำเภอปากพนัง วัดท่าโพธิ์วรมหาวิหาร สนามหน้าเมือง กำแพงเมืองเก่าจังหวัดนครศรีธรรมราช สวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 พิพิธภัณฑสถานเมืองนครศรีธรรมราช (2) เส้นทางวัดพระธาตุวรมหาวิหาร ศาลหลักเมือง พระพุทธสิหิงค์ วัดสวนปาน หอพระอิสวรร หอพระนารายณ์ และ (3) เกาะกระ **จังหวัดตรัง** 1 เส้นทาง คือ ท่าหัวไทร โรงเรียนวัดควนธานี วัดควนธานี ศาลหลักเมืองตรัง บริเวณสวนทุเรียนอายุ 100 ปี และ**จังหวัดสตูล** 1 เส้นทาง คือ คฤหาสน์ภูเดิน อ่าวตะโลละวาว-เกาะตะรุเตา 2) กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เป็นการสื่อสารแบบสองทาง โดยใช้การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการควบคู่กับการสนทนากลุ่ม ได้โปรแกรมการท่องเที่ยว จำนวน 35 โปรแกรม แบ่งออกเป็น การจ้ดนำเที่ยว 1 วัน จำนวน 13 โปรแกรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการนำเที่ยวภายในจังหวัด ส่วนการจ้ดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน จำนวน 11 โปรแกรม และการจ้ดนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน จำนวน 11 โปรแกรม เป็นการจ้ดนำเที่ยวที่เชื่อมโยงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส สถานที่น่าชม สถานที่จำหน่ายสินค้าประจำท้องถิ่น และกิจกรรมการนำเที่ยว ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด 3) รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยว ตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และ

นักท่องเที่ยวนักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ ขณะที่องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ มีความคิดเห็นว่าเป็นรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ที่เข้าถึงชุมชน นักเรียน นักศึกษามากที่สุด คือ สื่อสิ่งพิมพ์ เพราะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่น นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และนักทัศนอาจรได้โดยตรง และสามารถกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ พร้อมปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่น แล้วเกิดการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ในรูปแบบการบอกต่อ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากคณะผู้วิจัยไปจัดทำเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ในท้องถิ่น อีกทั้งสอดแทรกเนื้อหาในแบบเรียน เรื่อง “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น”

ข้อสังเกตที่น่าสนใจ โครงการวิจัย “การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” เป็นโครงการที่หน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ให้ความสนใจ แต่ปัญหาที่พบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล คนในชุมชน ผู้ประกอบการ และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และบางสถานที่มีเพียงคนกลุ่มน้อยที่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง แต่ทราบข้อมูลเฉพาะภายในจังหวัดเท่านั้น

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิจัยในครั้งนี้ คือ ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ที่คณะผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในงานวิจัยฉบับนี้เป็นข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก ประกอบกับข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์ได้เรียบเรียงไว้ ทำให้ภาษาที่ใช้ค่อนข้างเข้าใจยาก ดังนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรทำคู่มือการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยปรับการใช้ภาษาให้ง่ายต่อการอ่านและการเข้าใจ และเพื่อแก้ปัญหาการไม่ทราบข้อมูลการเสด็จประพาสของท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยควรเผยแพร่ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง และควรจัดทัศนศึกษาแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ส่วนรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ควรประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อโทรทัศน์ ในการจัดการนำเที่ยวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ มัคคุเทศก์รุ่นเยาว์ เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนแก่นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา และนักทัศนอาจร อีกทั้งสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ควรสร้างจุดเด่น เช่น อนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้าหลวง หรือศิลาจารึก ตามสถานที่ที่พระองค์เสด็จประพาส

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : ABTC/SSPNT/00004

ชื่อโครงการ : การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัด

ภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

ชื่อนักวิจัย : นางสาวคันทรส พวงแก้ว, นางสาวเสาวนีย์ อนุชาญ, นายสราวุฒิ เลิศล้ำไตรภพ,

นายพิฑูรย์ ทองฉิม และนางสาวสุดาพร แซ่เลี้ยง

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ และบริษัททัวร์ เซาท์ ไทย

E-mail Address : kuntha_p@hotmail.com

ระยะเวลาโครงการ : 1 มกราคม 2551 – 10 เมษายน 2552

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) สร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ 1) การศึกษาประวัติศาสตร์ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 35 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง 2) กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการใน 5 จังหวัดภาคใต้ ควบคู่กับการสนทนากลุ่ม มีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 116 คน 3) การสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ แบ่งกลุ่มตัวอย่าง ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มนักเรียน และนักศึกษา 2) กลุ่มนักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว จำนวน 400 คน สัมภาษณ์ข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ส่วนผู้บริหารที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 45 คน ใช้การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผลการศึกษาพบว่า 1) ประวัติศาสตร์ และเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ กำหนดได้ 9 เส้นทาง สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเสด็จประพาส ทางบก และการเสด็จประพาสทางเรือ 2) กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เป็นกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งได้โปรแกรมการท่องเที่ยว จำนวน 35 โปรแกรม แบ่งออกเป็น การจ้ดนำเที่ยว 1 วัน จำนวน 13 โปรแกรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการนำเที่ยวภายในจังหวัด การจ้ดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน จำนวน 11 โปรแกรม และการจ้ดนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน จำนวน 11 โปรแกรม เป็นการจ้ดนำเที่ยวที่เชื่อมโยง

สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส สถานที่ที่น่าชม สถานที่จำหน่ายสินค้าประจำท้องถิ่น และกิจกรรมการนำเที่ยว ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด 3) รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยว ตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ ขณะที่ยังคงการบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ มีความคิดเห็นว่ารูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ที่เข้าถึงชุมชน นักเรียน นักศึกษามากที่สุด คือ สื่อสิ่งพิมพ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากคณะผู้วิจัย ไปจัดทำเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ในท้องถิ่น อีกทั้งสอดแทรกเนื้อหาในแบบเรียน เรื่อง “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น”

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำวิจัยในครั้งนี้ คือ 1) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรทำคู่มือการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยปรับการใช้ภาษาให้ง่ายต่อการอ่านและการเข้าใจ 2) การแก้ปัญหาการไม่ทราบข้อมูลการเสด็จประพาสของท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยควรเผยแพร่ข้อมูล การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และจัดทัศนศึกษาให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง 3) รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้าถึงชุมชน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และ นักทัศนอาจร ควรประชาสัมพันธ์ด้วยสื่อโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ อีกทั้งควรจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ มัคคุเทศก์รุ่นเยาว์ เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนแก่นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา และนักทัศนอาจรด้วย

คำหลัก : การท่องเที่ยว, พระพุทธเจ้าหลวง

ABSTRACT

Project Code : ABTC/SSPNT/00004

Project Title : Travel to Resuscitate the Historic Routes Retracing The King Rama V in 5 Southern Provinces : Songkhla, Phatthalung, Nakhon Si Thammarat, Trang and Satun

Investigators : Pongkhaew K., Anucham S., Lertlamtraipop S., Thongchim P., Sae-Lieo S., Hatyai University and Tour South Thai Company Limited

E-mail Address : kuntha_p@hotmail.com

Project Duration : 1 January 2008 – 31 December 2008

The purpose for the study is to examine the following : 1) an investigation to resuscitate the historic travel routes of King Rama V (King Chulalongkorn), 2) process to build through people participation on local wisdom, 3) to resuscitate King Chulalongkorn's royal visit to five Southern provinces, namely Songkhla, Phattalung, Nakorn Si Thamarat, Trang and Satun for historical tourism aspects. This study is a participatory action research (PAR).

The research methodology will be based on sampling a population base included : 1) semi-structured in-depth interview of 35 prominent historians, 2) compilation of local wisdom, and its dissemination through organized seminars and workshops in five provinces comprising of 116 focus group participation, 3) construct historical based education unit to transfer to students and tourists as well as excursionists, 4) 400 structured questionnaires will be disseminated to selected interviewees; other relevant information will be gathered from 40 tourism government policy planners and entrepreneurs based on group discussion.

Previous research findings revealed the followings: 1) royal visit to the south by King Chulalongkorn was divided into 9 routes of two modes, ie. , by land transport and waterways, 2) people participation process and compilation of local wisdom were implemented through 35 itineraries, ie. , 13 itineraries of 1-day-trip touring within one province, 11 itineraries of 2-day and one night, and 11 itineraries of 3-day and two-night

integrated touring to follow places where King Rama V had visited, sightseeing, shopping for local products and tour activities with an option of one and more provinces. All of these itineraries were associated to King Chulalongkorn's visits. 3) the pattern of royal journey and historical uniqueness and local wisdom transfer to tourists at large was done via television, one of the most effective media; likewise local administrative offices and Tourism Authority of Thailand were confident that print media were effective tool to reach local communities and students, this included "VIP of Historic Visits"

There are two essential recommendations : 1) Tourism Authority of Thailand and relevant tourism industry ought to be more careful in the publishing and editing of the royal visits to the south as a guidebook let or pamphlet to be disseminated to the public. It should be published both in Thai and English versions, or other languages. 2) if the local did not aware of the royal visits of King Chulalongkorn, Thailand. Research Fund may creatively take a role in dissemination of published literature pertaining to the royal visits to five provinces, 3) historical information via broadcast and print media, professional tourist guide training and young tourist guide training should be planned and implemented.

Keywords : Travel, The King Rama V

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ช
สารบัญ	ณ
สารบัญตาราง	ฐ
สารบัญภาพ	ฒ
บทที่ 1 บทนำ	1
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	3
คำถามการวิจัย	3
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
ขอบเขตการวิจัย	4
ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	5
แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	5
สรุป	6
บทที่ 2 วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา	7
จังหวัดสงขลา	7
จังหวัดพัทลุง	14
จังหวัดนครศรีธรรมราช	23
จังหวัดตรัง	27
จังหวัดสตูล	32

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
การมีส่วนร่วม	38
การจัดรายการนำเที่ยว	42
รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์	50
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	60
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	63
คำถามการวิจัยข้อที่ 1	63
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	63
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	63
การเก็บรวบรวมข้อมูล	64
การวิเคราะห์ข้อมูล	64
คำถามการวิจัยข้อที่ 2	65
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	65
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	65
การเก็บรวบรวมข้อมูล	66
การวิเคราะห์ข้อมูล	67
คำถามการวิจัยข้อที่ 3	67
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	67
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	68
การเก็บรวบรวมข้อมูล	69
การวิเคราะห์ข้อมูล	70
บทที่ 4 ผลการศึกษา และการอภิปรายผล	71
ผลการศึกษา	71
คำถามการวิจัยข้อที่ 1	71

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้	73
ประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้	135
สถานที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงใน 5 จังหวัดภาคใต้	171
สรุป	197
คำถามการวิจัยข้อที่ 2	200
โปรแกรมนำเที่ยว 1 วัน	201
โปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน	215
โปรแกรมนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน	232
สรุป	255
คำถามการวิจัยข้อที่ 3	256
การสำรวจรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น สู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอย พระพุทธเจ้าหลวง	256
การประชุมระดมความคิดเห็น เรื่อง “แนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอด ประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง”	282
สรุป	288
สรุปภาพรวมการตอบคำถามการวิจัยทั้งหมด	289
การอภิปรายผล	291
บทที่ 5 บทสรุป	298
บทสรุป	298
ข้อเสนอแนะ	303
บรรณานุกรม	305

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	314
ก แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก	315
ข แบบสอบถาม	318
ค บทความ	326
ง แบบฟอร์มการวิพากษ์ประวัติศาสตร์	346
จ หนังสือการขอใช้งานวิจัย และรายชื่อผู้ขอใช้งานวิจัย	349

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 เขตการปกครองของจังหวัดตรัง	30
ตารางที่ 2.2 ระยะทางจากตัวเมืองสตูลไปยังอำเภอต่างๆ	34
ตารางที่ 2.3 ระยะทางจากตัวเมืองสตูลไปยังจังหวัดใกล้เคียง	34
ตารางที่ 2.4 การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดสตูล	36
ตารางที่ 3.1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างนักศึกษา และนักท่องเที่ยวนำแนกรายจังหวัด	68
ตารางที่ 4.1 จำนวนร้อยละของข้อมูลทั่วไปของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยวนักทัศนอาจร นำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และ รายได้ต่อเดือน	258
ตารางที่ 4.2 จำนวน และร้อยละ การรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวของนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวนำแนกตามช่องทางการรับรู้ และจังหวัด	262
ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการใช้แหล่งข้อมูลในการประกอบการตัดสินใจท่องเที่ยว นำแนกตามจังหวัด	264
ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความรวดเร็วของช่องทางข้อมูล ที่ตรงตามความต้องการของนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวนำแนกตามจังหวัด	266
ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความน่าเชื่อถือของสื่อ นำแนกตามประเภทของสื่อ และจังหวัด	268
ตารางที่ 4.6 จำนวน และร้อยละการรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสภาคใต้ของ พระพุทธเจ้าหลวง นำแนกตามการรับรู้ข้อมูล ประเภทสื่อ และการไปท่องเที่ยวตามสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส โดยภาพรวมทั้ง 5 จังหวัด : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช สตูล และตรัง	271

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 4.7 จำนวน และร้อยละ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอย พระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด ของสื่อที่สามารถเข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม	275
ตารางที่ 4.8 จำนวน ร้อยละความสนใจ ของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร หากมีการจัดการท่องเที่ยวตามรอยการเสด็จของพระพุทธ- เจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้	277
ตารางที่ 4.9 เหตุผลประกอบการสนใจไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม	277
ตารางที่ 4.10 เหตุผลประกอบการไม่แน่ใจไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม	278
ตารางที่ 4.11 เหตุผลประกอบการไม่สนใจไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม	278
ตารางที่ 4.12 ข้อเสนอแนะของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง โดยภาพรวม	280

สารบัญภาพ

		หน้า
ภาพที่ 2.1	แผนที่อาณาเขตจังหวัดสงขลา	10
ภาพที่ 2.2	แผนที่อาณาเขตจังหวัดพัทลุง	18
ภาพที่ 2.3	แผนที่แสดงเขตการปกครองจังหวัดพัทลุง	21
ภาพที่ 2.4	แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช	24
ภาพที่ 2.5	การปกครองจังหวัดนครศรีธรรมราช	25
ภาพที่ 2.6	แผนที่จังหวัดตรัง	28
ภาพที่ 2.7	เส้นทางคมนาคม	29
ภาพที่ 2.8	เขตการปกครองจังหวัดตรัง	31
ภาพที่ 2.9	แผนที่จังหวัดสตูล	35
ภาพที่ 2.10	องค์ประกอบการท่องเที่ยว	44
ภาพที่ 2.11	การกระตุ้นและตอบสนองพฤติกรรมการบริโภคของนักท่องเที่ยว	53
ภาพที่ 4.1	การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้	72
ภาพที่ 4.2	วัดมัสฌิมาวาส (วัดกลาง)	76
ภาพที่ 4.3	อุโบสถวัดมัสฌิมาวาส พระเจ้าหลวงเคยเสด็จประทับในพระอุโบสถแห่งนี้	76
ภาพที่ 4.4	มรหุ่มเป็นที่ฝังศพสุลต่านสุไลมาน พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 107	78
ภาพที่ 4.5	ป้อมประจำเมืองสิงขระ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108	78
ภาพที่ 4.6	ศาลาพระวิหารแดง พระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	85
ภาพที่ 4.7	เจดีย์บนยอดเขาตังกวน พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จไปสักการะ	85
ภาพที่ 4.8	กำแพงเมืองสงขลา เป็นบริเวณสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรตลาด	86

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า	
ภาพที่ 4.9	สุเหร่า (มัสยิดอิสลาม) พระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานเงิน เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์	89
ภาพที่ 4.10	หน้าจวน หรือศาลากลางเก่า ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา	89
ภาพที่ 4.11	วัดจ๊ะทั้งพระ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 124	91
ภาพที่ 4.12	เจดีย์วัดจ๊ะทั้งพระ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 124	91
ภาพที่ 4.13	พระเชตุพน พุทธไสยาสน์ (พ่อเฒ่านอน) วัดจ๊ะทั้งพระ	92
ภาพที่ 4.14	ภาพหาดมหาธาตอสาบพิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นบริเวณ ที่พระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรวัดจ๊ะทั้งพระ	92
ภาพที่ 4.15	เส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา	94
ภาพที่ 4.16	เส้นทางการเสด็จประพาสบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และวัดจ๊ะทั้งพระ ของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา	95
ภาพที่ 4.17	เส้นทางการเสด็จประพาสเมืองเทพา ของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา	96
ภาพที่ 4.18	พระพุทธเจ้าหลวงฉายภาพหน้าเทวดา บริเวณเกาะมวย จังหวัดพัทลุง	98
ภาพที่ 4.19	อนุสาวรีย์พระพุทธเจ้าหลวง และรอยจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 108 หน้าเทวดา บริเวณเกาะมวยจังหวัดพัทลุง	99
ภาพที่ 4.20	บ่อน้ำร้อน บริเวณเกาะมวย จังหวัดพัทลุง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ ทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108	100
ภาพที่ 4.21	พระพุทธเจ้าหลวงฉายภาพบริเวณเกาะมวย จังหวัดพัทลุง	100
ภาพที่ 4.22	ศาลเจ้าตรงหน้าพลับพลา พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตร เมื่อ ร.ศ. 108	101
ภาพที่ 4.23	หมู่เกาะสี่ เกาะห้า พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108	102
ภาพที่ 4.24	ถ้ำเสือท้ายเกาะมวย พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108	103

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.25 บริเวณที่ตั้งพลับพลาที่ประทับริมทะเลสาบ ตำบลลำปำ ในปัจจุบัน	105
ภาพที่ 4.26 บริเวณที่พระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตรการสาธิตการจับจระเข้	106
ภาพที่ 4.27 วัดวัง	106
ภาพที่ 4.28 โบสถ์วัดวัง พระพุทธเจ้าหลวงประทับ เมื่อ ร.ศ. 108	106
ภาพที่ 4.29 พระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตรภาพภายในโบสถ์วัดวัง	106
ภาพที่ 4.30 ที่ถือน้ำพิพัทธ์สัตยา	106
ภาพที่ 4.31 วัดควนมะพร้าว และบรรยากาศภายในวัด เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับร้อน	108
ภาพที่ 4.32 เจดีย์บนเขา ณ วัดคูหาสวรรค์ ที่พระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตรเห็นแต่ไกล	108
ภาพที่ 4.33 พระพุทธรูปในวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จำนวน 26 องค์ ที่พระพุทธเจ้าหลวงทรงทอดพระเนตร	110
ภาพที่ 4.34 รอยจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 108 ณ วัดถ้ำคูหาสวรรค์	110
ภาพที่ 4.35 คณะกรรมการเมืองคอยถวายการต้อนรับพระพุทธเจ้าหลวง ณ ทำเนียบท่ามิหรำ 25 กรกฎาคม 2432	111
ภาพที่ 4.36 บริเวณท่าเนียบท่ามิหรำ ในปัจจุบัน	111
ภาพที่ 4.37 บริเวณต้นมะม่วงกล้วย 3 ต้น ณ ท่าเนียบท่ามิหรำในปัจจุบัน	112
ภาพที่ 4.38 เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดพัทลุง	114
ภาพที่ 4.39 สถานที่ตั้งพลับพลาบริเวณด้านหลังศาลหลักเมืองของพระพุทธเจ้าหลวงในปัจจุบัน	119
ภาพที่ 4.40 วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร	120
ภาพที่ 4.41 หอพระพุทธสิหิงค์ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาสักการะ	120
ภาพที่ 4.42 ศาลากลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช	120

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.43 กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสผ่าน	120
ภาพที่ 4.44 สนวนราชธานี ในปัจจุบันอยู่บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84	121
ภาพที่ 4.45 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรที่ตั้งศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ ในรัชกาลที่ 3 กับหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานนครศรีธรรมราช ณ วัดสวนปาน เมื่อ ร.ศ. 124	123
ภาพที่ 4.46 วัดสวนปาน พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่	123
ภาพที่ 4.47 เส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดนครศรีธรรมราช	126
ภาพที่ 4.48 สะพานท่าแก้มดำ	130
ภาพที่ 4.49 เส้นทางแยกระหว่างแม่น้ำตรัง และคลองขุด ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาส ถ่ายจากสะพานท่าแก้มดำ	130
ภาพที่ 4.50 ท่าหัวไทรเป็นท่าที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อเดินทางต่อไปยังพลับพลา ที่สร้างใกล้วัดควนธานี	131
ภาพที่ 4.51 โรงเรียนวัดควนธานี เดิมเป็นบริเวณพลับพลาที่ประทับใกล้วัดควนธานี	131
ภาพที่ 4.52 สวนยางพารา เดิมเป็นที่ตั้งศาลากลางเก่า	131
ภาพที่ 4.53 บริเวณสวนมะพร้าว สวนทุเรียนโบราณ เดิมเป็นสถานที่ราชการ และบ้านพระยามนตรี	132
ภาพที่ 4.54 เส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดตรัง	133
ภาพที่ 4.55 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-สตูล คฤหาสน์ภูเต็น	135
ภาพที่ 4.56 เส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสตูล	136
ภาพที่ 4.57 สถานีรถไฟเขาตังกวน นักท่องเที่ยวสามารถใช้บริการ เพื่อชมทิวทัศน์บนเขาตังกวน	137

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.58 พระเจดีย์หลวงเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาสักการะ	138
ภาพที่ 4.59 พระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับ	138
ภาพที่ 4.60 ศาลาพระวิหารแดง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับและตรัสให้สร้างเจดีย์ตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	139
ภาพที่ 4.61 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ไหลมบ่อพ่อ พระพุทธเจ้าหลวงทรงสรองแล้วหายจากอาการประชวร	141
ภาพที่ 4.62 บริเวณที่ตั้งพลับพลาที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวงเมื่อรัตนโกสินทรศก 108	142
ภาพที่ 4.63 บ้านพระยาสุนทรารักษ์ พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตรปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา	143
ภาพที่ 4.64 วัดแหลมพ้อ เป็นบริเวณท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จขึ้นเพื่อไปทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง	144
ภาพที่ 4.65 มรุ่มหัวเขาแดง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อรัตนโกสินทรศก 107	144
ภาพที่ 4.66 พระเจ้าหลวงทรงเสด็จขึ้นเพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรวัดจ๊ะทั้งพระ	145
ภาพที่ 4.67 บ่อมประจำเมืองสิงขระ (หัวเขาแดง) พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อรัตนโกสินทรศก 107	145
ภาพที่ 4.68 บ่อมป็นหัวเขาแดง	146
ภาพที่ 4.69 กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ บนเขาน้อย เป็นจุดชมทิวทัศน์เมืองสงขลา	146
ภาพที่ 4.70 แหลมสมิหลา เป็นบริเวณที่ตั้งพลับพลา และได้ทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง และการชนโค	147

สารบัญญภาพ (ต่อ)

	หน้า	
ภาพที่ 4.71	เกาะยอเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จชมสวน และโรงเผาโอ่ง-อ่าง	148
ภาพที่ 4.72	สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม)	148
ภาพที่ 4.73	ท่าเทียบเรือลำป่าเคยเป็นบริเวณที่ตั้งพลับพลาของพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อรัตนโกสินทรศก 108	149
ภาพที่ 4.74	สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง บริเวณหน้าถ้ำเทวดา จังหวัดพัทลุง	150
ภาพที่ 4.75	เจ้าแม่กวนอิม ณ เกาะกระ จังหวัดพัทลุง เป็นเกาะ 1 ใน 11 เกาะ ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร	150
ภาพที่ 4.76	พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรพระพุทธรูปในวัดถ้ำคูหาสวรรค์	151
ภาพที่ 4.77	พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับในอุโบสถวัดวัง และทอดพระเนตร ภาพจิตรกรรมฝาผนัง	152
ภาพที่ 4.78	วนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี จ.พัทลุง และกำแพงเมืองเก่าบริเวณวัดเขา จังหวัดพัทลุง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสผ่าน เพื่อไปวัดคูหาสวรรค์	153
ภาพที่ 4.79	พระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตรวัดมหาธาตุ วรมหาวิหาร พร้อมทั้ง ได้ถวายเทียนห่มผ้าพระธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์	156
ภาพที่ 4.80	พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดา- น้อยใหญ่ และศพหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช	156
ภาพที่ 4.81	อนุสาวรีย์พระพุทธเจ้าหลวง บริเวณสนามหน้าเมือง ซึ่งเคยเป็น บริเวณที่ตั้งพลับพลาที่ประทับ	157
ภาพที่ 4.82	กำแพงเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จพระราชทานดำเนินผ่านไปยังวัดมหาธาตุวรมหาวิหาร	158
ภาพที่ 4.83	หอพระพุทธสิหิงค์ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาสักการะพระพุทธสิหิงส์ เมื่อรัตนโกสินทรศก 107 และ 117	159

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 4.84 สนวนรีนฤดี และพิพิธภัณฑสถานเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต คือ สนวนราชธานี	161
ภาพที่ 4.85 ศาลากลางเมืองนครศรีธรรมราช	162
ภาพที่ 4.86 เกาะกระพระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาส และจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 119	164
ภาพที่ 4.87 พระอุโบสถวัดควนธานี พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมื่อ ร.ศ. 109	166
ภาพที่ 4.88 พระอุโบสถใหม่วัดควนธานีสร้างครอบอุโบสถที่ถูกไฟไหม้	166
ภาพที่ 4.89 ศาลหลักเมืองตราง พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เมื่อรัตนโกสินทรศก 109	168
ภาพที่ 4.90 หมู่เกาะตะรุเตา	169
ภาพที่ 4.91 พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินมาทอดสมอเรือ บริเวณหน้าอ่าวตะโลกวา	169
ภาพที่ 4.92 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสตูล คฤหาสน์ภูเด็น	170
ภาพที่ 4.93 พิพิธภัณฑสถานอำมะรงค์	175
ภาพที่ 4.94 ประภาคารบนยอดเขาตังกวน	175
ภาพที่ 4.95 ภูเขาอกทะลุ จังหวัดพัทลุง	176
ภาพที่ 4.96 ความงดงามภายในถ้ำเขาช้างหาย	187
ภาพที่ 4.97 อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี	190
ภาพที่ 4.98 อุทยานแห่งชาติทะเลบัน	194
ภาพที่ 4.99 เกาะอาดังราวี	195
ภาพที่ 4.100 เกาะหลี่เป๊ะ	196

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

การท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด ภาคใต้ในปี 2549 ประสบปัญหาวิกฤติจากภัยธรรมชาติ และผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ลดจำนวนลงทั้งชาวต่างชาติและชาวไทย แต่จากการกระตุ้นและส่งเสริมรวมทั้งการจัดกิจกรรมต่างๆ ของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทำให้ในครึ่งปีหลังนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติยังคงเดินทางมาท่องเที่ยวได้ตามปกติ (www.tat.or.th, 2550) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ 5 จังหวัดส่วนใหญ่เป็นชาวไทย และชาวต่างชาติในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น ยกเว้นจังหวัดตรังซึ่งมีแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม เช่น เกาะ ชายหาด ปะการัง และน้ำตก ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจากหลายประเทศนิยมเข้ามาท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แต่การท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีข้อจำกัดที่ฤดูกาล เนื่องจากภาคใต้มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นทะเลขนานทั้ง 2 ด้าน และมีลมมรสุมทำให้เกิดฤดูมรสุม ซึ่งส่งผลต่อการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยเฉพาะทางทะเล

แม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวภาคใต้มีหลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่ในบางจังหวัดกลับไม่ได้รับการส่งเสริมเท่าที่ควร โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อาจเป็นเพราะภาคใต้เป็นภาคเดียวที่ไม่มีอุทยานประวัติศาสตร์ ทั้งที่แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์มีลักษณะการกระจายตัวอยู่เป็นกลุ่มๆ ในแต่ละจังหวัด โดยเฉพาะ 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล แต่แหล่งท่องเที่ยวไม่ได้เชื่อมโยงถึงกันในด้านประวัติศาสตร์ เหมือนแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในภาคอื่นๆ เช่น ในภาคอีสานมีเส้นทางสายปราสาทหิน ทำให้เกิดการจัดกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเหมือนกัน และอยู่ไม่ห่างกันสามารถเชื่อมถึงกันได้ จนท้ายสุดแล้วสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญได้ แม้ภาคใต้ยังไม่ได้มีการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเหมือนกับภาคอื่นๆ แต่เรื่องราวและหลักฐานบางอย่างทางประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่ยังปรากฏอยู่ในลักษณะการบันทึกทางเอกสาร โดยเฉพาะเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหลวง หรือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งท่านได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนภาคใต้หลายครั้งในพื้นที่ นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สตูล และสงขลา

เรื่องราวบันทึกทางประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น ในปี พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้จับจองพื้นที่ไว้เป็นสวนหลวงสำหรับประพาสในคราวหน้า และได้พระราชทานชื่อว่า “สวนราชฤดี” (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16, 2542) ในปี 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสรอบแหลมมลายูที่ทรงแวะเมืองตรังที่ควนธานี และเมืองสงขลา (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2507) ซึ่งสามารถนำประวัติศาสตร์เหล่านี้มาเชื่อมโยงเรื่องราวให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

แต่ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ข้างต้นไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ส่งผลทำให้สถานที่บางแห่งกำลังจะสูญหาย เช่น สวนราชฤดี จังหวัดนครศรีธรรมราช เส้นทางคลองอู่ตะเภา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จพระราชดำเนินผ่าน และได้มีการตั้งพลับพลาที่ประทับ (สาชชikovันท์ สหาย, 2545) แต่ปัจจุบันพลับพลาที่ประทับสร้างตรงจุดใดนั้นยังไม่ทราบตำแหน่งแน่ชัด มีเพียงหลักฐานลายลักษณ์อักษรบันทึกไว้เท่านั้น ประวัติศาสตร์เหล่านี้หากไม่ทำการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าหลวงคงสูญหายไปตามกาลเวลา

ดังนั้นเพื่อเป็นการฟื้นฟู และยกระดับสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ ทางคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งจำหน่ายสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ แล้วสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยการผนวกกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล หลังจากนั้นจึงสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด ภาคใต้ เพื่อการประชาสัมพันธ์โดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เป็นโครงการนำร่องการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และอนุรักษ์ประวัติศาสตร์สำคัญของท้องถิ่น ด้วยการประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน และผู้นำชุมชน ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.2.1 เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

1.2.2 เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

1.2.3 เพื่อสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

1.3 คำถามการวิจัย

1.3.1 ประวัติศาสตร์สถานที่ แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เป็นอย่างไร และเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้อย่างไร

1.3.2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เป็นอย่างไร

1.3.3 รูปแบบใดที่สามารถถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

1.4.1 การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของคนจากที่แห่งหนึ่งไปยังอีกแห่งหนึ่งเป็นการชั่วคราว และเดินทางด้วยความสมัครใจ มีวัตถุประสงค์ เพื่อการพักผ่อน หรือหาความรู้ ซึ่งครอบคลุมถึงการเดินทางเพื่อธุรกิจตราบที่ผู้เดินทางยังมิได้ตั้งหลักแหล่งถาวร และไม่ได้รับรายได้เพื่อยังชีพจากเจ้าของถิ่นปลายทาง นอกจากนี้การท่องเที่ยวเป็นผลรวมของประสบการณ์พิเศษกับสัมผัสพันภาพ

ซึ่งเกิดจากการเดินทางและการพักผ่อนต่างถิ่นเป็นการชั่วคราวโดยมิได้ประกอบอาชีพ (เบญจมาศ อุทกศิริ, ออนไลน์. 2549: 1)

1.4.2 ประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง หมายถึง ความเป็นมาของเหตุการณ์ และเรื่องราวสำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าหลวงในการเสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก 107, 108, 109, 117, 119, 120, 124 และ 128 ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

1.4.3 รัตนโกสินทรศก หมายถึง การนับปีตั้งแต่วันเริ่มตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งกรุงรัตนโกสินทร์ตั้ง ภายหลังกุศกราช 2324 ปี หรือการคำนวณรัตนโกสินทรศกใช้พุทธศักราชลบด้วย 2324 ปี

1.4.4 การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการสื่อสารสองทางโดยคณะผู้วิจัยให้ข้อมูลต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ทั้งผู้นำชุมชน ชาวบ้านในพื้นที่ ผู้ประกอบการการท่องเที่ยวหรือตัวแทนจากบริษัทนำเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน และให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเสนอความคิดเห็นต่อคณะผู้วิจัย ในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

1.4.5 รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ หมายถึง สื่อการประชาสัมพันธ์ในการถ่ายทอด ประวัติศาสตร์ที่เข้าถึงนักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษามากที่สุด

1.5 ขอบเขตการวิจัย

การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสแหลมมลายูของพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อรัตนโกสินทรศก 107, 108, 109, 117, 119, 120, 124 และ 128 ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล รวมทั้งประวัติศาสตร์สถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส โดยมุ่งเน้นให้เกิดเชื่อมโยงเป็นเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จากการมีส่วนร่วม ของชุมชนและกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น รวมทั้งค้นหารูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอย พระพุทธเจ้าหลวง โดยมีข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการแบ่งเขตการปกครอง เนื่องจากสมัยที่ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ใน 5 จังหวัดภาคใต้ การแบ่งเขตการปกครองมีความแตกต่าง จากการแบ่งเขตการปกครองในปัจจุบัน ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงใช้การแบ่งเขตการปกครองใน

ปี พ.ศ. 2551 เป็นเกณฑ์ในการกำหนดสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ระยะเวลาในการวิจัย คือ 1 มกราคม 2551 - 10 เมษายน 2552 รวมเวลาที่ใช้ในการวิจัยทั้งสิ้น 15 เดือน 10 วัน

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

1.6.1 ชุมชนใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล มีการตื่นตัวเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ รับรู้ และวางแผนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มากขึ้น

1.6.2 นักท่องเที่ยว หรือนักทัศนอาจร ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ให้ความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล แล้วเดินทางมาท่องเที่ยวใน 5 จังหวัดนี้มากขึ้น

1.6.3 บริษัทนำเที่ยวสามารถนำเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ที่ได้จากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการจัดโปรแกรมนำเที่ยวได้

1.6.4 เศรษฐกิจการท่องเที่ยวใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ดีขึ้น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่น และในท้องถิ่นมาเที่ยวมากขึ้น

1.6.5 แหล่งจำหน่ายสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ในเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล มีรายได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวหรือนักทัศนอาจรมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงมากขึ้น

1.7 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.7.1 เผยแพร่การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรม ใน 5 จังหวัดภาคใต้ สำนักงานประสานงานการท่องเที่ยวใน 5 จังหวัดภาคใต้ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น รวมถึงโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ และผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้

1.7.2 โรงเรียนสามารถนำผลการวิจัยไปใช้สำหรับการเรียนการสอนเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นทางประวัติศาสตร์ และจัดทำเอกสารประกอบการสอนได้

1.8 สรุป

การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เน้นการศึกษาประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสแหลมมลายูของพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อรัตนโกสินทรศก 107, 108, 109, 117, 119, 120, 124 และ 128 หลังจากนั้นได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง รวมทั้งค้นหารูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถเข้าถึงนักท่องเที่ยว นักเรียน และนักศึกษา ตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยมุ่งหวังให้ชุมชนมีความตื่นตัวเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ รับรู้ และหวงแหนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มากขึ้น อีกทั้งบริษัทนำเที่ยวสามารถนำเส้นทางท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงไปใช้เป็นแนวทางในการจัดโปรแกรมนำเที่ยวได้ รวมถึงเศรษฐกิจการท่องเที่ยวใน 5 จังหวัด ดีขึ้น เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่น และในท้องถิ่นมาเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงมากขึ้น แล้วส่งผลให้ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล คงอยู่กับชุมชนและคนรุ่นหลังสืบไป

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยการท่องเที่ยวในพื้นที่ประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่การวิจัยใน 5 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ซึ่งแต่ละพื้นที่ย่อมมีบริบทแตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม และภูมิศาสตร์ ย่อมส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นในบทนี้จึงกล่าวถึง สภาพทั่วไป การปกครอง ทรัพยากร และข้อมูลทางเศรษฐกิจและสังคมใน 5 จังหวัดภาคใต้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

จังหวัดสงขลา

1. สภาพทั่วไป

สงขลา ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของประเทศไทยมาแต่สมัยโบราณ มีชุมชนโบราณและเมืองเก่าแก่ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียมประเพณี และการละเล่นพื้นเมือง ศิลปพื้นบ้าน เป็นมรดกทางวัฒนธรรม

สงขลาเพิ่งปรากฏเป็นครั้งแรกในบันทึกของพ่อค้าและนักเดินเรือชาวอาหรับ-เปอร์เซีย ระหว่าง ปี พ.ศ.1993-2093 ในนามของเมืองซิงกูร์ หรือซิงกอร่า แต่ในหนังสือประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและการเมืองแห่งราชอาณาจักรสยาม ของนายกิโยลาส แชรด์เวส เรียกชื่อเมืองสงขลา ว่า "เมืองสิงขร" จึงมีการสันนิษฐานว่า คำว่า สงขลา เพี้ยนมาจากชื่อ "สิงหลา" (อ่าน สิง-หะ-ลา) หรือ สิงขร เหตุผลที่สงขลามีชื่อว่า สิงหลา แปลว่าเมืองสิงห์ โดยได้ชื่อนี้มาจากพ่อค้าชาวเปอร์เซีย อินเดีย แล่นเรือมาค้าขาย ได้เห็นเกาะหนู เกาะแมว เมื่อมองแต่ไกล จะเห็นเป็นรูปสิงห์สองตัว หมอบเฝ้าปากทางเข้าเมืองสงขลา ชาวอินเดียจึงเรียกเมืองนี้ว่า สิงหลา ส่วนไทยเรียกว่า เมืองสทิง เมื่อมลายูเข้ามาติดต่อกับค้าขายกับเมืองสทิง ก็เรียกว่า เมืองสิงหลา แต่ออกเสียงเพี้ยนเป็นสำเนียงฝรั่งคือ เป็นซิงกอร่า (Singora) ไทยเรียกตามเสียงมลายูและฝรั่งเสียงเพี้ยนเป็นสงขลา อีกเหตุผลหนึ่งอ้างว่า สงขลาเพี้ยนมาจาก "สิงขร" แปลว่า ภูเขา โดยอ้างว่าเมืองสงขลาตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาแดง ต่อมาได้มีการพระราชทานนามเจ้าเมืองสงขลาว่า "วิเชียรคีรี" ซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศ (สำนักงานจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2551ก : 1)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราชวินิจฉัยไว้ว่า "สงขลา" เดิมชื่อ สิงหนคร (อ่านว่า สิง-หะ-นะ-คะ-ระ) เสี่ยงสระอะอยู่ท้าย มลายูไม่ชอบ จึงเปลี่ยนเป็นอา และชาวมลายู พูดสั้นเร็ว ตัดหะ และ นะ ออก คงเหลือ สิง-คะ-รา แต่ออกเสียงเป็น ชิงคะรา หรือ สิงโครา จนมีการเรียกเป็น ชิงกอรา (สำนักงานจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2551ก : 1)

สงขลา เป็นเมืองประวัติศาสตร์ มีเรื่องราวสืบต่อกันตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (สำนักงานจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2551ก : 1) มีการค้นพบหลักฐาน ได้แก่ ขวานหิน ซึ่งเป็นเครื่องมือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่อำเภอสทิงพระ ประวัติ ความเป็นมา และวัฒนธรรมสมัยที่เมืองสทิงพระ เจริญ เคน บูรลเบท ได้ให้ทัศนะว่า สทิงพระ คือศูนย์กลางของอาณาจักรเชียะโหหรือเซ็กโห เป็นแหล่งหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดียโดยตรงในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย เป็นเวลา ไม่น้อยกว่า 7 ศตวรรษ เพราะมีร่องรอยทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ที่แสดงให้เห็นว่าเมืองสทิงพระ เป็นศูนย์กลางการปกครองดินแดน รอบ ๆ ทะเลสาบสงขลาในสมัยนั้น

ในพุทธศตวรรษที่ 19 ชื่อเมืองสทิงพระเริ่มเลือนหายไป และเกิดชุมชนแห่งใหม่ใกล้เคียง ขึ้นแทน เรียกว่า "เมืองพัทลุงที่พะโคะ" ได้เจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาตั้งถาวรศาสตร์ ต่อมาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-22 พวกโจรสลัดมลายูได้เข้าคุกคามบ่อย ๆ ทำให้เมืองพัทลุงที่ พะโคะค่อย ๆ เสื่อม หลังจากนั้นเกิดชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น 2 แห่ง บริเวณรอบทะเลสาบสงขลา คือ บริเวณเขาแดงปากทะเลสาบสงขลา และได้กลายเป็นเมืองสงขลาภิรมยา และอีกแห่งที่บางแก้ว อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง และกลายเป็นเมืองพัทลุง

ระหว่างปี พ.ศ. 2162-2223 เมืองสงขลาภิรมยาแดงมีความเจริญด้านการค้าขายกับ ต่างประเทศ โดยมีเจ้าเมืองเชื้อสายมลายูอพยพมาจากอินโดนีเซีย พวกมลายูเหล่านี้ได้หลบหนี การค้าแบบผูกขาด ของพวกดัตช์มาเป็นการค้าแบบเสรีที่สงขลา โดยมีอังกฤษเป็นผู้สนับสนุนอยู่ เบื้องหลัง ในระยะแรกระหว่าง ปี พ.ศ. 2162-2185 เจ้าเมืองสงขลาเป็นมุสลิม หลังจากนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2185-2223 เจ้าเมืองสงขลาเป็นกบฏไม่ยอมขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา ในที่สุดจึงถูกสมเด็จพระนารายณ์- มหาราชปราบปรามจนราบคาบ และถูกปล่อยให้ทรุดโทรม และตกเป็นเมืองขึ้นของเมืองพัทลุง จนถึง ช่วงปี พ.ศ.2242-2319 เมืองสงขลาไปตั้งขึ้นใหม่ที่บริเวณบ้านแหลมสน เรียกว่า เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ตั้งอยู่ตรงข้ามกับที่ตั้งตัวเมืองสงขลาปัจจุบัน

เมืองสงขลาได้พัฒนาเป็นหัวเมืองขนาดใหญ่ ในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตอนต้น เมื่อ พ.ศ. 2310 ประเทศสยามเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า ได้เกิดก๊กต่าง ๆ ขึ้น เจ้าพระยามนทร ซึ่งตั้งตัวเป็นใหญ่ ได้ตั้ง นายวิเชียร ญาติมาเป็นเจ้าเมือง เมื่อพระเจ้ากรุงธนบุรีปราบก๊กเจ้านครได้ แต่งตั้งให้ จันเหียง แซ่เฮ่า ซึ่งเป็นนายอากรวังนก เป็นเจ้าเมืองในปี 2318 ได้รับพระราชทินนาม

เป็น "หลวงสุวรรณคีรีสมบัติ" (ต้นตระกูล ณ สงขลา) เชื้อสายของตระกูลนี้ได้ปกครองเมืองสงขลา ติดต่อกันมาไม่ขาดสายถึง 8 คน (พ.ศ. 2318-2444)

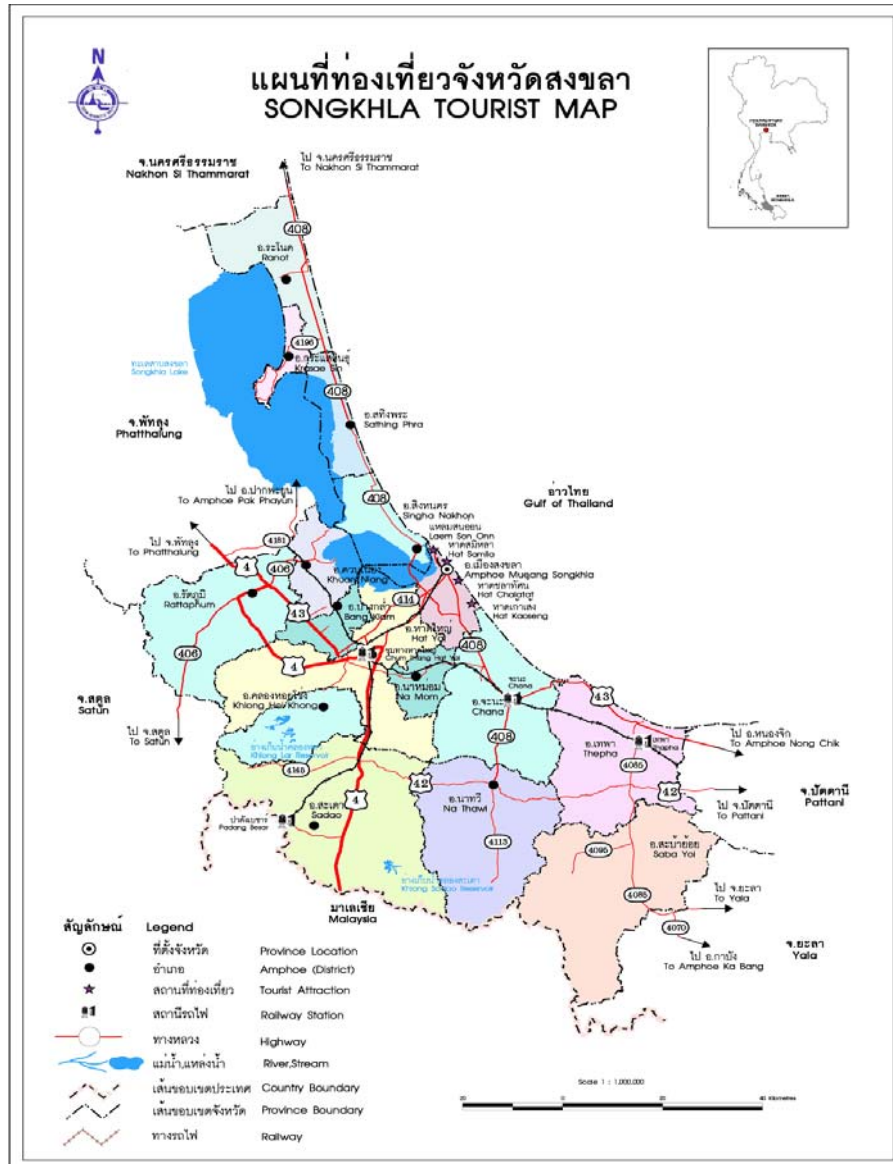
จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2379 สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) โปรดเกล้าให้พระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง) ก่อสร้างป้อมกำแพงเมือง ระหว่างที่ก่อสร้าง ตวนกู อาหมัดสะอัด ชักชวนหัวเมืองไทรบุรี ปัตตานี และหัวเมืองทั้ง 7 ยกมาตีสงขลา เมื่อปราบปรามขบถเรียบร้อยแล้ว จึงได้สร้างป้อม และกำแพงเมืองสงขลาจนเสร็จ และได้จัดให้มีการฝังหลักเมืองและได้ย้ายเมืองสงขลาไปยังฝั่งตะวันออกของแหลมสน "ตำบลบ่อยาง" คือ ในเขตเทศบาลนครสงขลา ปัจจุบัน

ครั้นถึงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูปการปกครอง ได้ทรงจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น และได้ส่งพระวิจิตรวรสาสน์ (ปั้น สุขุม) ลงมาเป็นข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. 2438 เป็นแห่งแรก และในปี พ.ศ. 2439 จึงได้จัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราช (พ.ศ. 2439-2458) และเป็นที่ตั้งศาลาว่าการภาคใต้ (พ.ศ. 2458-2468) นอกจากนี้เมืองสงขลาเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง สมุหเทศาภิบาลและอุปราชภาคใต้ จนสิ้นสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นถึงปี พ.ศ. 2475 ได้มีการยุบมณฑลและภาค เปลี่ยนเป็นจังหวัด สงขลาจึงเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้อันถึงปัจจุบัน

จังหวัดสงขลาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ตอนล่าง ระหว่างละติจูดที่ 6 องศา 17 ลิปดา - 7 องศา 56 ลิปดา เหนือ ลองจิจูด 100 องศา 01 ลิปดา - 101 องศา 06 ลิปดา ตะวันออก สูงจากระดับน้ำทะเล 4 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามเส้นทางรถไฟ 947 กิโลเมตร และทางหลวงแผ่นดิน 950 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง (สำนักงานจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2551ข : 1) ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดพัทลุง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อ่าวไทย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี รัฐเคดาห์ และรัฐเปอรลิสของมาเลเซีย
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสตูล

ภาพที่ 2.1 แผนที่อาณาเขตจังหวัดสงขลา

ที่มา: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เว็บไซต์ทัวร์ไทย ดอทคอม, 2551 : 1

การคมนาคมขนส่ง

1. ทางรถยนต์ จังหวัดสงขลา มีเส้นทางคมนาคม ทั้งทางหลวงแผ่นดิน และทางหลวงจังหวัดเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดระหว่างอำเภอและกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมระยะทาง 750.748 กม. ทางหลวงแผ่นดินที่สำคัญ (สำนักงานจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2551ค : 1) ได้แก่

1.1 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4 เป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับจังหวัดพัทลุง ไปสิ้นสุดที่สามแยกคลองแงะ- คลองพรวน อำเภอสะเดา ชายแดนมาเลเซีย ระยะทาง 80.146 กม.

1.2 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 42 เป็นเส้นทางแยกจากทางหลวงหมายเลข 4 ที่บ้านคลองแงะ ผ่านอำเภอนาทวีไปยัง อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี และต่อไปยังจังหวัดนราธิวาส ระยะทาง 69.811 กม.

1.3 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 43 เป็นเส้นทางเริ่มต้น จากสี่แยกคูหา อำเภอรัตภูมิ อำเภอหาดใหญ่ อำเภอนาหม่อม ไปเชื่อมต่อกับทางหลวง หมายเลข 406 ที่บ้านควนมีด อำเภอจะนะ ไปสิ้นสุดที่สามแยกคอนยาง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี ระยะทาง 104.268 กม.

1.4 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 406 เชื่อมต่อระหว่างสามแยกท่าชะมวง อำเภอรัตภูมิ กับอำเภอหาดใหญ่ ระยะทาง 26.487 กม.

1.5 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 407 (กาญจนวณิช) เชื่อมต่อระหว่างอำเภอเมืองสงขลา กับอำเภอหาดใหญ่ ระยะทาง 19.565 กม.

1.6 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 408 เริ่มจากบ้านปากกระวะ อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ผ่านทางแยกเข้าอำเภอระโนด อำเภอสทิงพระ ผ่านสะพานติณสูลานนท์ ไปเชื่อมต่อกับทางหลวงหมายเลข 408 ซึ่งเริ่มจากอำเภอเมืองสงขลา ไปอำเภอจะนะและอำเภอนาทวี ระยะทาง 153.342 กม.

1.7 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 414 (ลพบุรีราเมศวร์) เป็นเส้นทางเชื่อมต่อจากบ้านน้ำกระจาย อำเภอเมืองสงขลา ไปบรรจบทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 43 ที่บ้านควนลัง อำเภอหาดใหญ่ ระยะทาง 25.942 กม.

1.8 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4053-54 เส้นทางเริ่มต้นจาก อำเภอควนเนียง ผ่านไปยังอำเภอสะเดา – ปาดังเลซาร์ จนถึงทางแยกเข้าชายแดนมาเลเซีย รวมระยะทาง 19.172 กม.

1.9 ทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 4085 ผ่านบริเวณตำบลลำไพล – สะบ้าย้อย ถึงปากน้ำเทพา รวมระยะทาง 31.363 กม.

1.10 ทางหลวงหมายเลข 4113 ที่บ้านประกอบ อำเภอนาทวี รวมระยะทาง 30.400 กม. เชื่อมต่อในการเดินทาง มีรถยนต์โดยสารทั้งรถปรับอากาศ และรถยนต์โดยสารธรรมดาวิ่งรับส่งผู้โดยสารระหว่าง หาดใหญ่-กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง และจากหาดใหญ่ไปยังประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์

1.11 ทางหลวงหมายเลข 4135 แยกทางหลวงหมายเลข 414 - ท่าอากาศยาน-หาดใหญ่ รวมระยะทาง 9.965 กม.

นอกจากนี้ ยังมีเส้นทางหลวงที่สำคัญอื่น ๆ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมทางหลวงซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมที่ผ่านบริเวณคลองแงะ เกาะใหญ่ บ้านคลองบากระทุง และเส้นทาง

ต่อเขตเทศบาลตำบลสะเดา กม. 37+324 – กม. 19+400 บรรจบทางหลวงหมายเลข 4113 (สะท้อน) รวมระยะทางทั้งสิ้น 110.523 กม.

2. ทางรถไฟ จังหวัดสงขลามีสถานีรถไฟจำนวน 22 สถานี โดยเฉพาะสถานีรถไฟหาดใหญ่เป็นชุมทางการขนส่งสำคัญของภาคใต้ มีขบวนรถไฟวิ่งผ่านให้บริการแก่ผู้โดยสารหลายขบวน ขบวนรถไฟที่สำคัญ ได้แก่ รถด่วนยะลา-กรุงเทพฯ สุโขทัย-กรุงเทพฯ รถดีเซลรางยะลา-กรุงเทพฯ บัตเตอร์เวิร์ด-กรุงเทพฯ เป็นต้น

3. ทางน้ำ มีท่าเรือน้ำลึกสงขลาตั้งอยู่ที่ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร มีท่าเทียบเรือ 3 ท่ารองรับสินค้าได้ 1.1 ล้านตัน/ปี ในปี 2545 ปริมาณสินค้านำเข้า-ส่งออก ที่ใช้บริการขนส่งสินค้าผ่านท่าเรือน้ำลึกสงขลา จำนวน 1.2 ล้านตัน จึงจำเป็นต้องมีการขยายท่าเรือน้ำลึกสงขลา เพื่อสามารถรองรับปริมาณการขนส่งสินค้าได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังมีท่าเทียบเรือประมงองค์การสะพานปลา ตั้งอยู่บริเวณท่าสะพาน ท่าเทียบเรือของกองทัพเรือและท่าเทียบเรือของสำนักงานเจ้าท่าภูมิภาคที่ 4 ตั้งอยู่บริเวณฐานทัพเรือสงขลา

4. ทางอากาศ มีสนามบินขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นสนามบินนานาชาติ ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอคลองหอยโข่ง ห่างจากตัวเมืองหาดใหญ่ ระยะทาง 12 กิโลเมตร และยังมีสนามบินสงขลาตั้งอยู่ในเขตเทศบาลสงขลา อยู่ในความรับผิดชอบของกองทัพเรือ

2. การปกครอง จังหวัดสงขลา มีรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน 3 รูปแบบ (ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2550ก : 1) คือ

2.1 การบริหารราชการส่วนกลาง ประกอบด้วยส่วนราชการสังกัดส่วนกลาง ซึ่งมาตั้งหน่วยปฏิบัติงาน ในพื้นที่ ประมาณ 150 ส่วนราชการ

2.2 การบริหารราชการส่วนภูมิภาค จัดรูปแบบการปกครอง และการบริหารราชการออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ประกอบด้วยส่วนราชการประจำจังหวัด จำนวน 33 ส่วนราชการ และระดับอำเภอ ประกอบด้วย 16 อำเภอ 124 ตำบล 1,022 หมู่บ้าน

2.3 การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย

2.3.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง

2.3.2 องค์การบริหารส่วนตำบล 118 แห่ง

2.3.3 เทศบาลนคร 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลนครสงขลา และเทศบาลนครหาดใหญ่

2.3.4 เทศบาลเมือง 2 แห่ง ได้แก่ เทศบาลเมืองบ้านพรุ และเทศบาลเมืองสะเดา

2.3.5 เทศบาลตำบล 18 แห่ง ได้แก่ เทศบาลตำบลป่อเตุ เทศบาลตำบลจะทิ้งพระ เทศบาลตำบลบ้านนา เทศบาลตำบลนาทวี เทศบาลตำบลเทพา เทศบาลตำบลชะบ้าย้อย เทศบาลตำบลระโนด เทศบาลตำบลกำแพงเพชร เทศบาลตำบลนาสีทอง เทศบาลตำบลปริก เทศบาลตำบลคลองแงะ เทศบาลตำบลปาดังเบซาร์ เทศบาลตำบลพะตง เทศบาลตำบลควนเนียง เทศบาลตำบลควนลัง เทศบาลตำบลคองหงส์ เทศบาลตำบลคลองแหและเทศบาลตำบลสิงหนคร

3. ประชากร

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดที่มีประชากรมากเป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ รองมาจาก จังหวัดนครศรีธรรมราช มีประชากรทั้งสิ้น 2,200,998 คน เป็นเพศชาย 1,091,812 คน เพศหญิง 1,109,186 คน (ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2548 : 1) การนับถือศาสนา ประชากรใน จังหวัดสงขลาส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 64.03 รองลงมาคือ ศาสนา อิสลาม ร้อยละ 32.84 และศาสนาคริสต์ ร้อยละ 2.37 นอกนั้นนับถือศาสนาอื่นๆ อีกร้อยละ 0.76 (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2551 : 1)

4. ทรัพยากร

4.1 ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติของจังหวัดสงขลาที่สำคัญ ได้แก่

4.1.1 **ทรัพยากรดิน** เนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัดสงขลา 7,393.889 ตารางกิโลเมตร กองสำรวจดิน กรมพัฒนาที่ดิน ได้จำแนกดินในจังหวัดสงขลา ไว้ 95 ชุด ดินส่วนใหญ่เป็นดินทราย และดินทรายปนดินร่วนและดินเหนียวบางส่วน

4.1.2 **ทรัพยากรน้ำ** มีทั้งแหล่งน้ำผิวดิน และแหล่งน้ำใต้ดิน ซึ่งแหล่งน้ำผิวดิน ที่สำคัญ (ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2550ข : 1) คือ ทะเลสาบสงขลา คลองอู่ตะเภา คลองวาด คลองเทพา คลองรัตภูมิ คลองนาทวี

4.1.3 **ทรัพยากรป่าไม้** จังหวัดสงขลา ได้ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2507) รวม 41 ป่า เนื้อที่ 1,256,669.25 ไร่ หรือ 27.84% ของเนื้อที่จังหวัด จากการแปลภาพถ่ายดาวเทียมคงเหลือพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์ ปี 2548 ทั้งจังหวัดเนื้อที่ 535,343.75 ไร่ หรือ 11.96% ของเนื้อที่จังหวัด โดยผืนป่าใหญ่ๆ ของจังหวัดสงขลา (ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา, ออนไลน์. 2550ข : 1) มีจำนวน 7 กลุ่มป่า คือ 1) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอรัตภูมิ อำเภอหาดใหญ่ อำเภอกลองหอยโข่ง และอำเภอสะเดา ซึ่งเป็นบางส่วนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด (อำเภอรัตภูมิ) และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนาช้าง (อำเภอรัตภูมิ และอำเภอหาดใหญ่) ทั้งนี้ยังมีพื้นที่บางส่วนของพื้นที่เตรียมการผนวกกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนาช้าง (อำเภอกลองหอยโข่งและ

อำเภอสะเดา) 2) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอสะเดา และอำเภอนาทวี ซึ่งได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติเขาน้ำค้าง 3) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอนาหม่อม อำเภอจะนะ และอำเภอหาดใหญ่ ซึ่งได้รับการจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาหลวง 4) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอจะนะ อำเภอหาดใหญ่ และอำเภอสะเดา 5) กลุ่มป่าในท้องที่อำเภอจะนะ อำเภอเทพา และอำเภอนาทวี ซึ่งบางส่วนได้รับการจัดตั้งเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาปะช้าง – แผลมขาม 6) กลุ่มป่าในท้องที่ตำบลเปียน ตำบลบ้านโหนด ตำบลสะบ้าย้อย และตำบลารคีรี อำเภอสะบ้าย้อย ซึ่งเป็นพื้นที่บางส่วนของพื้นที่เตรียมการอุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว 7) กลุ่มป่าในท้องที่ตำบลทุ่งพอ ตำบลเขาแดง ตำบลจะแหน ตำบลบาโฮย อำเภอสะบ้าย้อย ซึ่งเป็นพื้นที่บางส่วนของพื้นที่เตรียมการอุทยานแห่งชาติสันกาลาคีรี

5. สภาพเศรษฐกิจและสังคม สภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม รองลงมาได้แก่ การพาณิชย์ อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และอื่น ๆ ส่วนการอุตสาหกรรมจังหวัดสงขลาเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคใต้ (ฉลุงและโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในจังหวัดสงขลา) มีโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับอนุญาตและเปิดประกอบ จำนวน 1,667 โรงงาน

จังหวัดพัทลุง

1. สภาพทั่วไป

พัทลุงเป็นเมืองประวัติอันเก่าแก่โบราณเมืองหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย เป็นเมืองแห่งขุนเขา ตัวเมืองมีเขาอกทะลุเป็นสัญลักษณ์สูงเด่นมองเห็นแต่ไกล ได้ชื่อว่าเป็นเมืองต้นกำเนิดของหนังตะลุงและโนรา พัทลุงมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดังปรากฏหลักฐานจากการค้นพบขวานหินขัดในท้องที่ทั่วไปหลายอำเภอในสมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13-14) บริเวณเมืองพัทลุงเป็นแหล่งชุมชนที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดียในด้านพระพุทธศาสนาลัทธิมหายานมีหลักฐานค้นพบ เช่น พระพิมพ์ดินดิบจำนวนมากเป็นรูปพระโพธิสัตว์รูปเทวดาโดยค้นพบบริเวณถ้ำคูหาสวรรค์และถ้ำเขาอกทะลุ (สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549 : 1)

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 19 เมืองพัทลุงได้ตั้งขึ้นอย่างมั่นคงภายใต้การปกครองของกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ได้ปรากฏชื่อเมืองพัทลุง ในกฎหมายพระอัยการนาทหารหัวเมือง พ.ศ.1998 ระบุว่าเมืองพัทลุงมีฐานะเป็นเมืองชั้นตรี ซึ่งนับได้ว่าเป็นหัวเมืองหนึ่งของพระราชอาณาจักรทางใต้ที่ตั้งเมืองพัทลุงในระยะเริ่มแรกนั้นเชื่อกันว่า ตั้งอยู่ที่เมืองสทิงพระจังหวัดสงขลา ในปัจจุบัน มักจะประสบปัญหาโดนโจมตีจากกลุ่มโจรสลัดมาเลย์อยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มโจรสลัดราแจะอารูและอุยงคตนะได้เข้าปล้นสะดมโจมตีเผาทำลายเมืองอยู่เนืองๆ (สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549 : 1)

ในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม ตะโตะโถมกอล ชาวมุสลิมที่อพยพมาจากเมืองสาเลห์ บริเวณหมู่เกาะซาวซึ่งเป็นต้นตระกูลของสุลต่านสุไลมานแห่งเมืองสงขลาได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานค้าขาย ณ หัวเขาแดง แล้วตั้งประชาคมมุสลิมขึ้นตรงนั้นอย่างสงบ ไม่มีการขัดแย้งกับชาวเมืองที่อยู่มาก่อน ปักหลักอยู่ยาวนานจนมีผู้คนอพยพมาอาศัยอยู่มากขึ้นในที่สุดก็พัฒนาขึ้นมาเป็นเมืองท่าปลอดภาษี มีเรือสำเภาแวะเข้ามาซื้ออบทบาทของตะโตะโถมกอลได้รับการสนับสนุนจากอาณาจักรศรีอยุธยาด้วยดี พระเจ้าทรงธรรมโปรดเกล้าฯแต่งตั้งเป็น "ข้าหลวงใหญ่" ผู้ดำรงตำแหน่งนี้ต่อมาคือท่านสุไลมานบุตรชายคนโต มีหน้าที่ปกครองดูแลรักษาความสงบของพื้นที่ตั้งแต่ตอนล่างของนครศรีธรรมราช มาจดเขตปัตตานี ครอบคลุมครึ่งล่างของเมืองตรัง ปะเหลียน พัทลุง และสงขลา นอกจากนี้ก็ต้องเก็บส่วยสาอากรส่งถวายพระเจ้าแผ่นดินที่กรุงศรีอยุธยา ท่านสุไลมานก็ได้ทำหน้าที่นี้เรียบร้อยด้วยดีมาตลอด ต่อมาได้ย้ายเมืองสงขลาจากสทิงพระมายังหัวเขาแดงซึ่งมีชัยภูมิป้องกันตนเองได้ดีกว่า

ในสมัยสุลต่านสุไลมาน บุตรของตะโตะโถมกอล ได้ส่ง ฟารีซี น้องชายซึ่งเป็นปลัดเมือง มาสร้างเมืองใหม่ที่เขาชัยบุรี เพื่อป้องกันศัตรูที่จะมาโจมตีเมืองสงขลาทางบก ภายหลังได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองพัทลุง และได้ย้ายเมืองพัทลุงออกจากเมืองสงขลาตั้งแต่นั้น และตั้งเมืองอยู่ที่เขาชัยบุรีตลอดมาจนกระทั่งสิ้นกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. 2310 (สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549 : 1)

ในสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ได้มีการย้ายสถานที่ตั้งเมืองอีกหลายครั้งและได้ยกขึ้นเป็นเมืองชั้นโทในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในช่วงนี้เมืองพัทลุงมีผู้นำที่มีความสำคัญในการสร้างความเจริญและความมั่นคงให้กับบ้านเมืองหลายท่าน อาทิ

สมัยธนบุรี พ.ศ. 2311 พระยาพิมลขันธุ์ได้ย้ายเมืองพัทลุงจาก "ตำบลปรางม" มาตั้งที่ พญาขันธุ์ (บ้านสวนมะพร้าว) พ.ศ. 2312 นายจัน มหาดเล็กเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ย้ายเมืองไปตั้งที่ "บ้านม่วง" (เขตตำบลพระยาขันธุ์) พ.ศ. 2315 นายขุน เจ้าเมืองพัทลุง ย้ายไปตั้งที่ "โคกลุง" ลำป่า

สมัยรัตนโกสินทร์ เมืองพัทลุง ย้ายไปตั้งที่ "ศาลาโตะโวก" ลำป่า พ.ศ. 2335 หลวงนายศักดิ์ (ทองขาว) ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง ย้ายไปตั้งที่ "บ้านสวนดอกไม้" (วังเก่า-วังใหม่ ในปัจจุบัน) พ.ศ. 2467 พระคณาภัยสุนทร ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ย้ายเมืองไปตั้งที่ "คูหาสวรรค์หรือวังเนียง" ในปัจจุบัน เพื่อความสะดวกในการคมนาคมทางรถไฟ ส่วนประชาชนชาวเมืองพัทลุงก็ได้มีบทบาทในการร่วมมือกับผู้นำต่อสู้ป้องกันเอกราชของชาติมาหลายครั้ง เช่น เมื่อสงครามเก้าทัพ (พ.ศ. 2328 – 2329) พม่าจัดกองทัพใหญ่ 9 ทัพ 1 ใน 9 ทัพ มีเกว๋นแมงยีเป็นแม่ทัพ ยกลงมาตีทางใต้ได้เมืองกระบุรี ระนอง ชุมพร ไชยา และนครศรีธรรมราช ตามลำดับ

ขณะที่กำลังจัดไพร่พลอยู่ที่นครศรีธรรมราช เพื่อจะยกมาตีเมืองพัทลุงและสงขลานั้น พระยาพัทลุงโดยความร่วมมือจากพระมหาช่วยแห่งวัดป่าลิไลยก์ ได้รวบรวมชาวพัทลุงประมาณ 1,000 คน ยกออกไปตั้งขัดตาทัพที่คลองท่าเสม็ด จนกระทั่งทัพของสมเด็จพระราชาธิราชวงศ์สุรสิงหนาท วังหน้าในรัชกาลที่ 1 ทรงยกกองทัพมาช่วยหัวเมืองปักษ์ใต้ ตีทัพพม่าแตกหนีไป พระมหาช่วยได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ลาสิกขาแล้วแต่งตั้งเป็นพระยาทุกขราษฎร์ช่วยราชการเมืองพัทลุง นอกจากสงครามกับพม่าแล้วชาวพัทลุงยังมีบทบาทสำคัญในการรักษาความมั่นคงปลอดภัยของประเทศชาติในหัวเมืองภาคใต้ เพราะปรากฏอยู่เสมอว่าทางเมืองหลวงได้มีคำสั่งให้เกณฑ์ชาวพัทลุง พร้อมด้วยเสบียงอาหารไปทำสงครามปราบปรามกบฏในหัวเมืองมลายูเช่น กบฏไทรบุรี พ.ศ.2373 และพ.ศ. 2381 ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นความสำคัญของเมืองพัทลุงทางการเมือง การปกครองในอดีตเป็นอย่างดี (สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549 : 2)

ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปฏิรูปการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาลใน พ.ศ. 2437 และได้ประกาศจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2439 ประกอบด้วยเมืองต่างๆ คือ นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และหัวเมืองทั้ง 7 ที่เป็นเมืองปัตตานีเดิม สำหรับเมืองพัทลุงแบ่งการปกครองออกเป็น 3 อำเภอ คืออำเภอกลางเมือง อำเภออุดร อำเภอทักษิณ ขณะนั้นตัวเมืองตั้งอยู่ที่ตำบลลำปำ จนกระทั่ง พ.ศ. 2467 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองพัทลุงมาอยู่ที่ตำบลคูหาสวรรค์ในปัจจุบัน เพื่อจะได้อยู่ใกล้เส้นทางรถไฟ และสะดวกในด้านติดต่อกับเมืองต่างๆ จากอดีตถึงปัจจุบันเมืองพัทลุงได้มีการย้ายเมืองหลายครั้ง สถานที่เคยเป็นที่ตั้งเมืองพัทลุงมาแล้ว (สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549 : 2) ได้แก่

โคกเมืองแก้ว ปัจจุบัน หมู่ที่ 4 ตำบลจองถนน อำเภอเขาชัยสน

บ้านควนแร่ ปัจจุบัน หมู่ที่ 1 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง

เขาชัยบุรี (เขาเมือง) ปัจจุบัน เขต 3 ตำบล คือ ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง

ท่าเสม็ด ปัจจุบัน ตำบลท่าเสม็ด อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

เมืองพระรถ ปัจจุบัน หมู่ที่ 1 ตำบลควนมะพร้าว อำเภอเมืองพัทลุง

บ้านควนมะพร้าว ปัจจุบัน หมู่ที่ 2 ตำบลพญาขัน อำเภอเมืองพัทลุง

บ้านม่วง ปัจจุบัน หมู่ที่ 2 ตำบลพญาขัน อำเภอเมืองพัทลุง

บ้านโคกสูง ปัจจุบัน หมู่ที่ 4 ตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 ได้มีการจัดระเบียบบริหารส่วนภูมิภาคเป็นจังหวัดและอำเภอ ได้ยกเลิกการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ทำให้เมืองพัทลุงมีฐานะเป็นจังหวัดหนึ่ง ในปัจจุบัน จังหวัดพัทลุง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมืองพัทลุง อำเภอ

ควนขนุน อำเภอเขาชัยสน อำเภอปากพะยูน อำเภอกงหราอำเภอตะโหมด อำเภอป่าบอน อำเภอศรีบรรพต อำเภอป่าพะยอม อำเภอบางแก้วและกิ่งอำเภอศรีนครินทร์ นอกจากนี้ด้านการเมืองการปกครองแล้ว สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ด้านศาสนาและศิลปวัฒนธรรมเมืองพัทลุงเคยมีชื่อเสียงในการละเล่นพื้นเมือง คือหนังตะลุง มโนราห์ ลิเกป่า ส่วนด้านศาสนา ได้มีการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนามาตั้งแต่อดีต มีการพระราชทานพื้นที่พระกัลปนา วัดเขียนบางแก้ว วัดสทัง วัดพะโต๊ะเพื่อบำรุงรักษาวัดให้เจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา

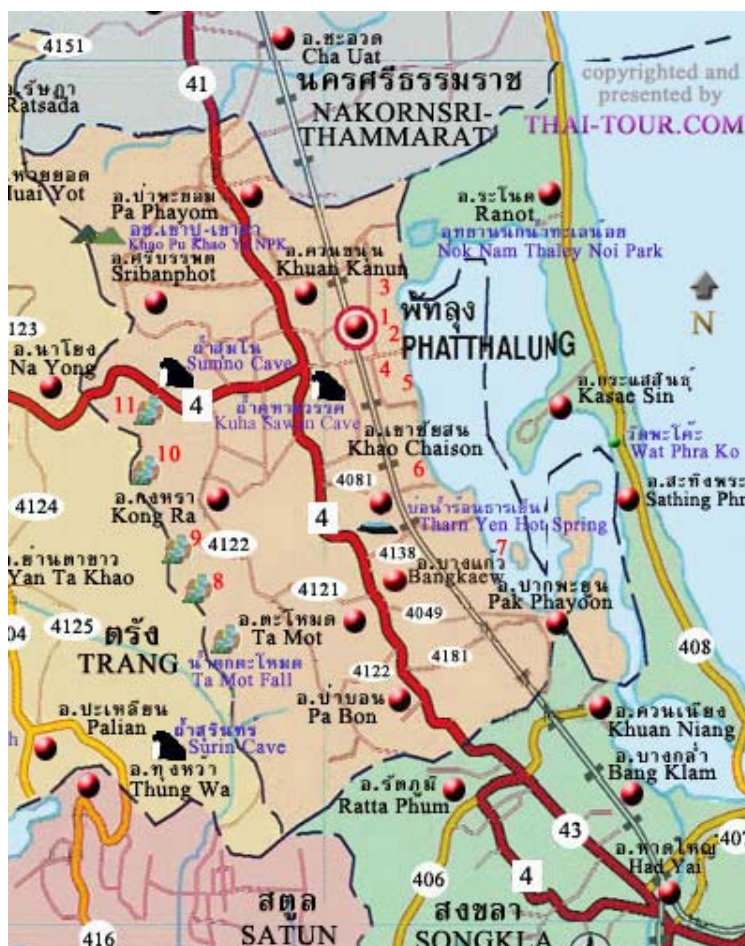
ในสมัยก่อนชื่อเมืองพัทลุง ไม่ได้เขียนอย่างที่ปรากฏให้เห็นจากหลักฐานพบว่าบนเหรียญอะเปะพัทลุง พ.ศ. 2426 เขียนว่า พัททะลุง และพัตลุง ในเอกสารของไทย ใช้ต่างกันมากมาย ได้แก่ พัตตะลุง พัตทลุง พัทลุง พัตทลุง พัทลุง พัทลุง ในเอกสารเบอร์นีของอังกฤษสมัยรัชกาลที่ 3 เขียนว่า Bondelun และ Merdelong ของนายลามาร์ วิศวกรชาวฝรั่งเศส สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เขียนว่า Bourdelun ความหมายของชื่อเมืองหมายถึงเมืองข้างหรือเมืองเกี่ยวเนื่องด้วยข้างซึ่งตรงกับข้อเท็จจริงหลายประการ คำว่า “พัต-พัท-พัท” ยังไม่อาจทราบได้ว่าคำเดิมเขียนอย่างไร คำไหน ทราบเพียงว่าใช้เป็นคำขึ้นต้น ส่วนคำพื้นเมืองที่เรียกว่า “ตะลุง” แปลว่าเสาหลักข้างหรือไม้หลักผูกข้างชื่อบ้านนามเมืองของพัทลุงที่เกี่ยวกับข้างมีมากหรือจะเรียกว่าเป็น “เมืองข้าง” ก็ได้โดยเฉพาะทางฝั่งตะวันตกของทะเลสาบสงขลาในแถบชะรัดซึ่งอยู่ติดกับเทือกเขาบรรทัด มีข้างป่าชุกชุม และในตำนานนางเลือดขาวตำนานเมืองพัทลุงกล่าวว่า ตาสามโม ยายเพชรเป็นหมอสดำหมอเผ่านายกองข้าง เลี้ยงข้างส่งเจ้าพระยากรุงทองทุกปี ต่อมาพระกุมารกับนางเลือดขาวก็ได้รับมรดกเป็นนายกองเลี้ยงข้างส่งส่วยซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านบางส่วนยังคงนับถือ “ตาสามข้าง” (สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์, 2549 : 2)

จังหวัดพัทลุงตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู หรือ แหลมทอง (Golden Khersonese) ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคใต้ของประเทศไทยหรือฝั่งตะวันตกของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (Songkhla Lake Basin) โดยตั้งอยู่บริเวณเส้นรุ้ง (latitude) ที่ 7 องศา 5 ลิปดา ถึง 7 องศา 55 ลิปดา เหนือ และเส้นแวง (Longitude) ที่ 99 องศา 44 ลิปดา ถึง 100 องศา 25 ลิปดา ตะวันออก อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางรถไฟ สายใต้ประมาณ 846 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 ประมาณ 856 กิโลเมตร หรือตามทางหลวง แผ่นดินหมายเลข 4 (ถนนเพชรเกษม) ประมาณ 1,200 กิโลเมตร มีรูปร่างลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยมีส่วน กว้างที่สุดตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก ประมาณ 56 กิโลเมตร และส่วนยาวที่สุดตามแนวทิศเหนือ-ใต้ ประมาณ 83 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 3,424.473 ตารางกิโลเมตร หรือ 2,140,295.60 ไร่ เป็นพื้นดิน 1,919,446 ไร่ และเป็นพื้นน้ำ 220,850 ไร่ (ที่ตั้งจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์, 2551 : 1) นับเป็นจังหวัด

ที่มีเนื้อที่มากเป็นอันดับที่ 10 ของภาคใต้และเป็นอันดับที่ 58 ของประเทศไทย มีอาณาเขตติดต่อ (สำนักงานจังหวัดพัทลุง. ออนไลน์, 2549 : 1-2) ดังนี้

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา
- ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอรัตภูมิ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา และอำเภอกวนกาหลง จังหวัดสตูล
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ทะเลสาบสงขลา เขตอำเภอระโนด กระแสสินธุ์ สทิงพระ และสิงหนคร จังหวัดสงขลา
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ เทือกเขานครศรีธรรมราชหรือเขาบรรทัด เขตอำเภอห้วยยอด เมืองตรัง นาโยง ย่านตาขาว และปะเหลียน จังหวัดตรัง

ภาพที่ 2.2 แผนที่อาณาเขตจังหวัดพัทลุง

ที่มา : บริษัท ไทยทัวร์ อินโฟ จำกัด. ออนไลน์, 2549: 1.

ลักษณะภูมิประเทศ สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไป นอกจากบริเวณทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญแล้ว ยังมีส่วนที่เป็นพื้นดินที่ค่อย ๆ ลาดต่ำจากด้านทิศตะวันตกมายังด้านทิศตะวันออกของจังหวัด พื้นที่ตอนในสุดทางด้านตะวันตก มีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 ถัดมาทางทิศตะวันออกเป็นที่ดอน ซึ่งเป็นบริเวณที่พื้นผิวเหลือจากการกัดกร่อน ถัดลงมาทางด้านตะวันออก เป็นที่ราบจนจดพื้นที่ส่วนที่เป็นทะเลสาบสงขลา ภูมิประเทศของจังหวัดพัทลุงสามารถจำแนกออกเป็นสี่ลักษณะคือพื้นที่ภูเขา พื้นที่ลูกคลื่นลอนชัน พื้นที่ราบ และพื้นที่เกาะ

ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดพัทลุง มีภูมิอากาศแบบร้อนชื้นเขตรมรุ่ม มีฝนตกเกือบตลอดปี อุณหภูมิก่อนข้างสม่ำเสมอ อุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน และอุณหภูมิต่ำสุดในเดือนธันวาคม ลมมรสุม จังหวัดพัทลุงได้รับอิทธิพลจากลมต่าง ๆ ดังนี้

1. ลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ หรือลมมรสุมฤดูร้อน จังหวัดพัทลุงนิยมเรียกว่า ลมพัดหรือลมพญา เพราะว่า ลมได้หอบเอาฝนพัดเข้ามาด้วย โดยข้ามเทือกเขาบรรทัด มาตกในเขตจังหวัดพัทลุงประปรายตลอดฤดูกาล ระหว่างกลางเดือนพฤษภาคมถึงกลางเดือนตุลาคม

2. ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ หรือลมมรสุมหนาว พัดปกคลุมระหว่างกลางเดือนตุลาคมถึงกลางเดือนมกราคม จังหวัดพัทลุงเรียกว่า ลมตะเภา หรือลมเภา เพราะว่าเรือสำเภาในสมัยก่อนได้อาศัยทิศทางพัดของลมนี้แล่นใบเดินเรือติดต่อกันในดินแดนต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาแต่โบราณ ลมตะเภาที่พัดเอามวลอากาศเย็นและแห้งแล้งมาปกคลุมประเทศไทยเมื่อมาถึงภาคใต้ จะเปลี่ยนเป็นมวลอากาศอบอุ่นและชุ่มชื้น

3. แนวปะทะอากาศเขตร้อน หรือร่องมรสุม เป็นแนวปะทะของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือกับลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ บริเวณแนวปะทะนี้เกิดการก่อตัวของเมฆหนาที่บ มีฝนตกกระจายทั่วไปตามแนวปะทะ จังหวัดพัทลุงได้รับอิทธิพลจากปรากฏการณ์นี้ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

4. พายุหมุนเขตร้อน เป็นปรากฏการณ์เกี่ยวกับการหมุนเวียนของอากาศ เข้าสู่ศูนย์กลางอย่างรุนแรงเหนือน่านน้ำแล้วพัดเข้าสู่ฝั่ง จะหมุนแบบทวนเข็มนาฬิกา แหล่งพายุหมุนเขตร้อนที่มีอิทธิพลต่อจังหวัดพัทลุง ได้แก่ ทะเลจีนใต้ เกิดในช่วงเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม เฉลี่ยปีละ 1-2 ลูก ทำให้เกิดฝนตกหนักเป็นบริเวณกว้าง

ฤดูกาลจังหวัดพัทลุง มีสองฤดู คือ ฤดูร้อน เริ่มกลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนกรกฎาคม และฤดูฝน เริ่มต้นกลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมกราคม (สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5, ออนไลน์. 2549 : 1-3)

การเดินทางไปยังจังหวัดพัทลุง สามารถเดินทางได้ใน 4 ลักษณะ (สำนักงานจังหวัดพัทลุง. ออนไลน์, 2549 : 1) ดังนี้

1. รถยนต์ จากกรุงเทพฯ สามารถไปได้ 3 เส้นทาง คือ

1.1 ตามทางหลวงหมายเลข 4 ถึงชุมพร (สี่แยกปฐมพร) แยกเข้าระนอง พังงา กระบี่ ตรัง จนถึงพัทลุง ระยะทางประมาณ 1,140 กิโลเมตร

1.2 ตามทางหลวงหมายเลข 4 ถึงชุมพร ให้เข้าทางหลวงหมายเลข 41 จนถึงจังหวัดพัทลุง ระยะทาง 840 กิโลเมตร

1.3 ตามทางหลวงหมายเลข 4 ผ่านชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช แล้วเข้าทางหลวงหมายเลข 403 จากนั้นจึงเข้าทางหลวงหมายเลข 41 ที่ชุมทางเขาชุมทอง จนถึงพัทลุง

2. รถโดยสารประจำทาง บริษัท ขนส่ง จำกัด มีบริการเดินรถกรุงเทพฯ – พัทลุง ทุกวัน มีรถออกที่สถานีขนส่งสายใต้ ถนนบรมราชชนนี สอบถามรายละเอียดได้ที่ โทร. 0 2434 5557-8, 0 2435 1199, 0 2435 1200

3. รถไฟ การรถไฟแห่งประเทศไทย มีรถไฟผ่านอำเภอเมืองพัทลุง อำเภอควนขนุน อำเภอเขาชัยสน อำเภอปากพะยูน อำเภอป่าบอน อำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง

2. การปกครอง

จังหวัดพัทลุง แบ่งการปกครองออกเป็น 10 อำเภอ 1 กิ่งอำเภอ 65 ตำบล 626 หมู่บ้าน ได้แก่ อำเภอเมืองพัทลุง อำเภอควนขนุน อำเภอปากพะยูน อำเภอกงหรา อำเภอตะโหมด อำเภอเขาชัยสน อำเภอป่าบอน อำเภอบางแก้ว อำเภอศรีบรรพต อำเภอป่าพะยอม และกิ่งอำเภอศรีนครินทร์ (ThaiHub.Org, ออนไลน์. 2549:1)

ภาพที่ 2.3 แผนที่แสดงเขตการปกครองจังหวัดพิจิตร

ที่มา : สำนักงานจังหวัดพิจิตร, ออนไลน์. 2549: 1.

3. ทรัพยากร

3.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

3.1.1 **ทรัพยากรดิน** ลักษณะภูมิประเทศโดยภาพรวมลาดเทจากที่สูง ด้านทิศตะวันตกไปทางทิศตะวันออกจนถึงทะเลสาบสงขลา โดยอาจแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ พื้นที่ภูเขาสูงชันทางด้านตะวันตก พื้นที่ดอน - ลาดชันสูง พื้นที่ดอน - ลาดชันน้อย พื้นที่ต่ำ - ราบเรียบ และพื้นที่ลุ่ม กรมพัฒนาที่ดินได้จำแนกดินทั้งประเทศไว้จำนวน 62 กลุ่มชุดดิน ปรากฏว่าจังหวัดพิจิตรมีอยู่ 25 กลุ่มชุดดิน ซึ่งลักษณะดินมีความสัมพันธ์กับลักษณะภูมิประเทศและวัตถุต้นกำเนิด (ชนิดของหิน)

3.1.2 ทรัพยากรน้ำ แหล่งน้ำสำคัญในจังหวัดพัทลุง คือ 1) ทะเลสาบสงขลา เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยมีพื้นที่ประมาณ 1,046.04 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุม 3 จังหวัด ได้แก่ พัทลุง นครศรีธรรมราช และสงขลา พื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มน้ำทะเลสาบ-สงขลา ร้อยละ 90 เป็นพื้นดิน ร้อยละ 10 เป็นพื้นน้ำ แบ่งออกเป็น 4 ส่วน เชื่อมต่อกัน ได้แก่ ทะเลน้อย ทะเลหลวง ทะเลสาบ และทะเลสาบสงขลา โดยทะเลสาบทั้ง 4 ส่วน เชื่อมต่อกันโดยลำคลอง กล่าวคือ ทะเลน้อยกับ ทะเลหลวงเชื่อมโดยคลองนางเรียม ส่วนทะเลหลวงกับทะเลสาบสงขลาเชื่อม โดยคลองปากจร 2) คลองป่าพะยอม มีความยาวประมาณ 33 กิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด ไหลลงทะเลสาบสงขลาที่พรุควนเคร็ง 3) คลองท่าแนะ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด ไหลลงทะเลสาบสงขลาที่บ้านปากประเหนือ มีความยาวประมาณ 38 กิโลเมตร 4) คลองนาท่อม มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด ไหลลงทะเลสาบสงขลาที่บ้านลำป่า มีความยาวประมาณ 42 กิโลเมตร 5) คลองหลักสามหรือคลองสะพานหยี มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด ไหลลงทะเลสาบสงขลา ที่บ้านปากพะเนียด มีความยาวประมาณ 35 กิโลเมตร 6) คลองท่าเขียว มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด ไหลลงทะเลสาบสงขลาที่บ้านปากพล มีความยาวประมาณ 42 กิโลเมตร 7) คลองป่าบอน มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด ไหลลงทะเลสาบสงขลาที่บ้านพระเกิด มีความยาวประมาณ 40 กิโลเมตร 8) คลองพรุพ้อ มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด เป็นคลองที่เป็นเส้นกั้นเขตแดนระหว่างจังหวัดพัทลุงกับจังหวัดสงขลา ไหลลงทะเลสาบสงขลาที่บ้านท่าหยี มีความยาวประมาณ 36 กิโลเมตร

3.1.3 ทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดพัทลุง มีพื้นที่ป่าตามกฎหมาย จำนวน 758,468.75 ไร่ และพื้นที่ป่าตามที่ตั้งอยู่ จำนวน 273,605 ไร่ (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพัทลุง, 2550: 2) แยกเป็น 1) ป่าสงวนแห่งชาติ จำนวน 31 ป่า 2) พื้นที่ป่าอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ จำนวน 1 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติ เขาปู่ - เขาย่า 3) พื้นที่ป่าอนุรักษ์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จำนวน 1 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด 4) พื้นที่ป่าอนุรักษ์เขตห้ามล่าสัตว์ป่า จำนวน 2 แห่ง คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และเป็นพื้นที่ซ้อนทับกับพื้นที่สงวนแห่งชาติตามข้อ 1 ด้วย 5) พื้นที่ป่ามอบให้ สปก. จำนวน 19 ป่า 6) ป่าชุมชน แยกเป็น 2 ระยะเวลา คือ ข้อมูลป่าชุมชน ตั้งแต่ปี 2536 – 2546 จำนวน 80 แห่ง และข้อมูลป่าชุมชน ตั้งแต่ 1 ตุลาคม 2546 – 30 กันยายน 2547 จำนวน 7 แห่ง รวมพื้นที่ป่าชุมชนของจังหวัดพัทลุง จำนวน 87 แห่ง

3.1.4 ทรัพยากรแร่ธาตุ จังหวัดพัทลุงมีเหมืองแร่ที่เปิดทำการ จำนวน 3 แปลง เนื้อที่ประมาณ 178 ไร่ มีรายได้จากการจัดเก็บรายได้ค่าภาคหลวงแร่ ในปี 2546 จำนวน 220,266 บาท ซึ่งสูงกว่าในปี 2545 ที่จัดเก็บได้ จำนวน 89,782 บาท มีแร่ธาตุที่สำคัญ คือ หินอุตสาหกรรม

ชนิดหินปูน หินอุตสาหกรรมชนิดหินทรายแป้ง หินกรวด และโดโลไมต์ (สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549: 3-6)

4. สภาพเศรษฐกิจและสังคม

4.1 **สภาพทางเศรษฐกิจ** ภาวะเศรษฐกิจของจังหวัดพัทลุง ขึ้นกับภาคการเกษตร และภาคค้าส่ง ค้าปลีก เป็นสำคัญ

4.2 **สภาพสังคม** มีประชากรรวมทั้งสิ้น 504,111 คน เพศชาย 247,549 คน เพศหญิง 256,562 คน (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข สสจ.พัทลุง, ออนไลน์. 2550 : 1-2) การศึกษาจังหวัดพัทลุงมีสถานศึกษาทุกระดับตั้งแต่ระดับอนุบาล จนถึงระดับอุดมศึกษา มีสถานศึกษา จำนวน 322 แห่ง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพัทลุง, 2550: 1) ส่วนการศึกษานอกโรงเรียน มีสถานศึกษาในสังกัด (กศน.) จำนวน 12 แห่ง (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2547 :1-2)

4.3 **การสาธารณสุข** จังหวัดพัทลุง มีสถานบริการสาธารณสุขของภาครัฐ จำนวน 135 แห่ง และภาคเอกชน จำนวน 78 แห่ง (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข สสจ.พัทลุง, ออนไลน์. 2550:1-4) ได้แก่ 1) สถานบริการสาธารณสุขของรัฐ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลชุมชน สถานีอนามัย และเครือข่ายบริการสุขภาพ 2) สถานบริการสาธารณสุขของเอกชน ประกอบด้วย สถานบริการสาธารณสุข (ขึ้นทะเบียนสาขาเวชกรรมชั้น 1) สาขาเวชกรรม ชั้น 1 ไม่รับผู้ป่วยค้างคืน, แผนกโบราณ ไม่รับผู้ป่วยค้างคืน, ผดุงครรภ์ ไม่รับผู้ป่วยค้างคืน, ทันตกรรม ชั้น 1 และทันตกรรม ชั้น 2

จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. **สภาพทั่วไป** จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ทางตอนกลางของภาคใต้ ห่างจากกรุงเทพมหานคร 780 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 9,942,502 ตร.กม หรือประมาณ 624,064 ไร่ มีพื้นที่มาก เป็นอันดับ 2 ของภาคใต้ และเป็นอันดับที่ 16 ของประเทศ หรือประมาณ ร้อยละ 1.98 ของพื้นที่ทั้งประเทศ ที่ตั้งของตัวจังหวัด ตั้งอยู่ประมาณละติจูด 9 องศาเหนือ และลองติจูด 100 องศาตะวันออก มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดสุราษฎร์ธานีและอำเภอบ้านดอน

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง
อำเภอห้วยยอดจังหวัดตรัง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อ่าวไทยเป็นชายฝั่งทะเล มีความยาวตั้งแต่ตอนเหนือของ
อำเภอชนอมลงไปทางใต้ของอำเภอหัวไทรประมาณ
225 กิโลเมตร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดกระบี่

ภาพที่ 2.4 แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

ที่มา : แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช. (ออนไลน์). มปป.: 1

ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช แตกต่างไปตามลักษณะของเทือกเขานครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นเทือกเขาที่มีความยาวตามแนวยาวของคาบสมุทรมัน เป็นผลให้ ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งได้เป็น 3 ส่วน (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2551ก : 1) คือ บริเวณเทือกเขาดอนกลาง บริเวณที่ราบชายฝั่งด้านตะวันออก และบริเวณที่ราบด้านตะวันตก

2. **การปกครอง** จังหวัดนครศรีธรรมราชแบ่งการปกครองออกเป็น 23 อำเภอ (ภาพที่ 2.5) 165 ตำบล 1428 หมู่บ้าน (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2551ข : 1)

1. อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช	7. อำเภอชะอวด	13. อำเภอร่อนพิบูลย์	19. อำเภอจุฬาภรณ์
2. อำเภอพรหมคีรี	8. อำเภอท่าศาลา	14. อำเภอสิชล	20. อำเภอพระพรหม
3. อำเภอลานสกา	9. อำเภอทุ่งสง	15. อำเภอขนอม	21. อำเภอนบพิตำ
4. อำเภอฉวาง	10. อำเภอนาบอน	16. อำเภอหัวไทร	22. อำเภอช้างกลาง
5. อำเภอพิปูน	11. อำเภอทุ่งใหญ่	17. อำเภอบางขัน	23. อำเภอเฉลิมพระเกียรติ
6. อำเภอเชียรใหญ่	12. อำเภอปากพนัง	18. อำเภอดำพรสวรรค์	

ภาพที่ 2.5 การปกครอง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ที่มา : สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2551ข : 1

การปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 เทศบาลนคร 2 เทศบาลเมือง 24 เทศบาลตำบล และ 159 องค์การบริหารส่วนตำบล โดยมีรายชื่อเทศบาล คือ เทศบาลนครนครศรีธรรมราช เทศบาลเมืองทุ่งสง เทศบาลเมืองปากพนัง เทศบาลตำบลขนอม เทศบาลตำบลจันดี เทศบาลตำบลฉวาง เทศบาลตำบลไม้เรียง เทศบาลตำบลชะอวด เทศบาลตำบลเชียรใหญ่ เทศบาลตำบลท่าศาลา เทศบาลตำบลที่วัง เทศบาลตำบลท่ายาง เทศบาลตำบลนาบอน เทศบาลตำบลทอนหงส์ เทศบาลตำบลพรหมโลก เทศบาลตำบลพิปูน เทศบาลตำบลท่าแพ เทศบาลตำบลหัวไทร เทศบาลตำบลบางจาก เทศบาลตำบลเขาชุมทอง เทศบาลตำบลร่อนพิบูลย์ เทศบาลตำบลหินตก เทศบาลตำบลลานสกา เทศบาลตำบลสิชล เทศบาลตำบลท้องเนียน เทศบาลตำบลปากนคร

3. ทรัพยากร

3.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

แหล่งน้ำแม่น้ำลำคลองในจังหวัดมีอยู่หลายสาขา ส่วนใหญ่เกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราช และเทือกเขาบรรทัด บางสาขาไหลลงสู่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี บางสาขาไหลลงสู่ทะเลอันดามัน แม่น้ำลำคลองเหล่านี้ล้วนมีขนาดเล็ก ชาวนครมักเรียกว่า "คลอง" (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2551ค : 1) แม่น้ำในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวน 2 แม่น้ำ คือ แม่น้ำปากพนัง และแม่น้ำหลวง ส่วนคลองมีจำนวน 9 สาย คือ คลองปากพูน คลองปากพญา-คลองปากนคร คลองเสาชิง คลองกลาย คลองท่าทน คลองน้ำตกโยง คลองมีน คลองท่าเลา และคลองท่าโลน

ป่าไม้ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ป่าไม้ 936,875 ไร่ หรือประมาณ 15.08% ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด เนื้อที่ป่าถูกบุกรุกทำลายไปเรื่อย ๆ จนเหลือ 788,125 ไร่ ในปี 2538 หรือประมาณ 12.68 % ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัดเป็นป่าดงดิบ มีความชื้นสูง ในปี 2541 มีป่าสงวนแห่งชาติจำนวน 68 ป่า มีอุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติเขาหลวง อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า อุทยานเขาน้ำตกโยง มีเขตห้ามล่าสัตว์ป่า 2 แห่ง คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าป่าเลนแหลมตะลุมพุก

แร่ธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเหมืองแร่ที่มีสัมปทานและเปิดทำการแล้ว 80 แห่ง แร่ธาตุที่สำคัญ คือ ยิปซัม หินปูน (เพื่ออุตสาหกรรมปูนซีเมนต์) และดีบุก นอกจากนี้ยังมีแร่ธาตุอื่น ๆ คือ แร่เฟลด์สปาร์ แร่แบไรต์ แร่โคโลไมต์ ดินขาว หินดินดาน (เพื่ออุตสาหกรรมปูนซีเมนต์) และหินอุตสาหกรรมชนิดหินปูน (เพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง) เป็นต้น

4. สภาพเศรษฐกิจและสังคม

เศรษฐกิจ เศรษฐกิจโดยทั่วไปของจังหวัดขึ้นอยู่กับภาคเกษตร อาชีพหลัก คือ ทำสวนยางพารา ทำนา ทำไร่ การปลูกผลไม้ ทำสวนมะพร้าว การประมง และการเลี้ยงสัตว์ (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2550ก : 1) ประชากร ณ เดือนพฤศจิกายน 2550 มีจำนวน 1,312,625 คน แบ่งเป็นชาย 641,931 คน คิดเป็นร้อยละ 49.90 และหญิงจำนวน 670,694 คน คิดเป็นร้อยละ 50.10 จำนวนครัวเรือน 383,621 ครัวเรือน (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2550ข : 1) การนับถือศาสนา ชาวนครศรีธรรมราชส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณร้อยละ 92.08 รองลงมา ได้แก่ ศาสนาอิสลาม ร้อยละ 7.03 ศาสนาคริสต์ ร้อยละ 0.89 นอกจากนั้นเป็นศาสนาอื่น ๆ (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2550ค : 1)

การคมนาคม ในตัวเมืองนครศรีธรรมราช มีรถสองแถววิ่งบริการรอบเมือง และจากนครศรีธรรมราชไปสู่จังหวัดข้างเคียง สามารถเลือกใช้บริการได้ทั้งรถตู้ รถแท็กซี่ รถโดยสาร และรถไฟ หากเดินทางด้วยรถยนต์ การเดินทางจากกรุงเทพมหานครมายังนครศรีธรรมราช ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 4 กรุงเทพฯ-ประจวบคีรีขันธ์-ชุมพร แล้วใช้ทางหลวงหมายเลข 41 ผ่านสุราษฎร์ธานี-ทุ่งสง จนถึงนครศรีธรรมราช หรือถึงอำเภอพุนพิน สุราษฎร์ธานี แล้วใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 401 เลียบชายฝั่งทะเลไปจนถึงนครศรีธรรมราช รวมระยะทาง 780 กิโลเมตร ส่วนบริการคมนาคม ได้แก่ รถไฟ จากกรุงเทพมหานครขึ้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพง มีขบวนรถเร็ว และรถด่วน ไปนครศรีธรรมราช รวมระยะทาง 832 กิโลเมตร ส่วนรถโดยสารประจำทาง มีบริษัท ขนส่ง จำกัด บริการรถโดยสารทั้งแบบธรรมดา และปรับอากาศ ออกจากสถานีขนส่งสายใต้ ถนนบรมราชชนนี อำเภอขนอม มีรถวี ไอ พีปรับอากาศ ชั้น 1 ขนอม-กรุงเทพฯ และกรุงเทพฯ-ขนอม (สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช, ออนไลน์. 2550ง : 1)

จังหวัดตรัง

1. สภาพทั่วไป

ตรังเป็นจังหวัดที่อยู่ทางภาคใต้ ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลอันดามันหรือมหาสมุทรอินเดีย และมีชายฝั่งทะเลที่ยาว อยู่ห่างจากกรุงเทพฯเป็นระยะทางประมาณ 828 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 4,941.439 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 3,088,399.375 ไร่ มีเกาะอยู่ในทะเลอันดามัน 46 เกาะ สำหรับท่องเที่ยวที่ติดกับทะเล มีเกาะในทะเลอันดามันอยู่ในการปกครองจำนวน 46 เกาะ มีอาณาเขตและเขตการปกครอง โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสารจังหวัดตรัง, ออนไลน์. 2550ก : 1) ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่

ทิศใต้ ติดกับ อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล และทะเลอันดามันมหาสมุทรอินเดีย

ทิศตะวันออก ติดกับ อำเภอควนขนุน อำเภอกงหรา และอำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

ทิศตะวันตก ติดกับ อำเภอคลองท่อม เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ และทะเลอันดามันมหาสมุทรเขต

ภาพที่ 2.6 แผนที่จังหวัดตรัง

ที่มา : แผนที่จังหวัดตรัง. ออนไลน์, มปป.: 1.

2. การคมนาคม การเดินทางมาจังหวัดตรังสามารถเดินทางได้หลายเส้นทาง ดังภาพที่ 2.7 (สารสนเทศ-จังหวัดตรัง, 2548 : 1) ดังนี้

2.1 การเดินทางโดยรถยนต์ ตรังอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 828 กิโลเมตร การเดินทางโดยรถยนต์ ทำได้ 2 ทาง คือ

2.1.1 ใช้เส้นทางจากกรุงเทพฯ-สุราษฎร์ธานี ระยะทางประมาณ 617 กิโลเมตร และตรงมาตามทางหลวงแผ่นดินสาย 41 สู่อำเภอทุ่งสง ระยะทาง 133 กิโลเมตร แล้วแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินสาย 403 สู่ห้วยยอดระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวงแผ่นดินสาย 4 อีก 28 กิโลเมตร ถึงตรัง รวมเป็นระยะทาง 828 กิโลเมตร

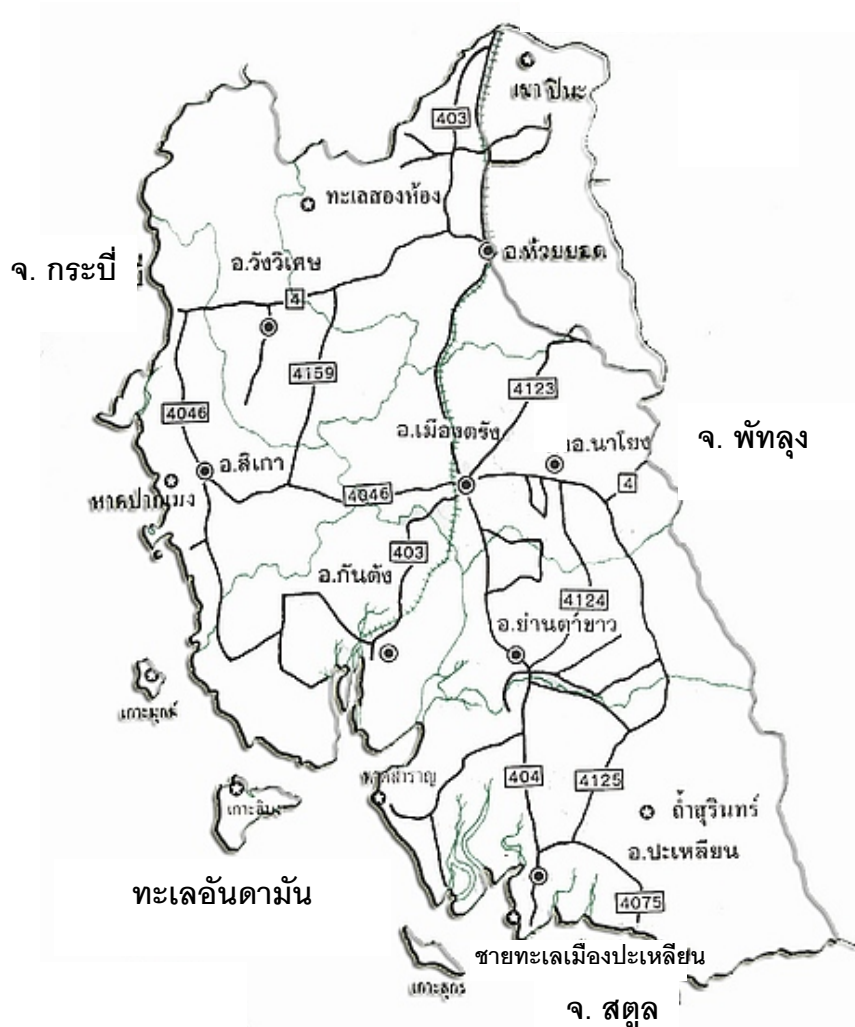
2.1.2 ใช้เส้นทางจากกรุงเทพฯ มาตามทางหลวงแผ่นดินสาย 35 (ธนบุรี-ปากท่อ) ระยะทาง 90 กิโลเมตร และแยกเข้าทางหลวงแผ่นดินสาย 4 (เพชรเกษม) จนถึงชุมพร แยกเข้าระนอง พังงา กระบี่ ตรัง รวมระยะทาง 1,020 กิโลเมตร

2.2 การเดินทางโดยรถไฟ มีรถเร็วออกจากสถานีกรุงเทพฯ ถึงสถานีตรังทุกวันวันละ 2 เที่ยว โดยออกจากกรุงเทพฯ เวลา 17.05 น. และ 18.30 น. ถึงตรังเวลา 08.30 น. และ 10.15 น. ตามลำดับ

2.3 การเดินทางโดยรถประจำทาง จากสถานีขนส่งสายใต้ ถนนบรมราชชนนี (ถนนเป็นถลำนครชัยศรี) มีรถโดยสารประจำทางทั้งธรรมดาและปรับอากาศ จากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดตรังทุกวัน

2.4 การเดินทางโดยเครื่องบิน บริษัทการบินไทยมีเที่ยวบินจากกรุงเทพฯ ผ่านภูเก็ตไปยังจังหวัดตรังทุกวัน และในวันอังคาร, ศุกร์, อาทิตย์ มีเที่ยวบินตรงไปยังจังหวัดตรัง

จ. นครศรีธรรมราช

ภาพที่ 2.7 เส้นทางคมนาคม

ที่มา : ข้อมูลอำเภอ. ออนไลน์. 2550: 1

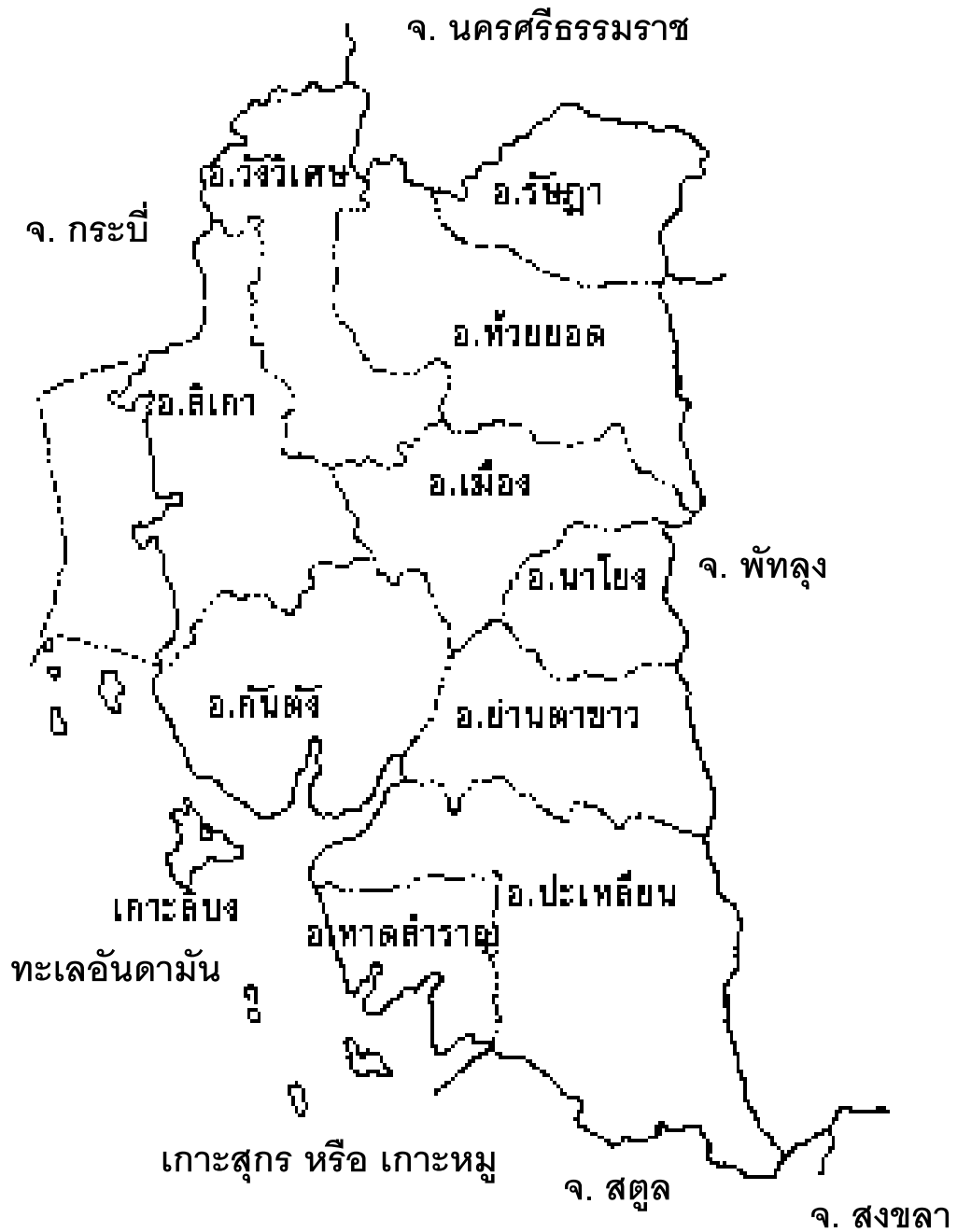
3. การปกครอง

จังหวัดตรังแบ่งการปกครองแบ่งออกเป็น 10 อำเภอ 87 ตำบล 720 หมู่บ้าน 85 องค์การบริหารส่วนตำบล และ 14 เทศบาล ดังตารางที่ 2.1 และภาพที่ 2.8

ตารางที่ 2.1 เขตการปกครองของจังหวัดตรัง

อำเภอ/กิ่งอำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาล	อบต.
อำเภอเมืองตรัง	15	119	2	14
อำเภอกันตัง	14	83	1	13
อำเภอปะเหลียน	10	86	2	10
อำเภอย่านตาขาว	8	67	1	8
อำเภอสิเกา	5	40	2	5
อำเภอห้วยยอด	16	133	3	16
อำเภอวังวิเศษ	5	68	1	5
อำเภอนาโยง	6	53	1	6
อำเภอรัษฎา	5	50	1	5
อำเภอหาดสำราญ	3	22	-	3
รวม	87	721	14	85

ที่มา : กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสารจังหวัดตรัง. ออนไลน์. 2550ข: 1.

ภาพที่ 2.8 เขตการปกครองจังหวัดตรัง

ที่มา : กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสารจังหวัดตรัง. ออนไลน์. 2550ข: 1

4. ทรัพยากรธรรมชาติ

4.1 ป่าไม้ จังหวัดตรัง มีเนื้อที่ป่าไม้ 639,375 ไร่ ไม้สำคัญ ๆ ได้แก่ ไม้ยาง ตะเคียน เคี่ยม หลุมพอ สามพอน ค้ำคง ค้ำเสา และตาเสือ ในปี 2541 มีป่าสงวนแห่งชาติ 64 ป่า มีอุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม อุทยานแห่งชาติเขาปู่-เขาย่า อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา มีสวนพฤกษศาสตร์ 2 แห่ง คือ สวนพฤกษศาสตร์ภาคใต้ (เขาช่อง) สวนพฤกษศาสตร์ภาคใต้ (ทุ่งค่าย) มีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 2 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาประ-บางคราม มีเขตห้ามล่าสัตว์ป่า 3 แห่ง คือ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาน้ำพราย เขตห้ามล่าสัตว์ป่าคลองลำชาน (สารสนเทศจังหวัดตรัง, ออนไลน์. 2548ก : 1)

4.2 แร่ธาตุ จังหวัดตรัง มีเหมืองแร่ที่มีสัมปทานและเปิดทำการแล้ว 5 แห่ง แร่ธาตุที่สำคัญ คือ หินปูนที่ใช้ในอุตสาหกรรมก่อสร้าง และโพลีไมต์ (สารสนเทศจังหวัดตรัง, ออนไลน์. 2548ข : 1)

5. สภาพเศรษฐกิจและสังคม

จังหวัดตรังประกอบอาชีพการผลิตและการค้าขายพาราอยู่ในรูปร่างแผ่นและน้ำยางสดขึ้นอยู่กับความสะดวกของเกษตรกรชาวสวนยาง (สารสนเทศจังหวัดตรัง, ออนไลน์. 2548ค : 1) ส่วนการประกอบอาชีพนอกภาคเกษตร เช่น การค้า (การค้ายานพาหนะ และการส่งออก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าแร่ยิปซัม) (สารสนเทศจังหวัดตรัง, ออนไลน์. 2548ค : 1)

จังหวัดสตูล

1. สภาพทั่วไป

จังหวัดสตูล เป็นจังหวัดสุดเขตแดนใต้ของประเทศไทยทางชายฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งเป็นชายฝั่งทะเลทางด้าน ตะวันตกอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 6 องศา 4 ลิปดา และ 7 องศา 2 ลิปดา เหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศา 5 ลิปดา และ 100 องศา 3 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจาก กรุงเทพมหานคร โดยเส้นทางรถยนต์ 973 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,807.522 ตารางกิโลเมตร หรือเท่ากับ 1,754,701 ไร่ พื้นที่ส่วนที่เป็นเกาะประมาณ 105 เกาะ มีชายฝั่งทะเลยาว 144.80 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง (สำนักงานจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550ก : 1) ดังนี้

ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา อำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง และ อำเภอปะเหลียนจังหวัดตรัง

ทิศตะวันออก ติดกับ อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา และรัฐเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย

ทิศใต้ ติดกับ รัฐเปอร์ลิสและรัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย

ทิศตะวันตก ติดกับ ทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย

โดยพื้นที่บนบกมีเทือกเขาบรรทัดและสันกาลาคีรีเป็นเส้นกั้นอาณาเขต ระหว่าง จังหวัดสตูลกับจังหวัดอื่นๆ และประเทศมาเลเซีย

2. การเดินทาง การเดินทางไปสตูลสามารถเดินทางได้ใน 4 ลักษณะ คือ ทางรถยนต์ หรือ รถโดยสารประจำทาง และรถไฟ (สำนักงานจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550ข : 1) ดังนี้

2.1 ทางรถยนต์ จังหวัดสตูล มีเส้นทางคมนาคม ทั้งทางหลวงแผ่นดินและทางหลวง จังหวัด ที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัด ระหว่างอำเภอและประเทศเพื่อนบ้าน โดยมีทางหลวงแผ่นดินที่สำคัญ ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 406 สายยงนครการกำธร เป็นเส้นทางหลักที่สามารถเดินทางไปยังจังหวัดใกล้เคียง คือ จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา และจังหวัดตรัง โดยไปเชื่อมต่อกับถนนเพชรเกษม ที่สี่แยกคูหา เขตอำเภอรัตภูมิ แยกซ้ายไปจังหวัดพัทลุง แยกขวาไป อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ระยะทางประมาณ 67 กม. และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4078 สายฉลุง – ตรัง เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อระหว่าง จังหวัดสตูล กับ จังหวัดตรัง ระยะทางประมาณ 137 กม. เริ่มจากสามแยกฉลุง ผ่าน อำเภอท่าแพ อำเภอละงู อำเภอทุ่งหว้า และอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง และหากเดินทางจากกรุงเทพฯ สามารถใช้เส้นทางรถยนต์ได้ดังนี้

2.1.1 รถยนต์ส่วนตัว จากกรุงเทพฯ ใช้ทางหลวงหมายเลข 4 ผ่านจังหวัดเพชรบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดชุมพร จากนั้นใช้เส้นทางหมายเลข 41 ผ่านเข้าเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง จากพัทลุงไปอำเภอรัตภูมิจังหวัดสงขลา ใช้ทางหลวงหมายเลข 4 แล้วแยกขวาไปทางหลวง หมายเลข 406 ถึงจังหวัดสตูล ระยะทางประมาณ 973 กม.

2.1.2 รถโดยสารประจำทาง มีรถโดยสารประจำทางปรับอากาศชั้นหนึ่ง และชั้น 2 จากสถานีขนส่งสายใต้ใหม่ ถนนพระรามที่ 5 ไปจังหวัดสตูล รถออกทุกวัน

2.2 รถไฟ การเดินทางไปจังหวัดสตูล สามารถเดินทางโดยทางรถไฟก็ได้ ซึ่งมีทั้งรถเร็ว และรถด่วน จากสถานีรถไฟหัวลำโพง ถึงสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ จากนั้นเดินทางต่อโดย รถแท็กซี่ รถตู้โดยสาร หรือรถเมย์โดยสารประจำทาง สายสตูล – หาดใหญ่ ระยะทางประมาณ 97 กม.

ตารางที่ 2.2 ระยะทางจากตัวเมืองสตูลไปยังอำเภอต่าง ๆ

อำเภอ	ระยะทาง
1. อำเภอควนโดน	21 กิโลเมตร
2. อำเภอท่าแพ	28 กิโลเมตร
3. อำเภอควนกาหลง	32 กิโลเมตร
4. อำเภอละงู	50 กิโลเมตร
5. อำเภอทุ่งหว้า	76 กิโลเมตร
6. กิ่งอำเภอมะนัง	50 กิโลเมตร

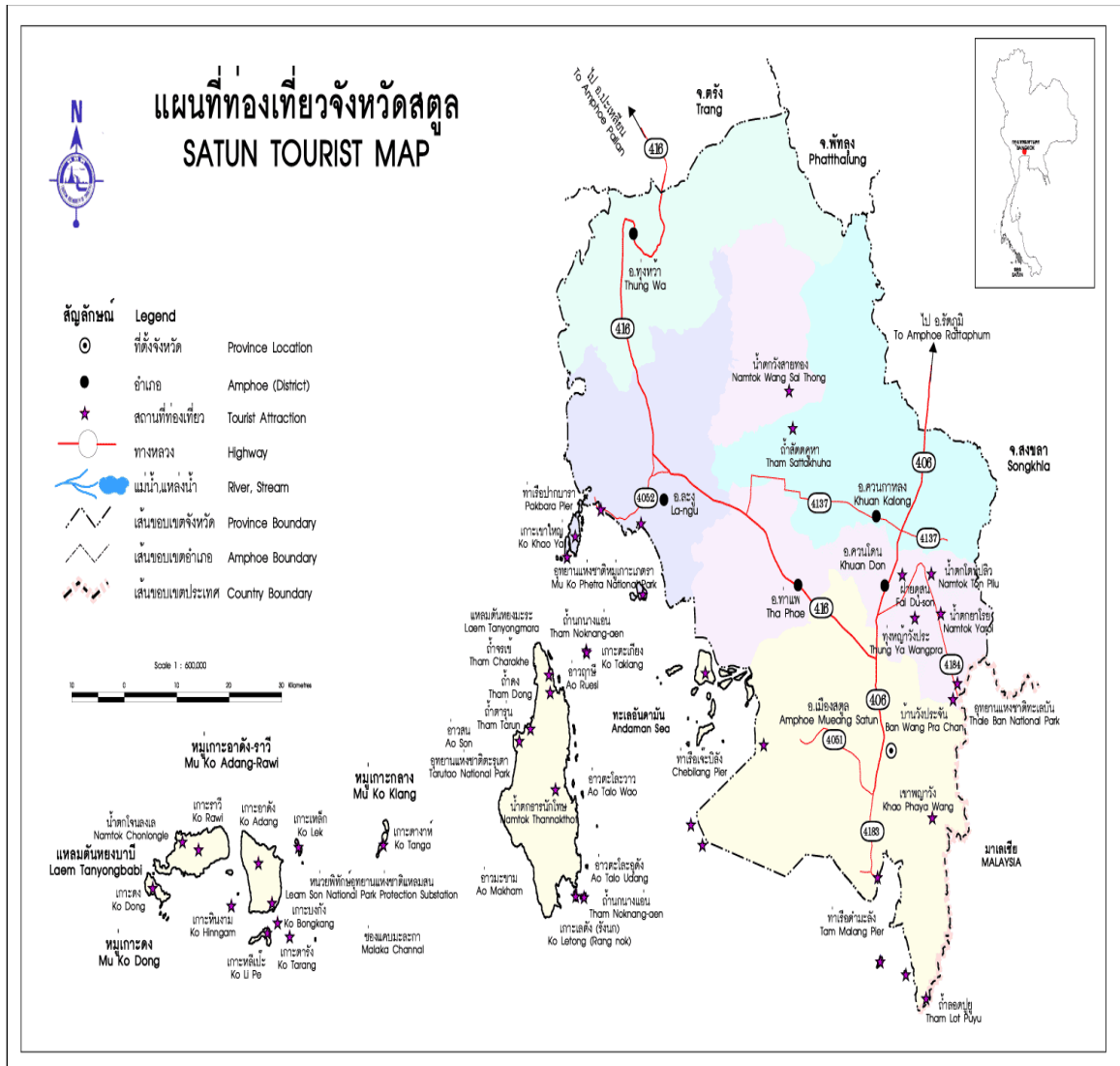
ตารางที่ 2.3 ระยะทางจากตัวเมืองสตูลไปยังจังหวัดใกล้เคียง

อำเภอ	ระยะทาง
1. จังหวัดตรัง	140 กิโลเมตร
2. จังหวัดพัทลุง	134 กิโลเมตร
3. จังหวัดสงขลา	125 กิโลเมตร

2.3 การติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน (มาเลเซีย) สามารถติดต่อได้ 2 เส้นทาง คือ

2.3.1 ทางบก ใช้ทางหลวงหมายเลข 4184 สายควนสะตอ – บ้านวังประจัน เป็นทางหลวงที่เชื่อมกับทางหลวงของประเทศมาเลเซีย เริ่มจาก สามแยกควนสะตอ ไปถึงหลักเขตแดนที่บ้านวังประจัน ระยะทางประมาณ 22 กม. เดินทางจากวังประจัน ถึงปาดังเบซาร์ และจากปาดังเบซาร์ ไป ปีนัง หรือเดินทางไปจังหวัดสงขลา ผ่านด่านสะเดา อำเภอสะเดา – ไปอำเภอหาดใหญ่ (ปาดังเบซาร์ - หาดใหญ่) ระยะทางประมาณ 61 กม. และจากชายแดนวังประจันถึงเมืองกังกา รัฐเปอรลิส ระยะทางประมาณ 36 กม. และจากรัฐเปอรลิส ไปปีนัง ระยะทาง 130 กม.

2.3.2 ทางน้ำ จากอำเภอเมืองสตูล ไปรัฐเปอรลิส โดยเรือโดยสารขนาดเล็ก และปัจจุบันมีเรือเฟอร์รี่ ของบริษัทเอกชนวิงระหว่างอำเภอเมืองสตูล – เกาะลังกาวิ รัฐเคดาห์ ประเทศมาเลเซีย มีบริการ วันละ 4 เที่ยวโดยใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 1.15 ชม.ออกจากท่าเทียบเรือท่ามะดะลังบริเวณด่านศุลกากรท่ามะดะลัง

ภาพที่ 2.9 แผนที่จังหวัดสตูล
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ออนไลน์. 2551:2

2. การปกครอง จังหวัดสตูล แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาคเป็น 7 อำเภอ 36 ตำบล 279 หมู่บ้าน 7 เทศบาล (1 เทศบาลเมือง 6 เทศบาลตำบล) 34 อบต.

ตารางที่ 2.4 การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดสตูล

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน	เทศบาลเมือง	เทศบาลตำบล	อบต.	สภาตำบล
1. อำเภอเมืองสตูล	12	70	1	3	10	-
2. อำเภอควนโดน	4	31	-	1	4	-
3. อำเภอควนกาหลง	3	32	-	-	3	-
4. อำเภอทุ่งหว้า	5	35	-	1	5	-
5. อำเภอละงู	6	61	-	1	6	-
6. อำเภอท่าแพ	4	31	-	-	4	-
7. อำเภอมะนัง	2	19	-	-	2	-
รวม	36	279	1	6	34	-

ที่มา : ที่ทำการปกครองจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550 : 1

จังหวัดสตูล มีรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการแผ่นดิน 3 รูปแบบ คือ

1) การบริหารราชการส่วนกลาง ประกอบด้วยส่วนราชการสังกัดส่วนกลาง ซึ่งตั้งหน่วยงานในพื้นที่จังหวัด จำนวน 55 หน่วยงาน

2) การบริหารราชการส่วนภูมิภาค จัดรูปแบบการปกครอง และการบริหารราชการออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ประกอบด้วย ส่วนราชการประจำจังหวัด จำนวน 27 หน่วยงาน ระดับอำเภอประกอบด้วย 7 อำเภอ 36 ตำบล 279 หมู่บ้าน

3) การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 เทศบาลเมือง 6 เทศบาลตำบล และ 34 องค์การบริหารส่วนตำบล

3. ทรัพยากร

3.1 ทรัพยากรธรรมชาติ

3.1.1 ป่าไม้ จังหวัดสตูลมีเนื้อที่ประมาณ 1,549,361 ไร่ หรือประมาณ 2,478.997 ตารางกิโลเมตร มีพื้นที่ป่าไม้ป่าสงวนแห่งชาติ 18 แห่ง เป็นป่าบก 13 แห่ง และป่าชายเลน 5 แห่ง ได้แก่ ป่าสงวนแห่งชาติป่าชายเลน จำนวน 5 ป่า ป่าสงวนแห่งชาติป่าบก

จำนวน 13 ป่า 3) อุทยานแห่งชาติ จำนวน 3 แห่ง 4) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า 2 แห่ง 5) เขตห้ามล่าสัตว์ป่า 1 แห่ง (สำนักงานจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550ค : 1)

3.1.2 แหล่งน้ำ แหล่งน้ำตามธรรมชาติส่วนใหญ่เป็นบ่อน้ำตื้น ร่องลงมาเป็นบ่อน้ำบาดาล และสระน้ำขนาดเล็กภายในหมู่บ้าน ซึ่งจะใช้เป็นทั้งน้ำดื่ม-น้ำใช้ และเพื่อการเกษตร แหล่งน้ำตามธรรมชาติที่สำคัญๆ ใช้สำหรับการเกษตรและอุปโภคบริโภคในจังหวัดสตูล (สำนักงานจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550ค : 1) ได้แก่ คลองละงู คลองลำโลนน้อย คลองบาราเกต คลองมำบัง คลองท่าจีน นอกจากนี้ ยังมีคลองสายสั้นๆ อีกหลายสาย เช่นคลองปยู คลองเจ๊ะบิลัง คลองทุ่งรีน ซึ่งคลองต่างๆ ทั้งหมด ในจังหวัดสตูลส่วนใหญ่ช่วงที่อยู่ใกล้ทะเล ก่อนไหลออกสู่ทะเลจะมีปากคลองขนาดใหญ่เหมาะสำหรับการเพาะเลี้ยงปลาในกระชังได้อย่างดี

4. สภาพเศรษฐกิจและสังคม ประชากรของจังหวัดสตูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2549 มีประชากรทั้งสิ้น 280,643 คน เป็นชาย 139,864 คน หญิง 140,779 คน ประกอบอาชีพการเกษตร มีการปลูกปาล์ม น้ำมัน การปลูกสวนยางพารา และการปลูกข้าว ส่วนการประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตร คือ การค้าส่ง ค้าปลีก อุตสาหกรรม และการประมงด้านต่างๆ ทั้งการจับสัตว์น้ำทะเล การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง (กุ้งทะเล) และการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด อีกด้วย (สำนักงานจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550ง : 1) จังหวัดสตูล มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 269 โรง (สำนักงานจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550ง : 2) มีจำนวนโรงงานที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจาก BOI มีจำนวน 10 โรง

การศึกษา มีสถานศึกษาในระบบโรงเรียนรวมทั้งสิ้น 208 แห่ง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 176 แห่ง และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน 32 แห่ง (สำนักงานจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550จ : 1)

การสาธารณสุขและสาธารณสุขปโภค จังหวัดสตูล สถานพยาบาลส่วนใหญ่ในจังหวัดสตูล คือ สถานีอนามัย มีจำนวน 54 แห่ง รองลงมาคือ คลินิก จำนวน 42 แห่ง และโรงพยาบาลของรัฐ 6 แห่ง (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสตูล, ออนไลน์. 2550: 1)

การสาธารณสุขปโภค 1) ระบบประปา ในปี 2549 จังหวัดสตูลมีที่ทำการประปา 2 แห่ง คือ อำเภอเมืองสตูล และอำเภอละงู มีสถานีผลิตน้ำประปา จำนวน 4 แห่ง คือ สถานีผลิตน้ำควนโดน สถานีผลิตน้ำวังประจัน สถานีผลิตน้ำละงู สถานีผลิตน้ำทุ่งหว้า 2) แหล่งน้ำชลประทาน (โครงการชลประทานสตูล) ที่มีอยู่ในจังหวัดประกอบด้วย แหล่งน้ำตามโครงการชลประทานขนาดกลาง โครงการชลประทานขนาดเล็ก ศูนย์บริการเกษตรกรเคลื่อนที่ และโครงการขุดลอกหนองน้ำและคลองธรรมชาติ 3) การไฟฟ้า การให้บริการกระแสไฟฟ้าของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคมีการจัดตั้งสำนักงานการไฟฟ้า

ส่วนภูมิภาคในจังหวัดสตูล มีจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดสตูล, สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอท่าแพ, สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอละงู, สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคอำเภอควนกาหลง, สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค

2.2 การมีส่วนร่วม

2.2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน ซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือ การให้ข้อมูลต่อสาธารณชน และให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุด (Creighton, วันชัย วัฒนศัพท์. ผู้แปล. 2543 : 19; อ้างใน ถวิลวดี บุรีกุล, 2548 : 2-3) นอกจากนี้การมีส่วนร่วม ยังหมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น ส่วนการมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆ เช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆ ในท้องถิ่น (ถวิลวดี บุรีกุล, 2548 : 2)

2.2.2 เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม เงื่อนไขการมีส่วนร่วมของประชาชนควรมีลักษณะ 3 ประการคือ

- 1) ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใด ไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม
- 2) ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนเข้าอยู่ร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ
- 3) ต้องมีความสามารถ ประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

นอกจากนี้ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2548 : 221-222) ได้กล่าวถึงเงื่อนไขที่จะทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท ดังนี้

- 1) เงื่อนไขทางการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม
    - 1.1) กระจายอำนาจทางการเมืองออกไปในทุกระดับ และกระจายอำนาจในการตัดสินใจให้ประชาชน
    - 1.2) สภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพของชุมชนเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วม
    - 1.3) สิทธิความเป็นพลเมือง
  - 2) เงื่อนไขของโครงการพัฒนา
    - 2.1) โครงการพัฒนามีความสอดคล้องกับประชาชนที่จะมาเข้าร่วม
    - 2.2) มีการกระจายความรับผิดชอบ
    - 2.3) ชาวบ้านร่วมกันเป็นเจ้าของ
  - 3) เงื่อนไขของนักพัฒนา
    - 3.1) ความตั้งใจ ความมุ่งมั่นในการทำงานพัฒนา และความพร้อมทั้งกายและใจที่จะทำงานกับประชาชน
    - 3.2) การรับฟังปัญหาและการร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชน
    - 3.3) การสนับสนุนด้านกำลังใจ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในการแก้ไข
- ปัญหา
- 3.4) ศึกษาชุมชนร่วมกับประชาชน
  - 3.5) การสนับสนุนด้านวิชาการและเทคโนโลยี
- 4) เงื่อนไขของผู้นำ
    - 4.1) มีประวัติการทำงานเพื่อส่วนร่วม
    - 4.2) มีความจริงใจและตั้งใจในการปรับปรุงสภาพของชุมชน
    - 4.3) ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้าน
    - 4.4) มีความสามารถในการกระตุ้นชาวบ้านให้เห็นถึงปัญหา
  - 5) เงื่อนไขของการบริหารจัดการ
    - 5.1) การประสานการดำเนินงานกับองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคเอกชน
    - 5.2) ศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการ
    - 5.3) การมีกองทุน หรือทรัพย์สินที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันเป็นเจ้าของ

6) เงื่อนไขของสังคม – จิตวิทยา

- 6.1) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน
- 6.2) ความเดือดร้อนความไม่พึงพอใจร่วมกัน
- 6.3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนในทิศทางที่ปรารถนา
- 6.4) การเห็นประโยชน์ในการเข้าร่วม
- 6.5) การมีอิสรภาพและมีเวลาที่จะมีส่วนร่วม
- 6.6) แรงจูงใจจากความสำเร็จของกลุ่ม

2.2.3 องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 ด้าน คือ

1) ต้องมีวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายชัดเจน การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆ จะต้องมีความชัดเจนและเป้าหมายที่ชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไรผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

2) ต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย การให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะของกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อให้ประชาชนได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

3) ต้องมีบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายการให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายอย่างไรก็ตามโดยทั่วไปกลุ่มบุคคลเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่ง ประเด็นต่างๆ ที่ต้องการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล. 2545: 22-24) ได้แก่

- 3.1) การตัดสินใจและผลกระทบที่สำคัญ
- 3.2) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อคนบางกลุ่มในชุมชนมากกว่าบางกลุ่ม
- 3.3) การตัดสินใจจะมีผลกระทบต่อผลประโยชน์ของบางคนหรือกลุ่มคนที่มีอยู่เดิม
- 3.4) การตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความขัดแย้งอยู่ก่อนแล้ว
- 3.5) ความจำเป็นเพื่อให้มีการสนับสนุนต่อการตัดสินใจ

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคมขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่าประชาชนต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรมนอกจากนี้การมีส่วนร่วมต้องมีวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายต้องมีกิจกรรมเป้าหมาย และต้องมีกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้เพื่อให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) จึงเป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนที่มีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วย การแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งยังช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “ในกรณีที่ย่ำแย่ที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชนและค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญและความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล. 2545 : 1-10)

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน และส่งเสริมธรรมาภิบาลตลอดจนการบริหารงาน หากมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารและทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมกันสังคมนั้นๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนมารับฟัง อีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการตอบสนอง

ปกรณัม ปรียากร (2520 : 1-19) กล่าวถึง ลักษณะของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของประชาชน กระทำได้ 4 ลักษณะคือ

1. ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดว่าอะไรคือความจะเป็นขั้นพื้นฐานของชุมชน
2. ประชาชนเป็นผู้ระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน
3. ประชาชนเป็นผู้มีบทบาทในการปรับปรุงวิธีการกระจายสินค้าและบริการให้สมบูรณ์ขึ้น
4. ประชาชนเป็นผู้ที่ได้รับความพึงพอใจ และเกิดแรงจูงใจที่จะสร้างกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้หากกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมีประสิทธิภาพ เกิดขึ้นก่อนการตัดสินใจของรัฐ ย่อมช่วยให้รัฐสามารถลดระดับของความรู้สึกที่เป็นปฏิปักษ์ ก่อให้เกิดการแก้ปัญหาาร่วมกัน

สามารถระบุถึงประเด็นความห่วงกังวลของชุมชนหรือสาธารณชนได้ รวมทั้งทางออกของปัญหาที่ชุมชนหรือสาธารณชนคิดว่าน่าจะเป็นไปได้ ทำให้ประเด็นหลายๆประเด็นจบสิ้นการพิจารณา โดยการทบทวนคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ผู้ชั่งตวง บณพื้นฐานของข้อเท็จจริง (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล. 2545 : 25)

2.3 การจัดรายการนำเที่ยว

2.3.1 การจัดรายการนำเที่ยว การจัดรายการนำเที่ยวเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยการวางแผนรายการนำเที่ยว ซึ่งมักเริ่มจากวันเดินทางวันแรกเป็นลำดับไปจนถึงวันสิ้นสุดการเดินทาง โดยการวางแผนการนำเที่ยวต้องคำนึงเรื่องหลักๆ 5 เรื่องด้วยกัน (บังอร ฉัตรรุ่งเรือง, 2551 : 57-59) คือ

1) กำหนดกลุ่มเป้าหมาย การจัดการนำเที่ยวจำเป็นต้องกำหนดกลุ่มลูกค้าเป้าหมายให้แน่นอนว่าเป็นใคร เพราะคนต่างกลุ่มกันย่อมมีความต้องการเข้าชมต่างกัน ถ้าหากกำหนดกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มเดียวกันได้ จะทำให้รายการนำเที่ยวที่กำหนดขึ้นเป็นไปอย่างสะดวกและขายได้ การกำหนดกลุ่มเป้าหมายอาจกำหนดจากอาชีพ อายุ การศึกษา รายได้ เป็นต้น

2) สถานที่นำชม เป็นการกำหนดประเภททรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องการเข้าชมให้เหมาะสมกับลูกค้าเป้าหมาย โดยศึกษาว่าทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทใดที่กำลังอยู่ในความนิยม อาจเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในการวางแผนเลือกแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำชม ควรเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะสำคัญ คือ

2.1) ต้องกำลังอยู่ในความนิยม

2.2) มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมพอสมควร

2.3) มีสิ่งดึงดูดใจอย่างกว้างขวางแก่คนทุกกลุ่ม

2.4) มีระยะทางไกลพอสมควร เนื่องจากระยะทางไกลจะดึงดูดนักท่องเที่ยว

ได้มากกว่า

2.5) มีฤดูกาลท่องเที่ยวในช่วงที่เหมาะสม

2.6) มีตัวแทนหรือลูกค้าแนะนำให้กำหนดไว้ในรายการนำเที่ยว

3) การกำหนดวันเดินทาง จำนวนวันเดินทางไม่ควรนานเกินไป

4) ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เป็นการวางแผนกำหนดค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยวต่อคนแบบเหมาจ่าย จะต้องกำหนดว่า จะรวมค่าใช้จ่ายอะไรไว้บ้าง และค่าใช้จ่ายไม่รวมอะไรบ้าง เช่น ค่าอาหาร จะให้มีกี่มื้อ แต่ละมื้อจะกินดีขนาดไหน เป็นต้น

5) การวางแผนส่งเสริมการตลาดเพื่อกระตุ้นหรือเร่งรื้อให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเลือกการนำเที่ยว เพราะส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเลือกซื้อการนำเที่ยวที่มีระบบส่งเสริมการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งการส่งเสริมการตลาด อาจใช้พนักงานขาย การส่งเสริมการขาย การโฆษณา และการประชาสัมพันธ์

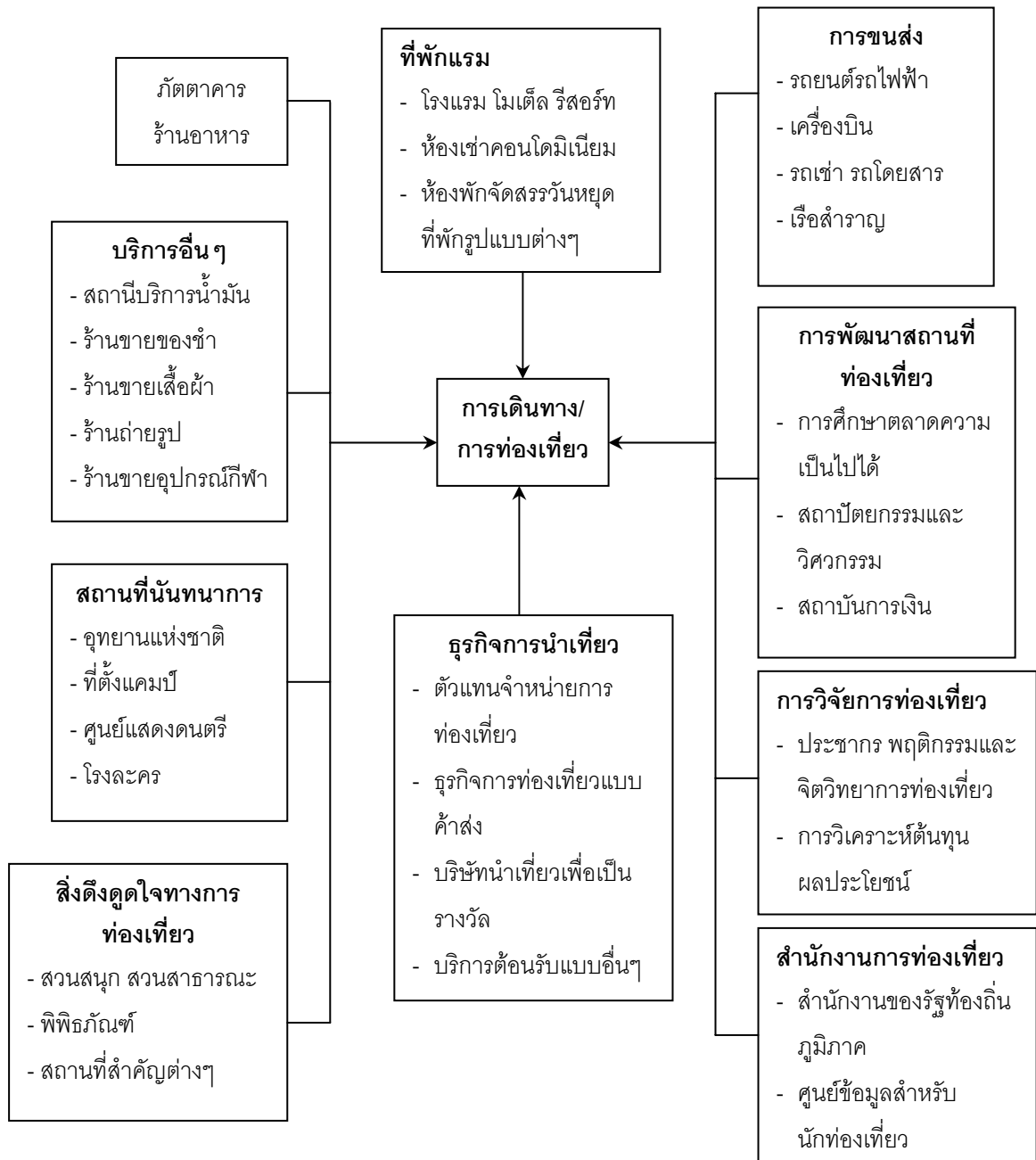
2.3.2 ข้อมูลที่นำมาพิจารณาประกอบการจัดรายการนำเที่ยว (บั้งอร ฉัตรรุ่งเรือง, 2551 : 60)
ดังนี้

- 1) ข้อมูลเกี่ยวกับจุดหมายปลายทาง
- 2) ข้อมูลเกี่ยวกับที่พัก
- 3) ข้อมูลเกี่ยวกับร้านอาหาร
- 4) ข้อมูลเกี่ยวกับยานพาหนะที่ใช้ในการเดินทาง เช่น รถยนต์ เรือ รถส่วนตัว เป็นต้น
- 5) ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว (จุดท่องเที่ยว, จุดหยุดพัก, จุดรับประทานอาหาร)
- 6) ข้อมูลเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- 7) ข้อมูลเกี่ยวกับการซื้อของ

2.3.3 องค์ประกอบการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวต้องอาศัยธุรกิจหลายประเภท เพื่อตอบสนองความต้องการ และอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว (ดังภาพที่ 2.10) ได้แก่

- 1) ธุรกิจที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวโดยตรง คือ ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจที่พักแรม ธุรกิจภัตตาคาร ธุรกิจนำเที่ยว
- 2) ธุรกิจที่สนับสนุนการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความสะดวกสบาย และพอใจสูงสุด ได้แก่ ธุรกิจเพื่อความบันเทิง พักผ่อน และกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งธุรกิจสินค้าที่ระลึก ธุรกิจเหล่านี้ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวหลากหลายมากขึ้น นักท่องเที่ยวสามารถเลือกใช้บริการ ตามได้ตามความพอใจของตน ทั้งที่มีในรายการทัวร์ปกติ และรายการทัวร์เพื่อเลือกซื้อ
- 3) ธุรกิจการค้าและบริการอื่นๆ เช่น สถานีบริการน้ำมัน ร้านอาหารของชำ ร้านขายเสื้อผ้า ร้านขายอุปกรณ์กีฬา ธุรกิจการรักษาพยาบาลและเสริมสุขภาพ ธุรกิจเสริมความงาม เป็นต้น ซึ่งเป็นธุรกิจที่มุ่งตอบสนองลูกค้าทั่วไป รวมทั้งนักท่องเที่ยวด้วย เป็นธุรกิจที่ทำให้การบริการนักท่องเที่ยวสมบูรณ์แบบ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
- 4) การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และการวิจัยการท่องเที่ยว ประกอบด้วย การส่งเสริมและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การวิจัยและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว การลงทุนและพัฒนา

โครงสร้างพื้นฐานที่ให้บริการในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรผู้ให้บริการ ซึ่งร่วมดำเนินงานโดยองค์การภาครัฐ และองค์กรพัฒนาภาคเอกชน

ภาพที่ 2.10 องค์ประกอบการท่องเที่ยว

ที่มา : ดัดแปลงจาก ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. 2546 : บทนำ.

2.3.4 การจัดเส้นทางนำเที่ยว การจัดเส้นทางนำเที่ยวผู้จัดเส้นทางต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลายอย่างด้วยกัน ดังนี้

1) เส้นทาง หรือการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ควรหาเส้นทางที่เดินทางได้สะดวก และรวดเร็วที่สุด หรือผ่านแหล่งท่องเที่ยวหลักหรือมีสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยวเป็นเส้นทางหลัก ส่วนเส้นทางรองเมื่อไว้ในกรณีเกิดเหตุฉุกเฉินต้องเปลี่ยนเส้นทาง รวมทั้งความยากง่ายในการเดินทาง เช่น สภาพถนนเป็นลูกรัง ลาดยาง คอนกรีต หรืออาจต้องต่อรถ ต่อเรือ ต่อเครื่องบินหลายต่อ เป็นต้น (บังอร ฉัตรรุ่งเรือง. 2551 : 55-61) รวมถึงยานพาหนะที่ใช้ ระยะเวลา ความถี่ในการให้บริการ อัตราและการเก็บค่าบริการผ่านทาง การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญต่อราคาค่าเดินทางด้วย (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. 2546 : 66)

2) จุดท่องเที่ยว หรือสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว (Tourist Attractions) ที่ได้รับการพิจารณาและเลือกสรรว่าอยู่ในความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจทางธรรมชาติ และเหตุการณ์สำคัญ หรือโอกาสพิเศษ โดยจำแนกอย่างละเอียดว่าแต่ละประเภทมีอะไรบ้าง อยู่ที่ใด มีความแปลกแตกต่างอย่างไรบ้าง

3) สิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ ณ แหล่งท่องเที่ยว หรือ จุดหยุดพัก จุดพักรับประทานอาหาร จุดพักผ่อน จุดซื้อสินค้าที่ระลึก ได้แก่ ที่พักแรม ภัตตาคาร การคมนาคมขนส่งในท้องถิ่น สินค้าอุปโภคต่างๆ เป็นต้น (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. 2546 : 66; บังอร ฉัตรรุ่งเรือง. 2551 : 60)

4) กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น แวะนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น แวะชมเลือกซื้อสินค้าหัตถกรรมชาวบ้าน แวะซื้อผลไม้ตามฤดูกาลระหว่างเดินทางผ่าน จัดให้นั่งสามล้อถีบ การนั่งรถม้ารอบเมือง การล่องแพ ล่องแก่ง ชมนาฏศิลป์พื้นเมือง รับประทานอาหารพื้นเมือง เป็นต้นกิจกรรมกีฬา เช่น สกี กอล์ฟ เรือใบ เป็นต้น (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. 2546 : 66; บังอร ฉัตรรุ่งเรือง. 2551 : 60)

5) การให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ บุคลากรที่ให้บริการ ชมรม หรือสมาคมที่เกี่ยวข้อง (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. 2546 : 66)

6) กลุ่มตลาดเป้าหมายของผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว ตามลักษณะความต้องการบริโภค ได้แก่ กลุ่มลูกค้านักธุรกิจ (Corporate / Business Clients) กลุ่มลูกค้าจากบริษัททัวร์ (Group Tour) กลุ่มลูกค้าที่เดินทางมาเอง (Free Individual Travellers) กลุ่มลูกค้าโปรแกรมเหมารวมระหว่างและสุดสัปดาห์ของโรงแรม (Weekend / Midweek Package Clients) กลุ่มลูกค้าผู้มาร่วมงานประชุม (Conference Delegates) กลุ่มลูกค้าสายการบิน (Crew Members) กลุ่มลูกค้าที่มา

กับรางวัลจากบริษัทตนเองให้มาเที่ยว (Incentive Group) กลุ่มลูกค้าที่มากับคณะรัฐบาลต่างๆ เพื่อนเจรจาธุรกิจ (Trade Mission) (ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. 2546 : 55)

7) ราคา ราคาค่าบริการในแหล่งท่องเที่ยวมีหลายระดับ ไม่สามารถกำหนดได้ว่า ราคาใดถูกต้องเหมาะสมที่สุด เนื่องจากผู้ประกอบการธุรกิจพยายามสร้างความแตกต่างในตัวสินค้าและบริการเพื่อดึงดูดลูกค้าเป้าหมายต่างกลุ่มกัน เช่น ในแหล่งท่องเที่ยวเดียวกัน นักท่องเที่ยวจะจ่ายค่าที่พักต่างๆกันเพราะเลือกใช้ที่พักต่างประเภทกัน มีที่พักในโรงแรม รีสอร์ท และแคมป์ นอกจากนี้ราคายังแตกต่างกันตามฤดูกาล ลักษณะของผลิตภัณฑ์ และอัตราการแลกเปลี่ยนเงินตรา ระหว่างประเทศ (ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. 2546 : 66)

8) ช่วงระยะเวลาการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว นักทัศนอาจร นิยมเดินทางท่องเที่ยว ในช่วงเวลาต่างๆ กัน คือ ช่วงสุดสัปดาห์ (Weekend and Minivacation Package) วันหยุดพักผ่อน (Holiday Package) ช่วงฤดูกาล (Seasonal Package) ช่วงก่อนและหลังการประชุม (Pre and Post Convention Package) ระยะเวลาเฉพาะตามที่ต้องการ เช่น 1 -2 สัปดาห์ และ ช่วงนอก-ฤดูกาลท่องเที่ยว (Off - Peak Specials)

2.3.5 การเสนอการขายผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Tourism Product) ประกอบด้วยสินค้าทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม และการบริการที่คาดว่าจะตอบสนองของความต้องการ และสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้าได้มากที่สุด ซึ่งการเสนอขายผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ (ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. 2546 : 60-62) ดังนี้

1) ผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product) หมายถึง สินค้าและบริการหลักที่สร้างความพอใจและตอบสนองของความต้องการของลูกค้ากลุ่มเป้าหมายได้มากที่สุด เป็นจุดขายหลักโดยพิจารณาว่าลูกค้ามีความต้องการจำเป็น (Core Needs) ที่คล้ายคลึงกัน และคู่แข่งขั้นก็รู้ถึงความต้องการนี้เช่นเดียวกัน เช่น ห้องพักในโรงแรม ในการวางแผนการตลาดควรใช้ภาพลักษณ์ (Image) มาเป็นตัวช่วยในการเสริมสร้างให้สินค้าเป็นที่รู้จักเหนือกว่าคู่แข่ง เช่น การออกแบบห้องพักในโรงแรม การออกแบบตกแต่งภายในจะเน้นศิลปะแบบตะวันตก หรือ ศิลปะแบบไทย เพื่อให้ลูกค้าประทับใจจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปปลักษณ์ (Tangible Product) และมีจุดเด่นอื่นๆ ขยายออกไปจากจุดขายหลัก

2) ผลิตภัณฑ์ที่คาดหวัง (Expected Product) หมายถึง สินค้าและบริการที่ลูกค้าคาดว่าจะได้รับหรือมีสิทธิที่จะได้รับเมื่อมาซื้อสินค้าและบริการ เช่น การได้รับบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะอาดต่างๆ ในโรงแรม ได้แก่ ห้องอาหาร สระว่ายน้ำ โทรศัพท์ Mini Bar สถานที่ออกกำลังกาย การบริหารอาหารในห้องพัก (Room Service) สถานที่จอดรถ ความสะอาดสบายต่างๆ และความปลอดภัย

3) ผลิตภัณฑ์ควบ (Augmented Product) หมายถึง สินค้าและบริการเสริมที่ลูกค้าจะได้รับเพิ่มเติมควบคู่ไปกับการซื้อสินค้า อาจเป็นผลิตภัณฑ์ การบริการเสริมหรือข้อเสนอพิเศษแบบใดก็ได้ที่ผู้ผลิตคิดขึ้น และมอบให้กับลูกค้าควบคู่ไปกับการขายผลิตภัณฑ์หลัก เช่น บริษัทนำเที่ยวแถมรายการนำเที่ยวแบบเลือกซื้อ (Optional Tour) เพิ่มเติมในโปรแกรม โรงแรมแถมอาหารเช้าหรืออาหารเย็น 1 มื้อ ให้แก่ลูกค้าที่มาพักโรงแรมใดโรงแรมหนึ่งในเครือ สายการบินเพิ่มรายการอาหาร รายการภาพยนตร์ในเครื่องบินให้เลือก ชำระเงินด้วยบัตรเครดิต บริการรถรับส่ง การบริการของร้านค้าปลอดภาษี (Duty Free) ในสนามบิน การจัดตั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการเสริมนี้เป็นจุดขายเสริมธุรกิจใช้เป็นกลยุทธ์ในการแข่งขัน ช่วยสร้างความแตกต่างในตัวสินค้าอย่างชัดเจน และดึงดูดใจลูกค้ามาใช้บริการมากขึ้น

4) ศักยภาพผลิตภัณฑ์ (Potential Product) หมายถึง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ควบคู่เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าในอนาคต รูปแบบการบริการใหม่ๆ ที่ลูกค้าไม่คาดหวังว่าจะได้รับ หรือสร้างความพอใจ แปลกใจ ตื่นเต้น ประทับใจให้แก่ลูกค้าที่เริ่มมาใช้บริการ เช่น พนักงานโรงแรมสามารถจำชื่อลูกค้า สามารถทักทาย และเสนอสิ่งที่ลูกค้าชอบได้ถึงแม้ว่าจะเคยมาพักเพียงครั้งเดียว การบริการรับลูกค้าที่สนามบินในช่วงที่มีลูกค้าน้อยโดยโรงแรมตรวจสอบเที่ยวบินที่ลูกค้าจะมาล่วงหน้าเองการบริการซื้อตั๋วเครื่องบินโดยเอทีเอ็ม การให้ข้อมูลด้วยระบบสารสนเทศ เป็นการพัฒนาคุณภาพการผลิตให้ดีขึ้น

2.3.6 วงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ วงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ (Product Life Cycle) เป็นวงจรที่แสดงการเติบโตของยอดขาย และกำไรของผลิตภัณฑ์ (ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. 2546 : 71) ดังนี้

1) ขั้นแนะนำ (Introduction Stage) อาจเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือผลิตภัณฑ์เก่า แต่เปลี่ยนรูปแบบ วิธีการให้บริการใหม่ และนำเสนอเข้าสู่ตลาดพร้อมทั้งใช้การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และกลยุทธ์การส่งเสริมการขายในรูปแบบต่างๆ โดยมุ่งไปยังลูกค้าที่คิดว่าพร้อมจะซื้อสินค้าและบริการมากที่สุดเป็นเป้าหมายหลัก สำหรับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ของการดำเนินงานในขั้นแนะนำนั้น เพื่อสร้างความรู้สึก จดจำ ให้ภาพลักษณ์แก่นักท่องเที่ยว ขยายตลาดลูกค้าประจำ และแสวงหาตลาดใหม่ การหวังผลกำไรจึงเป็นไปได้ยาก ถ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะอยู่ในขั้นสำรวจ และดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาการแหล่งท่องเที่ยวใหม่ สิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติ

เพื่อให้ดูว่าเป็นสินค้าใหม่ (ชายหาด ถ้าที่เพิ่งค้นพบ การพัฒนาแหล่งน้ำพุร้อน) การเปิดบริการ รูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ (การท่องเที่ยวแบบสนใจพิเศษ การปรับปรุงรายการเดินทาง และกิจกรรม การพักผ่อนของการเดินทางโดยเรือสำราญ การเปิดสถานที่ราชการสำคัญ หรือพระราชวังบางแห่ง ให้เข้าชม (พระราชวังไกลกังวล ที่หัวหิน) การเปิดบริการสิ่งอำนวยความสะดวกไม่ ในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ห้องอาหาร บริษัทนำเที่ยว สายการบิน และเส้นทางการบินใหม่

2) **ขั้นเจริญเติบโต (Growth Stage)** ผลผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ปริมาณการขาย เพิ่มขึ้น ได้รับความนิยมจากลูกค้า และทำกำไรให้แก่ธุรกิจได้ดี ผู้ประกอบการต้องเร่งการผลิตเพื่อตอบสนองให้ทันต่อความต้องการ รวมทั้งการรักษาและปรับปรุงคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้นด้วย เพื่อรักษากลุ่มลูกค้าเดิม เพิ่มสัดส่วนการถือครองตลาด และขยายไปยังกลุ่มลูกค้าใหม่ๆ ถ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะมีการดำเนินการและพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว

3) **ขั้นเจริญเติบโตเต็มที่ (Maturity Stage)** ผลผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับของตลาด เริ่มมี คู่แข่งขึ้น การโฆษณาและส่งเสริมการขายจะเปลี่ยนจากการเน้นความต้องการทั่วไป เป็นความต้องการ ในขั้นเลือก ทำให้เกิดความพยายามสร้างความแตกต่างในตัวสินค้า จำเป็นต้องลดราคาสินค้า หรือ กำไรต่อหน่วย ถ้าเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวจำนวนมาก มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบถ้วน สำหรับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น สถานที่ท่องเที่ยวในภาคเหนือ กิจกรรมและ สถานที่ท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่า อยู่ในขั้นเจริญเติบโตเต็มที่อย่างมั่นคง จนมีแนวโน้มไปในทางอิ่มตัว และถดถอยปริมาณการขายยังเพิ่มขึ้นไปอีกระยะหนึ่ง ประกอบกับปริมาณความต้องการเป็นไปตามฤดูกาลท่องเที่ยว ทำให้ผู้ประกอบการต้องปรับปรุงคุณภาพ และสร้างความแตกต่างของ ผลิตภัณฑ์โดยเปรียบเทียบกับคู่แข่ง เพื่อรักษากลุ่มลูกค้าเดิมและสัดส่วนของตลาดไว้ให้นานที่สุด และยังคงทำกำไรให้แก่ธุรกิจ

4) **ขั้นอิ่มตัว (Saturation Stage)** มียอดขายเพิ่มขึ้นในอัตราที่ลดลง ผลผลิตภัณฑ์ที่ ด้อยกว่าของบริษัทคู่แข่งจะออกสู่ตลาด มีการขายตัดราคากัน ตัวแทนจำหน่ายอาจลดการสั่งซื้อ จำเป็นต้องเร่งการส่งเสริมการขายทั้งร้านค้าตัวแทนจำหน่าย และผู้บริโภค พร้อมทั้งปรับปรุงคุณภาพ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการขาย เพื่อขยายตลาดลูกค้าให้ กว้างออกไป สถานที่ท่องเที่ยวในประเทศไทยหลายแห่งสามารถดึงดูดความสนใจของตลาดนักท่องเที่ยว ใไว้ได้น้อย เช่น พัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ เกาะสมุย เกาะเสด็จ โรงแรม บริษัทนำเที่ยวต่างๆ ที่ยอดขาย สูงสุดและไม่เพิ่มขึ้นต้องพยายามปรับปรุงคุณภาพ เปลี่ยนรูปแบบ และภาพลักษณ์ของสินค้าและ บริการ ให้เครดิตเพิ่ม เพิ่มบริการด้านอื่นๆ เข้าไป สายการบินเพิ่มรายการอาหาร และบริการอื่นๆ ในขั้นนี้ธุรกิจเพิ่มจำนวนเที่ยวบินให้บริการบินตรงมากกว่า Connecting flight พัทยาใช้กลยุทธ์

การจัดประชุมสัมมนา อบรมทุกสาขาอาชีพ สวนสนุก จัดกิจกรรมบันเทิงพิเศษตามเทศกาลสำคัญของประเทศ

5) **ขั้นตกต่ำ หรือถดถอย (Decline Stage)** ผู้ผลิตพยายามลดจำนวนผลิตภัณฑ์ในตลาดเนื่องจากผลิตภัณฑ์ไม่ทันสมัย ยอดขายลดลงไม่สามารถรักษาส່วนแบ่งของตลาดไว้ได้ การส่งเสริมการขายน้อยลง จำเป็นต้องเริ่มวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ใหม่ ด้วยการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ หรือให้ผลิตภัณฑ์นั้นออกจากตลาดไป แล้วเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่แทน เช่น ตลาดน้ำวัดไทร ปัจจุบันเปลี่ยนที่ไปเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวก ราชบุรีหรือแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งเสื่อมโทรมจนไม่มีใครอยากมาเที่ยวอีก

ดังนั้นการวางแผนการตลาดและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยวจึงมุ่งความสำคัญไปที่การวางแผนและพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องเดินทางไปสู่ความเสื่อมโทรมเสมอไป วงจรชีวิตอาจขยายหรือยืดออกไปได้โดยการวางแผนพัฒนาและการปรับปรุงแก้ไขที่ดี พัฒนาโดยการคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของพื้นที่ การจัดการบริการสิ่งอำนวยความสะดวก ความร่วมมือของประชาชนในท้องถิ่นและของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจใช้วิธีการขายร่วม คือ เอาแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะใกล้เคียงกันมาทำ Package ขายให้นักท่องเที่ยวไปในคราวเดียวกัน หรือปรับตำแหน่งทางการตลาด เช่น พัทยา เป็น Convention Hall Resort City จะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถรองรับความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม สามารถกลับฟื้นคืนสภาพเพื่อเริ่มวงจรชีวิตใหม่ได้

2.3.7 หลักการของการจัดรวมผลิตภัณฑ์

1) ควรมีการวางแผนล่วงหน้าหลายๆ เดือน (อย่างน้อย 6 เดือน) หรือตลอดทั้งปี เพื่อจะได้มีเวลาเพียงพอที่จะไม่มองข้ามสิ่งจำเป็นไปหรือมีเวลาแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ทุกระยะของการวางแผน

2) ควรเหมาะสมกับความต้องการของตลาดเป้าหมายที่เลือกได้ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มครอบครัว กลุ่มนักธุรกิจ กิจกรรมการพักผ่อน อาจแตกต่างกัน

3) ทุกส่วนประกอบของ Package ควรมีคุณภาพที่ทัดเทียมกัน ในระดับราคาที่ตรงกับความคาดหวังของลูกค้า

4) ควรมีจุดดึงดูด สร้างความน่าประทับใจให้ลูกค้าที่มีแนวโน้มที่ดีให้มาซื้อ เช่น การแจกของขวัญ หรือการให้ Free Cocktail แก่ลูกค้าวันแรกที่เริ่มมาพักที่โรงแรม

5) ควรให้ลูกค้ามีโอกาสเลือกส่วนผสม คิดรวมภาษีทุกอย่างไว้ในราคาเหมาจ่าย ราคาใกล้เคียงกับคู่แข่ง และสามารถให้ข้อมูลทุกอย่างแก่ลูกค้าได้ เช่น ค่าใช้จ่ายพิเศษที่อาจเพิ่มขึ้น ตลอดจนการมีนโยบายคืนเงินในกรณียกเลิกบางรายการในกรณีจำเป็น แต่เรื่องนี้น่าจะเป็น

ทางเลือกสุดท้ายเพราะลูกค้าต้องการความพอใจมากกว่าเงินคืน ควรจัดผลิตภัณฑ์หรือให้บริการอย่างอื่นทดแทน

6) ไม่ควรรวมอาหารทุกมื้อ ควรจัด 2 มื้อต่อวันในบางรายการ เพื่อให้ลูกค้าได้มีโอกาสเลือกเองบ้าง และไม่ควรรวมเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ไว้ในรายการอาหารเพราะผู้ที่ไม่ดื่มอาจไม่พอใจ แต่อาจรวมไวท์ฟรีไว้ในรายการอาหารได้ เช่น Club Mediterranean Package

7) ไม่ควรรวมค่าทิปในราคาของ Package ลูกค้าจะเป็นผู้พิจารณาเอง

8) ควรจัดเอกสารเพื่อให้ข้อมูลต่างๆ แก่ลูกค้า

9) การลดราคา Package นิยมทำกันช่วงนอกฤดูกาล

2.4 รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์

รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์เกิดขึ้นได้จากการรับรู้ (Perception) เรียนรู้ (Learning) แหล่งข้อมูลการท่องเที่ยว บทบาทของผู้บริโภคที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ กระบวนการซื้อของนักท่องเที่ยว และสื่อการประชาสัมพันธ์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 การรับรู้ (Perception) กระบวนการรับรู้และความเข้าใจของบุคคลขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน ได้แก่ ความเชื่อ ประสบการณ์ อารมณ์ เป็นต้น และปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งกระตุ้นที่มากระทบกับประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การได้กลิ่น การได้ยิน การได้เห็น การได้รู้สึก และการได้รสชาติ ฉะนั้นการโฆษณาในธุรกิจท่องเที่ยวจึงต้องพยายามสร้างให้เกิดการรับรู้ทางด้านอารมณ์ และความน่าเชื่อถือ โดยกระบวนการรับรู้ประกอบด้วยขั้นตอน (ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2546 : 39-40) ดังนี้

1) การเปิดรับข้อมูลที่ได้เลือกสรร (Selection Exposure) ในแต่ละวันลูกค้าจะเปิดรับข้อมูลจากการโฆษณาเข้ามาสู่ตัวเองตั้งแต่เช้าจนค่ำ ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณาจากสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ หรืออื่นๆ แต่จะมีโฆษณาใดบ้างที่ลูกค้าเปิดรับข้อมูลอย่างเลือกสรร นักการตลาดต้องใช้ความสามารถทั้งหมดเพื่อให้สินค้าและบริการของตนอยู่ในรายการเลือกสรรนั้น

2) การตั้งใจรับข้อมูลที่ได้เลือกสรร (Select Attention) หมายถึง ผู้บริโภคตั้งใจรับสิ่งกระตุ้นอย่างหนึ่ง เมื่อเลือกสรรการเปิดรับข้อมูลและให้ความสนใจมาแล้ว

3) ความเข้าใจในข้อมูลที่ได้เลือกสรร (Selective Comprehension) คือ ความเข้าใจและตีความหมายของข้อมูลที่ได้รับมาให้ตรงกับความหมายของโลก แต่บางครั้งลูกค้าอาจแย้งข้อมูลมีความลำเอียงในการรับรู้ อันเนื่องมาจากความเชื่อถือ ทศนคติ และประสบการณ์ ซึ่งเป็นความต้องการภายในของตน

4) การเก็บรักษาข้อมูลที่ได้เลือกสรร (Selective Retention) จะเกิดความทรงจำ ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์นั้นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การกระตุ้นให้เกิดความต้องการและตัดสินใจซื้อในโอกาสต่อไป นักการตลาดควรใช้โอกาสในช่วงนี้เสริมข้อมูลเข้าไปอีกเพื่อให้ลูกค้าได้ข้อมูลเต็มที่สูงสุดจนปิดรับข้อมูล (Closure) จากคู่แข่งรายอื่น เช่น บัตรเครดิต American Express ใช้คำพูดว่า “Don't leave home without it” เป็นต้น

2.4.2 การเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และหรือ ความเข้าใจอันเป็นผลจากประสบการณ์ที่ผ่านมา การเรียนรู้ของบุคคลเกิดขึ้นเมื่อได้รับสิ่งกระตุ้นผ่านเข้ามาในความรู้สึกนึกคิด และเกิดการตอบสนองตามทฤษฎีสิ่งกระตุ้น – ตอบสนอง กลยุทธ์การโฆษณาซ้ำแล้วซ้ำอีก จึงได้นำมาใช้ในการส่งเสริมการตลาดไปยังกลุ่มเป้าหมาย

2.4.3 แหล่งข้อมูลการทองเที่ยว โดยมากมาจาก 3 แหล่งใหญ่ คือ

1) ข้อมูลจากผู้ประกอบธุรกิจ เป็นข้อมูลจากการโฆษณา และส่งเสริมการขายของ โรงแรม และบริษัทนำเที่ยวต่างๆ ข้อมูลที่ให้จะมุ่งตรงไปสู่กลุ่มเป้าหมาย ด้วยสื่อต่างๆ โดยไม่มีความคิดเห็นของผู้นำกลุ่มรวมอยู่ด้วย

2) ข้อมูลจากกลุ่มสังคม เป็นข้อมูลที่ได้รับระหว่างบุคคลจากกลุ่มอ้างอิง เช่น เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน เพื่อร่วมวิชาชีพ ร่วมสถาบัน ร่วมองค์กร และบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคม เป็นต้น ผู้นำกลุ่มด้านความคิดเห็นและกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ข้อมูลจึงผ่านการกลั่นกรองจากบุคคลต่างๆ ซึ่งจะเพิ่มความคิดเห็นส่วนตัวเข้าไปด้วย เป็นอิทธิพลที่กระตุ้นหรือยับยั้งการตัดสินใจสินค้าและบริการ

3) ครอบครัว คือ กลุ่มที่เกี่ยวข้องกันทางกำเนิด โดยการแต่งงานกัน หรือโดยการรับอุปการะเข้ามาใช้ชีวิตในครอบครัวเดียวกัน ค่านิยม และทัศนคติของบุคคลจะได้รับมาจากครอบครัวมากที่สุด ความคิดจะถูกหล่อหลอมมาตั้งแต่เด็ก ลักษณะครอบครัวที่แตกต่างกันจะทำให้รูปแบบการดำรงชีวิตต่างกัน

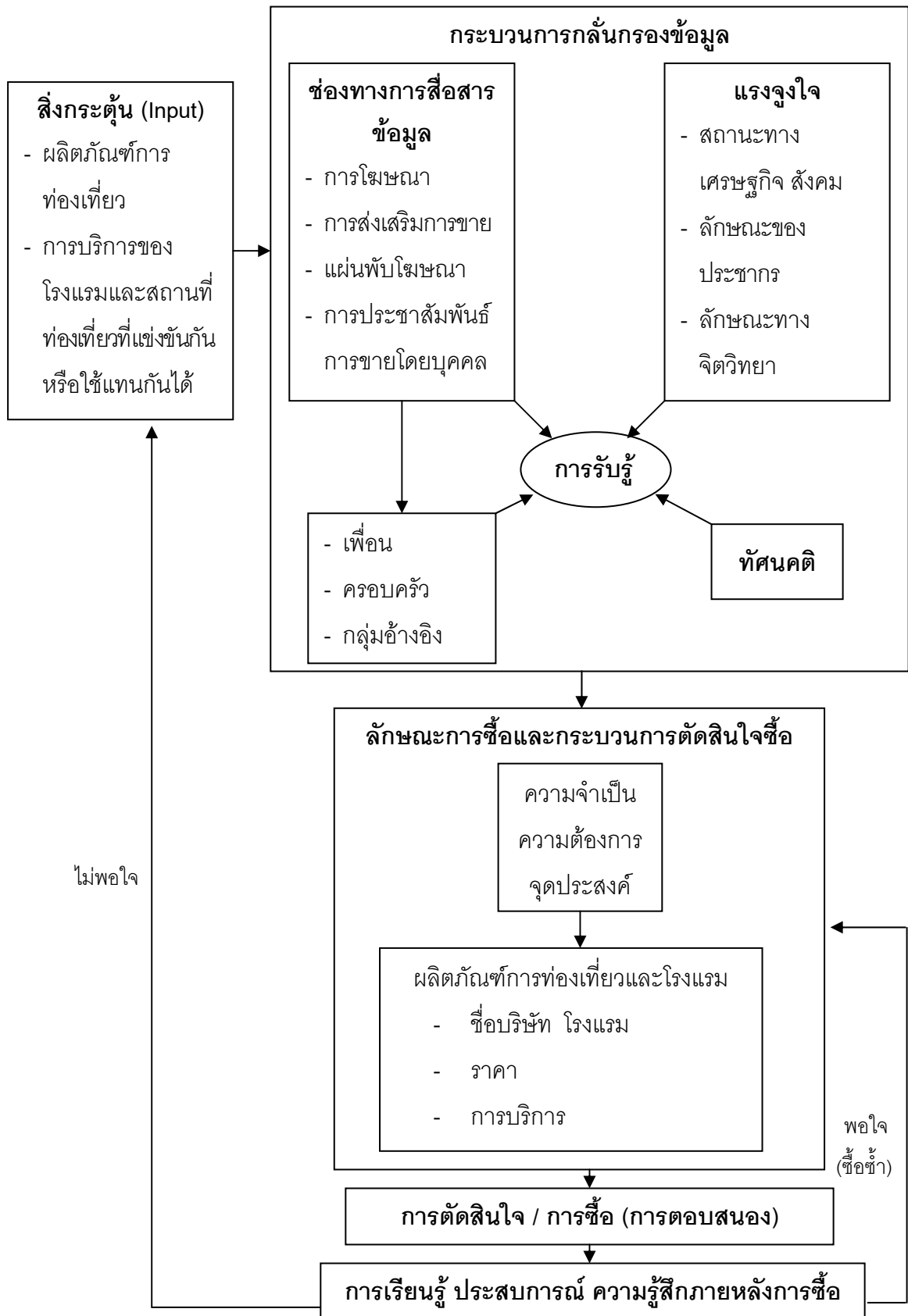
2.4.4 บทบาทของผู้บริโภคที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ มีดังนี้

- 1) ผู้ริเริ่ม เป็นผู้เสนอ หรือแนะนำความคิดในการซื้อผลิตภัณฑ์เป็นคนแรก
- 2) ผู้มีอิทธิพล เป็นผู้กระตุ้น หรือชักจูงว่าควรซื้อ หรือไม่ควรซื้อสินค้าและบริการ
- 3) ผู้ตัดสินใจซื้อ เป็นผู้ตัดสินใจขั้นสุดท้ายว่าจะซื้อ หรือไม่ซื้อสินค้าและบริการ เช่น พ่อบ้าน แม่บ้าน

- 4) ผู้ซื้อ เป็นผู้ไปทำการซื้อ หรือลงมือซื้อโดยนำเงินไปแลกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในสินค้าและบริการ
- 5) ผู้ใช้ เป็นผู้บริโภคที่ใช้สินค้าและบริการ

2.4.5 กระบวนการซื้อของผู้บริโภค ประกอบด้วยขั้นตอนในการตัดสินใจซื้อ (ภาพที่ 2.11) ดังนี้

- 1) การรับรู้ความต้องการ หรือการรับรู้ปัญหา เกิดจากสิ่งกระตุ้นภายใน ได้แก่ ความต้องการทางร่างกาย จิตใจ การรับรู้ความต้องการของตน เป็นต้น และสิ่งกระตุ้นภายนอก ได้แก่ ความต้องการทางสังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น
- 2) การค้นหาข้อมูลเพื่อสนองความต้องการในกรณีที่ไม่สามารถสนองความต้องการได้ทันที ความต้องการนั้นๆ จะถูกสะสมมากขึ้น พร้อมกับความพยายามหาข้อมูลไปด้วย โดยแหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อ ประกอบด้วย
  - 2.1) แหล่งบุคคล ได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน ญาติ คนรู้จัก
  - 2.2) แหล่งการค้า ได้แก่ สื่อโฆษณา พนักงานขาย ตัวแทนจำหน่าย การแสดงสินค้าการท่องเที่ยว
  - 2.3) แหล่งชุมชน ได้แก่ สื่อมวลชน องค์การคุ้มครองผู้บริโภค
  - 2.4) แหล่งทดลอง ได้แก่ สำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม การส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม และหน่วยวิจัย ภาวะตลาดของผลิตภัณฑ์
- 3) การประเมินผลทางเลือก เป็นพฤติกรรมการประเมินผลโดยให้ความสนใจลักษณะและคุณสมบัติของสินค้าและบริการ เช่น ชื่อบริษัท ตราสินค้า สายการบินที่ให้บริการรวดเร็ว สะอาด ปลอดภัย โรงแรมที่สะอาด บรรยากาศดี ที่ตั้งเหมาะสม เมื่อดูคุณสมบัติแล้วก็นำมาจัดความสำคัญของคุณสมบัติต่างๆ แล้วนำมาเป็นตัวประเมินผลเพื่อพิจารณาเป็นทางเลือกต่อไป
- 4) การตัดสินใจซื้อ หลังจากรับรู้ความต้องการ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ต่างๆ ตลอดจนเวลา และวิธีการชำระเงินแล้วก็ตัดสินใจซื้อ ซึ่งบางครั้งอาจมีปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อในขณะนั้นด้วย เช่น การคาดคะเนภาวะทางเศรษฐกิจ ทัศนคติทั้งบวกและลบของบุคคลอื่น ตลอดจนสถานการณ์ที่ไม่ได้คาดคะเนมาก่อน เช่น ความไม่พอใจลักษณะการขายของผู้ขาย อาจทำให้การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงได้
- 5) พฤติกรรมภายหลังการซื้อ เป็นความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจหลังการซื้อ ความพอใจจะมีอิทธิพลต่อการซื้อซ้ำ จงรักภักดีต่อบริษัท หรือชื่อเสียงของบริษัท ถ้าไม่พอใจไม่กลับมาใช้บริการอีก ซึ่งนักการตลาดควรให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่งเพื่อความเจริญเติบโตทางธุรกิจต่อไป

ภาพที่ 2.11 การกระตุ้นและตอบสนองพฤติกรรมกรการบริโภคของนักท่องเที่ยว

ที่มา : ดัดแปลงจาก ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, 2546 : 47

จากภาพที่ 2.11 แสดงการกระตุ้น และการตอบสนองของพฤติกรรมการบริโภคของนักท่องเที่ยว โดยสิ่งกระตุ้น คือ ผลกระทบการท่องเที่ยวทุกประเภท ตลอดจนการให้บริการของธุรกิจ สินค้าและบริการเหล่านี้มีการแข่งขันสูง และเป็นแรงกระตุ้นสำคัญที่ผลักดันให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจ แสวงหาข้อมูลจากสื่อต่างๆ ตลอดจนได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากบุคคลใกล้ชิด เช่น ครอบครัว เพื่อน กลุ่มอ้างอิง ประกอบกับแรงจูงใจ ทศนคติของตน แล้วกลั่นกรองข้อมูล ส่วนกระบวนการตัดสินใจที่นำไปสู่การซื้อ ย่อมเกิดมาจากความต้องการ ความจำเป็น และจุดประสงค์ในการไปท่องเที่ยวแต่ละครั้ง โดยพิจารณาประกอบกับข้อมูลที่ได้รับในเบื้องต้น ซึ่งหากสินค้าและบริการสามารถตอบสนองความจำเป็น ความต้องการ และจุดประสงค์ได้ นักท่องเที่ยวจะตัดสินใจท่องเที่ยวเมื่อเกิดการตัดสินใจไปท่องเที่ยว ย่อมก่อให้เกิดการเรียนรู้ ประสบการณ์ และความพึงพอใจในสินค้าและบริการที่ได้รับ ถ้าเกิดความพึงพอใจจะนำไปสู่การซื้อซ้ำ แต่ถ้าไม่พึงพอใจการซื้อซ้ำจะไม่เกิดขึ้น และนักท่องเที่ยวต้องมองสิ่งกระตุ้น เพื่อเข้าสู่กระบวนการรับรู้และตัดสินใจใหม่อีกครั้ง

2.4.6 สื่อกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมต่างๆ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อสินค้าและบริการ ดังนั้นสื่อประชาสัมพันธ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของนักท่องเที่ยว ซึ่งรูปแบบของสื่อประชาสัมพันธ์มีหลากหลาย และมีข้อดี ข้อจำกัดต่างกัน (อาทิตยา ศิริอังกูล, 2551 : 1-32) ดังนี้

1) รูปแบบของสื่อกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์

- 1.1) กิจกรรมประเภทเผชิญหน้า เช่น สัมมนา ประชุม แถลงข่าว อบรม บรรยาย
- 1.2) กิจกรรมนิเทศทัศน์ เยี่ยมชมหน่วยงาน ประชาสัมพันธ์สัญจร การรวมริ้วขบวนในพิธีต่างๆ
- 1.3) กิจกรรมประเภทรื่นเริงแข่งขัน เช่น แข่งกีฬาภายใน/ภายนอก การแสดง การประกวด
- 1.4) กิจกรรมเพื่อสังคม เช่น กิจกรรมเพื่อการกุศล เพื่อการศึกษา เสริมอาชีพ กิจกรรมอื่นๆ

ข้อดีของสื่อกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์ สร้างความสนใจให้กับประชาชนต่อหน่วยงานในทางบวก ทำให้ไม่ถูกลืมเลือนในวงสังคมและสื่อมวลชน เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในกิจกรรมได้ เกิดภาพลักษณ์ที่ดี อันเป็นการสร้างผลทางประชาสัมพันธ์แก่หน่วยงานในระยะยาว

ข้อจำกัดของสื่อกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์ ใช้งบประมาณค่อนข้างสูง เจาะกลุ่มเป้าหมายได้ไม่กว้างเท่าสื่อประเภทอื่น ต้องอาศัยสื่อมวลชนและสื่ออื่น จึงจะได้ผลในแง่ประชาสัมพันธ์

2) **สื่อพิเศษ** เป็นสื่อที่ผลิตขึ้นมาโดยเฉพาะเพื่อสร้างความแปลกใหม่ น่าสนใจแก่ผู้พบเห็น ได้แก่ สื่อป้ายผ้า Cut out สื่อผ่านทางรถประจำทาง ป้ายจอรถประจำทาง การจัดตู้แสดงของที่ระลึกต่างๆ ตัวนำโชค (Mascot)

ข้อดีของสื่อพิเศษ น่าสนใจ ทำให้เกิดการจดจำได้ง่าย สามารถปรับประยุกต์เลือกสื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายได้ทุกเพศ ทุกวัย เป็นสื่อที่มีความโดดเด่น ไม่ต้องเผยแพร่ร่วมกับสื่ออื่น

ข้อจำกัดของสื่อพิเศษ ใช้งบประมาณในการผลิตค่อนข้างมาก การคัดเลือกข้อความในการเผยแพร่ต้องสั้น กระชับ ชัดเจน การเลือกสื่อแต่ละครั้งหากวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายผิดพลาด อาจมีผลให้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3) สื่อที่ควบคุมไม่ได้

3.1) **สื่อมวลชน** เป็นสื่อที่สามารถใช้ส่งข่าวสารไปยังประชาชนจำนวนมากๆ ได้ในเวลาเดียวกัน มีทั้งแบบเสียค่าใช้จ่าย โดยซื้อพื้นที่สำหรับลงเผยแพร่ข้อมูลในสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเวลาสำหรับเผยแพร่ผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง (การโฆษณาประชาสัมพันธ์) และแบบไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น การส่งข่าวแจก

3.2) **สื่อสิ่งพิมพ์** เป็นการรายงานข่าวสาร ให้ความรู้ ความบันเทิงแก่ประชาชนอย่างสม่ำเสมอ มีการวิพากษ์วิจารณ์ วิเคราะห์ ตลอดจนนำเสนอแนวความคิดเห็นต่างๆ ในรูปของข่าว สารคดี บทความ โดยมีการโฆษณาขนาดย่อย ซึ่งเป็นการโฆษณาเล็กๆ จัดเป็นหมวดหมู่ต่างๆ เนื้อที่มีจำกัด ใช้ถ้อยคำสั้น กระชับ ใช้เส้นกรอบแบ่งบริเวณ ส่วนใหญ่เป็นการโฆษณาเกี่ยวกับการรับสมัครงาน ซื้อขายบ้านและที่ดิน ซื้อขายรถยนต์ สถานศึกษาและกวดวิชา การท่องเที่ยว เรียกประกวดราคา เบ็ดเตล็ด และ**การโฆษณาสอดแทรก** ซึ่งเหมาะกับหนังสือพิมพ์ที่มียอดจำหน่ายไม่สูงมาก (ไม่เกิน 30,000 ฉบับ) โดยสื่อสิ่งพิมพ์มีหลายประเภท ดังนี้

3.2.1) **หนังสือพิมพ์** เป็นสื่อที่มีการเผยแพร่เป็นประจำอย่างสม่ำเสมอ โดยเน้นการรายงานเหตุการณ์ที่น่าสนใจในชีวิตประจำวัน โดยนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น ข่าว บทความ สารคดี บทสัมภาษณ์ การ์ตูน บทบรรณาธิการ โฆษณา และ ประกาศแจ้งความต่างๆ

ข้อดีของหนังสือพิมพ์ คงทนกว่าสื่อมวลชนประเภทอื่น ราคาไม่แพง ประชาชนมีกำลังซื้อได้ นำเสนอข่าวสารหลายประเภท เข้าถึงประชาชนหลายกลุ่ม เสนอข่าวหรือรายละเอียดครั้งละมากๆ ได้ เสนอข่าวเป็นประจำ มีภาพประกอบ

ข้อจำกัดของหนังสือพิมพ์ ไม่สามารถเข้าถึงประชาชนที่ไม่รู้หนังสือ หรือที่ๆ การคมนาคมไม่สะดวก มีช่วงอายุสั้น มีข่าวใหม่ๆ ผ่านเข้ามาทุกวัน ข่าวเก่าทิ้งไปผู้อ่านเลือกอ่านเพียงบางคอลัมน์ สีสิ้นไม่สะดุดตา

3.2.2) **นิตยสาร** มีหลายประเภทตามกลุ่มของลูกค้ำ เช่น ผู้บริโภค ธุรกิจ สมาคม และวิชาชีพ เพื่อการประชาสัมพันธ์ เฉพาะกลุ่ม (ข่าว ผู้หญิง ผู้ชาย บ้าน รถ การเกษตร คอมพิวเตอร์ สุขภาพ ท่องเที่ยว กีฬา ถ่ายภาพ พระเครื่อง บันเทิง) เป็นต้น

3.2.3) **หนังสือเล่ม** มีความหลากหลายโดยมีผู้เขียนเป็นบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มคณะ ซึ่งมีข้อดี และข้อจำกัด ดังนี้

ข้อดีของหนังสือเล่ม มีความเป็นส่วนตัวในการอ่าน ระบุกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจน เก็บไว้เป็นหลักฐานอ้างอิงได้ ดูซ้ำได้ตลอดเวลา

ข้อจำกัดของหนังสือเล่ม ไม่ออกเป็นประจำ เผยแพร่เนื้อหาเฉพาะด้าน มีทั้งแบบเข้าเล่มปกแข็ง ปกอ่อน ขนาดไม่แน่นอน มักมีผู้เขียนคนเดียว หรือถ้ามากกว่าก็จะไม่มากเหมือนนิตยสารหรือหนังสือพิมพ์ พิมพ์จำหน่ายเผยแพร่ทั่วไป ราคาแพง การเผยแพร่ไม่มีกำหนดวาระที่แน่นอน และกลุ่มผู้อ่านไม่กว้างนัก

4) **สื่ออิเล็กทรอนิกส์** สื่อที่มนุษย์ใช้ติดต่อสื่อสารกันด้วยภาพและ หรือเสียง โดยใช้กระบวนการทางเทคนิคผ่านสื่อที่อาศัยคลื่นไฟฟ้าเป็นตัวนำมาให้เกิดภาพ และ หรือเสียงไปสู่ผู้ชมได้ในระยะไกล ประกอบด้วย

4.1) **วิทยุกระจายเสียง** เป็นสื่อมวลชนที่สามารถสื่อข่าวสารต่างๆ ในรูปคำพูด เสียงเพลง ดนตรี ข่าว และรายการสาระประโยชน์และบันเทิงต่างๆ ไปสู่มหาชนได้อย่างกว้างขวาง ในประเทศไทยมีระบบวิทยุกระจายเสียง 2 ระบบ คือ ระบบ AM (Amplitude Modulation) และระบบ FM (Frequency Modulation) มีรูปแบบการประชาสัมพันธ์เป็นแบบ ข่าว สปอตประชาสัมพันธ์ สอดแทรกรายการ หรือจัดทำรายการพิเศษ (สัมภาษณ์แบบเป็นทางการ/ไม่เป็นทางการ สารคดี) การประชาสัมพันธ์ผ่านวิทยุกระจายเสียงจะมีทั้งการฝากข่าวประชาสัมพันธ์ และซื้อเวลาโฆษณาหรือควบคู่กัน

ข้อดีของวิทยุกระจายเสียง แพร่กระจายข่าวสารได้อย่างรวดเร็วโดยไม่มีข้อจำกัดด้านระยะทาง จึงครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายได้มาก มีความรวดเร็วสูง สามารถรายงานข่าว

สดได้ในทันที มีผลด้านจิตวิทยาสูง เพราะน้ำเสียง ลีลา จังหวะ ในการอ่านมีผลทางด้านจิตวิทยา ในด้านเข้าถึงประชาชน ไม่มีข้อจำกัดเรื่องความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของผู้ฟัง ไม่ต้องใช้สมาธิสูงในการฟัง ผู้ฟังสามารถทำกิจกรรมอื่นขณะฟังได้ ค่าใช้จ่ายไม่สูง เครื่องรับวิทยุมีราคาไม่สูงมาก จึงเข้าถึงคนได้เกือบทุกระดับ เกือบทุกบ้านมีวิทยุ วิทยุมีความใกล้ชิดกับผู้ฟังมาก สามารถพกติดตัวฟังได้ทุกเวลา

ข้อจำกัดของวิทยุกระจายเสียง เนื้อหาบางเรื่องไม่สามารถใช้เทคนิคด้านเสียงเพียงอย่างเดียวเพื่ออธิบายให้เกิดจินตนาการได้ มีข้อจำกัดเรื่องความคงทนถาวร สถานีวิทยุมีจำนวนมาก การเผยแพร่ข่าวสารถึงประชาชนจำนวนมากจำเป็นต้องเผยแพร่หลายครั้ง หลายรายการ หลายสถานีจึงจะทั่วถึง ช่วงเวลา สภาวะอากาศที่เหมาะสมมีความสำคัญต่อการเผยแพร่สารให้มีประสิทธิภาพ

4.2) โทรทัศน์ โทรทัศน์มีลักษณะเด่นเหมือนเป็นการรวมเอาสื่อภาพยนตร์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์เข้าไว้ด้วยกัน สามารถให้ทั้งข่าวสาร ความรู้ และสาระบันเทิงด้วยภาพ แสง เสียง และสีที่สวยงาม ในปัจจุบันโทรทัศน์สามารถเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ห่างไกลได้มากกว่าเดิมมาก การซื้อเวลาในโทรทัศน์คิดเป็นวินาที (15 30 45 60) ราคาจะแตกต่างกันไปตามช่วงเวลา และสถานี โดยรูปแบบการประชาสัมพันธ์ทางโทรทัศน์ เช่น ข่าว สปอต สารคดีสั้น (3-5 นาที) รายการพิเศษ (15-60 นาที) การถ่ายทอดสด

ข้อดีของสื่อโทรทัศน์ ให้ความประทับใจและความเข้าใจได้ดี เพราะมีทั้งข่าวสารภาพยนตร์เหตุการณ์ เสียงบรรยาย และสีสันที่สวยงาม มีความรวดเร็วสูงและเชื่อถือได้ สามารถถ่ายทอดเหตุการณ์สดได้ในเวลานั้น สามารถเข้าถึงกลุ่มประชาชนผู้ไม่รู้หนังสือ เป็นที่นิยมของประชาชนทั่วไป สามารถเจาะกลุ่มเป้าหมายได้ตามประเภทของรายการ

ข้อจำกัดของสื่อโทรทัศน์ ค่าใช้จ่ายในการผลิตและเผยแพร่สูง เนื้อหาไม่คงทนถาวร เครื่องรับมีราคาแพง ใช้ได้เฉพาะพื้นที่ที่คลื่นส่งไปถึง มีช่วงระยะเวลาออกอากาศจำกัด ไม่สามารถออกอากาศได้ตลอดวัน ทุกเวลาได้เช่นวิทยุ

4.3) สื่อภาพยนตร์ เป็นสื่อที่เสนอทั้งภาพเคลื่อนไหว และเสียง โดยต้องใช้ร่วมกับอุปกรณ์การฉาย และต้องฉายในที่มืด ในแง่ของสื่อมวลชน หมายถึงภาพยนตร์ที่ออกฉายตามโรงภาพยนตร์ต่างๆ รูปแบบที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ สปอต และประกาศ

ข้อดีของสื่อภาพยนตร์ เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่มได้ดี สามารถควบคุมกลุ่มเป้าหมายให้ติดตามชมเนื้อหาได้ตลอด สามารถใช้เทคนิคด้านแสง สี เสียง มาช่วยสร้างสรรค์ได้มากทำให้น่าสนใจ

ข้อจำกัดของสื่อภาพยนตร์ เจาะกลุ่มเป้าหมายได้เฉพาะผู้ที่ชอบชมภาพยนตร์ตามโรงเท่านั้น ค่าผลิตสูง

ส่วน วิจิตร อวระกุล (2534 : 113; อ้างใน ไสกี โสพิน, 2544 : 23-24) ได้แบ่งรูปแบบของสื่อ ไว้ดังนี้

1. ประเภทสื่อคำพูด (The Spoken Words or Oral Communication) เช่น การพูดบรรยาย การปราศรัย นอกจากนี้ คำขวัญ ข้อคิดเห็น คติพจน์ โอวาท การบรรยาย การปาฐกถา มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ท่าที ความรู้สึกของบุคคล ทำให้บุคคลเกิดความคิดใคร่ครวญ เปลี่ยนแนวการประพฤติตามความมุ่งหมายของข้อคิด คำขวัญ คติพจน์นั้น ๆ

ข้อดี คือ เป็นการประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย มีประสิทธิภาพสูง สามารถสร้างความเข้าใจได้รวดเร็ว สร้างสัมพันธภาพและมนุษยสัมพันธ์ และการพูดสามารถดัดแปลงแก้ไขให้เหมาะสมกับโอกาสหรือเหตุการณ์นั้น ๆ ได้ดีกว่าอย่างอื่น

2. สื่อประเภทสิ่งพิมพ์ (The Printed Words) แบ่งตามลักษณะหรือประเภทต่าง ๆ คือ

- 2.1 แผ่นปลิว (Leaflet) หรือใบปลิว มีลักษณะเป็นเอกสารแผ่นเดียว
- 2.2 แผ่นพับ (Folders) หรือแผ่นปลิวพับ
- 2.3 หนังสือเผยแพร่เล่มเล็ก (Pamphlets)
- 2.4 จุลสาร (Brochures)
- 2.5 หนังสือเวียน (Circular)
- 2.6 จดหมายติดต่อ (Correspondence)
- 2.7 หนังสือพิมพ์กำแพง (Wall street journal wall news paper)
- 2.8 เอกสารเผยแพร่ (Bulletin)
- 2.9 หนังสือต่าง ๆ (Books)
- 2.10 หนังสือเล่มเล็ก (Booklets)

Sharps (1982 : 112-118; อ้างใน ไสกี โสพิน, 2544 : 23-24) กล่าวว่า ตัวกลางหรือสื่อความหมายทางธรรมชาติ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน

1. สื่อที่แสดงโดยผ่านนักสื่อความหมาย (Personal service) โดยนักท่งเที่ยวจะเข้ามาติดต่อโดยตรงกับการสื่อความหมาย โดยการรับรู้ผ่านสื่ออย่างใดอย่างหนึ่ง คือ การให้บริการด้านเอกสาร การจัดกิจกรรมกลุ่ม การสื่อความหมายโดยการพูด เช่น การบรรยาย การสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

2. สื่อที่แสดงโดยไม่ต้องใช้นักสื่อความหมาย ปกตินักท่องเที่ยวจะสัมผัสโดยตรง แทนที่จะมีนักสื่อความหมายให้บริการ โสตทัศนูปกรณ์ เช่น สไลด์ วิดีโอ ภาพยนตร์ เป็นต้น และตัวกลางที่ใช้ในการเขียน ได้แก่

2.1 เครื่องหมาย

2.2 แผ่นป้ายบรรยาย

2.3 สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น แผ่นปลิว แผ่นพับ

2.4 กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวดำเนินด้วยตนเอง เช่น ทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นเส้นทางที่จัดไว้ให้นักท่องเที่ยวเดินชมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ภายในพื้นที่ท่องเที่ยว

2.5 นิทรรศการภายใน เช่น หุ่นจำลอง รูปภาพ

2.6 นิทรรศการภายนอก คือ สื่อชนิดต่าง ๆ ที่มักติดตั้งไว้ตามสองข้างทางเท้าหรือบริเวณที่จอดรถ

2.7 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว คือ สถานที่ซึ่งให้บริการด้านต่าง ๆ เพื่อนักท่องเที่ยวเกิดความรู้จัก เข้าใจ ได้รับความสะดวกสบาย

2.8 ตัวกลางสื่อความหมายนอกฤดูกาลนอกสถานที่ ได้แก่ การออกไปประชาสัมพันธ์นอกพื้นที่

นอกจากนี้ Zehr, et al., (1994 : 2-6; อ้างใน โสภี โสพิน 2544 : 26-27) ได้กล่าวว่า การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการสื่อความหมายธรรมชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยส่งเสริมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์หน่วยงาน สื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้มีหลายชนิด เช่น จดหมายข่าว (News letters) จุลสาร (Brochures) คู่มือทางเดินป่า (Trail guides) รายงานประจำปี (Annual reports) หนังสือคู่มือ (Hand Books) ,โปสเตอร์ (Posters) และแผ่นพับ (Folders) โดยสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เหล่านี้ จัดเป็นสื่อที่มีค่าใช้จ่ายน้อยในการผลิต เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อประเภทอื่น แต่สามารถเผยแพร่ได้ในวงกว้าง ให้อรรถประโยชน์ของข้อมูลได้ มีความสะดวกที่จะเลือกเวลาอ่าน และไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ นอกจากนี้ยังเป็นของที่ระลึกที่มีค่าได้อีกด้วย

อนันต์ อนันตโชติ (2531 : ไม่ปรากฏเลขหน้า; อ้างใน โสภี โสพิน 2544 : 26-27) ได้สรุปไว้ว่า ประเภทของสื่อสิ่งพิมพ์ที่ใช้ในการสื่อความหมายธรรมชาติ มีดังนี้

1. แผ่นปลิว (Leaflet) เป็นเครื่องหมายง่าย ๆ ที่ใช้ในการติดต่อกับประชาชน เป็นกระดาษแผ่นเดียว ไม่มีรอยพับ พิมพ์หน้าเดียวหรือสองหน้า มีความกว้างไม่แน่นอน วัตถุประสงค์

ของใบปลิวเพื่อเผยแพร่ข่าวสารให้กับประชาชนได้อย่างรวดเร็วและสมบูรณ์ ทั้งให้ถูกต้องมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ และเพื่อเป็นการย้ำข่าวสารหรือบรรเทาบางความรู้สึกนึกคิดที่เป็นปฏิกิริยา

2. แผ่นพับ (Folders) มีลักษณะคล้ายแผ่นปลิว พิมพ์แผ่นเดียว หน้าเดียวหรือสองหน้าก็ได้ แต่พับอาจจะสองพับ สามพับ หรือสี่พับก็ได้ ความมุ่งหมายก็เพื่อเผยแพร่กิจการที่ละเอียดกว่าแผ่นปลิว การจัดพิมพ์และการใช้สีส้น มีลักษณะเช่นเดียวกับการจัดทำแผ่นปลิว

3. โปสเตอร์ (Poster) เป็นแผ่นกระดาษธรรมดาหรือกระดาษแข็ง ที่มีภาพประกอบและมีข้อความง่าย ๆ อีกไม่กี่คำ สามารถให้ผู้พบเห็นสามารถมองเห็นได้แต่ไกล สะดุดความสนใจ เป็นสิ่งที่ทราบได้ทันที และชวนปฏิบัติตาม

4. จุลสาร (Bulletin) เป็นหนังสือเล่มเล็ก ๆ ที่มีขนาดต่าง ๆ กัน มีลักษณะเป็นเล่มปกอ่อน แต่ละเล่มจะมีเรื่องเดียว เนื้อเรื่องจะเขียนอย่างสรุป เป็นเรื่องที่อยู่ในความสนใจของคนทั่วไป หน้าตั้งแต่ 4-40 หน้า มีภาพตาราง แผนที่ แผนภูมิประกอบ

2.4.7 เกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อ การเลือกใช้สื่อควรคำนึงถึงเกณฑ์ (อาทิตยา ศิริอังกุล, 2551 : 56) ดังนี้

- 1) ดูการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของสื่อ
- 2) ดูความสามารถในการถ่ายทอดสารที่จะประชาสัมพันธ์
- 3) ดูคุณสมบัติทางจิตวิทยาของสื่อ
- 4) ดูศักยภาพขององค์การในการผลิตสื่อหรือใช้สื่อ
- 5) ดูกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2547 : 57-64) ทำการวิจัย เรื่อง เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ โดยการศึกษารูปแบบเส้นทางท่องเที่ยว ระบบท่องเที่ยว จัดทำรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยว และทดลองท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า การจัดรายการสิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวในเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ นอกจากจะประกอบด้วย วัด โบราณสถาน อาคาร พื้นที่สาธารณะแล้ว ต้องมีรายการดึงดูดอื่น ๆ เช่น เทศกาล กิจกรรมของเมืองในรอบปี ขนบธรรมเนียมประเพณี นอกจากนี้เส้นทางก็นำเที่ยวต้องประกอบด้วย ระบบการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ ภาพรวมของสิ่งดึงดูด สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง องค์ประกอบการท่องเที่ยว เช่น การคมนาคม ที่พัก ร้านอาหาร ภัตตาคาร การอำนวยความสะดวก เป็นต้น มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น

วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ เป็นต้น แนวความคิดต่อการจัดเส้นทางนำเที่ยว เช่น การเดินทาง การรับนักท่องเที่ยวกลุ่มย่อย หรือกลุ่มใหญ่ เป็นต้น ความเหมาะสมของจำนวนแหล่งท่องเที่ยว ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สภาพการจราจรที่เอื้อต่อการเดินทาง มีองค์ประกอบต่างๆ เช่น ป้าย โทรศัพท์ เป็นต้น สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว ค่านิยมของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทาง สอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวในเมืองเชียงใหม่ และการจัดเส้นทางสัญจรเพื่อการท่องเที่ยว ต้องมีความต่อเนื่องของการเดินทาง เข้าชมจุดที่น่าสนใจได้ง่าย

สถาปนา กิตติคุณ และสมชาย บุรณรุ่งเรื่องกิจ (2547: 206-207) ทำการวิจัยเรื่อง เส้นทางท่องเที่ยวภูมิทัศน์เชิงนิเวศ : กรณีศึกษาทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1096 จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและองค์ประกอบหลัก ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการให้ข้อมูล ท้องถิ่น เตรียมการจัดการการวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ จะต้องไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้นองค์กรชุมชนจึงมีความสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมในระบบการได้ผลประโยชน์รวมทั้งผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม ความรู้ความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ความภูมิใจ มีความสุขในความเป็นอยู่ มีความร่วมมือในชุมชน มีความรักและห่วงใยพร้อมจะอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

หนึ่งหทัย ขอผลกลาง (2547 : 238-244) ทำการวิจัยเรื่อง สถานการณ์และกระบวนการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมาเยี่ยมเยือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ คำบอกเล่าแบบปากต่อปากของเพื่อนหรือผู้ที่เคยเดินทางมาแล้ว ส่วนสื่อโทรทัศน์มีอิทธิพลต่อชาวไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ ขณะที่ชาวต่างประเทศให้ความสนใจสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นคู่มือแนะนำเที่ยว และสื่ออินเตอร์เน็ตนำมาใช้ในการศึกษาข้อมูล ประวัติความเป็นมา ความสำคัญของสถานที่นั้นๆ โดยสื่อที่เหมาะสมในการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ สื่อบุคคล เนื่องจากสามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจน และเป็นที่ยึดถือของกลุ่มเป้าหมาย และสามารถสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ ส่วนสื่อโทรทัศน์ควรนำเสนอเอกลักษณ์ที่ชัดเจน เพิ่มเนื้อหาให้มากขึ้น แล้วสร้างความน่าสนใจของสื่อ โดยเปลี่ยนภาพลักษณ์ใหม่ให้เกิดขึ้น สื่อเฉพาะกิจ เช่น สื่อแผ่นพับ คู่มือแนะนำเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรนำไปเผยแพร่ในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งสื่ออินเตอร์เน็ต ควรพัฒนาให้ค้นข้อมูลได้ง่าย และรวดเร็ว เนื่องจากการค้นหาข้อมูลจากอินเตอร์เน็ตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ปาริชาติ รอยเรื่องพานิช (2544 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างการเปิดรับสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริม การท่องเที่ยวของการท่องเที่ยว- แห่งประเทศไทยกับระยะเวลาในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวภาคใต้ของคนไทย (ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่) ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากรับข้อมูลข่าวสารจากโทรทัศน์ และเจ้าหน้าที่ของบริษัทท่องเที่ยว โดยสื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีค่าเฉลี่ยของการเปิดรับมากที่สุด รองลงมาคือ สื่อสิ่งพิมพ์ ระยะเวลาในการตัดสินใจมาเที่ยวภาคใต้มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 กับอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ส่วนตัวต่อเดือน สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

วินัยธร วิชัยดิษฐ์ (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ชาวไทยและชาวต่างประเทศในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยว ชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศให้เดินทางมาท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ได้แก่ ทะเล หาดทราย ปะการัง ภูมิอากาศ น้ำตก สำหรับรูปแบบการได้รับข่าวสารการท่องเที่ยว ของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากการบอกเล่าของเพื่อนนักท่องเที่ยวด้วยกัน เพราะถือว่าเป็นข่าวสารที่ละเอียด เชื่อถือได้ และแพร่กระจายไปได้รวดเร็ว

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำถามการวิจัยข้อที่ 1 ประวัติศาสตร์สถานที่ แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เป็นอย่างไร และเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้อย่างไร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้สูงอายุที่อยู่ในเขตตำบลหรืออำเภอที่มีเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล โดยกำหนดขนาดตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sample) คือ ผู้สูงอายุที่มีความจำดี และทราบเรื่องราวเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และหรือเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของสถานที่ของแหล่งท่องเที่ยว (Key Informant) โดยใช้เทคนิคการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบบอกต่อ (Snowball Sampling) (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2549 : 25) จำนวน 35 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วง 6 เดือนที่ 1 คือ แบบสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - Structure) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและไม่เป็นทางการ เกี่ยวกับสถานที่และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล (ภาคผนวก ก)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ ดังนี้

1. ข้อมูลทุติยภูมิ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาจากตำรา เอกสารของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของ แต่ละสถานที่และแหล่งท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประพาส ใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล)

2. ข้อมูลปฐมภูมิ คณะผู้วิจัยได้จากการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - Structure) เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและไม่เป็นทางการเกี่ยวกับสถานที่และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 35 คน แล้วทำการสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยการสำรวจตำแหน่งของจุดท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน และสถานที่บางแห่งที่กำลังสูญหาย ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น ใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล) โดยการประสานงานกับสำนักวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานพัฒนาชุมชนในแต่ละพื้นที่ เพื่อตรวจสอบสถานที่จริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่มิวิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนการสำรวจสถานที่ตามเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงนั้น ใช้ข้อมูลทุติยภูมิควบคู่กับข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นหลักในการสำรวจเส้นทางการเสด็จประพาส พร้อมทั้งจัดส่งเอกสารประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ตรวจสอบความถูกต้องด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เนื้อหา และภาษา จำนวน 4 ท่าน คือ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์อารี รังสิโยภุชญา ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิศาสตร์ และนักวิชาการอิสระ
2. อาจารย์สารูป ฤทธิชู ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และนักวิจัยอิสระ
3. อาจารย์บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และศิลปินดีเด่น สาขาวรรณศิลป์จังหวัดสตูล

4. อาจารย์เอกรินทร์ สีมหาศาล	ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และผู้จัดการ บริหารฝ่ายวิชาการ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด
5. คุณสมเกียรติ พุระหง	ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และผู้ช่วย- ผู้จัดการบริหารฝ่ายวิชาการ บริษัท อักษรเจริญ- ทัศน์ อจท. จำกัด

คำถามการวิจัยข้อที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้น
ประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช
ตรัง และสตูล เป็นอย่างไร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 8 กลุ่ม คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด
องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชน สำนัก-
วัฒนธรรมจังหวัด ตัวแทนจากบริษัทนำเที่ยว ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่ แล้วกำหนดขนาด
ตัวอย่างที่ใช้ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้น
ประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง
และสตูล มีจำนวน 116 คน โดยแต่ละจังหวัด มีจำนวนผู้เข้าร่วมประชุม ดังนี้

1. จังหวัดสงขลา มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมประชุม จำนวน 26 คน
2. จังหวัดพัทลุง มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมประชุม จำนวน 25 คน
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมประชุม จำนวน 21 คน
4. จังหวัดตรัง มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมประชุม จำนวน 24 คน
5. จังหวัดสตูล มีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้าร่วมประชุม จำนวน 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์
ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ได้จาก

การรวบรวมความคิดเห็น และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และคณะผู้วิจัย เกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล โดยอาศัยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ในการประยุกต์ความรู้การจัดเส้นทางนำเที่ยวที่ได้จากคณะผู้วิจัย มาเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส วัฒนธรรมชุมชน และสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ โดยมุ่งหวังให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ที่มีความเป็นไปได้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาให้เกิดการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ในอนาคต โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เตรียมรายชื่อกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 8 กลุ่ม
2. จัดเตรียมเอกสารสำหรับการประชุม
3. ทำหนังสือเชิญประชุม กำหนดการ และแบบตอบรับ พร้อมจัดส่งไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 8 กลุ่ม
4. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยสถานที่ที่ดำเนินการจัดประชุมใน 5 จังหวัด มีดังนี้
  - 4.1 จังหวัดสงขลา คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องสงขลา โรงแรมบีพี สมิหลา บีช แอนด์ รีสอร์ท สงขลา ในวันที่ 13 ตุลาคม 2551
  - 4.2 จังหวัดพัทลุง คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องโดม ลำปารีสอร์ท ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2551
  - 4.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องชมพูปาล 1 โรงแรมเมืองลิคอร์ต ในวันที่ 15 ตุลาคม 2551

4.4 จังหวัดตรัง คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องธนาสร โรงแรมธรรมรินทร์ ธนา ในวันที่ 17 ตุลาคม 2551

4.5 จังหวัดสตูล คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องสมุทรทเวา โรงแรมสินเกียรติธานี ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2551

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คณะผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ประกอบการสังเกต และจดบันทึกการมีส่วนร่วมแล้วนำมาเขียนแบบพรรณนา

คำถามการวิจัยข้อที่ 3 รูปแบบใดที่สามารถถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษารูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล) ประกอบด้วยกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 5 กลุ่ม คือ

1. ผู้บริหารที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน
2. ผู้ประกอบการ
3. ภาครัฐ การท่องเที่ยวของจังหวัด อบจ. ,อบต.
4. นิสิต นักศึกษา
5. นักท่องเที่ยว/นักทัศนาจร

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ขนาดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มตามลักษณะเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. **ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้แบบสอบถาม** คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นกลุ่มนักเรียน/นักศึกษา และนักท่องเที่ยว/นักทัศนอากรจำนวน 400 ราย ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยการใช้สูตรทาโร ยามาเน ดังตารางที่ 3.1

ตารางที่ 3.1 จำนวนกลุ่มตัวอย่างนักศึกษา และนักท่องเที่ยว จำแนกรายจังหวัด

จังหวัด	จำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด	กลุ่มตัวอย่าง		
		นักศึกษา	นักท่องเที่ยว	รวม
สงขลา	2,579,480	61	118	179
พัทลุง	448,000	2	28	30
นครศรีธรรมราช	1,367,206	12	83	95
สตูล	659,198	7	42	49
ตรัง	726,373	8	39	47
รวม	5,780,253	90	310	400

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ออนไลน์, 2550 : 2-5.

2. **ขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ** “แนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ประกอบด้วย กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหารที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน ผู้ประกอบการ และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ใน 5 จังหวัด จำนวน 45 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสอบถาม สร้างจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดประเด็นคำถามเกี่ยวกับรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล โดยแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ตอน (ภาคผนวก ข) ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ การรับรู้ และความสนใจที่เกี่ยวข้องตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวง

การตรวจสอบเครื่องมือ คณะผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) จำนวน 3 ท่าน คือ ศ.ดร.ไพศาล เหล่าสุวรรณรงค์.ทัศนีย์ ประธาน และอาจารย์ประกาศ ปานเจียง หลังจากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับกลุ่มนักท่องเที่ยว นักเรียน และนักศึกษา จำนวน 30 ชุด แล้วนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbachs' Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ .89

2. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” เป็นการระดมความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหารที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน ผู้ประกอบการ และภาครัฐ (องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล) เพื่อหารูปแบบการประชาสัมพันธ์แนวทางการประชาสัมพันธ์ แนวทางการสร้างมรดกท้องถิ่น และแนวทางการแก้ปัญหาการรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวง รวมทั้งความยั่งยืนของการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 45 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสอบถาม คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว จำนวน 400 คน ตามขนาดตัวอย่างที่กำหนดไว้ โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) ซึ่งสถานที่เก็บรวบรวมข้อมูลแยกตามจังหวัดได้ดังนี้

1.1 จังหวัดสงขลา สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ หาดสมิหลา เขตตังควน มัชฌิมาวาส (วัดกลาง) มหาวิทยาลัยทักษิณ สถาบันราชภัฏสงขลา โรงเรียนมหาวิทยาลัยราชวู

1.2 จังหวัดพัทลุง สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ วัดคูหาสวรรค์ วัดวัง ลำปำ

1.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ วัดพระธาตุ สนามหน้าเมือง

สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84

1.4 จังหวัดตรัง สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ หาดเจ้าไหม พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ เทคโนโลยี-
ราชชมงคลศรีวิชัย ปากเมง ถ้ำเลเขากอบ น้ำตกสายรุ้ง

1.5 จังหวัดสตูล สถานที่เก็บรวบรวมข้อมูล คือ หมู่เกาะเภตรา ท่าเทียบเรือปากบารา
เทคนิคสตูล คฤหาสน์ภูเต็น

2. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “แนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์
การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช
ตรัง และสตูล” คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

2.1 เตรียมรายชื่อผู้บริหารที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
ผู้ประกอบการ และภาครัฐ (องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล)

2.2 จัดเตรียมเอกสารประกอบการประชุม

2.3 ทำหนังสือเชิญประชุม กำหนดการ และแบบตอบรับ พร้อมจัดส่งไปยังกลุ่มที่ได้
เตรียมรายชื่อไว้

2.4 จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ในวันที่ 24 ธันวาคม 2551 ณ ห้องธนาลาม โรงแรม
ธรรมรินทร์ ธนา จังหวัดตรัง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนตามเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. แบบสอบถาม คณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) คือ จำนวน ค่าร้อยละ
ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

2. การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตั้งประเด็นคำถาม สังเกต และ
จดบันทึก แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุป

วิธีดำเนินการวิจัยเป็นแผนงานที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดไว้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน ให้
บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และสามารถตอบคำถามการวิจัยได้ทุกคำถาม

บทที่ 4

ผลการศึกษา และการอภิปรายผล

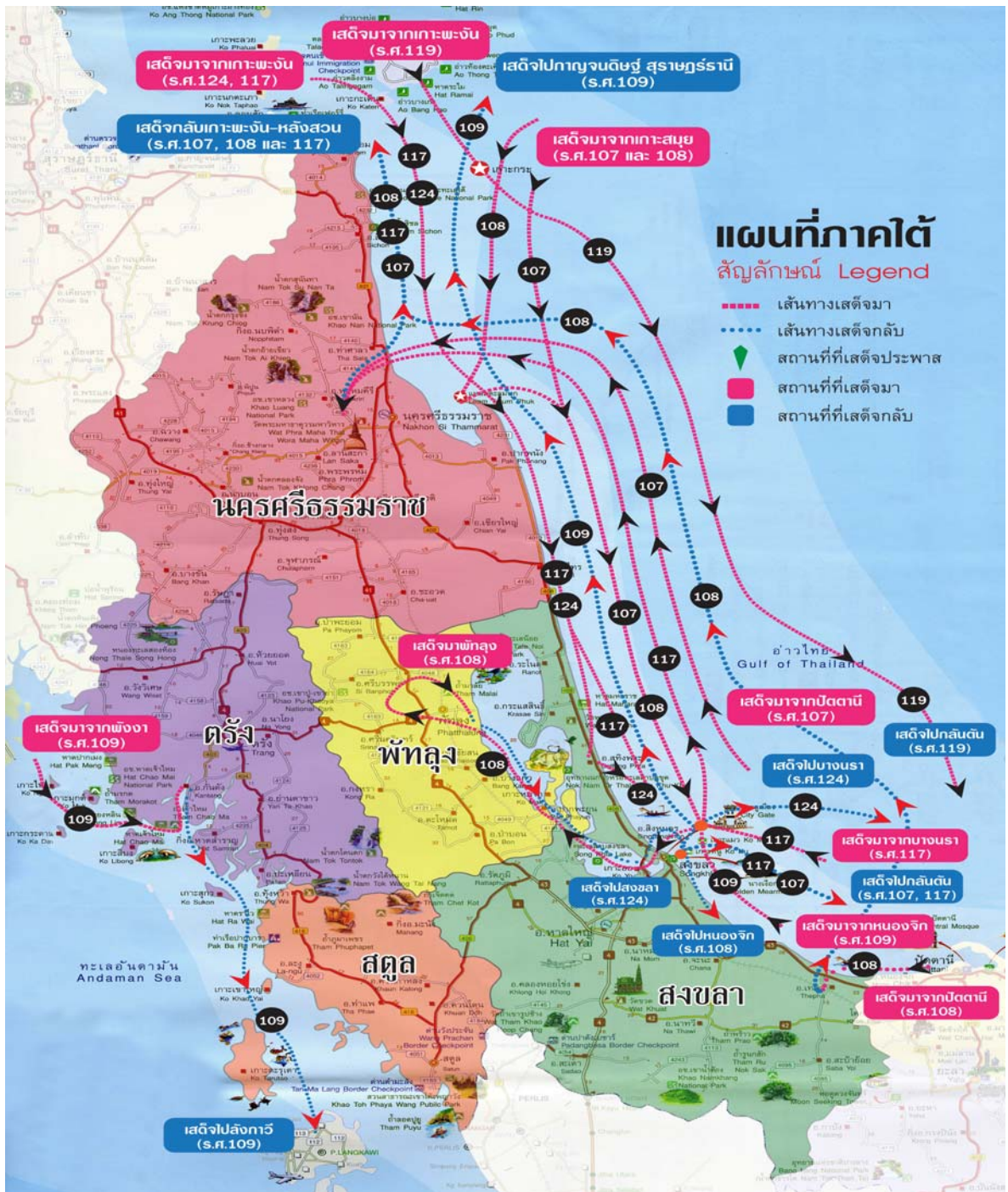
4.1 ผลการศึกษา

คำถามการวิจัยข้อที่ 1 ประวัติศาสตร์สถานที่ แหล่งท่องเที่ยว และเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เป็นอย่างไร และเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้อย่างไร

คณะผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล จากจดหมายเหตุการเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 108 พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือรอบแหลมมลายู รัตนโกสินทร์ศก 109 ซึ่งพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตทรงมล ทรงพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อปี พ.ศ. 2475 พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง เสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทร์ศก 108, 109, 117, 120 รวม 4 คราว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานพระศพ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา ศิริินิภาพรภวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ. 2468 และจดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ. 109 ร.ศ. 117 ร.ศ. 119 ร.ศ. 124 ร.ศ. 128 เป็นต้น ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และหรือผู้ให้ข้อมูลหลักในท้องถิ่น การสำรวจสถานที่ และเส้นทางที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ มาประกอบการเขียนเรื่องราวประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล แล้วสรุปเป็นเส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ส่วนการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” และ “รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” คณะผู้วิจัยได้สรุปประเด็นและเขียนบรรยายตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 เส้นทาง การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้โดยภาพรวม

โดยภาพรวมเส้นทาง การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล สามารถสรุปได้ตามเส้นทาง การเสด็จในแต่ละรัตนโกสินทร์ศกที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ดังภาพที่ 4.1

ภาพที่ 4.1 การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้
ที่มาแผนที่ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2551: ไม่ปรากฏเลขหน้า.

4.1.2 ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้

ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ครั้งนี้เป็นการรวบรวมข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เมื่อครั้งเสด็จประพาสแหลมมาลายูคราวรัตนโกสินทรศก 107, 108, 109, 117, 119, 120, 124 และ 128 ซึ่งสามารถสรุปการเสด็จประพาสเป็นรายจังหวัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเสด็จประพาสเมืองสงขลา

พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองสงขลาตามหลักฐานที่พบในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 9 ครั้ง โดยการเสด็จประพาสแต่ละครั้งพระองค์มีพระราชกรณียกิจ ดังแสดงในประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองสงขลาของพระพุทธเจ้าหลวง รวมทั้งคณะผู้วิจัยได้มีการสรุปเส้นทางการเสด็จประพาสเมืองสงขลาในลักษณะของแผนที่ ดังเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา ดังนี้

1.1) ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองสงขลาของพระพุทธเจ้าหลวง

พระพุทธเจ้าหลวง (รัชกาลที่ 5) ได้เสด็จภาคใต้แบบเป็นทางการหลายครั้ง นับตั้งแต่พระองค์ยังไม่ครองราชย์สมบัติ ก็ได้เสด็จตามพระราชบิดา เสด็จประพาสภาคใต้ 2 ครั้ง และในสมัยพระองค์ เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์ในสมัยปี พ.ศ. 2411 ยังไม่บรรลุนิติภาวะ จะต้องมียุวกษัตริย์สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้เสด็จประพาสภาคใต้ โดยเฉพาะเสด็จประพาสสงขลาหลายครั้ง จากหลักฐานที่พบ คือ

เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งที่ 1

พระพุทธเจ้าหลวง พระปิยมหาราชเจ้า เสด็จประพาสเมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. 2414 (ร.ศ. 90) หลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ 3 ปี ทรงถือโอกาสที่ยังมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินอยู่ เสด็จประพาสประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงเช่น ใน พ.ศ.2414 เสด็จประพาสเมืองอินเดียด และพม่า ตอนขากลับได้เสด็จขึ้นที่เมืองไทรบุรี เสด็จพระราชดำเนินตามถนนที่สร้างจากเมืองไทรบุรี มาลงเรือพระที่นั่งท่าสงขลาสู่พระนคร (สุริยวา เผือกผ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งที่ 2

พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันอังคาร เดือน 9 ขึ้น 4 ค่ำ ปีชวด พ.ศ. 2431 (ร.ศ. 107) เสด็จประทับแรมที่เกาะสีชัง 16 วัน เนื่องด้วยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ยังดำรงพระยศเป็นพระนางเจ้าพระวรราชเทวีทรงพระประชวร เมื่ออาการพระประชวรคลายแล้ว จึงเสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลปากซีได้ โดยวันอังคาร เดือน 9 แรม 6 ค่ำ พ.ศ. 2431 (ร.ศ. 107) เวลา 2 ยาม เสด็จราชดำเนินลงเรืออุบลบุรพทิศ เป็นเรือพระที่นั่ง เรือเวสตราเป็นเรือ

พระที่นั่งรอง ที่เกาะสีชัง เวลาหัวค่ำลมจัดนักได้ใช้เรือจักรออกเรือไปเวลา 7 ทุ่ม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 1)

วันอาทิตย์ เดือน 9 แรม 11 ค่ำ พ.ศ. 2431 (ร.ศ. 107) ทอดเรือพระที่นั่งหลังเกาะหนูห่างฝั่ง 60 เส้นเศษ หลวงวิเศษภักดี (ชม ณ สงขลา) ผู้ช่วยเมืองสงขลา ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในเรือพระที่นั่งกราบบังคมทูลว่า พระยาวิเชียรคีรี ป่วยเป็นฝีอกเนสันมาแต่เมืองแขก กลับมาเมืองสงขลาได้ 4 วัน (วันอังคาร เดือน 9 แรม 6 ค่ำ) ถึงแก่อนิจกรรม เวลาบ่ายโมงเสด็จประทับแรมที่ค่ายหลวงแหลมทรายเมืองสงขลา เวลาบ่ายสองโมงเศษ เสด็จโดยชลมารคขึ้นทำหน้าที่จวนเมืองสงขลา ทอดพระเนตรจวนเจ้าเมืองเก่า และบ้านพระยาสงขลาที่ถึงแก่กรรม พระราชดำเนินตามตลาดเลี้ยวตามถนนบ้านขาม และวัดมัสยิดมาวาส (วัดกลาง) เป็นวัดสงฆ์ ธรรมยุติกา แล้วกลับลงมาทางตลาด ไปประทับเรือพระที่นั่งหน้าจวนกลับพลับพลาแหลมทราย แรมอยู่คืนหนึ่ง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 3-4)

วันจันทร์ เดือน 9 แรม 12 ค่ำ พ.ศ. 2431 (ร.ศ. 107) เวลาเช้า 4 โมงครึ่งเสด็จไปเกาะยอ ขึ้นที่วัดแหลมกระพ้อ ทอดพระเนตรโรงเผาโอ่งอ่าง แล้วพระราชดำเนินตามถนนข้ามทุ่งไปสวนตามเชิงเขา ทางประมาณ 40 เส้น แล้วเสด็จกลับมาที่พลับพลา ทรงพระราชดำริว่า “เมืองสงขลาเป็นเมืองใหญ่ ได้บังคับแขกเมืองหลายเมือง ไม่มีตัวผู้รักษาเมือง ผู้ช่วยเป็นแค่หลวงบรรดาศักดิ์น้อยไม่สมควร จึงได้พระราชกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตรตั้งหลวงวิเศษภักดี เป็น พระยาสุนทรานุรักษ์ ตำแหน่งผู้ช่วยราชการ ให้เป็นผู้รักษาการบ้านเมือง ในเวลาที่ไม่มีตัวผู้สำเร็จราชการ โปรดเกล้าฯ ให้นายพวงมหาดเล็ก บุตรพระยาวิเชียรคีรีที่ถึงแก่กรรม เป็นหลวงอุดมภักดี โปรดเกล้าฯ ให้นายผันมหาดเล็ก บุตรพระอนุรักษภูเบศร์ เป็นหลวงบริรักษ์ภูเบนท์ ผู้ช่วยราชการทั้งสองคน” ประทับแรมอยู่ที่เมืองสงขลาอีกคืนหนึ่ง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 4)

วันอังคาร เดือน 9 แรม 13 ค่ำ พ.ศ. 2431 (ร.ศ. 107) เวลาเช้าเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปมัสการพระเจดีย์บนยอดเขาตั้งกวน (เจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง) ทรงพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหาร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริจะสร้างค้างอยู่ เวลาบ่ายพวกแขกซึ่งคุมเครื่องราชบรรณาการมาคอยอยู่ที่เมืองสงขลา คือ พระพิพิธภักดี แลตณกูมหมัดเมืองตานี พระไพรีพ่ายฤทธิ์ กับน้องพระยายะลา นายทัต (บุตรเจ้าพระยาสงขลา สังข์ แล้วได้เป็นพระยาหนองจิก) ผู้ว่าที่เจ้าเมืองหนองจิก พระดำรงเทวฤทธิ์ ผู้ว่าราชการเมืองเทพา พระมหานุกาฬ ผู้ว่าราชการเมืองจะนะ ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย เวลาบ่าย 4 โมง เสด็จขึ้นไปที่หาดหัวเขาแดง ทอดพระเนตรมรุ่มที่ฝั่งศพแขกโบราณ

แล้วเสด็จมาประทับเรือพระที่นั่งโดยใช้จักรจากเมืองสงขลาเกือบหุ้ม 1 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 5)

เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งที่ 3

พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งนี้ เมื่อ พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) คราวเสด็จประพาสแหลมมลายู ในการเสด็จประพาสครั้งนี้ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินี แต่ยังดำรงพระยศเป็นพระนางเจ้าวรราชเทวี ได้เสด็จไปพระพาสหัวเมืองชายทะเลปักชำได้ โดยเฉพาะเมืองสงขลา พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จออกจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 โดยเสด็จประทับเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศ ณ ท่าราชวรดิษฐ์ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโสภาธิราช สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี พระวรราชเทวี พระอัครชายาเธอ พระราชบริพารฝ่ายใน มีเรือเวสาลีเป็นเรือพระที่นั่งรอง ออกเรือพระที่นั่งแล่นไปตามลำน้ำ แล่นออกไปทะเลทางตะวันตก ทรงแวะประพาสหัวเมือง และเกาะแก่งต่างๆ เช่น เกาะหลัก เมืองชุมพร เกาะช่องอ่างทอง เกาะสมุย เกาะพะงัน น้ำตกธารเสด็จ แหลมตะลุมพุก (สุธีรา เขื่อนฝ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ถึงปากอ่าวเมืองสงขลา วันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) เวลา 8 หุ้ม พักอยู่ข้างนอกก่อน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468: 11)

วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) พอรุ่งสว่างเลื่อนเรือไปทอดที่พระยาสุนทรานุรักษ์ (ชม ณ สงขลา ต่อมาได้เป็นพระยาวิเชียรคีรี) นำแผนที่ทะเลสาบลงมาคิดกะการจะไปเมืองพัทลุง เวลาบ่ายทรงเสด็จขึ้นบก (ประพาสเมืองสงขลา) เขาทำพลับพลารับที่ท่าหน้าจวนกรมการและภริยากรมการมาหา แล้วเดินไปเที่ยวตามตลาดจนถึงวัดมัชฌิมาวาส การที่เมืองสงขลาจัดตกแต่งบ้านเมืองเรียบร้อยดีขึ้นกว่าแต่ก่อน เชื่อนำเมืองที่ชำรุดก็ซ่อมใหม่ตลอด ถนนลาดปูน (เทพูน) ใหม่กว้างขวางหมดจด ที่วัดมัชฌิมาวาส ตั้งแต่พระภัทรรวมธาดาไปอยู่ (เดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร) ได้เป็นพระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ แล้วจึงเป็นพระราชาคณะออกไปอยู่เมืองสงขลา) ก็ตกแต่งปิดกวาดสะอาดสะอาดขึ้นพอสมควรแก่เวลาที่ได้ออกมาอยู่น้อยวัน มีสัปบุรุษถวายของประมาณห้าสิบกหกลิบคน มีนักเรียนร้องเพลงสรรเสริญบารมีกว่า 20 คน ได้ถวายเงินเลี้ยงพระสงฆ์สามชั้น แลเงินข้างในเข้าเรียรายกันทำถนนในวัดสี่ซึ่งหย่อน และแจกเงินสัปบุรุษนักเรียน แล้วจึงได้กลับมาลงเรือ ผ่าฟันในเมืองสงขลาปีนี้มากอย่างยิ่ง ด้วยรู้ที่อยู่แต่ก่อนว่าจะมา ลงมือทอกันเสียตั้งแต่เดือนอ้ายเดือนยี่ก็มี ชื่อไม่พร้อมเหมือนอย่างแต่ก่อน เมื่อผ่านไปแล้วกลับมา ก็เต็มบริบูรณ์อย่างเก่า แต่ผลไม่สู้ครั้งก่อนไม่ได้ ส้มก็ยังมีน้อยไม่หวาน มีแต่มะม่วง จำปาตะกั๋นหายาก ซึ่งกำหนดว่าจะไปเมืองพัทลุงแต่สองคืนแต่ก่อนนั้น เป็นอันไม่พอทีเดียว ด้วยระยะทางตั้งแต่เมืองสงขลาไปถึงเกาะห้าเต็มวันไม่มีเวลาพอที่จะเที่ยวในหมู่เกาะเหล่านั้นได้เลย ระยะทางตั้งแต่เกาะห้าไปจนถึง

เมืองพัทลุงก็ไกลเต็มวัน จะกลับไปกลับมาไม่ได้ จึงคิดไปค้ำที่เมืองพัทลุง เห็นว่าบางที่จะต้องค้ำ
ที่เกาะห้าสองคืน เมืองพัทลุงสองคืน ถ้าถ้าอะไรจะต้องค้ำเกาะห้าอีกคืนหนึ่ง เมื่อขากลับคง
จะต้องเป็นสี่คืนห้าคืนจึงจะพอ แต่จะกำหนดเอาเป็นแน่ก็ยังไม่ได้ ต้องผ่อนผันตามเวลาที่จะพอควร
กำหนดจะได้ออกจากเมืองสงขลาไปโดยทางทะเลสาบเวลาพรั่งนี้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว, 2468: 11-13)

ภาพที่ 4.2 วัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง)

ภาพที่ 4.3 อุโบสถวัดมัชฌิมาวาส พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประทับในพระอุโบสถแห่งนี้
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

วันที่ 21 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) ได้รับหนังสือกรุงเทพฯ เขียน
หนังสืออยู่ในเรือ จนบ่าย 3 โมง จึงได้ขึ้นบก ฝนตกมาแต่เพียงเป็นคราวๆ เมื่อเวลาขึ้นบกฝนสงบ
แต่ครั้นตีกระเชียงไปถึงกลางทางในกลับตักอีก พร้าเพื่อไปไม่หยุด ขึ้นพักอยู่บนพลับพลารับพวก

กรมการและภรรยาทั้งราษฎรชาวบ้านมาหา จนพลบกลับมาลงเรือ ตำบลที่หมายว่าจะไปเที่ยว
แห่งใดไม่ได้ไป ป่วยการทั้งวัน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 14)

วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) เกือบโมงเช้าจึงได้ออกเรือ
เพราะต้องไกลหลกกันในการที่จะพ่วงเรือไป เรือกลไฟน้ำตื้นที่จะไปในทะเลสาบได้มี 3 ลำ คือ เรือ
ทอนิครอพต์ลากเรือที่นั่งทรงที่นั่งรองผ้านุ่มห่มรวม 4 ลำ เรือเซนต์ยอชลากเรือเจ้านายและเรือ
ผ้านุ่มห่ม เรือคร้วรวม 5 ลำ เรือยาโรจุงเรือเครื่องเป็นเรือหัวเมืองลำใหญ่ๆ 3 ลำ ต้องเดินตามร่อง
น้ำลึกไปจนถึงหน้ามรุห์ม จึงเลี้ยวกลับเข้าปากช่องแหลมทรายเสียเวลาชั่วโมงหนึ่ง ได้เห็นป้อมเขาแดง
และป้อมค่ายม่วงที่เขาแหลมสน ซึ่งเขาถางไว้ทั้งสองตำบล ป้อมเขาแดงเป็นป้อมสี่เหลี่ยมเล็กๆ
แต่ป้อมค่ายม่วงเป็นป้อมยาวตามริมฝั่งน้ำ (ป้อมค่ายม่วงนี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุห-
พระกลาโหมสร้างขึ้น ป้อมนี้ยาวไปตามริมฝั่งน้ำ (สุธีรา เผือกผ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)
เรือออกมาช่องเขาเขี้ยวกับเกาะยอแลเห็นแนวเขาและทิวไม้รอบ ไปค่อนข้างฝั่งเหนือแลเห็นต้นไม้
สนัดมีต้นตาลมาก ตาลเหล่านี้ที่ทำ "ฝัองบ" (ชาวนครเรียกน้ำตาล "งบ" ว่า (น้ำ) ฝัองบ เพราะใช้
ลำเนียง ฮ แทน ง) ลงมาขายที่ตลาด มีต้นไม้อื่นๆบ้างไม่หนานัก แลเห็นทุ่งหลังหมู่บ้านเป็นที่
แผ่นดินราบๆ ตลอดไป บ้านเรือนมีรายเป็นหมู่ๆ ไม่สู้เปลี่ยวนัก ตั้งแต่บ้านปากจากไปน้ำน้อย
จักรเรือคู่ยุดินขึ้นมาสีแดงๆ จนเกือบจะถึงคลองปากกรอ ซึ่งเป็นที่กักแห่งหนึ่งในทะเลสาบน้ำจึงได้ลึก
แต่คลองปากกรอนั้นมีไช่เล็ก ถ้าจะเรียกว่าแม่น้ำก็ได้ กว้างกว่าคลองเกร็จมาก พักเรือที่หว่าง
บ้านปากบางกับบ้านแหลมจากต่อกัน บั๊กเต็นท์ใหญ่ของพระยาสุนทรฯ พระยางจางวาง (เมืองพัทลุง)
ยกบรรทัดและหมอนราชวงศ์หรั่ง เมืองพัทลุงมารับ (พระยารวรุฒมิไวย น้อย ท.จ. จางวางเมืองพัทลุง
หม่อมราชวงศ์หรั่ง สุทัศน์ ณ อยุธยา บุตรหม่อมเจ้าจินดาในกรมหมื่นไกรสรวิชิต เป็นญาติกับ
พระยาพัทลุง ทับ) ออกจากที่พักเรือมาตามทางเห็นบ้านปากจ่า มีบ้านเรือนมากเป็นสามหมู่ไปใน
ระหว่างฝั่งกับเกาะยอน เรียกว่า คลองหลวง น้ำตื้นบ้างลึกบ้างจนถึงบ้านปากพะยูนซึ่งเป็นช่องจะออก
ที่กว้าง มีบ้านเรือนหลายสิบหลังต้นไม้และภูมิต่างกัน ฝั่งขวาเป็นเกาะหมาก ฝั่งซ้ายเป็นแหลม-
เขาปากพะยูน ตั้งแต่เมืองสงขลาขึ้นมาจนถึงปากพะยูน มีเสารั้วโพงพางและยกยอดตลอดระยะทางไป
ไม่ได้ขาดเลย เพราะในตอนนี้เป็นลาซุม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 14-16;
ประยูรฯ สิทธิพันธ์, 2523 : 369-370) แล้วได้เสด็จไปหมู่เกาะต่างๆ ในจังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.4 มรหุ่มเป็นที่ฝังศพสุลต่านสุไลมาน พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 107
ที่มา : มรหุ่ม, ออนไลน์. 2551 : 1.

ภาพที่ 4.5 ป้อมประจำเมืองสิงขระ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

วันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) เวลาบ่าย ขึ้นไปดูที่บ้นหม้อ ตำบลบ่อพลับเหนือ เมืองสงขลา เป็นที่บ้นหม้ออย่างบาง แล้วกลับออกไปดูที่เมรุพระยาสงขลา (พระยาวิเชียรคีรี สังข์ ณ สงขลา) ซึ่งปลูกไว้ที่สนามหลังเมือง แล้วเข้าไปดูบ้านพระอนันตสมบัติ (เอม ณ สงขลา น้องพระยาสุนทรานุรักษ์) เวลาบ่ายเป็นพายุฝน ต้องรออยู่จนบ่าย 5 โมงเศษ จึงได้กลับมาลงเรือ กำหนดว่าเวลานี้แปดทุ่มจะออกเรือไปเมืองหนองจิก เมืองสายเป็นที่สุด แล้วจะกลับขึ้นมาแวะเมืองเทพา เมืองกาญจนดิษฐ์ เมืองไชยา เมืองหลังสวน ตามที่กะไว้แต่เดิม แต่วันคงจะต้องเคลื่อนออกไปมาก ด้วยการที่มาเที่ยวครั้งนี้อยู่ข้างจะหาความสบายมาก ไม่รีบร้อนเหมือนครั้งก่อน ตั้งแต่มาถึงเมืองสงขลาแล้ว อากาศที่เจ็บของฉันก็นับว่าเป็นหาย ในระยะที่ไปเมืองพัทลุงครั้งนี้ ได้มีความสบายอ้วนขึ้นเสมอกับปรกติแต่ก่อนได้ แต่ยังไม่แน่ใจว่ามีกำไร บรรดาคนที่มา

มีไม่สบายบ้างเล็กน้อยไม่ถึงนับว่าเจ็บได้ พอจะบอกได้ว่าเป็นสุขสบายอยู่ทั้งคืน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 29-30)

วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) เสด็จโดยเรือพระที่นั่งอุบลบุรีทิศออกจากเมืองปัตตานี เวลาบ่าย 3 โมงครึ่ง เวลาบ่าย 5 โมง 40 นาที ถึงเมืองเทพา ที่ฝั่งแลเห็นมีเขาสูงหนึ่งหลังหาดทรายยาว แลเห็นแหลมที่ต่อแดนกับเมืองจะนะเป็นภูเขาติดต่อกันเทือกยาว เวลาที่มาถึงเป็นหมอกกลุ่มไปตามฝั่งเหมือนอย่างฝนตก มีลัดพันหวายออกมาจนถึงเรือ พระยาสุนทรานุรักษ์ พระดำรงเทวะฤทธิเจ้าเมืองเทพา (ข้าหลวงเดิมแล้วได้เลื่อนเป็นพระยา) พระยาหนองจิก ตามขึ้นมาหาที่ในเรือด้วย เวลาเย็นค่ำเสียแล้วจึงไม่ได้ขึ้นบก วันนี้เป็นวันได้รับหนังสือเมล์ ซึ่งมาด้วยเรือธนภวนทรบุตรี จึงได้หยุดทำหนังสืออยู่จนดึก (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 47-48)

วันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) เวลาเช้าโมงหนึ่งกับ 40 นาที ลงเรือกระเชียงขึ้นไปตามลำน้ำเมืองเทพา ที่หาดทรายปากช่องมีกองหินมาก เพราะใช้ทั้งการที่เตรียมรับเสด็จด้วย สงขลาที่ใช้พื้นเมืองเทพาด้วย มีเรือนโรงสองฝั่งประมาณ 40 หลัง มีต้นมะพร้าว ต้นตาลเล็กน้อย เป็นบ้านคนทำปลาคนพวกนี้ว่าเป็นแขกเมืองกลันตันมาก ต่อนั้นเข้าไปก็เป็นป่าไม้โกงกาง ไม้เสม็ด ลำน้ำเข้าไปข้างในยิ่งกว้างขึ้น มีบ้านอีกหมู่หนึ่งประมาณ 11-12 หลัง เรือนอยู่ฝั่งข้างขวา ฝั่งข้างซ้ายมีไร่ยาหลายไร่ มีคลองแยกแต่ลงฝือกทำปลา พันจากนั้นขึ้นไปเลี้ยวหนึ่งถึงเกาะกลางแม่น้ำ เป็นเกาะใหญ่อยู่ อยู่ตรงหน้าบ้านพระเทพา แม่น้ำที่ตรงนั้นกว้างใหญ่ทั้งสองทางที่เกาะนี้เป็นที่นกขมิ้นมีชุม นกขมิ้นนั้นรูปพรรณสัณฐานคล้ายนกคุ้ม แต่ขายาวสีแดงตลอดจนถึงนิ้วเท้า สีคอเป็นสีน้ำตาลเจือแดง แต่สีขนปีกเหมือนนกกระทานกคุ้ม ดวงตาแดงเป็นสีทับทิม นกพวกนี้สันดานเป็นคางคาว กลางคืนตื่นขึ้นหากิน กลางวันนอน ถ้าฤดูเดือน 6-7 เป็นเวลากำลังที่มีเนื้อ มีชุมมาก นัยว่าดักได้ถึงวันละ 300-400 แต่จะควรหาร้างหรือประกวไค้นั้นตามใจ พระยาสุนทรฯ เป็นผู้พูดก่อน แต่มีผู้รับยืนยันว่าจริงหลายปาก วิธีที่จะดักนั้นกลางคืนไปนั่งอยู่ที่เกาะ ไม่ว่าคนมากน้อยเท่าใด ไม่เป็นเหตุทำให้ตื่นตื่นหลบหนี ห้ามอย่างเดียวแต่ไม่ให้สูบบุหรี่ มีหมอกที่สำหรับร้องเสียงนก พระยาสุนทรฯบอกว่าร้องแกร๊กๆ แกร๊กๆ ดูเสียงไม่น่าแปลกเลย แต่ครั้งเมื่อได้ฟังร้องวันนี้ ดูเสียงน่าเจือยเยือกเย็นเป็นเสียงนก เวลาร้องนั้น ร้องสองคนประสานกันไป คนหนึ่งร้องเสียงนก ก๊อๆๆๆ คนหนึ่งร้องเสียงนกตัวผู้ กิว ปรี้อ - แต่ปรี้อนั้นลมออกริมฝีปากลากยาวไป แล้วมีร้องขึ้นมานิดๆ ลากต่อไปอีกสองคราว จึงหมดไคน้ดครั้งหนึ่ง นัยว่าถ้าไปเรียกเช่นนั้นนกพวกนี้ที่บินอยู่ในอากาศก็ลงมาที่พื้นแผ่นดินใกล้ๆ ตัวคนบ้าง นัยว่าถึงจับศรีษะคน ต้องร้องล่อไว้จนสว่าง พอแสงสว่างขึ้นแล้วก็บินไปไหนไม่ได้ด้วยตาฟางมืด หรือเป็นเวลานอน แต่ถ้าทิ้งไว้จน 5 โมงเศษหรือเที่ยง

เป็นเวลาตื่นก็ไปได้ วิธีที่จะจับนั้นเมื่อเรียกลงมาไว้ได้จนรุ่งเช้าแล้ว จึงไล่ต้อนให้เขาไซเหมือนอย่างเช่นดักปลา ไม่ต้องยิงต้องจับอย่างหนึ่งอย่างใดเลย เห็นเป็นการที่น่าดูอยู่เช่นนี้ จึงให้พระยาสุนทรालงมาคอยอยู่ที่เมืองเทพา ครั้นเมื่อเวลาคืนนี้มาถึง ได้ถามพระยาสุนทร พระยาหนองจิก พระเทพา ซึ่งรับรองสมคำกันมาแต่เดิมนั้น แจ้งว่าในฤดูนี้ตกลมมาถึงเดือนเก้าจนเหล่านี้น้อยไป ไม่ชุมเหมือนเดือน 6-7 เป็นเวลาตกฟองใหม่ๆ กำลังผสม พระยาสุนทรฯ ได้ลองไปเรียกดูอีกสองคืน แยกเรียกหลายแห่งด้วยกัน ได้แต่เพียงแห่งละเก้ากสิบนก ไม่ได้ร้อยดังเช่นว่า แต่คงจะมีตัวนกที่ทดลองได้ เดิมฉันคิดว่าจะขึ้นไปในเวลาค่ำ ดูเมื่อนกกลาง จึงได้รีบมาให้ถึงเมืองเทพาแต่วันนี้ ครั้นเมื่อทราบว่ามันไม่ลงมากเหมือนอย่างเช่นว่าแต่ก่อน และไม่เคลื่อนกลุ่มถึงจับหัวดังเช่นว่า จึงให้เขาเรียกเสียเวลาเข้าวันนี้จึงขึ้นมาดู ที่ซึ่งจะต้อนให้นกเข้าไซนั้น เขาไม่ทำเป็นคราวสระใบไม้ เป็นปีกกา เอาไซวางดักไว้ที่ปากช่อง เวลาที่จะไล่ก็ร้องเสียงเบาๆ เอาใบไม้ไผ่พาดๆ นกนั้นก็วิ่งเข้ามาประสงค์แต่ที่จะหลบเข้าซุกรอกอย่างเดียว ตะครุบจับก็ได้ง่ายๆ เมื่อไล่ให้เข้าไซก็วิ่งไปถึงนำไซ เห็นใบไม้ที่สระระๆ ก็ลอดเข้าไปอยู่ในไซ แต่ที่ต้อนวันนี้ได้ห้าตัวเท่านั้น ตะครุบจับเอาตัวหนึ่งมา พิเคราะห์ก็ดูก็อยู่ข้างพอมจริง และง่วงงายไม่สู้ตื่นนอนนัก ถ้าจับไว้ในมือหนึ่งๆ ประเดี๋ยวหนึ่งก็หลับตา ท่าทางอยู่ข้างครึมครำ นกที่พระยาสุนทรฯ ดักไว้แต่ก่อนนั้นก็ได้ออกมาไว้แล้ว ฉันคิดจะเลี้ยงเข้าไปให้ถึงกรุงเทพฯ เห็นว่าคงจะเลี้ยงรอดได้ด้วยดูไม่เบียดเลย อาหารก็อย่างนกกระทาหรือลูกไก่ นั้นเอง นกเช่นนี้ว่าถ้าเป็นฤดูที่มีชุม ชายในท้องตลาดเมืองสงขลาตัวละไฟ เราฟังดูไม่สู้น่าซื้อ แต่ไปเอ่ยขึ้นกับคนที่สงขลาดูรู้กันซึ่มทราบไม่เป็นการอัศจรรย์อันใด คุณกเข้าไซ แล้วจึงได้ข้ามฟากไปที่พลับพลา หน้าหมู่บ้านที่เป็นเมืองเทพานั้น มีเรือนเจ้าเมืองและราษฎรประมาณสัก 30 หลัง ปลายแหลมวัดที่เกาะสี่ซึ่งอยู่ข้างแน่นหนาว่ามาก มีวัดอยู่วัดหนึ่งเป็นของเก่า แต่พระเทพาเรื่อง คนนี้มาปฏิสังขรณ์ ขอทิวสูงคามลิตมา ได้ให้ใบอนุญาตแลเติมทำชื่อเดิมซึ่งชื่อว่า วัดเทพา ให้มีเรื่อง อีกคำหนึ่ง ชื่อวัดเทพาไพโรจน์ ได้ออกเงินช่วยในการวัดสองข้าง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 48-50)

เมืองเทพานี้อยู่ข้างเป็นที่ขัดสนกันดารมาก เพราะพื้นที่ไม่ดีเอง ล้ำคลอง-เทพาปลายขึ้นไปถึงเหมืองดีบุก แขวงเมืองยะลาตะวันออกเฉียงเหนือต่อเมืองจะนะ ตะวันตก-เฉียงเหนือต่ออำเภอจะแหขึ้นสงขลา ตะวันตกต่อเมืองไทร ตะวันตกเฉียงใต้ต่อเมืองยะลา ทิศใต้ต่อเมืองหนองจิก คนมีอยู่เรียวยากันไปประมาณสักพันเรือน เป็นแขกมาก ไทยก็มี จินมีน้อย สิ่งซึ่งเป็นที่เสียของเมืองเทพานั้น คือ พื้นแผ่นดินลุ่ม น้ำเหนือท่วมอยู่นานๆ น้ำทะเลขึ้นถึง แผ่นดินเค็ม อยู่เสมอ ทำนาไม่ได้ ทำได้แต่ข้าวไร่ที่ใกล้ๆ เขา แต่ไม่มีมาก หวายต่างๆ และชันก็มีแต่ไม่มีผู้ใดทำไม่ได้เป็นสินค้าออกจากเมือง เพราะราษฎรในเมืองไม่มีชาวพอกิน คนที่อยู่ในเมืองนี้ต้องเสียค่าข้าวที่เรียกว่าค่าน้ำมันดิน เห็นจะเป็นค่าน้ำค้ำดิน แต่น้ำเสียงชานอก เมื่อเรียกติดกับค้ำอื่นน่าจะมิจะขึ้นได้

แล้วจึงกลายเป็นมันไป เสียสปีดหนึ่งหรือลดสองกับเกณฑ์ให้ตัดฟัน คนหนึ่งปีละร้อยดุ้น เฉลี่ยเกณฑ์พอให้ได้ครบห้าหมื่นดุ้น นอกนั้นไม่ต้องเกณฑ์อันใด ฉันได้ว่ากับพระยาสุนทรฯ ว่าถ้าคิดซื้อเครื่องจักรเลื่อยไม้มาตั้ง จำราษฎรตัดไม้พอมีทางหากิน คนเห็นจะติดมาก เขาก็เห็นด้วย แต่ยังคงวางยอดแอดจะต้องหาหุ้นส่วนต่อไป (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 50-51)

อนึ่งหลวงประชาภิบาลผู้ช่วยราชการเมืองยะหริ่งกับยิวคน ซึ่งเป็นบุตรพระยาอิหริ่งแดง กับราษฎรอีกสามรายมาร้องฎีกากล่าวโทษพระยาอิหริ่ง ว่ากระทำการคุมแหงตัวและราษฎรต่างๆ ฉันเห็นว่าควรจะยื่นเรื่องราวที่ผู้รักษาเมืองสงขลา ก่อน จึงได้คืนเรื่องราวไป แต่ความเรื่องพระยาอิหริ่งนี้ ว่ามีโจทก์มาร้องต่อพระยาวิเชียรศรีชมถึง 40-50 คน ร้องที่พระยาสุนทรฯ ก็มี ได้มีใบบอกเข้าไปที่กลาโหมสั่งให้หาตัวพระยาอิหริ่งมาชำระ พระยาอิหริ่งบิดพลิ้วเสียไม่มาเป็นช้านานจึงได้ได้ตัว ข้อความที่หาว่าฆ่าคนไม่มีความผิดบ้าง เก็บบริบทพยัสสมบัติตามชอบใจบ้าง แต่ในเรื่องราวหลวงประชาภิบาลนั้น หลวงประชาภิบาลก็เป็นหลานพระยาอิหริ่งได้เป็นผู้ให้ยืมเงินเข้าไปเสียค่ารับตำแหน่งในกรุงเทพฯ ถึงสามพันสามร้อยเหรียญ ยิวคนนั้นก็ก็เป็นหลานและเป็นบุตรเขยพระยาอิหริ่ง หาว่าพระยาอิหริ่งคุมแหงต่างๆ จึงต้องแตกร้างกัน พระยาอิหริ่งให้การรับตามที่หา แต่อ้างว่าผู้ฆ่าเสียนั้นมีความผิด และที่เก็บบริบทพยัสสมบัติมานั้นก็มีความผิด แต่จะเรียกสำนวนคำตัดสิน ก็ว่าไม่ได้เขียนไว้สักเรื่องเดียว เดียวนี้ความก็ยังไม่พิจารณาอยู่ แต่พระยาอิหริ่งไม่เข้าใจทางความเลย บิดพลิ้วหลีกเลี่ยงไปไม่มีใครไปศาลจึงได้เข้าอยู่ ฉันก็ได้ตักเตือนพระยาสุนทรฯ ให้เร่งว่ากล่าวเสียให้เห็นผิดแลชอบ ถ้ามีความผิดจริงก็ลงโทษได้ อย่าให้เป็นทีติเตียนว่านักหน่วงความไว้ด้วยการที่แก่ง ให้เป็นที่หวาดของเมืองแขกทั้งปวง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 51-52)

อนึ่งพระยาสุนทรฯ นุรักษ์แจ้งความว่า พระยาไทรบุรีกับพระยาสุรพลพิพิธ มาถึงเมืองสงขลา ไม่ทันเวลาที่ฉันอยู่ ทราบว่าพระยาสุนทรฯ นุรักษ์มาคอยรับฉันจะแวะที่เมืองเทพา จึงได้ขอเรือมาดแก่ที่เมืองสงขลาพายมาคืนยันรุ่ง ถึงหาดทรายหน้าเมืองเทพาเวลาเช้าวันนี้ให้คนเดินบกขึ้นไปบอกพระยาสุนทรฯ ที่พลับพลา พระยาสุนทรฯ ได้สั่งให้ตามขึ้นไปหาฉันที่พลับพลา จึงได้คอยอยู่จนเช้า 4 โมงเศษก็หายไป เห็นว่าจะเป็นด้วยพระยาสุรพลมาเรือคนละลำยังไม่ถึงรอคอยกันอยู่ ฉันยังไม่ได้กินข้าวเช้าขึ้นไปจึงได้กลับลงมาเรือ จัดเรือกระเชียงให้ไปรับมาหาในเรืออุบลบุรีศ พระยาสุรพลพิพิธนั้นดูชราไปมาก ผมหงอกขาว ได้ถามถึงวันที่มาว่าเดินทางบกอยู่ 4 วัน พักที่สงขลาวันหนึ่งลงเรือมาวันหนึ่ง เป็น 6 วันด้วยกันแล้ว ฉันเห็นว่าเวลาจะกลับไปเมืองสงขลาต้องทวนลมกว่าจะไปถึงเมืองสงขลา ก็จะไปส่งที่สงขลาที่ไปส่งที่สงขลา ก็ไม่ยอม ว่าจะต้องขนข้าวของเป็นความลำบาก ด้วยเรือกลไฟทอดอยู่ห่างฝั่งมาก มีคลื่นลม เป็นเวลามีคลื่นอยู่บ้าง

จะขอไปเรือเล็กเลียบฝั่งไปเหมือนเมื่อมา ได้พูดกันถึงราชการบ้าง เรื่องการทำรงนกบ้างประมาณ ค่อนชั่วโมง จึงได้ให้เรือกระเชียงใหญ่ (เรือเหว) ไปส่งที่เรือ และจัดเสบียงอาหารที่ในเรือไปส่งให้ ด้วยในเมืองเทพานี้ นอกจากข้าวกับปลาแล้วไม่มีอันใด การซึ่งเขาอุตส่าห์ข้ามแหลมมาแล้วติดตาม ลงมาจนถึงเมืองเทพานี้ ก็เป็นความแสดงความจงรักภักดีเป็นอันมากชอบใจเขาอยู่ กว่าที่จะขึ้นไป ถึงเมืองสงขลาได้เห็นจะถึงคืนกับวันหนึ่ง บ่ายโมงเศษได้ออกเรือจากเมืองเทพา มาพบเรือเวสตา ซึ่งรับหนังสือเมล์ออกมาก่อนหน้าเรือนฤเบนทรบุตรี มาขัดฟันตามทาง ทอดอยู่ที่เมืองสงขลาหยุดรับ หนังสือเมล์และสิ่งของ แล้วจึงได้ออกเรือต่อมา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 52-53)

เวลานี้ น้ำที่จะใช้ในเรืออยู่ข้างขาดสน จึงได้คิดจะไปแวะที่อ่าวเสด็จเกาะ- พระงันอีกคราวหนึ่ง และจะได้พระยาไชยาซึ่งลาไปตรวจการที่เมืองไชยาด้วยเรือแคลดิศ จะได้ทราบ เวลานั้น น้ำ ซึ่งจะข้ามกระเส็ดเข้าไปเมืองไชยาด้วย เพราะฉะนั้นจะบอกกำหนดเวลาน้ำเป็นที่แน่ทีเดียว ยังไม่ได้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 53)

เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งที่ 4

วันที่ 15 วันอาทิตย์ เดือน 7 แรม 13 ค่ำ ร.ศ. 109 (วันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2433) พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสจากเมืองหนองจิกมาถึงเมืองสงขลาเวลา 2 โมงเศษ ทอดที่ได้เกาะหนูไปหน่อยหนึ่ง พระยาสุนทรทรงมา คิดจัดการทั้งปวงเรียบร้อยแล้วขึ้นบก ไปที่ แหลมสมิหราเป็นแหลมใต้แหลมทรายลงไปเขาทำเขาวงไว้ที่นั่นเพื่อจะให้เป็นที่คู่อื่น คือ เขาจัดข้างผสมกันจะให้แต่ครั้งเมื่อกลับจากกัลกัตตาคราวแรก 18 ปีมาแล้ว ถูกพวงเมืองไทร มาค้ำเสี้ยคราวหนึ่ง ครั้นมาที่เทพาปีกรายนี้ค้ำไปอีกคราวหนึ่ง คราวนี้เขาเตรียมอีกมันอยู่ ข้างเป็นการชนแต่ตัวโตนักน่าดู ทั้งการเรื่องนี้ตามที่เล่ากันมาแต่ก่อนว่าถึงต้องซุดหลุมเป็นการ พิสดารมาก ข้างฝรั่งถึงกับยืนยันว่าเห็นไม่ได้ทีเดียวจึงเป็นการทิ้งมาก เขาจัดการที่นี่ต้องส่งพวก หัวเมืองขึ้นไปเสียก่อนแล้วขึ้นบกเวลา 5 โมงเช้า ที่ปลายแหลมมีเขาวงกันด้วยจาก ประตูและพลับพลา ในกลางแต่งลูกไม้ใบไม้ต่างๆ มีเต็นและกันฝาเป็นที่พลับพลาอยู่ริมนั้นด้วย ทางที่จะไปดูตัดเยื้องไปใน หมูไม้ลับปลูกเกยขึ้นมีรั้วใบไม้กันกิ่งไม้สะกันไว้เหมือนอย่างเทพา ข้างพังเอามาติดไซ้ 2 เท้าหน้า เท้าหลังข้างละเส้นไม่มีคนชี้ ข้างพลายมี 3 ข้าง เป็นสี่คอก 2 ข้าง ข้างงาข้าง 1 ข้าง ข้างสี่คอกที่ 1 ไม่ใคร่ได้การต้องเปลี่ยนที่ 2 แล้วจึงกลับที่ 1 มาได้การที่ 3 ข้างงาไม่สำเร็จเพราะกำลังตกเสียแล้ว

ลักษณะที่ทำนั้น คือ ข้างพลายหมอนขึ้นชื่ออยู่บนคอก เข้าข้างท้ายข้างพังเอา วงพาดตามหลังแล้วเอาหน้าเกยท้ายข้างพัง ยกตีนหน้าข้างขวาแกว่งไปแกว่งมา ในขณะที่นั้นค่อย ปรายออกมาทีละน้อยๆ จนขนาดที่ถ่ายมูต หมอร้องขับอยู่บนคอกยังไม่ขึ้นจนปรายเต็มที่คือ ต้นกิว ปลายบาน กระจกขึ้นตีทองจึงได้ยกเท้าหน้าลอยขึ้นไปพาดท้ายพัง เท้าหน้าอยู่เสมอไหลหน้า

ข้างพัง ดูหมอกที่ขี้ออกดูขึ้นไปลอยอยู่บนากลวดตก อันทกโทษซ้อนขึ้นไปได้ท้องข้างพัง ไปพลาดๆพลั้งๆ อยู่สักหน่อยหนึ่งจนตรงช่องดูเหมือนดูตกันเรื่อยเข้าไปนั่งอยู่สักมินิตเดียวหรือไม่ถึงก็เป็นจบกันเท่านั้น ตัวแรกพอดอกนั้นก็กั้นกระแทก แต่ตัวหลังดูง่ายกว่า เพราะยอมหน้อยหนึ่ง มีกระดุกกระดิกเล็กน้อย แต่เร็วอย่างยิ่งเหมือนกัน เวลาแล้วมีน้ำตกที่ปลายอยู่นาน แต่ตัวพังนั้นสักเกือบครึ่งโมงจึงได้ตก อาบขาดูเป็นสีเหลืองแต่อ่อนกว่ามูตมียาง เวลาที่ดูเป็นกำลังเที่ยง เขาว่ากำลังอ่อน ชอบแต่เวลา เข้าเวลาเย็น ถ้าเป็นข้างที่มีกำลังมีกำลังมากวัน 1 ได้ถึง 6 เป็นปกติ คือ เข้า 3 เย็น 3 ในคราวหนึ่ง ติดๆ กันในชั่วโมงเดียว 3 ครั้ง แต่ถ้าท้องแล้วเป็นไม่ยอมเลย ถ้าจะเทียบโดยลักษณะสัตว์ด้วยกันแล้ว เห็นเหมือนแมวมาก เมื่อกลับมาจากที่ดูแล้วขุนฉายาไปดูอีกถ่ายรูปได้

มานั่งคอยเรืออยู่ที่เด่น เพราะเขาเอาไปส่งพวกผู้หญิงที่หน้าเมืองเสียหมด ในเด่นและนอกเด่นร้อนเหลือกำลังด้วยทราญถูกแดด พุดกับพระยาสุนทรราชนหมดเรื่องแล้วจึงได้ร่าง หนังสือบอกรายงานย่อเข้าไปกรุงเทพฯ ยังไม่ทันจะแล้วเสร็จเรือมา บ่าย 2 โมงแล้วจึงได้เข้าไปที่ พลับพลาหน้าเมือง พระยาไทย พระยายุทธการ ตนกฤษี น้องพระยาไทรที่คุมข้างมารับพระยาไทร พระรัตนมนตรี พระวิเศษวงษาผู้ช่วยเมืองสาย พระยาพิทลุง ยกรบัตร ผู้ช่วยมาหาบนพลับพลา พระวิเศษวงษามานี้ด้วยเรื่องจะเดินเป็นพระยาระแงะ มีหลานพระยาระแงะอีกคนหนึ่งอายุ 15 ปี แต่ว่าติดฝืนงอม มาเดินพระอนันต 20000 เหรียญ พระรัตนมนตรี นี้เดิน 10000 เหรียญ แต่พระยาสุนทรราชประสงค์จะหาความดีเอาหนังสือมาให้เราดู เห็นว่าพระรัตนมนตรีเป็นผู้ใหญ่และ ยอมสัญญาว่าจะให้จัดการอย่างไรจะทำตาม จึงสั่งให้ไปว่าการไปพลางก่อน ให้พระอนันตเป็นผู้พาออกไป ผู้หญิงเดี๋ยวนี้ตั้งแต่ได้ขี้อร่อยพากันกำเรบเดินดินไม่ได้ มาถึงนี่จะต้องเดินให้ขี้เกียจ กันเป็นกำลัง ตกกลงเป็นต้องไปตามชาวร้านมาปูเสื่อขาย แต่เจ้าของเมืองเขาอวดว่าผ้ามาก เงิน 300 ซ้อยไม่หมด เราจึงได้ออกเดินไปดู มีผ้ามากกว่าคราวก่อนดูสนุกสนานมาก แต่จะรอซื้อก็ไม่ได้ เพราะป่วยการเวลาจะรีบลงเรือ เป็นแต่เกณฑ์พระยาเทเวศร์ พระนายสรรเพท ให้เอาเงินไปจัดซื้อ คนละแถบ ร้าน 1 ให้ซื้อผ้าฝืน 1 ทุกร้าน เราเลยไปวัด (วัดมัทธมิมาวาส) ถนงทำแล้วเสร็จดี เดินไม่เหนื่อยเลย ถนงในวัดที่เรียรายเงินทำเมื่อมาคราวก่อนทำแล้วเสร็จ ตามที่ว่างกันรั่วลงต้นไม้ต่างๆ แต่ลงกล้วยแซม ไร่ไม้ สัปรุสถวายเป็นเหมือนอย่างแต่ก่อน นักเรียนคราวนี้ดูมากขึ้น แจกเงินทั้งสัปรุสและนักเรียน แล้วเข้าไปในโบสถ์ พระสงฆ์ปีนี้ถึง 50 เศษมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ถามสุขทุกข์ท่านภักทว่า สบายบ้าง ไม่สบายบ้าง การที่บังคับบัญชาในหมู่พระสงฆ์เป็นการเรียบริ้อยกันได้หมด เว้นแต่อย่างข้างกระเดียด กล่าวโทษคฤหัสถ์บ้าง แต่ท่านก็ไม่พูดออกมาว่าอะไร ถวายเงินในการปฏิสังขรณ์ 3 ซัง พระสงฆ์องค์ละ 4 บาท แล้วกลับมาตามทางเดิม พบเรื่องซื้อของฟุ้งไปได้นิดเดียว ต้องตั้งกองออกใหม่อีก 2 กอง ให้ซื้อแต่หัวตลาดมาบรรจบทำตลาด เราซื้อเองต่างหากด้วย จำนวนของที่ซื้อตรวจร้านนั้นได้เป็น

จำนวน 118 ร้าน เป็นเงิน 80 เหรียญ 3 สลึง ร้านของสดนอกกำแพงก็ว่าแล้วแต่เราไม่ได้ไปดู การที่เตรียม (รับ) เสด็จเป็นการมีคุณให้บ้านเมืองดีขึ้น พวกสงขลาเองก็ยอมรับว่าเช่นนั้น

แจกของพระยาสุทโธ พระยาพัทลุง พระยายุทธการ แล้วพระสุรินทรา-
มาตย์นำพระยาไทรกับพระยายุทธการลากลับไปเมือง แล้วเรากลับลงมาเรือ นาฬิกาเมื่อถึงเรือ
ย่ำค่ำ แต่เห็นจะผิดเพราะเราตั้งมาแต่ปีนัง คอยพระยาไทรอยู่เพราะนัดให้ลงมาหาอีกด้วยจะพูด
ตักเตือนเรื่องวันหมัดและอื่นๆ ด้วย ออกเรือนาฬิกา 1 ทุ่ม ไปทอดสมอที่แหลมไชยสน แขวงเมือง
กาญจนดิษฐ์ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2475 : 339-345)

เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งที่ 5

เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2439 (ร.ศ. 115) พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับจากประพาสชวาทรงแวะเยี่ยมวัดมัชฌิมาวาส พระราชทานปัจจัยแก่
พระสงฆ์แล้วเสด็จกลับผ่านทางวัดดอนแย้ นอกจากเสด็จวัดมัชฌิมาวาสแล้วก็ไม่ปรากฏหลักฐาน
ที่ไหนอีก (สุริรา เฝือก่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งที่ 6

เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาจากเกาะพะงัน ถึงเมืองสงขลา เวลาบ่ายสองโมงครึ่ง ด้วยเรือพระที่นั่งมหาจักรี
เวลาบ่ายเสด็จลงเรือพระที่นั่งกรรเชียงไปประทับที่ฝั่งหาดทราย มีพลับพลาแลสะพานท่าเสด็จขึ้น เสด็จ
จากเรือพระที่นั่งทรงม้าพระที่นั่งไปถึงเชิงเขาตั้งกวน ทรงพระราชดำเนินขึ้นเขาถึงศาลาที่ทรงสร้างแล้ว
เสด็จประทับทอดพระเนตรภูมิสถานเมืองสงขลาโดยรอบ แล้วเสด็จขึ้นนมัสการพระเจดีย์ที่ยอดเขา
เสด็จกลับตามทางเดิมมาประทับพลับพลาครู่หนึ่ง แล้วเสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งเวลาบ่ายห้าโมงครึ่ง
ประทับแรมที่นี้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467ข : 59)

วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) เวลาเช้า 4 โมงเศษ เสด็จลงเรือ
พระที่นั่งตีกรรเชียงไปผูกเรือกลไฟสกรูที่ปากน้ำไปประทับที่ท่าเมือง เสด็จขึ้นบก มีข้าหลวง-
เทศาภิบาลผู้ว่าราชการเมืองกรมการรับเสด็จ ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรที่ว่าการมณฑล
คือที่ว่าการอำเภอเมืองสงขลา ที่ว่าการข้าหลวงใหญ่และศาลมณฑล ทอดพระเนตรผู้พิพากษาใหญ่อ่าน
คำพิพากษา แล้วเสด็จไปประทับที่บ้านพระยาวิเชียรคีรี ทอดพระเนตรที่ต่างๆ ในบ้านนั้น แลทรงฉาย
พระรูปที่ห้องซักรูปของพระยาวิเชียรคีรี แล้วเสด็จมาประทับที่พักระยาสุขุมณย์วินิต เสวยกลางวันนั้น
เวลาบ่าย เสด็จพระราชดำเนินประพาสตามถนนตลาด ทอดเนตรตลาดชานกำแพงเมืองข้างนอก
และเสด็จไปประทับที่วัดมัชฌิมาวาส ประทับในพระอุโบสถ เสด็จออกจากวัดทรงรถพระที่นั่ง
อ้อมกำแพงเมืองทางด้านใต้มาด้านตะวันออก แล้วอ้อมมาทางเหนือ เสด็จกลับลงเรือพระที่นั่ง
(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467ข : 60)

วันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) เสด็จลงเรือพระที่นั่งไปประทับที่ท่าขึ้นเมืองเหมือนเวลาวานนี้ แล้วทรงม้าพระที่นั่งพร้อมด้วยกระบวนนำตามเสด็จพระราชดำเนินไปทางถนนตลาด แล้วลงถนนริมกำแพงเมืองออกประตูเมืองด้านทักษิณ ไปตามถนนที่เป็นทางใหญ่ระยะทางประมาณ 200 เส้น ถึงสวนพระยาวิเชียรคีรี ซึ่งมีชื่อว่า “วิเศษวัน” ประทับที่เรือนของพระยาวิเชียรคีรีซึ่งจัดเป็นที่รับเสด็จ เสวยกลางวันนั้น แล้วทรงพระราชดำเนินประพาสทอดพระเนตรบริเวณสวน และศาลาที่ไว้ป้ายชื่อเจ้าพระยาวิเชียรคีรี และพระยาสุนทรานุรักษ์ผู้เป็นปู่และบิดาของพระยาวิเชียรคีรี บัดนี้ เวลาบ่าย 3 โมง เสด็จทรงม้าพระที่นั่งกลับมาทางเดิม มาถึงท่าเสด็จลงเรือพระที่นั่งมหาจักรี เวลาสองทุ่มครึ่งออกเรือพระที่นั่งมหาจักรีจากเมืองสงขลาไปเมืองกัณฑ์ตัน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467ข : 61)

ภาพที่ 4.6 ศาลาพระวิหารแดง พระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.7 เจดีย์บนยอดเขาตั้งกว่น พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จไปสักการะ

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.8 กำแพงเมืองสงขลา เป็นบริเวณสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรตลาด
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

เสด็จประพาสเมืองสงขลาครั้งที่ 7

พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสเมืองสงขลาเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) เสด็จโดยเรือพระที่นั่งมหาจักรีมาจากเมืองปัตตานี ถึงเมืองจะนะเวลาเช้า 4 โมง 45 นาที เรือพระที่นั่งทอดที่ปากอ่าวเวลาเช้า 4 โมง เสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งกรรเชียงเรือกลไฟเล็กงุงไปตามอ่าวเข้าลำแม่น้ำเมืองจะนะ เสด็จขึ้นที่สะพานฉนวนทรงพระราชดำเนินไปประทับพลับพลา ซึ่งกรมการได้จัดทำขึ้นสำหรับรับเสด็จที่เนินทรายชายอ่าวประทับอยู่ประมาณครู่หนึ่งแล้ว เสด็จลงเรือพระที่นั่ง เรือกลไฟเล็กงุงเข้าไปตามแม่น้ำเมืองจะนะ แล้วเสด็จขึ้นที่บ้านราษฎรซึ่งตั้งอยู่ริมลำแม่น้ำนี้ ประทับทอดพระเนตรดักนกขัน เสร็จแล้วเสด็จกลับเรือพระที่นั่ง เรือกลไฟเล็กงุงกลับออกมาตามลำแม่น้ำ ถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรีเวลาบ่าย 4 โมง 40 นาที เวลาบ่าย 2 โมง 20 นาที ออกเรือพระที่นั่งจากปากอ่าวเมืองจะนะถึงปากน้ำเมืองสงขลาเวลาบ่าย 3 โมง 55 นาที แล้วเสด็จประทับเรือพระที่นั่งกรรเชียง เรือกลไฟเล็กงุงไป เสด็จขึ้นที่สะพานฉนวนที่ชายทะเล ทรงพระราชดำเนินไปตามสะพานประทับพลับพลา ซึ่งข้าหลวงได้จัดทำขึ้นสำหรับรับเสด็จที่สนามหญ้าข้างเขาตังกวน ในที่นี้มีพระยาวิเชียรคีรี ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา และข้าราชการในมณฑลนครศรีธรรมราชเฝ้ารับเสด็จ มีการขนโคถวายทอดพระเนตรที่หน้าพลับพลาด้วย ประทับทอดพระเนตรโคชนกันครู่หนึ่งแล้ว ทรงเก้าอี้หามไปตามทางขึ้นเขาน้อย บนเขานี้พระยาสุขุมนัยวินิต ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช ได้จัดการแฉ้วถางเป็นที่เรียบริ้ว และปลูกสร้างเป็นที่สำหรับข้าหลวงพักอาศัย ได้จัดการประดับประดาตกแต่งรับเสด็จ เสด็จประทับ ณ ที่นี้ ทอดพระเนตรภูมิสถานเมืองสงขลาอยู่จนเวลาบ่ายค่ำ แล้วเสด็จทรงพระเก้าอี้หามลงมาตามทางเดิม ถึงเชิงเขาเสด็จพระราชดำเนินมา

ตามสะพานลงประทับเรือพระที่นั่ง เรือกลไฟเล็กจึงกลับมาถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรีเวลาทุ่ม 1 ในคืนวันนี้พักแรมที่ปากอ่าวเมืองสงขลา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467ข : 86-87)

วันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) เวลาเช้า 5 โมงเศษ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งกรรเชียง เรือกลไฟเล็กจึงไปเข้าปากน้ำเมืองสงขลา เสด็จขึ้นที่สะพานหน้าเมือง ในที่นี้มีพระยาวิเชียรคีรีและข้าราชการในมณฑลนี้รับเสด็จ ทรงพระราชดำเนินเข้าไปในกำแพงเมืองสงขลา ประทับทอดพระเนตรศาลมณฑล และที่ว่าการมณฑล ที่ว่าการอำเภอแขวงกลาง อันตั้งอยู่ในหมู่เดียวกันนั้นทั่วแล้ว เสด็จพระราชดำเนินออกกำแพงเมืองไปตามถนนนอกกำแพงเมือง มีปราไปไม้ดาดตลอดไป แล้วเสด็จเข้าไปประทับที่พักของข้าหลวง เสดวยกลางวันในที่นี้ด้วย แล้วเสด็จทรงพระดำเนินจากที่พักข้าหลวงไปตามถนนถึงบ้านพระยาวิเชียรคีรี ประทับทอดพระเนตรบ้านพระยาวิเชียรคีรี และฉายพระรูปที่นี้ด้วย แล้วทรงพระราชดำเนินออกจากบ้านพระยาวิเชียรคีรีไปตามถนนที่จะไปตลาด แวะทอดพระเนตรบ้านพระยาสงขลา (ชุม) ซึ่งบุตรหลานอยู่ และที่ว่าการโยธา ที่ว่าการไปรษณีย์และโทรเลข ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนตลาดนั้น ทอดพระเนตรตลาดขายสิ่งของต่างๆ ทั่วแล้ว เสด็จไปประทับที่วัดมัชฌิมาวาส เมื่อเข้าไปในประตูวัด มีพระสงฆ์นั่งสวดไชยมงคลคาถาทั้งสองข้างประตู และมีนักเรียนร้องคำฉันท์ถวายไชยมงคลด้วย แล้วเสด็จไปประทับในพระอุโบสถพระสงฆ์ในพระอุโบสถมีพระสิริธรรมมูณี (ม่วง รตนโช) วัดท่าโพธิ์ ซึ่งมาแต่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นประธานฝ่ายสงฆ์รับเสด็จ ได้สวดไชยมงคลคาถา พระพุทธเจ้าหลวง ทรงจุดเทียนนมัสการพระเสร็จแล้ว มีพระราชปฏิสันถาร ด้วยพระราชาคณะและพระครูตามสมควรแล้ว เสด็จออกจากพระอุโบสถ ทรงพระราชดำเนินต่อไปตามถนนในระหว่างวัดดอนแย้และวัดเลียบ เสด็จเข้าไปทอดพระเนตรตระวางคูนักโทษ ทอดพระเนตรทั่วแล้วเสด็จกลับมาลงเรือพระที่นั่ง เรือกลไฟเล็กจึงมาตามทางเดิม ถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรีเวลาบ่าย 5 โมงเศษ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467ข : 87-88)

วันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) เวลาเช้า 5 โมงเศษ เสด็จออกห้องชั้นกลาง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสัญญาบัตร และเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ข้าราชการในมณฑลนครศรีธรรมราช คือ รับพระราชทานสัญญาบัตร 12 นาย เครื่องราชอิสริยาภรณ์ 2 นาย กับได้พระราชทานสัญญาบัตรข้าราชการให้พระยาสุชุมนัยวินิต ข้าหลวงเทศาภิบาล มณฑลนครศรีธรรมราชนำไปพระราชทานอีก 6 นาย แล้วเสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งกรรเชียง เรือกลไฟเล็กจึงไปเข้าปากน้ำเมืองสงขลาผ่านหน้าเมืองไปถึงเกาะยอ เสด็จขึ้นที่สะพานทรงพระราชดำเนินไปประทับบนพลับพลา ซึ่งพระอนันตสมบัติเป็นผู้จัดทำไว้รับเสด็จ ประทับอยู่ประมาณครู่หนึ่งแล้วเสด็จไปทอดพระเนตรภูมิที่ซึ่งราษฎรทำสวน ไปทอดพระเนตรบ้านหม้อที่โรง-

ปั้นหม้อของราษฎรแห่งหนึ่ง แล้วกลับมาประทับพลับพลาเสวยกลางวันในที่นี้ เสด็จกลับมาลงเรือพระที่นั่ง เรือกลไฟเล็กจึงกลับมาตามทางเดิม ถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรีเวลาบ่าย 5 โมงเศษ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467๗ : 88-89)

การเสด็จสงขลาคราวนี้ พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) ได้สร้างถนนตั้งแต่น้ำศาลาว่าการมณฑล (ศาลากลางเก่า) ถึงแหลมทราย ถนนเสด็จทันรับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระราชทานนามถนนสายนี้เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้สร้างว่า “ถนนวิเชียรชม” ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ (สุธีรา เผือกผ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

วันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2443 (ร.ศ. 119) พระยาสุโขมนัยวินิต ข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช พระยาวิเชียรคีรี ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา กับข้าราชการในมณฑลนี้ได้ลงมาเฝ้าทูลละอองธุรีพระบาทส่งเสด็จ ณ เรือพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยา แก่พระยาวิเชียรคีรี ในการที่เป็นช่างทำการได้ดีหลายประการ แล้วข้าราชการตามที่กล่าวมาแล้วนั้น กราบถวายบังคมลากลับไป เวลาบ่าย 4 โมง ออกเรือพระที่นั่งจากปากน้ำเมืองสงขลาต่อมา แล้วเสด็จไปประทับแรมโดยทอดสมอเรือพระที่นั่งที่เกาะพัง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467๗ : 89)

เสด็จประพาสเมืองสงขลา ครั้งที่ 8

เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2444 (ร.ศ. 120) หลังจากเสด็จประพาสเกาะชวาครั้งที่ 3 ได้แวะที่เมืองสงขลา โดยทอดสมอเรือที่เกาะหนูเวลาบ่ายรุ่ง ตอนบ่ายได้เสด็จประพาสตลาดพระราชทานเงิน 200 เหรียญ สำหรับปฏิสังขรณ์สุเหร่า แล้วเสด็จไปตามถนนสายใน และวัดมัชฌิมาวาส ถวายเงินพระ แล้วเสด็จไปตามถนนดอนแย้ วัดเลียบ ไปเลี้ยวที่ถนนกลาง แล้วเลี้ยวลงถนนตลาด ออกประตูไปทอดพระเนตรตลาดริมน้ำ ที่เขาก่อแท่นริมกำแพงสำหรับนั่งชายของ เสด็จไปจนสุดตลาดข้างตะวันตก แล้วเสด็จกลับขึ้นมาข้างตะวันออก จนถึงประตูช่องกุฎิโรงภาษี ออกตรงบ้านหลวงบริรักษ์ และทอดพระเนตรหน้าบ้านหลวงบริรักษ์ และบ้านพระยาวิเชียรขุม แล้วเสด็จกลับลงเรือพระที่นั่งที่หน้าจวน (สุธีรา เผือกผ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ในการเสด็จประพาสเมืองสงขลาในคราวนั้น ทางเมืองสงขลาได้เตรียมให้มีการฉลองศาลาที่เขาตั้งถวนซึ่งได้สร้างเสร็จแล้ว แต่พระองค์ไม่ได้เสด็จร่วมฉลอง เพราะเรือพระที่นั่งจะออกจากพระนคร (สุธีรา เผือกผ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ภาพที่ 4.9 สุเหร่า (มัสยิดอิสลาม) พระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานเงิน เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

ภาพที่ 4.10 หน้าจวน หรือศาลากลางเก่า ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สงขลา
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

เสด็จประพาสเมืองสงขลา ครั้งที่ 9

พระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2448 (ร.ศ. 124) การเสด็จครั้งนี้ ทรงเสด็จมาจากเกาะพะงัน โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี เวลาเช้า 4 โมง ถึงบ้าน-จะทิ้งพระ อำเภอปละท่า แขวงเมืองสงขลา เรือพระที่นั่งทอดตรงที่ว่าการอำเภอออกไป เวลาเช้า 5 โมงเสด็จขึ้นประพาสตำบลบ้าน และวัดจะทิ้งพระซึ่งเป็นวัดโบราณ ประทับเสวยเครื่องว่าง บนที่ว่าการอำเภอ ป่าย 4 โมงเศษเสด็จกลับเรือพระที่นั่ง เรือออกเดินไปทอดที่เมืองสงขลาเวลา ทุ่มเศษ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467ข : 96) จากข้อความแห่งพระราชหัตถเลขาที่

ทรงถึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ในที่ประชุมรักษาพระนคร ลงวันที่ 25 มิถุนายน รัตนโกสินทร์ศก 124 (สุธิธา เผือกผ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) มีความตอนหนึ่งว่า

“...ที่ขึ้นฝั่งราบๆ ไม่มีเขา ต้องเดินข้ามหาดทรายยาวมาก หาดนั้นเป็นสองชั้น หาดใหม่ทรายซุย หาดเก่าค่อยแน่นทางแต่น้ำขึ้นมา 17 เส้น จนถึงที่ว่าการ ขอบใจหลวงจรูญภากร-การ (หมี สุขุม) นายอำเภอ แซะดินที่มีหญ้าปก (คัพ) มาปูเป็นเสื่อทางตลอดขึ้นไป จึงเดินได้สบาย หาไม้จะเดินอ่อนที่เดียว ไปที่วัดจะทิ้งพระก่อน วัดนี้เดิมเป็นสองวัด มีกำแพงกั้นกลาง ภายหลังเขารื้อกำแพงรวมกันในเร็วๆ นี้ มีพระเจดีย์ที่เป็นสำคัญสององค์ องค์ย่อมตันไม้ขึ้นพังไปข้างแล้วนั้น มีเรื่องว่า เมื่อนางชลธารากับทันตกุมารน้องชาย เสด็จพระสารีริกธาตุมาแต่ลังกา จะไปบรรจุพระมหาธาตุ-เมืองนครนั้น มาหยุดอาบน้ำที่บ่อจันทร์ ซึ่งอยู่นอกวัด ทันตกุมารรับพระธาตุไว้ จึงเอาผ้าปูวาง พระธาตุไว้ในที่ก่อพระเจดีย์นั้น นางพี่สาวมาเห็นจึงถามว่า จะทิ้งพระเสียแล้วหรือ เพราะฉะนั้นจึงเป็นชื่อสืบมาว่า “จะทิ้งพระ” แต่พ่อไม่เห็นจริง เข้าใจว่าคนจะลี้มกันมาเสียนาน มาอิงเอนเรื่องใหม่ เพราะในที่ต่อวัดไปเป็นปายางที่บดินสูง มีคูปรากฏอยู่ บัดนี้เรียกว่า เมืองจะทิ้ง หรือจะทิ้งร้าง คงจะมีอะไรก่อสร้างอยู่ในนั้นดินจึงสูง เข้าใจว่าจะเป็นที่พอกมหายานชั้นเดียวกับชวา ซึ่งมีพยานเป็นอันมากกว่าเมืองตะวันตกแต่ก่อนเป็นมหายานอย่างชวาแน่แล้ว คำว่า จะทิ้งพระนั้น เห็นจะเป็นจันท์ที่เป็นวัดในชวา เรียกว่า จันท์พระ ตามเสียงชวาออก อาจจะเป็นจะทิ้งไปได้ คงไม่ใช่ วัดนี้เป็นตัววัดเก่า เป็นแต่ส่วนของวัดเก่าติดกัน จึงได้ชื่อว่า วัดที่จันท์เหมือนกับหมู่บ้านก็เรียกจะทิ้งเหมือนกัน เป็นบ้านจันท์มีพยานอีกที่สงขลา เรียก จะทิ้งหม้อเป็นวัดเหมือนกัน เห็นจะเป็นจันท์อีกแห่งหนึ่ง รุ่งเดียวกัน

มีพระเจดีย์องค์ใหญ่ เรียกว่า พระมหาธาตุ แต่เรื่องว่าเป็นสร้างภายหลัง คือว่า พระยารธรรมรังสรรค์สร้างเมื่อจุลศักราช 799 ทูลขอพระครูอินทสาลีที่ปลั่งกาออกมาสร้าง เป็นรูปถ่ายมาจากพระเจดีย์ลังกา รูปร่างก็ลักษณะพระธาตุนครทั้งสององค์ ไม่มีอะไรอัศจรรย์อีก กว่านั้น เจ้าอธิการจำหน่ายว่าหนังสือไม่มี กรมขุนนริศเอาไป...”

หลังจากเสด็จประพาสตำบลจะทิ้งพระ อำเภอปละท่า แขวงเมืองสงขลาแล้ว ได้เสด็จเรือพระที่นั่งถึงปากน้ำเมืองสงขลาแล้วทอดที่ใกล้เกาะหนู

วันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2448 (ร.ศ. 124) เวลาเช้า 2 โมงครึ่งเสด็จขึ้น ประพาสเมืองสงขลาทรงเรือกรรเชียงเรือกลไฟลงเข้าไปในปากอ่าวเมืองสงขลา เสด็จสะพานท้ายตลาด เสด็จตามทางถนนนครซึ่งเป็นถนนใหญ่มีร้านสองข้าง เสด็จประทับมาเป็นระยะตลอดถนน แล้วเสด็จประทับบ้านพระยาวิเชียรคีรี (ชม) ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบังสุกุลศพพระยาวิเชียรคีรี ไตร 5 ไตร ผ้าขาว 10 พับ พระสงฆ์ 15 รูป มีพระสิริธรรมมุนีเป็นประธานบังสุกุลแล้วถวาย

อนุโมทนาและถวายอดิเรก แล้วเสด็จออกจากบ้านพระวิเชียรคีรี (ชม) ทอดพระเนตรศาลมณฑล แล้วเสด็จไปยังที่พักของข้าหลวงเทศาภิบาลอยู่บัดนี้ ประทับเสวยกลางวันที่นี่ เสวยแล้วทรงรถม้า ประพาส ออกทางถนนกลันตันเลี้ยวไปทางถนนไทรบุรี แล้วเลี้ยวลงถนนวิเชียรชมมาลงเรือพระที่นั่ง กรรเชียงที่ท่าหน้าที่พักข้าหลวงเทศาภิบาล บ่าย 5 โมงเศษเสด็จกลับเรือพระที่นั่ง การรับเสด็จ คราวนี้ ที่ทำน้ำทำยตลาดที่เสด็จขึ้น ทำเป็นสะพานยื่นออกไปจากฝั่งพอเรือพระที่นั่งเทียบได้ถนัด ดาดปรำด้วยใบไม้ ตามเสาปราสาทซ่างผูกด้วยกิ่งสน ถนนทางเดินเตียนสะอาด ตามตึกร้าน ตลาดทั้งสองซ่างทางผูกธงผูกผ้าตั้งเครื่องบูชาตลอดมา ที่พักของข้าหลวงเทศาภิบาลได้ตกแต่ง เป็นที่ประทับร้อน มีที่เสวยที่เสด็จออก และที่เลี้ยงดูข้าราชการที่ตามเสด็จเป็นการปรักพร้อม เรียบร้อย เวลา 2 ทุ่มเศษ เรือพระที่นั่งออกจากปากน้ำเมืองสงขลาเดินเรือต่อไปยังบางนรา แขวงเมืองสาย (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467ช : 96)

ภาพที่ 4.11 วัดเจ้ทึงพระ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 124
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.12 เจดีย์วัดเจ้ทึงพระ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 124
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.13 พระเชตุพน พุทธไสยาสน์ (พ่อเฒ่านอน) วัดเจ้ตังพระ
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม, 2551.

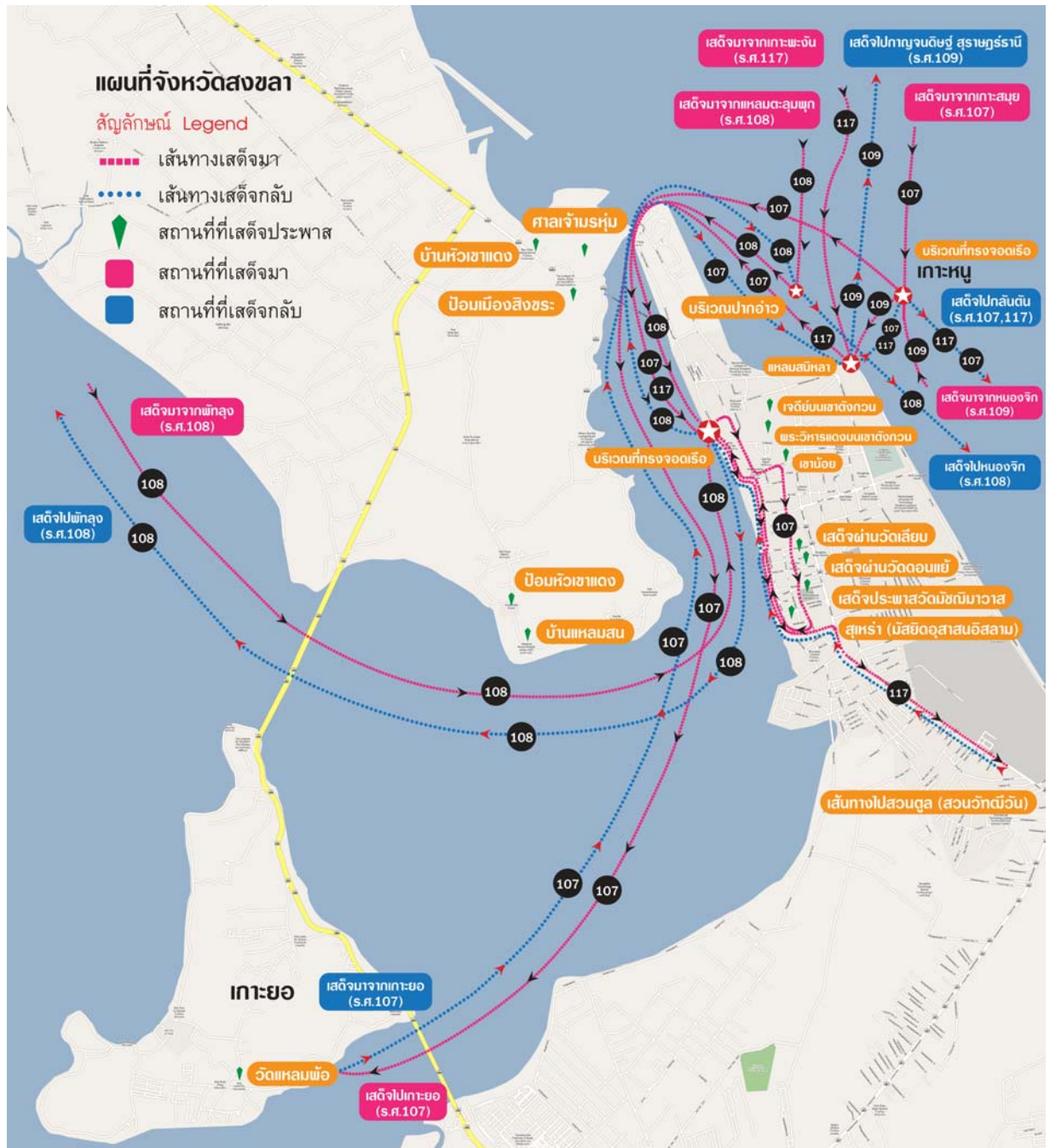
ภาพที่ 4.14 ภาพหาดมหาราชอำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เป็นบริเวณที่พระพุทธรเจ้าหลวง
ทรงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรวัดเจ้ตังพระ
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม, 2551.

พระพุทธเจ้าหลวง ทรงเสด็จประพาสเมืองสงขลา เท่าที่พบหลักฐาน 11 ครั้ง คือ เสด็จประพาสโดยการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 ครั้ง สมัยที่ยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ และเมื่อขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ทรงเสด็จประพาสอีก 9 ครั้ง รวม 11 ครั้ง ซึ่งนับได้ว่า “พระพุทธเจ้าหลวง เป็นผู้ริเริ่มและบุกเบิกการท่องเที่ยวในประเทศไทย” (สุธีรา ฝือกผ่อง, 2530 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

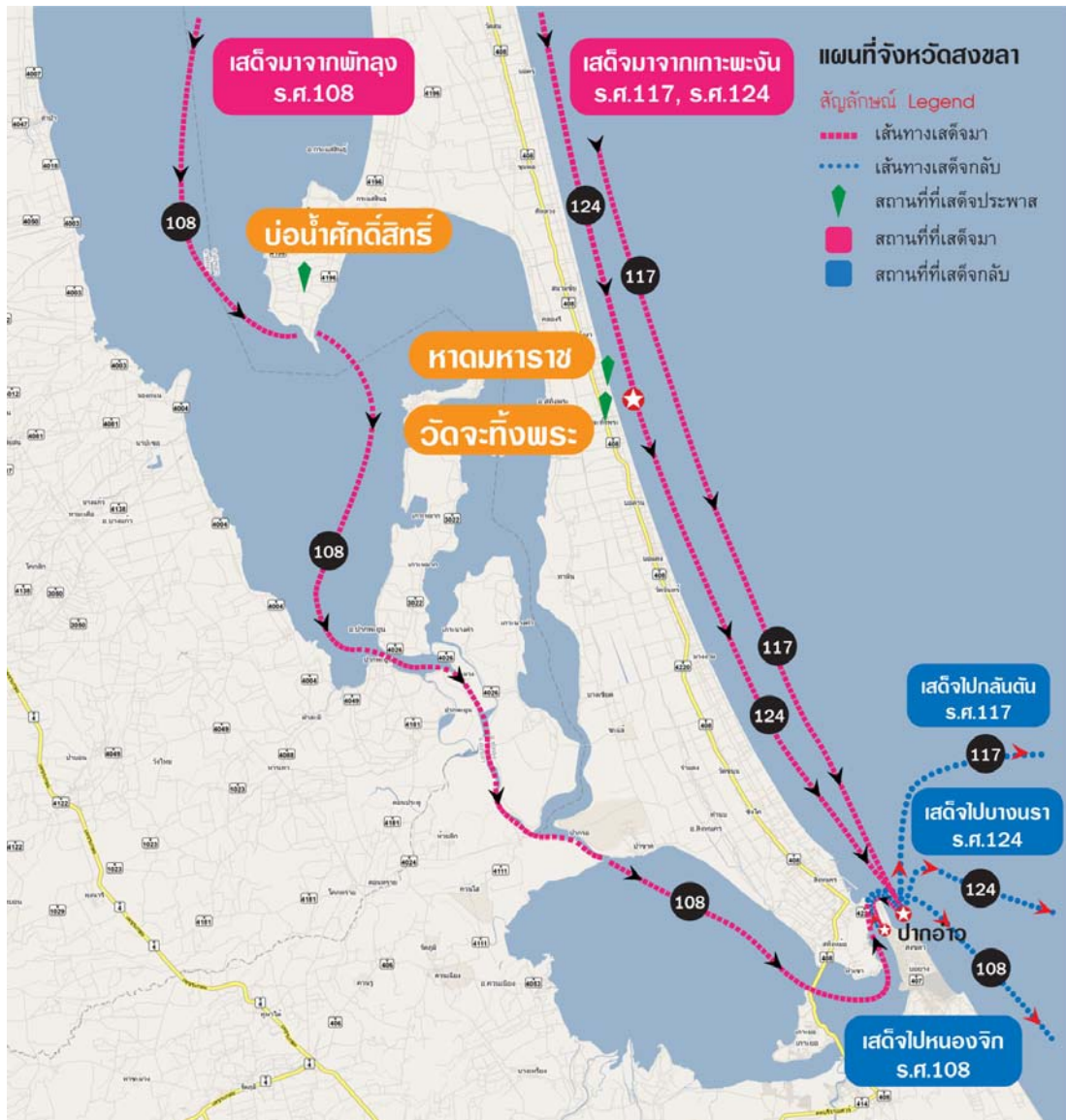
1.2) เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัด

สงขลา

เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา สามารถสรุปได้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางน้ำ และเส้นทางบก ดังภาพที่ 4.15 , 4.16 และ 4.17

ภาพที่ 4.15 เส้นทางจารีตประเพณีของพระพุทธรูปเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา
 ที่มาแผนที่ : Worldmapfinder. ออนไลน์. 2551 : ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ภาพที่ 4.16 เส้นทางการเสด็จประพาสบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และวัดเจ้ทั้งพระของพระพุทธเจ้าหลวง
ในจังหวัดสงขลา

ที่มาแผนที่ : Worldmapfinder. ออนไลน์. 2551 : ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ภาพที่ 4.17 เส้นทางการเสด็จประพาสเมืองเทพา ของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสงขลา
ที่มาแผนที่ : Worldmapfinder. ออนไลน์. 2551 : ไม่ปรากฏเลขหน้า.

2) การเสด็จประพาสเมืองพัทลุง

พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองพัทลุงตามหลักฐานที่พบในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 1 ครั้ง โดยการเสด็จประพาสครั้งนั้นพระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรหมู่เกาะสี่-เกาะห้า จำนวน 11 เกาะ และจากการสัมภาษณ์คุณสนั่น เลื่อนแป้น เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2251 เกี่ยวกับการเรียกชื่อหมู่เกาะสี่-เกาะห้า ทั้งๆ ที่มีเกาะถึง 11 เกาะ พบว่า สาเหตุที่เรียก “หมู่เกาะสี่-เกาะห้า เพราะมองบางมุมเห็นเป็นสี่เกาะ และเมื่อมองอีกมุมอาจเห็นเป็น 5 เกาะ” ซึ่งจากหลักฐานจดหมายเหตุ และพระราชหัตถเลขาที่คณะผู้วิจัยค้นพบ ทำให้ทราบลักษณะเฉพาะทางสภาพภูมิศาสตร์ของหมู่เกาะสี่-เกาะห้า และการประกอบอาชีพการทำรังนก รวมถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองพัทลุง จากการเสด็จประพาสของพระองค์ในตัวเมืองพัทลุง ดังแสดงในประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองพัทลุงของพระพุทธเจ้าหลวง อีกทั้งคณะผู้วิจัยได้มีการสรุปเส้นทางการเสด็จประพาสเมืองพัทลุงในลักษณะของแผนที่ ดังเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดพัทลุง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1) ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองพัทลุงของพระพุทธเจ้าหลวง

พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประพาสเมืองพัทลุงจากหลักฐานที่ปรากฏมีเพียงครั้งเดียว เมื่อ พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) ขณะนั้นพระองค์ทรงมีพระชนมายุ 36 พรรษา เพิ่งครองราชย์มาได้ 21 ปี พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ได้ทรงเสด็จเยี่ยมพสกนิกรไพร่ฟ้าของแผ่นดินถึงถิ่นเมือง พระราชประสงค์ในการเสด็จประพาสเมืองพัทลุง เพื่อทรงทราบทุกข์สุข ความเป็นอยู่ของบรรดาไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ ทรงหาทางบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ราษฎรในกาลต่อมา นับเป็นพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ของพระองค์ พัทลุงอันเป็นเมืองหนึ่งในขอบขัณฑสีมา แต่ตั้งอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงเป็นอันมาก สมัยนั้นการเสด็จประพาสหัวเมืองฝ่ายใต้เต็มไปด้วยความยากยิ่ง เพราะการคมนาคมไม่สะดวกเช่นทุกวันนี้ (สนั่น เลื่อนแป้น, รวบรวม. 2550 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) พระราชกรณียกิจและการเดินทางของพระพุทธเจ้าหลวงในการเสด็จประพาสเมืองพัทลุง มีดังนี้

วันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) เวลาเกือบโมงเช้าจึงได้ออกเรือจัดการพวงเรือพระที่นั่งและเรือที่จะโดยเสด็จทางทะเลสาบ ต้องใช้เรือกลไฟน้ำตื้นจูง เวลาเกือบโมงเช้าจึงได้ออกเรือพระที่นั่ง ต้องเดินตามร่องน้ำลึกในปากอ่าวจนถึงหน้ามะระหุ่ม จึงเลี้ยวกลับเข้าปากช่องแหลมทรายเสียเวลาชั่วโมงหนึ่ง ได้ทอดพระเนตรบ่อมเขาแดงและบ่อมค่ายม่วงที่เขาแหลมสน บ่อมเขาแดงเป็นบ่อมสีเหลี่ยมเล็ก ๆ แต่บ่อมค่ายม่วงเป็นบ่อมยาวตามริมฝั่งน้ำเรือพระที่นั่งมาออกช่องเขาเขี้ยวกับเกาะยอ ตั้งแต่หน้าบ้านป่าจากไปน้ำน้อย พักเรือที่ระหว่างบ้านปากบางกับบ้านแหลมจากต่อกัน บักเต็นที่ใหญ่ของพระยารัฐมโหฬาร จางวาง พระยกกระบัตร และหม่อมราชวงศ์หรั่ง เมืองพัทลุงลงมารับเสด็จ ออกเรือพระที่นั่งจากที่ประทับเรือมาตามทางถึง

บ้านปากจ่ามีบ้านเรือนมากเป็น 3 หมู่ ไปในระหว่างฝั่งกับเกาะญวนเรียกว่าคลองหลวง น้ำตื้นบ้างลึกบ้างจนถึงบ้านปากพะยูน จึงเป็นช่องจะออกทะเลสาบในที่กว้าง มีบ้านเรือนหลายสิบหลัง ฝั่งขวาเป็นเกาะหมาก ฝั่งซ้ายเป็นแหลมเขาปากพะยูน ตั้งแต่เมืองสงขลาขึ้นมาจนถึงปากพะยูน มีเสารั้วโพรงทางและยกยอดตลอดระยะทางไปไม่ได้ขาดเลย เพราะในตอนน้ำปลาชุม พอขึ้นไปถึงกลางเกาะปราบป้ายหัวเรือขึ้นเหนือ จะเดินตามหน้าเกาะวังนก ลมพัดได้หน้าจัดน้ำก็ตื้น เรือพระที่นั่งไปได้เพียงหน้าเกาะยี่โถ ซึ่งเป็นเกาะที่สองในหมู่เกาะสี่เกาะห้า ต้องปล่อยเรือกลไฟตีกระเชียงไปจนถึงพลับพลาซึ่งปลูกไว้ที่เกาะมวย เข้าทางช่องหว่างเกาะมวยกับเกาะพระต่อกัน เวลาค่ำจึงได้ถึง หลวงอุดมภักดี (หลวงอุดมภักดี พวง ณ สงขลา) เจ้าภาชีวังนงมาคอยรับเสด็จ ที่ซึ่งปลูกพลับพลานี้เรียกว่าหน้าเทวดา คือ เป็นที่ศาลสำหรับพวกทำรังนกไขว้เจ้าก่อนที่จะลงมือทำรังนก พระมหาอรรคนิกรเป็นผู้มาปลูก มีห้องพระโรงหลังหนึ่ง ที่เจ้านายข้าราชการอยู่อาศัยโรงของเจ้าภาชีวังนงสองหลังพื้นที่ที่ทำพลับพลาเป็นเลนขึ้นตดหญ้ามาถมทรายโรย เมื่อเสด็จพระราชดำเนินมาตามทางไม่ถูกฝนแต่ที่พลับพลาฝนตกอยู่ข้างจะเปรอะเปื้อนมีกลิ่นเหม็นตมเหม็นหญ้า เคยอยู่ในทะเลกว้างๆ ขึ้นมาอยู่บนบกออกร้อนและฝนก็ตกประปรายอยู่เป็นคราว ๆ มาเกือบสิบสองชั่วโมง ออกเหนื่อย แต่ก่อนๆ ที่มาก่อนเขาพักปากพะยูนเป็นเวลาพอดีอยู่สี่โมงเย็น แต่คำสั่งให้มาปลูกพลับพลาที่เกาะเขาก็ทำตามคำสั่ง ก็นับว่าดีอย่างหนึ่งที่เที่ยวได้สะดวกไม่ต้องไปทางไกล (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 14-16 ; ประยูรฑ สิริพิพันธ์, 2535 : 369-370)

ภาพที่ 4.18 พระพุทธเจ้าหลวงฉายภาพหน้าเทวดา บริเวณเกาะมวย จังหวัดพัทลุง
ที่มา : ถ่ายจากภาพของคุณสนั่น เลื่อนแป้น เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม, 2251.

ภาพที่ 4.19 อนุสาวรีย์พระพุทธรเจ้าหลวง และรอยจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 108 หน้าเทวดา บริเวณเกาะมวยจังหวัดพัทลุง

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

วันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ.108) ฝนตกแต่เช้ามีดพรำเพื่อไปจนเกือบห้าโมงจึงหายสนิท เสด็จพระราชดำเนินประพาสที่ตรงหน้าพลับพลาซึ่งเป็นศาลเจ้านั้น เป็นเพียงเข้าไปตามเชิงเขา เพดานราบก่อแทนไว้เป็นที่ตั้งเครื่องสังเวยกว้างขวาง ในนั้นเป็นที่ตำรวจและกรมวังอาศัย ต่อไปข้างซ้ายเขาก่อสอบศิลาก้อนสูงขึ้นไปเป็นที่ก่อพระเจดีย์ทราย เมื่อเวลาเลิกทำรังนกแล้ว มีชาติรีประชันกันเป็นการฉลองทุกปี ในซอกเขากับที่ก่อพระทรายต่อกัน ปลูกร้านมุงกระแซงฝากระแซงเป็นที่ฝั่งรังนก ต่อขึ้นไปเป็นโรงครัวของหลวงอุดมภักดีมาตั้งเคียง ข้างขวามือเป็นเพียงเขาคลัยกันกับศาลเทวดาแต่กว้างกว่า เป็นที่อาศัยของพวกทำรังนก เดิมกันมาแต่เดี๋ยวนีเปิดไว้สำหรับข้าราชการอาศัย เพดานเพิงนั้นเป็นควันดำ รอยหุงเข้าตลอดไป ที่ตรงหน้าเพิงมาข้างมุมพลับพลา หรือจะเรียกว่าค่ายหลวงอย่างย่อ ๆ เพราะกันด้วยหญ้าและผ้าฉนวนทั้งนั้น มีบ่อน้ำร้อนแห่งหนึ่งก่อขอบไว้แล้วมีธารสั้น ๆ ออกไปหน่อยหนึ่ง น้ำนั้นถ้าจะร้อนก็คงเป็นร้อนด้วยหินปูนอย่างที่ห้องข้าง แต่เมื่อไปลองดูก็ไม่เห็นร้อน เป็นแต่ไม่เย็นตามที่ควรจะเป็นเท่านั้น (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 17)

ภาพที่ 4.20 บ่อน้ำร้อน บริเวณเกาะมวยจังหวัดพัทลุง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

เสด็จพระราชดำเนินเลียบบ่ไปทางข้างเขาหนทางกว้าง แต่อยู่ข้างจะเปราะจะเป็นด้วยน้ำฝน มีศิลาที่ท่งที่งาม ๆ เป็นช่องเหมือนปากถ้ำบ้าง เป็นหลืบเป็นโพรงพรุนไปทั้งนั้น มีต้นไม้ใหญ่เล็กและกล้วยไม้ประดับงดงาม เสด็จไปทางประมาณ 5 เส้นถึงที่จะขึ้นถ้ำ เรียกว่าถ้ำใหญ่ ต้องขึ้นเขาอยู่ข้างจะชัน ต้องมีบันไดสองตอน ถึงปากถ้ำแล้วลงไปตามศิลาชันๆ ต้องผูกเชือกเป็นราวไต่ลงไปถึงพื้นถ้ำ ในถ้ำกว้างกว่า 15 วาสูงมาก ที่พื้นเป็นมอ สูงๆ ต่ำ ๆ มีหลืบซอกไปได้บ้างอยู่ข้างจะมีดี แต่ไม่ถึงต้องอาศัยแสงเทียนมากนัก นกทำรังอยู่เสียในโพรงในซอกศิลาบนเพดานถ้ำมากไม่ใคร่แลเห็นรังต่อจุดได้ผูกปลายไม้ขึ้นไปส่องจึงได้เห็น (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 17-18)

ภาพที่ 4.21 พระพุทธเจ้าหลวงฉายภาพบริเวณเกาะมวย จังหวัดพัทลุง
ที่มา : ถ่ายจากภาพของคุณสนั่น เลื่อนแป้น เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม, 2251.

ภาพที่ 4.22 ศาลเจ้าตรงหน้าพลับพลา พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

การทำรังนกที่นี่ไม่ใช่ลงตะแกรงเหมือนอย่างที่ชุมพร ใช้พะองไม้ลำเดียว พาดขึ้นไปสอย ที่สูงนักก็มีชาทรายรับ ไม้ถ่อที่สอยก็ใช้ลำเดียวไม่ต่อได้เป็นท่อนๆ เหล็กปลายถ่อ ไม่ใช่เป็นวงเดือน ทำเป็นแบนๆ เหมือนปากส้อม เมื่อสอย หรือเรียกว่าแทงตามคำเขาเรียก ตกลงมาแล้ว ไม้ร่อง “ออย” อยู่ข้างจะถือลัทธิสุปัสติเซียสต่างๆ มีพิธีรตองกันมาก แต่คืออย่างหนึ่งที่เก็บรังนก แต่ปีละสองครั้งเท่านั้น แต่เดิมมากกว่าเก็บสามครั้ง แต่นกน้อยไปทุกปีๆ จึงได้เปลี่ยนเป็นเก็บสองครั้ง แต่นั้นมานานก็มากขึ้น รังก็หนากว่ารังนกที่ชุมพร ฉันเห็นว่ารังนกที่ชุมพรควรจะบังคับให้เก็บแต่สองครั้ง ได้เหมือนกันจึงจะดี ถ้าคงเก็บสามคราวเช่นนี้ นกคงจะหมดลงไปเสมอ ที่สงขลามีนกน้อยจึงได้รู้สึก ได้เร็ว ที่ชุมพรมีนกกามากก็ไม่รู้แลเป็นภาชีผูกขาดแท้ เจ้าภาชีคิดแต่จะหาประโยชน์ชั่วเวลาที่ตัวทำ ไม่ได้ คิดบำรุงรักษาเผื่อกาลภายหน้า ถ้าไม่จัดการตรวจตรา มีข้อบังคับเสียให้ดี รังนกคงจะตกลงไปทุกปี ครั้นจะพูดให้ละเอียดในที่นี้ก็จะยืดยาวหนักไป ขดตัดไปตามเรื่องระยะทาง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 18)

กลับจากถ้ำใหญ่ลงเรือพระที่นั่งข้ามไปถ้ำอยู่หลี่ ที่หัวเกาะพระตรงเกาะ มวยข้าม เดินเลียบเขาไป ศิลาตามเชิงเขาเป็นโพรงพรุนรอยน้ำกัดไปทั้งนั้น ที่มีรังนกเป็นโพรงลึกเข้าไป หน่อยหนึ่ง มีรังนกบ้างเล็กน้อย ออกจากถ้ำอยู่หลี่ไปถ้ำแรงว่วที่เกาะดำถัดเกาะพระไปก็คล้ายคลึง กันกับถ้ำอยู่หลี่ กลับจากถ้ำแรงว่วมาขึ้นถ้ำลูซิมทีในเกาะดำนั่นเอง ถ้ำนี้ปากช่องแคบเพราะมี เจริมศิลาบัง เมื่อไปถึงปากถ้ำลอดศิระเข้าในที่บัง แล้วจึงปีนศิลาขึ้นไปหน่อยหนึ่งก็ถึงในถ้ำ เป็น ถ้ำใหญ่เหมือนฉนวนตรงลิวเข้าไปยาว แล้วจึงถึงที่กว้างแยกเป็นขาไปอีกขาหนึ่ง เพดานถ้ำสูง กว่าถ้ำใหญ่มีรังนกที่แลเห็นมาก แต่ยังไม่แน่นเต็มไปเหมือนถ้ำน้ำที่เกาะลังกาจิว ในถ้ำนี้มีดตองจุดไฟ มีปล่องแต่สูงนักแสงสว่างลงมาไม่พอลถึงพื้น มีปล่องที่เป็นช่องหน้าต่างแลเห็นอยู่ภายนอก ไม่สู้สูง

นักแต่ครั้งเมื่อเข้าไปในถ้ำเห็นปล่องนั้นสูงมาก พื้นถ้ำคงจะต่ำลงไปกว่าหลังน้ำบ่า (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 19)

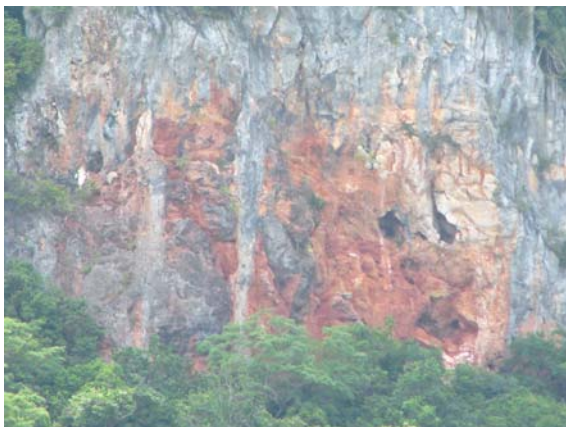
กลับจากถ้ำลุมพินผ่านหน้าพลับพลาลงไปถ้ำเสือที่ท้ายเกาะมวย ขึ้นบกไปหน่อยหนึ่งถึงถ้ำแรดย่อมกว่าถ้ำหลัง ออกเดินจากถ้ำแร่นี้ไปไม่มากก็ถึงถ้ำใหญ่ ถ้ำทั้งสองเป็นโพรงเดินได้ตลอดทั่วทั้งถ้ำ เหมือนกับก้อนศิลาตั้งไว้บนเสาหลาย ๆ สิบเสา ไม่มีผนัง โปรงประตูเดินลัดลอดทั่วทั้งถ้ำ เขาในเกาะรังนกเช่นนี้เป็นศิลาปูนเหมือนกันกับเขาข้างแควแม่น้ำน้อยไทรโยค และแควป่าสัก มักจะโปรงประตูไปตามเชิงเขาแลมีถ้ำมาก ๆ เวลานั้นน้ำท่วมท่วมได้ถึงในพื้นถ้ำ พื้นถ้ำเป็นดินร่อนน้ำท่วมคล้ายๆ กันทั้งนั้น ศิลาที่น้ำท่วมจึงเป็นสีนวลๆ มีคราบน้ำจับเขียวๆ น้อยๆ พอสังเกตได้ที่พื้นน้ำท่วมขึ้นไปก็เป็นสีเทาแห้งๆ เหมือนปูนผนังโบราณ เกาะรังนกแถบนี้ทรวอดทรงสี่เหลี่ยมก็ทำนองเดียวกันกับที่หน้าเมืองชุมพร แต่มีท่วงที่งามๆ กว่า ไม่เป็นเข้าไปเที่ยวในกรุงเก่าเหมือนเกาะอ่างทอง มีต้นไม้ใหญ่ๆ และต้นกล้วยไม้ใบเขียวสด ช่วยประดับประดาให้หายร้างขึ้นได้มาก นกพวกนี้อย่างข้างขอบที่ขึ้นๆ สังเกตดูที่ตรงไหนมีคราบน้ำเป็นทาง นกมักทำรังตรงนั้นมาก ศิลาปูนเช่นนี้มักเป็นซอกเป็นแทรกแอ่งที่ขังน้ำ ฝนตกเวลาวานนี้แลวันนี้ทำให้น้ำหยดน้ำซึมได้หลายแห่ง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 19-20)

กลับจากถ้ำเสือ อ้อมเข้าไปทอดพระเนตรเกาะเซิม ข้างในเกาะนี้ข้างนอกเป็นก้อนศิลาโตๆ รูปรีๆ ตั้งเกะกะอยู่สามก้อน แต่ครั้งเมื่อไปข้างในเห็นเป็นรูปเขามอ เช่น ก่อลงไว้ในกระถาง ประดับด้วยต้นไม้ใหญ่เล็ก และมีหญ้าาดาดลงไปจนถึงริมน้ำน่าดู ในท้องทะเลน้ำยังกร่อยแต่มีบัวสาย มีสันตะวา ส่าหระย ตามริมๆ เกาะ ถ้ำหันหน้าเข้ามาข้างเกาะแลดูคล้ายๆ พุงที่น้ำท่วมต่อเมื่อแลออกไปข้างฝั่งไม่แลเห็นฝั่งจึงเห็นเป็นทะเล เวลาบ่ายกลับมา วันนี้ฝนตกแต่เช้า บ่ายมีแดดพื้นแห้งดูค่อยสบายขึ้น เวลาเย็นก็มีลมพัดจนตลอดค่ำ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 20)

ภาพที่ 4.23 หมู่เกาะสี่ เกาะห้า พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.24 ถ้ำเสือทำยเกาะมวย พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 108

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

วันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ.108) เดิมคิดว่าจะไปเมืองพัทลุง แต่ครั้นเมื่อเวลาผ่านไปได้อ่านข่าวที่เมืองพัทลุงทำไว้แต่พลับพลาประทับร้อน เมื่อวานนี้จึงได้ให้พระมหาอรรคณิกรรคมุขขึ้นไปถึง จึงพักอยู่ที่นี้พอได้ทำการเวลาหนึ่ง ครั้นเวลาสาย พระยาพัทลุง (พระยาอภัยบริรักษ์ (เนตร) บุตรพระยาจางวาง) ลงมาแจ้งว่าได้ทำพลับพลาไว้ใหญ่โตพร้อมแล้ว (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 20)

ได้จารึกอักษร จ.ป.ร. และศักราช ๑๐๘ ไว้ที่หน้าเพิงศาลเทวดาแห่งหนึ่ง เป็นศิลาปูนระะง่าย แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่ง (เรือกรรเชียง ซึ่งมีทหารพายไป) ไปเขาชัน เป็นเกาะใหญ่ของเมืองพัทลุง อยู่หลังเกาะสี่เกาะห้า ระยะทางชั่วโมงหนึ่ง ตั้งค่ายไล่กระเจงที่บ้านเขาชัน ในที่ไล่นั้นเป็นป่าคอกแหลมกว้างประมาณ 40 วา เท่านั้น ซึ่งชายสกัดได้เกือบตลอดข้างหนึ่งเป็นทุ่งข้างหนึ่งเป็นทะเล ใช้คนประมาณ 50 คน เข้าไปตัดอนตีป่าใกล้ๆ ในป่านี้ไม่มีสัตว์อื่นเลยนอกจากกระเจง เพราะเป็นป่าโปร่งเดินง่าย และกระเจงที่นี้ตัวเล็ก ๆ เล็กกว่ากระเจงที่เคยเห็นๆ กันอยู่สักครึ่งหนึ่ง สัตว์เหลือ ท้องขาว ไม่โตกว่ากระต่าย ดูน่ารักมาก ต้อนมาเข้าค่ายแล้วก็ตะครุบจับเอาได้ง่าย ๆ กิริยาที่จะมาไม่เหมือนเนื้อ ไม่หนีคนไกล วิ่งๆ หยุดๆ ไม่ใคร่จะเข้าที่รก วิ่งก็เข้าไม่เหมือนกระต่าย กิริยาที่วิ่งคล้ายหนูมากกว่าอย่างอื่น แต่ที่มาได้เห็นหลายสิบตัว วิ่งหักหลังไปเสียมากไล่สี่เที่ยวจับได้สิบสี่ตัว คราวหนึ่งคงจะได้เห็นอยู่ในสิบตัวขึ้นไปหาสิบห้าตัว การที่ไล่ได้น้อยเป็นเพราะคนเราไปนั่งหน้าค่ายมาก ล้วนแต่เสื้อสีสันต่างๆ เกือบจะเป็นหีบน้ำยาเครื่องเขียน ถ้ากระเจงไม่ไล่่ง่ายที่สุดจนเกือบมานั่งตักได้ก็เห็นจะไม่ได้ตัว แต่เท่านั้นนับว่าเป็นได้มากอยู่แล้ว (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 20-21) พระองค์ท่านได้ไปนั่งคัดเลือกที่ได้ต้นไม้ใหญ่ เรียกว่า ต้นเลียบ (จากการสัมภาษณ์ คุณสนั่น เลื่อนแป้น เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2551)

คิดว่าจะพาเข้าไปเลี้ยงในกรุงเทพฯ ให้ได้ กระจกใหญ่ก็มีบ้างแต่น้อย เวลาเย็นเสด็จกลับพลับพลา เวลาพຼ່ຽນนี้เสด็จพระราชดำเนินไปเมืองพัทลุง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 20-21)

กระจกที่จับมาจากเขาคันทันนั้น ตัวเล็กเกินไป ไม่สามารถผสมพันธุ์กับ กระจกที่มีได้ ทหารจึงได้ไปกราบทูลให้พระองค์ทราบ พระองค์เลยตรัสให้ทหารไปปล่อยกระจกคืนไว้ที่ วัดคูหาสวรรค์ในเวลาต่อมา (จากการสัมภาษณ์ คุณสนั่น เลื่อนแป้น เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2551)

วันที่ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ.108) เวลาเข้าโมงหนึ่งออกเรือ พระที่นั่งจากหน้าถ้ำเทวดา บริเวณเกาะสี่เกาะห้า น้ำลงชวดเรือไฟ ต้องขึ้นจากช่องเกาะ พอพ้นแล้ว ไปได้สะดวก น้ำในทะเลตอนเมืองพัทลุงลึกกว่าข้างนี้ พอพ้นแหลมของถนนออกไปแลเห็นแต่ฝั่งข้างใต้ และฝั่งตะวันตก ตรงเมืองพัทลุงข้างเหนือแลไม่เห็นฝั่ง ในทะเลนอกนี้ไม่มีเกาะ ถ้าแล่นตัดตรงไปได้ก็ จะไม่ช้าเลย แต่ต้องอ้อมหาร่อง 5 ชั่วโมงเต็มจึงได้ถึง พลับพลาตั้งอยู่ที่แหลมหาดทรายปากคลอง ลำป่าข้างเหนือ ต้องทำสะพานยาวประมาณ 30 วา ลงมาจนถึงที่น้ำลึกแล้วเดินไปตามหาดจน ฝั่งที่น้ำกัดเป็นชะวากจึงถึงพลับพลา พลับพลา นั้นทำเป็นตรีมุขหลังเดียว แต่มีเรือนที่ข้าราชการ อาศัยตามสมควร เมืองนี้ใช้ปูนจัดเต็มที ัฒมจันทร์โครังไม้ก็ถือป็น แต่ของเขาทำพออยู่ได้สบาย เวลาที่ทำนั้นก็น้อยอย่างยิ่ง นับว่าเป็นความอุสาหะมาก แต่ต้องอยู่ที่แจ้งกลางวันแดดร้อนจัด เวลาบ่ายลงไปดูจะเข้ที่เขาวางตะกางได้ในท้องทะเล เป็นจะเข้ยอมๆ ยาวเจ็ดศอกแต่ยังทำฤทธิเดช ได้บ้างหย่อยๆ ลากขึ้นมาดูบนหาดได้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 21-22) พระองค์เกิดความสงสัยเลยตรัสถามชาวบ้านว่าทำไมต้องเอาไม้ไผ่ไปดันไว้ที่ปากจะเข้ ชาวบ้าน กราบทูลว่าที่ทำเช่นนี้ จะเข้จะไม่กระโจนเข้าหาคนที่ไปดักจะเข้ พระองค์เลยตรัสว่า นี่เหรอคือ ภูมิปัญญาของชาวบ้านจังหวัดพัทลุง (จากการสัมภาษณ์ คุณสนั่น เลื่อนแป้น เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม 2551) ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้จับจะเข้ที่เรียกว่า ตะกาง มีลักษณะเป็นไม้ปลายแหลมทั้งสองด้าน นำมามัดเป็นรูปกากบาท แล้วเสียบเหยื่อไว้ด้านหนึ่ง เมื่อจะเข้กินเหยื่อ ไม้แหลมจะแทงค้ำปากบน และปากล่างไว้ ทำให้ไม่สามารถทำร้ายคนที่จับได้ (จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดวัง พระครูกิตติ- ญาณโกวิท อายุ 87 ปี เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2551)

แล้วเสด็จประทับพระราชยานเข้าไปดูเมืองพัทลุงตามทางบก เป็นทางตัด ใหม่ไปตามท้องทุ่งข้างวัดอนุราชธาราม ซึ่งเป็นของพระยาจางวางสร้าง แล้วไปร่วมทางเดินถึง ที่ตลาด ในตลาดนั้นมีของขายไม่มากนัก มีร้านผ้า 2-3 ร้าน นอกนั้นขายของสด คนขายของประมาณ 40-50 คน มีของคนละกระจาดบ้างไม่ถึงกระจาดบ้าง แต่ปลาสดแล้วเป็นน่าสังเวชอย่างยิ่ง อย่างโตอยู่ในขนาดปลากระตืออย่างเล็กจนถึงขนาดปลาชิว ร้อยเป็นพวงๆ ขาย เพราะปลาในทะเล

ตอนนี้ไม่มี ที่มาขายนี้เป็นปลาในลำคลอง ที่ได้เห็นต่อไปอีกสองเวลา ได้ยินฉันบ่นถึงปลาอุตสำหรับผู้ไปหาได้ปลาตะเพียนมาตัวหนึ่งหรือสองตัววางขาย กุ้งก็มีแต่กุ้งต้มปลาอย่างแห้งมาแต่ปากพะยูนทั้งนั้น ผลไม้มีมะม่วง มะปริง แต่ผักอยู่ข้างจะมีมากน้อยหนึ่ง เสด็จพระราชยานไปตามตลาดแวะบ้านพระยาจางวาง (พระยารวมวิไล จางวาง) เสด็จประทับที่นั่น แล้วเสด็จพระราชดำเนินต่อไปถึงวัดวังซึ่งเป็นวัดถือน้ำ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468: 22) เสด็จประทับในพระอุโบสถ (จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดวัง พระครูกิตติญาณโกวิท อายุ 87 ปี เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2551) พระราชทานปัจจัยมูลแก่พระครูและพระสงฆ์อันดับซึ่งมารับเสด็จ แล้วเสด็จกลับมาประทับที่บ้านพระยาจางวางอีก เสด็จลงเรือพระที่นั่งลงไปตามลำน้ำ ลำน้ำนี้เรียกว่าคลองลำป่า เรือสิบสองกระชียงล่องลงมาก็ไม่ขัดข้องอันใด ชั่วแต่ท้องเรือครีททรายครั้งหนึ่งเท่านั้น (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 23) สองฝั่งเป็นบ้านและวัด ลำน้ำกว้างประมาณ 8-10 วา แต่ที่ปากช่องออกทะเลมีทรายตื้นตื้นต้องเข็น น้ำในลำคลองจืดสนิทเพราะเป็นลำธารมาแต่เขา แต่ตอนล่างมีสาหร่ายในทะเลเข้ามาลอยรุงรังอยู่มาก น้ำในทะเลก็จืดพอไพรๆ กินไม่รู้สึกรู้จืดกว่าน้ำกร่อยในกรุงเทพฯ ตามริมคลองบ้านเรือนกรมการและคนที่พอมืออันจะกิน ตั้งอยู่ฝั่งข้างเหนือตลอดไป แต่เป็นเรือนอย่างฝากระดานตามธรรมเนียม ชัดแต่ตะถือน้ำทั้งนั้น ไม่มีฝากระดานเลยนอกจากบ้านพระยาจางวาง ลดจากชัดแต่ถือน้ำก็เป็นฝาसानที่เดียว ข้างทางบกที่มากมีบ้านเรือนมาก แต่เป็นบ้านตึ๊ดรวบ ไม่มีที่เป็นโรงตึ๊ดๆกันเลย ถึงตลาดก็เป็นร้านชำเท่านั้น จีนน้อยไม่มีใครจะแลเห็นเลย เป็นแปลกกว่าที่อื่นหมด เพราะไม่มีท่าค้าขายมาขึ้นที่ข้างค้ายหลวง เวลาเย็นร้อนเพราะแดดปะรำกันร้อนแดดไว้มาก เลยบังลมเสียไม่มีใครเข้าไปได้ ต้องลงไปนั่งเล่นริมชายทะเลสบายดี (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 23)

ภาพที่ 4.25 บริเวณที่ตั้งพลับพลาที่ประทับริมทะเลสาบ ตำบลลำป่า ในปัจจุบัน

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.26 บริเวณที่พระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตรการสาธิตการจับจระเข้
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.27 วัดวัง

ภาพที่ 4.28 โบสถ์วัดวัง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ
ประทับ เมื่อ ร.ศ. 108

ภาพที่ 4.29 พระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตร
ภาพภายในโบสถ์วัดวัง

ภาพที่ 4.30 ที่ถือน้ำพิพัทธ์สัตยา

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม, 2551.

วันที่ 26 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ. 108) เกือบโมงเช้า ขบวนเสด็จของ พระพุทธเจ้าหลวง ออกจากที่ประทับริมทะเลสาบ ตำบลลำปำ ไปทางบกเหมือนเมื่อก่อนนี้ มีช้าง เป็นพาหนะ เดินทางไปข้างวัดวังผ่านวัดเบิกไปอีกวัดหนึ่ง แล้วต้องข้ามคลอง คลองนั้นเรียกตาม สำเนียงชาวบ้านว่า “พานสะล้า” คือ คลองสะพานศาลา เดิมสะพานนั้นมีศาลาคร่อมอยู่กลางน้ำ แต่ชำรุดไป และรื้อทำใหม่ให้กว้างกว่าเดิม ภูเขาที่เสด็จประพาสนี้ เมื่อมองมาจากทะเลเห็นเขาบน ผังเป็นสามหย่อม คือ หย่อมข้างเหนือเขาแดง หย่อมกลางเขาเมืองกับเขาอกทะลุ เห็นติดกันเป็น หมู่เดียว หย่อมใต้เห็นเขาหัวแตก เขาสามหย่อมนี้เป็นที่หมายเมืองพัทลุงอยู่ตรงตะวันตก เยื้องลงไป ข้างใต้มีเขาไชยสนอีกเขาหนึ่ง เมื่อดูในหนทางที่เสด็จพระราชดำเนินวันนี้ เห็นแปลกไปเป็นอย่างอื่น คือ ตอนแรก เห็นเขาแดง เขาเมืองกับเขาอกทะลุแยกออกไปเป็นสองเขา ไม่เห็นเขาหัวแตก ต่อไป เกือบเขาอกทะลุจึงเห็นเขาหัวแตก เขาเมืองนั้นน้อยหนึ่งเรียกว่า ชัยบุรี มีเขาคอกอยู่ในนั้นแห่งหนึ่ง ก่อกำแพงสกัดหน้ายาวประมาณ 30 วา ว่าเป็นเมืองเก่าตั้งอยู่ในที่นั้น เขาอกทะลุที่ยอดเขามียอด สูงโดดขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง มีช่องเป็นปากถ้ำกว้าง ปล่อยไปทะลุข้างเขาอีกด้านหนึ่ง ตรงกันเป็นลำคลอง ตะแคงเห็นฟ้า เห็นต้นไม้ตามช่องนั้นได้ ว่าที่ใต้นั้นกว้างเท่าอันนาหนึ่ง แต่เห็นจะมากเกินไป เขาหัวแตกนั้นข้างเหนือมีศิลาก้อนใหญ่แยกออกจากเทือกเขา สันฐานเหมือนดอกข้าวโพด มองเห็น ได้แต่ไกลตั้งแต่ออกจากเกาะสี่เกาะห้า หน้าเขาข้างตะวันออกตอนใต้ เรียกว่า คูหาสวรรค์ เป็นถ้ำ ซึ่งจะไปเดี๋ยวนี้ มองเห็นเจดีย์ที่วัดแต่ไกล เยื้องเขาหัวแตกลงไปข้างใต้หน่อยหนึ่งเห็นเขาเจ็ยก อีกเขาหนึ่ง ว่าระยะทาง 60 เส้น มีถ้ำเหมือนกัน ตามระยะทางที่เสด็จพระราชดำเนินวันนี้ ส่วนใหญ่ ที่เป็นพื้นที่ราบเป็นที่นา ไม่มีที่ว่างเลย เว้นไว้แต่ที่เป็นควน หรือเนิน จึงเป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ ผ่านหมู่บ้าน ไปหลายตำบล ตำบลหนึ่งมีเรือนประมาณ 20-30 เรือน แต่ที่บ้านควนพร้าวเป็นบ้านใหญ่ มีเรือน ประมาณ 100 หลัง มีวัด 4 วัด เสด็จพระราชดำเนินถึงวัดควนพร้าว (ปัจจุบันชื่อ “วัดควนมะพร้าว”) หยุดประทับร้อน แล้วจึงเสด็จพระราชดำเนินต่อไป ที่ในกลางบ้านมีคนขายของขนมผลไม้ต่างๆ สัก 60-70 คน พบคนเดินทางที่ไปซื้อของมาแต่บวนเมา 2 พวก ที่บวนเมานี้เป็นตลาดนัดของบ้าน ชาวป่า เว้นวันหนึ่งออกวันหนึ่งระยะทางอยู่ใน 6-8 ชั่วโมง มีผลไม้และผักต่างๆ มาขายมาก พวกเขาตลาดขึ้นไปรับลงมาขายในเมืองเสมอไม่ขาด เดินทางไปต้องข้ามน้ำลำปำบ่อยๆ เพราะแม่น้ำนั้น คดไปคดมา บางแห่งแคบเรียวยาวไปจน 3-4 วา บางแห่งก็กว้างถึง 6-7 วา ราษฎรกันทำนบขังน้ำไว้ทำนา เป็นตอน ๆ ตลอดไป แม่น้ำนี้เองทำให้เมืองพัทลุงมีไร่นาบริบูรณ์มาก เลี้ยงเมืองสงขลาได้ทั้งเมือง คนในเมืองพัทลุงที่จะไม่ทำนาไม่มีเลย เกือบจะเป็นหากินอย่างเดียวด้วยเรื่องทำนาทั้งนั้น ที่แผ่นดิน ก็อุดมดี ถ้าไม่มีน้ำลำปำนี้แล้วเมืองพัทลุงเห็นจะตั้งอยู่ไม่ได้ คูสารพัดจะกันดารหมดทุกอย่าง ลงมา บริบูรณ์อยู่ข้างทะเลสาบแถบปากพะยูนทั้งนั้น แต่คนในพื้นที่เมืองอยู่ข้างมักน้อยสันโดษ เป็นแบบ

เหมือนๆกันไปเสียทั้งหมด ไม่ถนัดการซื้อขาย ทำนาแต่พอไปแลกกับข้าวเมืองสงขลาขึ้นมากิน
 ผ่านๆก็ทอนๆเองเพียงปีหนึ่งคนละสองผืนไม่ซื้อขายกัน แล้วก็อยู่เปล่าๆ สบายแล้ว การซื้อขาย
 จึงเกือบจะเรียกว่า ไม่มีอันใดได้ นอกจากของป่าเล็กน้อย ในเดือนห้าปีนี้มีไข้ทรพิษมากคนตาย
 ประมาณ สักสามร้อยคน พระองค์หนึ่งมาปลูกฝ้ายก็สลับไปคนไม่นับถือ ขยับจะหาเอาว่าซื้อ
 ฉันจึงได้สั่งพระยาพัทลุงให้ส่งคนเข้าไปฝึกหัดที่โรงพยาบาล แล้วให้รับหนองโคออกมาปลูกทุกปี แต่คน
 ซึ่งตายที่อย่างในกรุงเทพฯ ควรฝังนั้น ถ้าเป็นคนจนก็นำไปแขวนไว้ที่ต้นไม้ ถ้าเป็นคนที่พอมีอันจะกิน
 ก็ปลูกแคร่เอาศพลงหีบไปตั้งไว้ที่วัด สุดแต่ไม่ให้ถูกดิน เมื่อซากกลับฉันไปที่วัดพระยาขันไถ่กับ
 วัดควนพร้าวพบหีบศพตั้งอยู่บนร้านมุงกระเซง หีบนั้นสูงกว่าหีบศพในบางกอกสองเท่า จนแรกเห็น
 นี้ก็ว่าหีบบรรจุของมาแต่ นอก ตามหมู่ต้นไม้ร้างเขาว่าแขวนกันเกลื่อนกลาดไปทั้งนั้น แต่ฉันไม่ได้ไปเห็น
 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 23-26)

ภาพที่ 4.31 วัดควนมะพร้าว และบรรยากาศภายในวัด เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง
 เสด็จประทับร้อน

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.32 เจดีย์บนเขา ณ วัดคูหาสวรรค์ ที่พระพุทธเจ้าหลวงทอดพระเนตรเห็นแต่ไกล

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม, 2551.

เขาคุหาสวรรค์ที่ไปนั้น เมื่อจะเข้าเขตวัดมีสระๆ หนึ่ง ทางที่เข้าไปมีลูกเข้าง ต้องเดินเฉียงไป พื้นแผ่นดินแดงเหมือนเขาจันทบุรีตลอด ที่ตรงหน้าวัดมีบ่อๆ หนึ่งว่าน้ำจืดสนิท แต่เวลานี้ น้ำแห้ง มีถ้ำอยู่ที่ลูกเข้างหน้าเป็นโพรงเล็กๆ ถึงวัดคุหาสวรรค์ มีพระพุทธรูปขึ้นไปบน ชานชั้นบนอีกชั้นหนึ่งสูงสัก 7-8 ศอก เป็นพื้นราบกว้างสัก 30 วา มีต้นไม้ใหญ่ปลูกรายรอบร่มรื่นดี ที่กลางลานนั้นยกพื้นอีกชั้นหนึ่งสูงสักศอกหนึ่ง มีโบสถ์ 3 ห้องไม่มีผนัง อย่างโบสถ์บ้านข้างหัวเมือง ตะวันตกทั้งปวง มีพระประธานใหญ่ที่ลานชั้นกลาง มีการเบียดูและกุฎิพระสงฆ์ ปลูกพลับพลา ประทับร้อนบนนั้น ว่าข้างภูมิที่ท่งที่เขาดีอย่างยิ่ง เหมือนอย่างเรานึกทำเล่น ถ้าจะทำเป็นวัดหลวง จะงามกว่าวัดมหาสมณารามมาก ขึ้นเนินลาดๆ ไปอีกหน่อยหนึ่งจึงถึงปากถ้ำ ที่ปากถ้ำนั้นก็ มีเทือกเข้าง ต้องเดินเฉียงเข้าไปเหมือนกัน ถ้ายาวสักสิบห้าวา ข้างแคบๆ กว้างหน่อยหนึ่ง แสงสว่าง เข้าได้เต็มหน้าเพราะปากช่องใหญ่ ถ้ำนี้เรียกว่าถ้ำน้ำเงินเพราะน้ำซึ่งตะไคร่จับเขียวไปทั้งถ้ำ มีพระพุทธรูปนอนใหญ่องค์หนึ่ง นั่งใหญ่องค์หนึ่ง ย่อมๆ ลงมาอีก 26 องค์ พระพุทธรูปนั้นก็น้ำเงิน ไปด้วยกันโดยมาก ข้างหลังพระมีปล่องลงไปได้ลึกจนถึงพื้นล่างมีน้ำ แต่มีตอมจุดเทียน มีพระพิมพ์ ดินดิบของชาวอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ทำซ้อนไว้เป็นอันมาก เป็นที่คนไปหาอยู่จนทุกวันนี้ แต่ที่ไว้ พระพิมพ์เป็นที่มิดดูประอะเปื้อน ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินลงไป ได้จารึกอักษร จ.ป.ร. ๑๐๘ ไว้ที่ เพิงหน้าถ้ำ แล้วเดินกลับลงมาเลี้ยวไปตามทางข้างเขาอีกหน่อยหนึ่งถึงถ้ำนางคลอด ปากถ้ำสูง ประมาณ 4 วา เป็นเว้งเข้าไปตื้นๆ ไม่อัสจรรยอันใด กลับมาถึงพลับพลาเวลาบ่าย 5 โมงครึ่ง ในเวลากลางวันลูกมีมโนราห์ เวลาค่ำมีหนังตะลุงได้ให้คนไปดูที่ทะเลน้อยแขวงเมืองนครศรีธรรมราช ระยะทางสองชั่วโมง น้ำตื้นเรือกลไฟเข้าไม่ได้ ต้องลงเรือเล็กเข้าคลองนาเรียงไปอีกยี่สิบห้า นาที ถึงในนั้นเป็นที่มิดอกบัวหลวงสีขาว แต่น้ำตื้นจนราษฎรทำนาได้ในทะเล ที่เมืองพัทลุงนี้จะหาของ ประหลาดๆ ที่ทำในบ้านเมือง ไม่มีอันใดเลยสักอย่างเดียว มีแต่หม้อดินขาว ซึ่งทำที่บ้านนาระณะใน คลองปากประพรมแดนเมืองนครศรีธรรมราช ดินขาวดีกว่าคนโกลาวมมาก แต่ชาวบ้านนั้นทำมาขาย เมืองพัทลุงได้เล็กน้อยไม่มีใครซื้อ เพราะปรกติไม่มีใครซื้อขายกัน ไม่ออกจากเมืองได้ จึงมีภาชนะแต่ สักสามสี่อย่าง รูปไม่เป็นเรื่องทั้งนั้น ถ้ารู้จักทำรูปดีๆ จะดีกว่าดินสงขลามาก (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 26-27)

ภาพที่ 4.33 พระพุทธรูปในวัดถ้ำคูหาสวรรค์ จำนวน 26 องค์ ที่พระพุทธเจ้าหลวงทรงทอดพระเนตร

ภาพที่ 4.34 รอยจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร 108 ณ วัดคูหาสวรรค์

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม, 2551.

มีถนนสายหนึ่งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพัทลุง ชื่อถนนทางเสด็จ แยกทางถนนสุรินทร์ บริเวณหน้าโรงเรียนอนุบาลพัทลุง ทอดยาวไปทางใต้ เป็นถนนสายใหญ่และกว้างขวางพอสมควร ริมทางเท้าสองข้างปลูกต้นไม้ใบร่มครึ้ม ดูสวยงามสมเป็นถนนสายสำคัญสายหนึ่ง ด้านตะวันตกของถนนมีสถานที่สำคัญ ได้แก่ สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพัทลุง ถัดไปคือ ศาลากลางจังหวัดพัทลุง ส่วนด้านตะวันตกของถนนเป็นที่ตั้งสำนักงานสรรพากรจังหวัด และสำนักงานที่ดินจังหวัดพัทลุง (บันทึกไว้ให้พอ, มปป.: 97)

ความยาวของถนนทางเสด็จ ประมาณ 300 เมตร สอบถามชาวบ้านละแวกนั้นแล้วเขาบอกว่า เมื่อก่อนถนนนี้มีป้ายชื่อ ถนนทางเสด็จ เด่นชัด แต่ทุกวันนี้หลังจากมีการปรับปรุงถนนกันใหม่ ป้ายเก่าถูกทุบทิ้งไป เทศบาลยังไม่ได้ยกป้ายใหม่ขึ้นแทนแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ทางราชการได้จัดปลูกปลาที่ประทับไว้ที่ทำเนียบตำบลท่ามิหรำ มีหลักฐานเป็นภาพถ่ายของบรรดากรมการเมืองข้าราชการ ที่คอยถวายการต้อนรับ แต่งตัวชุดผ้าม่วง สวมเสื้อราชปะแตนนั่งอยู่อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย และมีเหล่าพสกนิกรคอยถวายการต้อนรับ พระองค์ท่านที่จุดนั้นด้วย

ภาพที่ 4.35 คณะกรรมการเมืองคอยถวายการต้อนรับพระพุทธเจ้าหลวง ณ ทำเนียบท่ามิหรำ

25 กรกฎาคม 2432

ที่มา : บันทึกไว้ให้พ่อ, มปป.: 98.

ภาพที่ 4.36 บริเวณท่ามิหรำ ในปัจจุบัน

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม, 2551.

จากการสัมภาษณ์นายพงษ์ศักดิ์ สุวรรณภักดี อายุ 50 ปี คุณแม่ประไพ สุวรรณภักดี อายุ 80 ปี และนางพุ่ม หนุงส์ อายุ 79 ปี ได้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าบริเวณทำเนียบ ตำบลท่ามิหรำ ด้านทิศตะวันตกจะติดกับคลองท่ามิหรำและวัดท่ามิหรำ หรือวัดอินทราวาส การเดินทางสัญจรข้ามคลองจะมีสะพาน 2 เส้น คือ มีต้นขี้เหล็กล้มพาดผ่านคลอง และอีกเส้นมี ปล่องเหล็กของชลประทานซึ่งเป็นท่อน้ำให้ชาวบ้าน ที่ทำเนียบตำบลท่ามิหรำสมัยนั้นเป็นที่คุมขัง และฝั่งศพนักโทษ เป็นสถานที่ที่ผู้คุมหรือข้าราชการพัก มีพื้นที่ประมาณ 8 ไร่ อดีตบริเวณทำเนียบ ไม่มีบ้านมีแต่ทุ่งหญ้า และมีต้นมะม่วงพันธุ์พื้นเมือง ต้นใหญ่อยู่ 3 ต้น เรียก “มะม่วงกล้วย” ผลมะม่วงไม่โตนัก แต่มีรสหวาน กำแพงที่ใช้คุมขังนักโทษเป็นไม้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า ลวดไม้ นำมาปักติดๆ กัน สมัยก่อนนักโทษไม่กล้าคิดที่จะหนี เส้นทางหลักที่ใช้ในการเดินทางก่อนมาถึงถนนหลัก เรียกว่า “พลี” ซึ่งเป็นเส้นทางเล็ก ๆ ความกว้างไม่เกิน 1 เมตร สองฝั่งเป็นพุ่มไม้ ต้นไม้ขึ้นสูง โนมมาชนกัน การเดินสัญจรจะเดินสวนกันไม่ได้ เส้นทางนี้ส่วนใหญ่ใช้สำหรับไปตลาด โดยชาวบ้าน ที่อยู่บ้านข้างในนำของออกมาขาย ต่อมาพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่สถานที่รับส่งพัสดุ และนายจันทร์ อุไรรัตน์ ในขณะนั้นเห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวไม่มีโฉนดที่ดิน ไม่มีหลักฐานว่าใครเป็นเจ้าของ จึงได้เข้ามาจับจอง เป็นเจ้าของ และได้ขายที่ดินตรงนี้ให้แก่ นายหิต บุญดำ ปัจจุบันจึงไม่มีร่องรอยเหลืออยู่ เนื่องจาก บริเวณดังกล่าวได้จัดสรรเป็นหมู่บ้าน ชื่อหมู่บ้านร่มเย็น ชาวบ้านเล่าว่าตอนขุดหลุมเพื่อสร้างบ้าน ยังพบเจอโครงกระดูก ซึ่งหมู่บ้านร่มเย็นเริ่มสร้างเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2541

ภาพที่ 4.37 บริเวณต้นมะม่วงกล้วย 3 ต้น ณ ทำเนียบท่ามิหรำในปัจจุบัน
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม, 2551.

วันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ.108) เวลาเช้า 2 โมง 45 นาที พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จลงเรือพระที่นั่งออกจากพลับพลาเมืองพัทลุงกลับมาประทับแรมที่พลับพลา

เกาะมวย ถึงพลับพลาเวลาบ่าย 2 โมงครึ่ง พอเสด็จถึงก็มีพายุแล้วมีฝนตกพราไปยั้งคำ ไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินประพาสแห่งใด หนึ่งในท้องทะเลสาบที่เสด็จประพาสครั้งนี้มีที่กว้างเป็นสามลอน ลอนต้นอยู่ในกลางแขวงเมืองสงขลา มีคลองหลายคลอง แต่คลองคูสำเภาเป็นคลองใหญ่กว่าทุกคลอง มีเกาะ 2 เกาะ ช่องที่จะออกไปลอนที่สอง เรียกว่าคลองปากกรอ เป็นแขวงเมืองสงขลาทั้งสองข้าง ข้างทิศใต้คลองมีบางไม่เป็นพรมแดนกับเมืองพัทลุง แต่ที่แขวงเมืองสงขลาเข้าไปแทรกอยู่ในระหว่างเมืองพัทลุงล้อมรอบตำบลหนึ่งเรียกว่าที่พะเก็ด นอกนั้นเป็นแขวงเมืองพัทลุงทั้งสิ้นฝั่งข้างเหนือเป็นแขวงเมืองสงขลา เกาะในทะเลลอนที่สอง บรรดาเกาะใหญ่ ๆ ตั้งแต่ปากช่องคลองปากกรอออกไป 7 เกาะ เกาะเล็ก 3 เกาะ เป็นแขวงเมืองพัทลุงแต่เกาะเล็ก ๆ ที่มีรังนก เรียกว่าเกาะสี่เกาะห้า ราชอยู่ตามหน้าเกาะใหญ่ของพัทลุง 11 เกาะ มีรังนกอยู่ 6 เกาะ กับเกาะระหว่างช่องที่ออกไปทะเล ลอนที่สาม ซึ่งน่าจะเป็นของเมืองพัทลุงด้วยนั้น กลับเป็นของเมืองสงขลา ข้างเหนือมีเกาะเล็กอีก 5 เกาะ จะเป็นของสงขลาก็ดูจะควรอยู่ แต่เหตุที่เป็นเช่นนี้ ก็เห็นจะเป็นด้วยเรื่องเมืองสงขลาผูกอากรรังนก จึงได้ยกมาให้ขึ้นเมืองสงขลาเท่านั้น แต่ที่พะเก็ดนั้นเกือบจะแปลไม่ออกเห็นจะเป็นด้วยเรื่องไม้เคี่ยมที่นั่นจะมีมาก ในทะเลตอนที่สามเรียกว่า ทะเลน้อย ตั้งแต่ทิศใต้โอบไปจนทิศตะวันตกครึ่งทะเล เป็นแขวงเมืองพัทลุง ตั้งแต่ทิศตะวันตกครึ่งทะเลโอบไปจนถึงทิศเหนือเป็นแขวงเมืองนครศรีธรรมราช ทิศตะวันออกเป็นแขวงเมืองสงขลา ต่อจากทะเลสาบในแขวงเมืองนครศรีธรรมราชมีคลองเล็กเข้าไปในทะเลน้อย ในทะเลน้อยนั้นมีดอกบัวหลวง และราษฎรทำงานได้ในทะเล เพราะน้ำตื้น ทะเลน้อยนี้เป็นแขวงนครศรีธรรมราช (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 27-29)

วันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2432 (ร.ศ.108) เวลาบ่าย 45 นาที เสด็จลงเรือพระที่นั่งออกจากเกาะสี่เกาะห้า กลับมาเมืองสงขลา ฝนตกพราเม็ดคูลุ่มมาแต่กลางคืน เวลาเที่ยงแล้วค่อยสงบฝน เวลาบ่ายก็ตกอีกจน เรือขากลับเร็วกว่าเมื่อไปมาก เมื่อไปนั้น 12 ชั่วโมงเต็ม ระยะทางเสด็จวันนี้ 9 ชั่วโมงเศษเท่านั้น เมื่อถึงเรือพระที่นั่งอุบลบุรพทิศซึ่งทอดอยู่ปากน้ำเมืองสงขลาเวลาบ่าย 4 โมงเศษ ประทับแรมที่นั่นอีกวันหนึ่ง

หนึ่งเมื่อก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินเมืองพัทลุง ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิจิตรภักดีศรีพิไชยสงคราม ผู้ว่าราชการเมืองไชยา ซึ่งตามเสด็จพระราชดำเนินมานั้น เป็นข้าหลวงลงเรือกลไฟแคลคิไปเยี่ยมเยียน พังราชการที่เมืองกลันตัน เมืองตรังกานู พระยาวิจิตรภักดีกลับมาถึงเมืองสงขลา แล้วตามขึ้นไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่เกาะห้า กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า พระยากลันตันพระยาตรังกานู ต้อนรับพอสมควร การทั้งสองเมืองก็เป็นปกติดีอยู่

กำหนดการเดิมว่ากลับจากเมืองพัทลุงแล้วรุ่งขึ้นจะไปเมืองหนองจิก เห็นว่ากลับลงมาถึงเวลาเย็น ผู้คนเหน็ดเหนื่อยบอบขี้ และจะตั้งผู้ช่วยเมืองพัทลุงได้สั่งให้เขาตามลงมา จึงได้ทอดนอนอยู่ที่สงขลาอีกคืนหนึ่ง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 29)

2.2) เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดพัทลุง

เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดพัทลุงสามารถสรุปได้ 2 เส้นทาง คือ เส้นทางน้ำ และเส้นทางบก ดังภาพที่ 4.38

ภาพที่ 4.38 เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดพัทลุง
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. Driving in Thailand Southern Route. 2551 : 27

3) การเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช

พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราชตามหลักฐานที่พบในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 4 ครั้ง โดยการเสด็จประพาสแต่ละครั้งพระองค์มีพระราชกรณียกิจ ดังแสดงในประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราชของพระพุทธเจ้าหลวง รวมทั้งคณะผู้วิจัยได้มีการสรุปเส้นทางการเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราชในลักษณะของแผนที่ ดังเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

3.1) ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราชของพระพุทธเจ้าหลวง

พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช 4 ครั้ง การเสด็จประพาสของพระองค์ในแต่ละครั้งทำให้เห็นสภาพภูมิศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีและวัฒนธรรมของชาวเมืองนครศรีธรรมราช รวมทั้งพระราชกรณียกิจของพระองค์ในการเสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช แสดงได้ดังหลักฐานที่ค้นพบต่อไปนี้

เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1

เมื่อวันเสาร์ เดือน 9 แรม 10 ค่ำ พ.ศ. 2431 (ร.ศ. 107) เลื่อนเรือพระที่นั่งอุบลบูรพทิศ พระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จจากอ่าวระแวงมาทอดที่อ่าวหน้าด่านเกาะสมุยเสด็จขึ้นบก ทรงพระราชดำเนินไปในสวนจีนยี่ถือ แล้วเสด็จไป “วัดขาม” ออกจากวัดขามข้ามทุ่งไปถึง “วัดมะเรศ” ซึ่งมีชื่อตั้งเรียกว่า วัดคงคาคีรี ทอดพระเนตรของสำคัญต่างๆ ซึ่งเป็นของชาวพุทธสอนทำไว้แล้วเสด็จออกจากที่นั่น ข้ามทุ่งไปอีกทุ่งหนึ่งถึงเขาเล่ มีวัดเป็นวัดสร้างขึ้นใหม่มีพระบาท 4 รอยจำลองอยู่ที่ไหล่เขา บนศิลาก้อนใหญ่ๆ สูงแต่พื้นดินถึงที่พระบาทจำลองประมาณ 21 วา เสด็จกลับจากเขานั้นทรงพระราชดำเนินเลียบมาตามชายไปจนถึงคลองแห้ง ข้ามคลองขึ้นถนนซึ่งพระยานครศรีธรรมราชทำไว้ มาออกทะเลทางสวนพระยานครศรีธรรมราช ประทับเสวยกลางวัน แล้วทรงพระราชดำเนินเวลาบ่าย 4 โมง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 3)

วันอังคาร เดือน 10 ขึ้น 6 ค่ำ (ร.ศ.107) เวลาบ่าย 3 โมง ถึงที่จอดเรือเมืองนครศรีธรรมราช พระยานครศรีธรรมราช (พระยานคร หนูพร้อม ณ นคร) ลงมารับเสด็จ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 14)

วันพุธ เดือน 10 ขึ้น 7 ค่ำ (ร.ศ.107) เสด็จทรงเรือแก่งั้งพระยานครจัดลงมารับเสด็จเจ้านายและข้าราชการที่ตามเสด็จก็ไปด้วยเรือเมืองนครทั้งนั้น ด้วยปากอ่าวและน้ำปากพญาทางขึ้นไปเมืองนครน้ำตื้นด้วย ทางก็ไกลด้วย เสด็จไปแต่เรือพระที่นั่งเกือบ 5 ชั่วโมง จึงได้ถึงท่าโพธิ์ซึ่งเป็นท่าเสด็จขึ้นบก พระยานครจัดกระบวนรถรับเสด็จไปทางถนนท่าแพ ทางประมาณ 20 เส้น ถึงพลับพลาที่

ประทับแรมที่หน้าเมือง เมืองนครฯ ตั้งบนที่ดอนเป็นคันยาวแต่เหนือลงไปใต้ เรียกว่า “หาดทรายแก้ว” เป็นท้องนาที่ลุ่ม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 14)

วันพฤหัสบดี เดือน 10 ขึ้น 8 ค่ำ (ร.ศ.107) เสด็จประพาสในเมือง นครศรีธรรมราช คือ เทวสถาน อยู่ 2 ซ้ำทางที่เข้าไป เป็นสถานพระอิศวรสถาน 1 สถานพระนารายณ์-สถาน 1 มีพราหมณ์ซึ่งสืบสกุลมาแต่โบราณอยู่ประจำ และมาคอยรับเสด็จถวายน้ำสังข์ ณ ที่นั้น ต่อเทวสถานไปถึงจวนผู้สำเร็จราชการเมือง มีหอพระสิหิงค์อยู่ในจวน เสด็จบูชาพระพุทธรูปสิหิงค์ และทอดพระเนตรจวน เจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ธิดาของเจ้าพระยานครน้อย ซึ่งกราบ ถวายบังคมลาออกมาอยู่บ้านเดิมเมืองนครมารับเสด็จ แล้วเสด็จไปวัดมหาธาตุ ซึ่งอยู่เกือบสุดเมือง ซ้ำด้านใต้ เป็นวัดโบราณใหญ่โต องค์พระมหาธาตุเป็นรูปพระเจดีย์ลังกาหุ้มทองคำแต่ปลีขึ้นไป จนถึงยอด นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์นัก เสด็จไปนมัสการและเวียนเทียนพระมหาธาตุ แล้วโปรดให้มี มหรศพสมโภชวัน 1 (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 15)

วันศุกร์ เดือน 10 แรม 9 ค่ำ (ร.ศ.107) เสด็จจากเมืองนครศรีธรรมราชกลับมา ลงเรือพระที่นั่งอุบลบุรพาทิศ เวลาบ่ายออกเรือ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2431 : 15)

เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2

พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จมาจากเมืองสายบุรี โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี ถึงปากอ่าวเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) เวลาเช้า 4 โมงครึ่ง มีเรือกลไฟทอดอยู่หลายลำ แต่ไม่ได้เสด็จประพาสแห่งใด ประทับแรมที่นี้

วันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2441 (ร.ศ.117) เวลาเช้าโมงเศษ พระพุทธรูปเจ้าหลวง ได้ลงเรือกระเชียงไปเข้าทางปากกะพูน ที่ปากน้ำเป็นที่เลนน้ำตื้นต้องขึ้นเรือพระที่นั่งทางประมาณ 5 เส้น จึงตีกรรเชียงได้ต่อมา ปากน้ำอยู่เหนือปากน้ำปากพญา เรือเข้าทอดได้ไกลกว่า และไปใน ลำคลองซึ่งมีน้ำลึก ไม่ไกลเหมือนทางปากพญา ถึงบ้านปากกะพูนมีหมู่บ้านขึ้นไปถึงพลับพลาตั้งอยู่ ฝั่งข้างใต้ ประทับเรือพระที่นั่งเสด็จขึ้นประทับที่พลับพลา พอกระบวนพร้อมแล้วทรงม้าพระที่นั่งไปตาม ถนนพระยาสุโขมณีนัยวินิตตัดใหม่ไปบรรจบกับถนนสายโทรเลข ซึ่งได้ตกแต่งขึ้นกว้างขวางเรียบร้อย ขึ้นไปถึงท่าแพเลียวลงทางทิศใต้มาถึงตลาดท่าวัง มีการตกแต่งใบไม้และธงผูกซุ้มรับเสด็จเป็นการ ครึกครื้น ถ้าไปขึ้นท่าแพในเข้าไปตรงทางสายโทรเลขทางสั้นเข้าไปอีก 40 เส้น ฉับได้ขึ้นที่บ้านปากกะพูน ทาง 270 เส้น ถึงพลับพลาที่ประทับแรมเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ขึ้นบกไปก็ให้เห็นแปลกไป กว่าแต่ก่อน ถนนหนทางและเรือนร้านริมถนนซึ่งได้รื้อร่นเข้าไปบางแห่ง ตลาดท่าวังก็ดูสนุกสนานขึ้น มีสะพานข้ามคลองเป็นสะพานทำใหม่ของถาวร ได้พักที่ใต้ต้นประดู่ซึ่งได้ตกแต่งเป็นพลับพลา สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงเป็นแม่กอง

กระทำการอยู่ที่หมู่ต้นประดู่ใหญ่ นอกกำแพงเมืองทิศอุดร ครั้นเวลาบ่าย 5 โมง เสด็จออกพระราชยาน พร้อมด้วยกระบวนนำตาม จากพลับพลา ค่ายหลวง เข้าเมืองทางประตูทิศอุดรไปตามทางใหญ่ ถึงวัดพระบรมธาตุ เสด็จประทับในวิหารธรรมศาลา ทรงจุดเทียนนมัสการถวายพุ่มพระพุทธรูป แล้วทรงประเคนเทียนร้อยแก่พระครูถนอมปริยญา ในเมืองนครศรีธรรมราช แล้วทรงประเคนผ้าไตรพระสงฆ์ 20 รูป ครองไตร แล้วสวดพระพุทธรูปนมัสสมโภชพระมหาธาตุ แล้วเสด็จพระวิหารม้า ที่เรียกว่าวิหารพระม้า เพราะมีรูปพระมหาสัตว์เสด็จทรงม้า เมื่อเสด็จออกภิเษกกรรมบันไดโบสถ์ เป็นทางขึ้นบนชั้นทักษิณพระบรมธาตุ เสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนชั้นทักษิณ ทรงประทักษิณพระมหาธาตุ แล้วทรงจุดเทียนนมัสการและถวายพุ่ม เสด็จลงทรงจุดเทียนพรรษา 3 เล่มบูชาพระบรมธาตุที่ในวิหาร แล้วทรงพระราชดำเนินทอดพระเนตรในบริเวณพระมหาธาตุและฐานพระศรีมหาโพธิ์ และวิหารเขียน ซึ่งอยู่หลังเดียวกันกับวิหารพระม้า แล้วโปรดเกล้าฯ ให้พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียน แล้วเสด็จประทับที่พลับพลาซึ่งพระครูเทพมุณี (ปาน) ทำขึ้น เป็นพลับพลาหลังคามุงกระเบื้อง ซ่อฟ้าโบระกาหน้าบันประดับกระจก ที่วัดพระบรมธาตุนี้ พระครูเทพมุณีได้จัดการปฏิสังขรณ์ ได้ชักชวนชาวเมืองในหัวเมืองแหลมมาลาญปักชำได้ฝ่ายตะวันตกทั้งปวง ให้ช่วยด้วยทุนทรัพย์ เงินทอง สิ่งของ และช่วยด้วยกำลังแรง ผู้มีศรัทธามาช่วยเป็นอันมาก ได้ตั้งที่ทำการเป็นการใหญ่ จัดการปฏิสังขรณ์ในบริเวณพระมหาธาตุทั่วไป และได้มีการสมโภชพระมหาธาตุในการเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ เสด็จประทับที่พลับพลา แล้วเสด็จทอดพระเนตรละครที่พลับพลาโรงละครอีกแห่งมีละครเล่นเรื่องอิเหนา เป็นละครไทยฝึกหัดขึ้นในเมืองนี้ แล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับค่ายหลวงเวลา 2 ทุ่มเศษ มีหนังตลุงเล่นถวายที่พลับพลาประทับแรมที่นี้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 67-68 ; พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 211)

วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) รุ่งขึ้นมีโนราห์ที่พลับพลาและฟังพระสงฆ์สวดภาณยักษ์ซึ่งเป็นพิธีสำหรับเมืองนครศรีธรรมราช สวดทำนองเดียวกันกับที่กรุงเทพฯ แปรลกกันแต่ที่ขึ้นที่ลงเล็กน้อยน่าฟังดี ฉนั้นสั่งให้ห่มผ้าพระมหาธาตุ พวกราษฎรพากันมีใจยินดีด้วย ได้ตั้งขบวนแห่จากตลาดท่าวังผ่านหน้าพลับพลา ผ้าห่มนั้นเป็นผ้าแดง 70 พับเปลาะต่อกัน และทำเป็นหัวมังกรต่อข้างต้นผ้า ผืนผ้านั้นคลี่ยาว ผู้ที่ช่วยแห่ถือคี่ไปบนศรีษะ เป็นธรรมเนียมเขาต้องแห่เช่นนี้ทุกปี เวลาบ่ายฉันเข้าไปในเมืองฟังข่าวระควม ศาลเมืองซึ่งตั้งอยู่ที่โรงพิธีเก่าในจวน (ฤาไนวัง) และนมัสการพระพุทธรูปสี่หิงค์ แล้วไปวัด ตั้งพระมหาม่วงเปรียญ 4 ประโยค ซึ่งแปลเป็นธรรมยุคิกา เป็น พระศิริธรรมมุนีราชาคณะ (ต่อมาได้เลื่อนที่เป็นพระเทพกวี พระธรรมโกษาจารย์ เดียวนี้เป็นพระรัตนธัมมุนี) พระครูเทพมุณีหน้าที่รักษาพระมหาธาตุ เป็น พระครูเทพมุณีศรีสุวรรณ-อุปาทิบาล นิตยภัตร 6 บาท พระ 2 รูปนี้ มีคุณวุฒิต่างกัน พระศิริธรรมมุนี เป็นผู้รู้ยิ่งกว่าผู้อื่น

เป็นที่ปรึกษาหารือของพระรัตนมุนีเจ้าคณะมณฑล และพระสงฆ์กรมการราษฎรทั้งสิ้น ได้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดท่าโพธิ์ มีนักเรียนมากร้องขับสรรภัญญ ซึ่งเธอแต่งขึ้นเอง มีอักษาศัยเรียบร้อยดีมาก พระครูเทพมุนี (ปาน) เป็น พระธรรมยุติกาศึกษาขึ้นเก่าในเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งธรรมยุติกาศึกษาทุกวันนี้ไม่รับเข้าพวก แต่มีคุณวิเศษในการที่ตั้งใจปฏิสังขรณ์พระมหาธาตุ มีความสามารถเป็นอัจฉริยย์ เปิดเรียรายตลอดทุกหัวเมืองในแหลมมาลาญจนเมืองแขกและเมืองสิงคโปร์ ปีหนึ่ง ทำการมา 4 ปี ได้เงินกว่า 40,000 บาท ราษฎรที่ไม่มีเงินก็มาทำด้วยกำลังแรง มีคนที่มาทำการอยู่เสมอถึงพันเศษ ตั้งแต่รับเลื่อยไม้โขลกปูนทำการเบ็ดเสร็จ ไม่ได้เสียค่าจ้างเลย มีแต่ได้กินอาหาร 3 เวลา อาหารนั้นก็ไม่ได้ลงทุนซื้อ คนที่มาทำงานถ้ามีใจศรัทธาเข้าเรียรายหาของส่งตามแต่จะมีอันใด พระครูนั้นตั้งกงสีไว้สำหรับรับ และมีผู้มาช่วยทำครัวเลี้ยงคนได้ถึงวันละพันเศษทั้งพระสงฆ์ตามแต่ผู้ใดจะมากิน งานที่ในเขตพระมหาธาตุได้ปฏิสังขรณ์แล้วเป็นอันมาก คือ กำแพงชั้นนอก พระระเบียงพาไลรอบพระเจดีย์ที่เรียกว่า ทับกระเซตร วิหารธรรมศาลา วิหารพระม้า วิหารเขียน ปิดทองพระพุทธรูปแล้วไปเป็นอันมาก พื้นลานวัดแผ้วถางเตียนโล่งตลอด เมื่อรู้ว่าฉันจะมานี้ ทำพลับพลารับเป็นตรึมขเครื่องไม้จริงมุงกระเบื้อง ซ่อฟ้าหน้าบรรณประดับกระจก เมื่อได้เห็นการที่ทำและได้เห็นคนที่มีใจเลื่อมใสมาทำงาน และความนับถือเชื่อฟังพระครูเทพมุนี ก็เป็นที่น่าพิศวงไม่มีพระรูปใดรูปหนึ่งจะทำได้เหมือนในกรุงเทพฯ แต่ไม่มีอาการที่อวดคุณวิเศษในทางเวทมนต์อย่างหนึ่งอย่างใดเลย ผู้ที่มาทำการก็ทำด้วยความตั้งใจจะเอาบุญและด้วยความพอใจในความคิดกะการงาน และบังคับบัญชาของพระครู ที่เป็นข้อสำคัญนั้น ไม่ปรากฏว่าพระครูนั้นคิดเพื่อประโยชน์ตนเลยเป็นคนแข่งงานอย่างยิ่ง เมื่อตั้งตำแหน่งแล้วได้ยกเครื่องบนทับกระเซตรด้านตะวันตก ซึ่งทำด้วยเงินที่พระราชาขึ้นส่งออกมาให้ทำการในพระมหาธาตุแต่ก่อนนั้น แล้วไปดูที่เก็บเสบียงอาหารและครัวที่เลี้ยงคนมีโรง 7-8 โรง เต็มไปด้วยข้าว ปลา พริก กะปิ และผลไม้ ของซึ่งจะใช้ในการครัว บรรดาเครื่องบริโภคซึ่งจะหาได้ในเมืองนครย่อมมีอยู่ในนั้นทั้งสิ้น มีเข้าที่ประจำอยู่ถึงร้อยကျိယ เวลาค่ำกลับมาพลับพลาคู่ละครซึ่งเล่นอย่างละครกรุงเทพฯ แต่ร้องก็ตีพิณพาทย์ก็ตีดังกร่อยๆ ทั้งสิ้น เขาเรียกกันว่าละครวิกเล่ม 2 โรงออกแข่งๆกันเหมือนอย่างทีในกรุงเทพฯ เพราะเจ้าของเป็นภรรยาพระศิริธรรมบริรักษ์ทั้ง 2 คน (ชื่อพิณคนหนึ่ง ชื่อทรัพย์คนหนึ่ง พระศิริธรรมบริรักษ์ (ถัด ณ นคร) สามี่ถึงแก่กรรมแล้วในเวลานั้น) (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 212-214)

วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) เวลาเช้าขึ้นทรงช้างไปสวนมังคุดทางประมาณ 280 เส้น ที่สวนนั้นน่าที่จะเรียกว่า ปามังคุด เพราะการที่ทำนั้นถางที่แล้วปลูกมังคุดทิ้งไว้ เมื่อถึงฤดูก็ไปเก็บ ไม่ได้รักษา สวนเช่นนี้มีมากจนตลอดถึงชายเขา มีทางเฉพาะข้างเดิน

ต้นไม้ร่มชิดล้วนแล้วแต่มีกิ่งคุดทั้งสิ้นสูง 7-8 วาก็มี แต่เป็นเวลาที่ให้มีผลอ่อน เวลาบ่ายกลับ มีละครวิกอีกโรงหนึ่ง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 214)

วันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) เวลาบ่ายเข้าไปดูตารางซึ่งตั้งไว้ในป้อมมุมเมืองตะวันออกเฉียงเหนือ แล้วไปตามถนนในกำแพง ซึ่งฉายเชิงเทินลงมา กำแพงด้านนี้ชำรุดหรือลงมาเหลือไว้แต่ค้ำๆ ทางยาวตามกำแพงเมือง 50 เส้น เป็นถนนกว้างใหญ่ และแข็งแรงใช้ได้ แล้วไปแวะลาพระมหาธาตุแลดูการซึ่งได้คิดว่าจะปฏิสังขรณ์ แล้วกลับมาแวะที่ป่าละเมาะนอกเมือง ซึ่งเป็นที่งามดีโดยธรรมชาติ ได้ใช้ชื่อตำบลนั้นว่า สวรรษาฤๅดี สำหรับเป็นที่ประพาสต่อไปในภายหน้า กลับมาลงเรือที่ท่าแพ ออกมาถึงเรือมหาจักรีเวลา 2 ทุ่ม ฉันได้คิดปฏิสังขรณ์พระเจดีย์แลวิหารสามจอม และพระเจดีย์รายรอบพระมหาธาตุ ซึ่งเป็นของเก่า 126 องค์ เป็น 2 ขนาด ฤๅ 3 องค์เถา เจ้านายข้างหน้าข้างในได้รับปฏิสังขรณ์คนละเถา พระราชินีได้สร้างศาลาและบ่อน้ำที่ดงรักแห่งหนึ่ง เมืองนครศรีธรรมราชไชยภูมิดีมาก พิเคราะห์ดูน่าที่จะจัดการอิริเทศน์ได้ ไม่เหมือนกันแท้แลไม่เท่าถึงแต่ทำนองเมืองอียิปต์ ถ้ามีอินเยอเนียบออกมาจัดการเห็นจะได้ประโยชน์มากขึ้น เวลา 8 ทุ่ม ออกเรือ เวลาเช้าถึงเกาะพะงัน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 214-215)

ภาพที่ 4.39 สภาพที่ตั้งพลับพลาบริเวณด้านหลังศาลหลักเมืองของพระพุทธเจ้าหลวงในปัจจุบัน

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20-21 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.40 วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20-21 พฤษภาคม 2551

ภาพที่ 4.41 หอพระพุทธลีลา เป็นสถานที่ที่
พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาสักการะ

ภาพที่ 4.42 ศาลากลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 4.43 กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสผ่าน
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20-21 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.44 สวนราชธานี ในปัจจุบันอยู่บริเวณสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20-21 พฤษภาคม, 2551.

เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3

วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2443 (ร.ศ.119) พระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จประพาสจากเกาะพะงัน โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี ถึงเมืองนครศรีธรรมราช เวลาเช้า 2 โมงเศษ เห็นเขาหลวงเมืองนครศรีธรรมราชฝั่งตะวันตก ครั้นเวลาเช้า 5 โมงถึงเกาะกระ ประจวบเวลาสงบคลื่นลม จึงโปรดฯ ให้ทอดเรือพระที่นั่ง แล้วเสด็จประพาสที่เกาะกระนี้ เกาะนี้อยู่ตรงเมืองนครศรีธรรมราช แต่อยู่ห่างฝั่งยิ่งกว่าเกาะทั้งปวงในแถบหัวเมืองเหล่านี้ เวลาที่คลื่นลมขึ้นยากยิ่งนัก จึงยังมีได้เสด็จประพาสมาแต่ก่อน มีเกาะใหญ่เกาะหนึ่ง เกาะเล็กสองเกาะ ที่เกาะใหญ่มีพวกแขกตานีมาตั้งหาฟองजारเม็ดอยู่หลายคน เพราะเป็นที่ไม้เต่าजारเม็ดชุม ขึ้นเลนน้ำเห็นปล่านไป ไม่กลัวคนเหมือนเต่าजारเม็ดที่อื่น เพราะมิใคร่จะมีเรือไปมา ทรงจารึกอักษรพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 119 ที่หน้าผาหมายปีที่เสด็จพระราชดำเนินมายังเกาะนี้เป็นครั้งที่ 1 และทรงฉายพระรูปเสร็จแล้ว เสด็จกลับเรือพระที่นั่ง เวลาบ่ายโมง 45 นาที ออกเรือพระที่นั่งต่อมา แล้วเสด็จไปยังเมืองกลันตัน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 81-82)

เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช ครั้งที่ 4

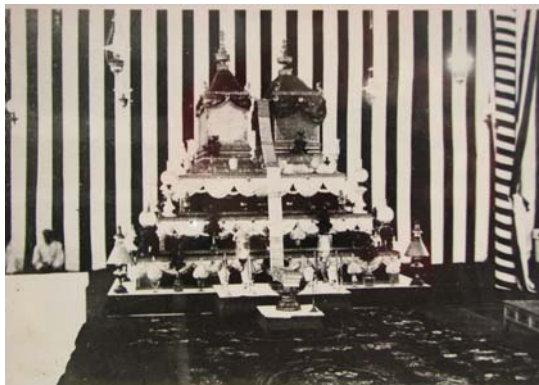
พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสเมืองนครศรีธรรมราช โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี เสด็จประพาสมาจากเมืองสงขลา เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 (ร.ศ. 124) เวลายามหนึ่งถึงอ่าวเมืองนครศรีธรรมราช เรือพระที่นั่งทอดในอ่าวห่างฝั่งมาก (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 101-102)

วันที่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 (ร.ศ.124) เวลาเช้า 2 โมงเศษ เสด็จประทับเรือพระที่นั่งกรรเชียง เรือกลไฟจูงที่น้ำตื้นปากน้ำกะพูน เรือพระที่นั่งต้องเข็นหน่อหนึ่งแล้วเข้าลำน้ำกะพูน มาขึ้นท่าแพเป็นต้นทางถนนราชดำเนิน ระยะทางเรือเดินแต่เรือพระที่นั่งมหาจักรี

จนถึงท่าแพ 300 เส้นเศษ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นที่สะพานท่าน้ำ พระยาสุหมณีนัยวินิต พระยา-
สุนทรราชวงศาธิราช กับข้าราชการมณฑลนครศรีธรรมราชเฝ้าอยู่ที่นั่น มีพระราชดำรัสปราศรัยแล้ว
เสด็จประทับพลับพลาท่าน้ำครุหนึ่ง เสด็จขึ้นทรงรถพระที่นั่งที่จัดไปรับเสด็จแต่กรุงเทพฯ เสด็จ
พระราชดำเนินไปตามทางถนนราชดำเนิน ประทับในระหว่างทาง ทรงฉายรูปหลายแห่ง เสด็จถึง
ที่ว่าการเมือง ซึ่งจัดเป็นที่ประทับแรมเวลาบ่ายโมงเศษ ครั้นเวลาบ่าย 4 โมงเศษ เสด็จทรงรถพระที่นั่ง
ไปที่วัดสวนป่า ทอดพระเนตรที่ตั้งศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 กับหม่อมราชวงศ์-
หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 102) เมรุพิธี
ที่วัดสวนป่า ตั้งอยู่ใกล้ที่ทำการสัตว์แพทย์จังหวัดนครศรีธรรมราชทุกวันนี้ ทางราชการได้จัด
พลับพลาที่ประทับไว้บริเวณศาลากลางจังหวัด ตั้งอยู่ในบริเวณโรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช (เก่า)
(บันทึกไว้ให้พอ, มปป. : 100) แล้วเสด็จวัดพระมหาธาตุ ทรงนมัสการพระมหาธาตุ แล้วประทับใน
วิหารธรรมศาลา พระราชาคณะ พระครูถนอมธรรมเจริญพระพุทธรูปเป็นการสมโภชพระมหาธาตุ
เวลาค่ำเสด็จกลับพลับพลาประทับแรม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 102)

วันที่ 4 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 (ร.ศ.124) เวลาโม่งเช้า เสด็จทรงรถพระที่นั่ง
ประพาส ประทับทรงฉายรูปในระยะเสด็จพระราชดำเนินจนถึงวัดพระมหาธาตุ พระราชทานอาหาร
บิณฑบาตเลี้ยงพระสงฆ์ซึ่งมาสวดมนต์เมื่อวานนี้ แล้วเสด็จทอดพระเนตรในเขตวัดและทรงฉายรูป
ประทับเสวยเครื่องว่างที่ในวัด แล้วเสด็จมาประทับในวิหารธรรมศาลา ทรงจุดเทียนนมัสการ พระสงฆ์
ที่ฉันนั้นสวดถวายอนุโมทนาจบแล้ว พราหมณ์เวียนเทียนสมโภช เวลาบ่ายโมงเศษเสด็จกลับมาประทับ
ที่พลับพลาประทับแรม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 103) หลวงทิพกำแหง
สงคราม ปลัดเมืองพัทลุงเวลานั้นทำหน้าที่รั้งเมืองหรือรักษาราชการในตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง
พัทลุง ภายหลังได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระแก้วโกมล ผู้ว่าราชการเมืองโดยสมบูรณ ได้้นำเงาะป่าเมือง
พัทลุง จำนวน 6-7 คน เข้าเฝ้าถึงบริเวณพลับพลาที่ประทับใกล้ศาลากลางจังหวัด ครั้นเวลาสาย
เจ้าหน้าที่ได้พาพวกเงาะป่าเมืองพัทลุง มายังวัดสวนป่า สถานที่จัดงานพิธีพระราชทานเพลิงศพ
เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มาร่วมงานได้พบกับเงาะป่า (บันทึกไว้ให้พอ, มปป. : 100-101) เวลา
บ่าย 4 โมงเศษ เสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับ ณ พลับพลาวัดสวนป่า ทรงลิ้มรสเพลิง และ
ทรงฝึกแค พระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ และศพหม่อมราชวงศ์หญิงมารดา-
พระยานครศรีธรรมราช พระราชทานไตรบังสุกุลศพละ 5 ไตร ผ้าขาวศพละ 10 พับ พระราชทาน-
เพลิงแล้วเสด็จประพาสตามทางถนนรอบกำแพงเมืองด้านตะวันตก แล้วเสด็จกลับพลับพลา
ประทับแรม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 103)

ภาพที่ 4.45 พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรที่ตั้งศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 กับหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช ณ วัดสวนปาน เมื่อ ร.ศ. 124
ที่มา : จากการสำรวจข้อมูล ณ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.46 วัดสวนปาน พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20-21 พฤษภาคม, 2551.

วันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 (ร.ศ.124) เวลาบ่าย 3 โมงเศษ เสด็จออก
ณ สนามหน้าพลับพลา ทอดพระเนตรการแห่ผ้าห่มพระมหาธาตุแล้วเสด็จขึ้น เวลาบ่าย 5 โมง
เสด็จออกทรงรถประพาสวัดมหาธาตุ ประทับที่วิหารพระม้าและทรงฉายรูป ทอดพระเนตรพระระเบียง
พระวิหารเขียน พระศรีมหาโพธิ์ แล้วมาประทับทอดพระเนตรละครของทรัพย์ ภรรยาพระสิริธรรม-
บริรักษ์ เวลา 2 ทุ่มเศษเสด็จกลับพลับพลาประทับแรม (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,
2467 : 103)

วันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 (ร.ศ. 124) เวลาเช้า 2 โมงเศษ เสด็จทรง
รถพระที่นั่งไปประพาสสวนสหาย ทรงฉายรูปแล้วเสด็จต่อไปถึงสวนราชธานี ประทับทรงฉายรูป
แล้วเสด็จกลับมาเลี้ยวขึ้นถนนท่าโพธิ์ เป็นถนนเลียบริมลำพระยาไปถึงวัดท่าโพธิ์ เสด็จประทับใน
พระอุโบสถ พระสิริธรรมมุนีกับพระสงฆ์รับเสด็จอยู่ที่วัดนี้ ประทับตรัสกับพระสิริธรรมมุนี แล้วเสด็จ
ทอดพระเนตรโรงเรียนและกุฏิพระสิริธรรมมุนี และหอไตรของเก่า ทรงฉายรูปและพระราชทาน
เสมาเด็ก แล้วเสด็จกลับทางเดิม มาประทับทอดพระเนตรออฟฟิศกรมแผนที่ เสด็จกลับพลับพลา
ประทับแรม เวลาบ่าย 4 โมงเศษ เสด็จทรงรถพระที่นั่งไปประทับ ณ หอที่นั่งในจวนเก่าของ
เจ้าพระยานครศรีธรรมราช เจ้าพนักงานเชิญพระอัฐิและอัฐิท่านผู้ที่เนื่องในวงศ์เมืองนครศรีธรรมราช
คือ พระอัฐิกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์, พระเจ้าบวรวงศ์เธอชั้น 1 พระองค์เจ้าปัทมราช,
พระเจ้าราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์, เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (พัฒน์), เจ้าพระยานครศรีธรรมราช
(น้อย), เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อยกลาง), เจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ ในรัชกาลที่ 1 เจ้าจอม-
มารดาของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพย์, เจ้าจอมมารดาน้อยเล็ก ในกรมพระราชวังบวรมหา-
สุรสิงหนาท (เจ้าจอมมารดาของพระองค์เจ้าปัทมราช), ทานผู้หญิงอิน ภรรยาเจ้าพระนครน้อย,
เจ้าพระยามหาสิริธรรม, พระยาเสนหามนตรี, เจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ ในรัชกาลที่ 3 (เจ้าจอม-
มารดาของพระองค์เจ้าเฉลิมวงศ์) และหม่อมราชวงศ์หญิง หลานเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ
(เป็นภรรยาเจ้าพระยานครฯ น้อยกลาง) รวม 13 พระโกษฐ์ และโกษฐ์มาตั้ง ทรงทอดผ้าไตร 5 ไตร
ผ้าขาว 10 พับสดับปกรณ์ แล้วสดับปกรณ์รายร้อยปัจจัยมูลรูปละ 1 บาท อีกร้อยรูป แล้วเสด็จทรงรถ
พระที่นั่งออกไปทางประตูไชยทิศใต้ ซึ่งเป็นทางไปเมืองพัทลุง ถึงศาลามีไชย ซึ่งเป็นทางแยกตัด
ตรงไปตะวันตกถึงเขาสันแหลมมลายูข้ามไปเมืองตรัง ประทับทอดพระเนตรและทรงฉายรูป แล้ว
เสด็จกลับมาวัดพระมหาธาตุ ทอดพระเนตรละครซึ่งพินภรรยาพระสิริธรรมบริรักษ์จัดเล่นถวายที่
ในวัดนั้น เป็นคู่แข่งกับทรัพย์ที่เล่นถวายเมื่อวันก่อนครู่หนึ่ง แล้วกลับพลับพลาประทับแรม (พระบาท-
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 103-105)

วันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 (ร.ศ. 124) เวลาเช้า 3 โมง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จลงเรือมาดเก๋ง ซึ่งจัดเป็นเรือพระที่นั่งที่คูเมืองด้านเหนือ ออกมาตามคลองนครพระยา ซึ่งพระยาสุโขมณีนวินิตได้ขุด พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศ-รานุวัตติวงศ์ทรงเปิด เมื่อเวลาเสด็จมาหัวเมืองปักขีไต้ นั้น ตรงมาตามทิศตะวันออกมีทาบกันเป็นตอนๆ ทางประมาณ 150 เส้นถึงปากคลองต่อลำนคร ล่องลงตามลำน้ำ ออกทะเลแล้วมีเรือกลไฟรับจูง มาถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรี เวลาบ่าย 2 โมง เสด็จขึ้นประทับแรมในเรือพระที่นั่งมหาจักรี (พระบาท-สมเด็จพะจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 105)

วันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2448 (ร.ศ. 124) เวลาเช้า 3 โมง เสด็จลง ประทับเรือพระที่นั่งมาดเก๋งลำที่ทรงเมื่อกวานนี้ เรือกลไฟจูงออกจากเรือพระที่นั่งมหาจักรีที่ทอดอยู่ที่เดิมตรงปากกะพูน ไปประพาสตำบลปากพั่น ซึ่งอยู่ที่สุดอ่าวแหลมตะลุมพุก ระยะทางเรือเดิน ถึงหมู่บ้านปากน้ำปากพั่น 3 ชั่วโมง เมื่อเรือพระที่นั่งใกล้จะถึงปากน้ำ มีเรือราษฎรเป็นอันมาก ออกมารับเสด็จ โห่ถวายไชยมงคล และตามเสด็จมาทั้งสองข้างเรือพระที่นั่ง เสด็จขึ้นไปทางเหนือ น้ำอีกหน่อยหนึ่งถึงโรงสีกลไฟของจีนไค้หักหงี ยี่หื้อเตาเซ็ง ซึ่งตั้งขึ้นใหม่ จีนไค้หักหงีกับบุตรและญาติได้จัดการรับเสด็จ และเชิญเสด็จทรงเปิดโรงสีเป็นฤกษ์ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงตัดเชือกที่ ประตูทางจะเข้าไปในโรงเครื่องจักร เป็นสมมติว่าทรงเปิดโรงสีนั้นแล้ว ทรงพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรห้องต่างๆ ซึ่งเปิดทำการถวาย ทอดพระเนตรทั่วแล้วเสด็จมาประทับเสวยกลางวันที่บ้านนายอำเภอ เสวยแล้วเสด็จทรงพระราชดำเนินทอดพระเนตรร้านของถวาย ซึ่งข้าราชการและราษฎรในอำเภอนี้จัดมาถวาย และมีการเล่นหนังตลุงและโนห์ราด้วย เวลาบ่าย 3 โมงครึ่งเสด็จ กลับมาตามทางเดิม ถึงเรือพระที่นั่งมหาจักรี เวลา 2 ทุ่ม เสด็จขึ้นประทับบนเรือพระที่นั่งมหาจักรี เวลายามหนึ่งเรือพระที่นั่งออกจากอ่าวเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อเสด็จประพาสต่อไปยังเกาะพะงัน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2467 : 106)

พระพุทธรูปเจ้าหลวง เสด็จนิวัติกรุงเทพมหานคร ทรงมีพระราชดำริใครจะลองเลี้ยงดูเกาะป่าบ้าง เพื่อทรงศึกษาวิถีชีวิตของชาวพื้นเมืองกลุ่มนี้อย่างจริงจัง (บันทึกไว้ให้พ่อ, มปป. : 101)

3.2) เส้นทางจารีตประเพณีของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดนครศรีธรรมราช

เส้นทางจารีตประเพณีของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเส้นทางบก ดังภาพที่ 4.47

ภาพที่ 4.47 เส้นทางจารีตประเพณีของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. Driving in Thailand Southern Route. 2551 : 41.

4) การเสด็จประพาสเมืองตรัง

พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองตรังตามหลักฐานที่พบในการวิจัยครั้งนี้จำนวน 1 ครั้ง โดยการเสด็จประพาสครั้งนี้พระองค์มีพระราชกรณียกิจในการแก้ไขปัญหาของเมืองตรัง ดังแสดงในประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองตรังของพระพุทธเจ้าหลวง รวมทั้งคณะผู้วิจัยได้มีการสรุปเส้นทางการเสด็จประพาสเมืองตรังในลักษณะของแผนที่ ดังเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดตรัง ดังนี้

4.1) ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองตรังของพระพุทธเจ้าหลวง

วันที่ 7 พุทธ เดือน 6 แรม 4 ค่ำ ร.ศ.109 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จออกจากพังงา เวลาตี 11 เข้า 3 โมงครึ่ง ถึงปากอ่าวเมืองตรัง มีเกาะใหญ่หน้อยสองเกาะเรียกว่าเกาะลิยาง ที่ข้างเหนือเป็นเกาะลิงง เข้าไปตามลำน้ำได้และทอดสมอที่หัวเกาะ เวลา 5 โมงเศษ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2475 : 128)

บ่ายโมงตรงพระพุทธเจ้าหลวง ทรงลงเรืออุทัยราชกิจขึ้นไปตามลำน้ำ ทรงทอดพระเนตรสองฝั่งน้ำเป็นที่ดำน้ำท่วมมาก พื้นที่นี่ควนมากที่ระหว่งควนซึ่งเป็นที่ราบทำนาได้ คุณคล้ายกับแม่น้ำกรุงเทพฯ ตอนล่างมีป่าที่มีการทำไร่เป็นหย่อมตลอดทางไปถึงควนธานี และมีหมู่บ้านตลอดเส้นทางที่ท่านเสด็จ และมีหมู่บ้านใหญ่คือที่ด่านเรียกว่า ควรรายทองศรี แล้วได้เปลี่ยนมาเป็นชื่อว่า ควรรายสีห์แห่ง และบ้านย่านซื่อ ก็มีคนมากทั้งสองตำบล มีเขาอยู่ริมน้ำเป็นเขาเล็กๆ 2-3 ลูกติดกัน เรียกว่า ตูลูตุต และที่แห่งนี้มีศิลาอยู่ใกล้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2475 : 128-129 , พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 146)

บ่าย 3 โมง 20 นาที เสด็จถึงตำบลแก้มดำ มีเรือเมล็ดจอดอยู่ลำหนึ่ง มีโรงภาษีที่จีนยมมาทำ มีโรงหลายหลัง เดิมว่าจะทำเป็นตลาด มีทางลงมาแต่ควนธานีไม่ถึง 100 เส้น มีคลองลัดด้วยคลองหนึ่งยังใช้เรือไปมาได้ แต่รกเสียมมาก ทางและคลองนี้ได้ทำในเวลาพระยามนตรีเป็นข้าหลวง เรือไฟไปตามลำน้ำอีก 15 นาทีก็ถึงท่าควนธานี (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2475 : 129 ; พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 146) ที่ทำนี้ (ปัจจุบันเรียกท่าไพร) มีพลับพลาริมน้ำหลังหนึ่ง ดาดผ้าขาวทาสีสวรรค์แดงไหลเลอะเปรอะเปื้อน ไม่มีรถม้าอันใดสำหรับขับขี่ ต้องเดินขึ้นไปตามท่าจนถึงพลับพลาบนหลังเนินทางสัก 20 เส้น ถนนที่ขึ้นไปเป็นถนนใหญ่ ทางรถตัดเรียบร้อยดี ปกคลุมต้นประคูดทั้งสองข้าง ที่ตายเสียก็มากที่ติดอยู่ก็มี แต่ถนนนั้นโหมมทั้งสิ้น พลับพลาทำที่ที่ซึ่งสมเด็จพระยาออกมาตั้งพักอยู่แต่ก่อน แต่ไม่ได้เตรียมตัวไว้เลย เมื่อพระยามนตรีมาถึงพียงยกหลังเล็กๆ ขึ้นได้สองหลัง ต้องเร่งทำกันทั้งกลางวันกลางคืน เพราะไม่เป็น แต่ปลูกสร้างถึงต้องตัดไม้และเย็บจากใหม่ด้วย พออยู่ได้แต่เลวกว่าทุกแห่ง ซึ่งมีผู้บอกเจ้าพระยาพลเทพ (พุ่ม) ที่สมุหพระกลาโหม ว่าพระยาตรังทำทำเนียบไว้รับตามกำหนดที่ว่าจะออกมาแต่

ก่อนหมายจะยึดทำเป็นพลับพลา นั้นไม่จริง ไม่มีทำเนียบอันใดที่ได้ทำขึ้นใหม่เลย ทำเนียบสมเด็จพระเจ้าพระยาและที่ข้างหลวงอยู่ต่อๆมาก็ทั้งหมดแล้ว ข้าหลวงชั้นหลังตั้งแต่พระยาระนอง พระสุนทรวิมาตย์ลงมาอาศัยอยู่ในเรือนฝากระดานหลังเดียว ที่พระยามนตรีทำขึ้นในสวนพระตรังเก่า ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพระยาจะสร้างตึกเป็นคอเวอนเมนต์เฮาส์ในที่นั้น วันนี้เป็นวันร้อนอย่างยิ่ง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 146-147) เดินไกลมากกว่าจะถึงพลับพลา ที่พลับพลาปลูกต่ำๆ และคาดใบผ้าขาวนึ่งเหนื่อโถม ถึงพลับพลาอาบน้ำ ต่อเวลาเย็นจึงได้ออกเดินเที่ยว ที่ตำบลซึ่งเรียกว่าควนธานี คือ เนินเขาเมืองนี้มีไร่เป็นควนเดียว ดูเป็นควนติดๆกันหลายควน ทางเดินต้องขึ้นสูงลงต่ำตลอดไปทุกแห่ง แต่ไม่สูงนักติดกันเป็นพีดใหญ่ ตามหลังเนินเหล่านี้ได้ตัดเป็นทางรถครั้งสมเด็จพระเจ้าพระยาออกมามีจัดการหลายสาย มีทางยาวไปตำบลแก้มดำสายหนึ่ง ไปทับเที่ยงตลาดบางรักทางหนึ่ง คิดจะให้เป็นทางรถ แต่ไม่มีรถเดินก็เลยทิ้งโถมไป เนินลูกที่ปลูกพลับพลา มีถนนตัดกลางคือ ทางที่จะไปทับเที่ยง (มีวัดอยู่ที่ริมพลับพลา คือ วัดควนธานี มีโรงโทรเลขอยู่ริมทาง) ต่อออกไปข้างริมน้ำอีกสายหนึ่ง เรียกว่า สวนพระตรัง เดินจากพลับพลาไม่ไกลนัก บ้านพระยาตรังตั้งอยู่บนชายเนินลูกนี้ เป็นบ้านอย่างเมืองนครศรีธรรมราชแท้ คือ มีรั้วห่างๆ ประตูเป็นไม้ช่องใหญ่ๆ เรือนหลังคาจากปลูกชิดๆ กัน ถัดจากบ้านพระยาตรังเข้าไปหน่วยถึงสวนพระตรัง (ปัจจุบันเป็นสวนมะพร้าวและสวนทุเรียน) มีหมาก มะพร้าวมาก ไปข้างปลายสวนริมน้ำมีหมู่บ้านจิปาถะหลายร้อยต้น เป็นที่งามดีอยู่ที่สวนนี้ด้วยเหตุใดไม่ทราบตกเป็นสวนของหลวง สมเด็จพระเจ้าพระยาเมื่อออกมามีจัดการเมื่อตรังคิดจะสร้างคอเวอน-เมนต์เฮาส์ ได้ลงมือก่อสร้างมาพื้นดินประมาณ 2 ไร่เศษแล้ว ตึกนั้นโตใหญ่โดยยาวเกือบจะเท่าคอเวอนเมนต์เฮาส์สิงคโปร์ แต่ไม่มีมุขหรือปีกข้างหลัง คิดว่าจะให้เป็นศาลชำระความและที่ว่าการของข้าหลวงอยู่ในหมู่บ้านหลังเดียว ที่ดินในบริเวณนั้นก็ตัดเป็นทางสวนเดินวนเวียนไปสนุกสนานดีอยู่ แต่การที่คิดนั้นไม่ตลอดเลยค่าง ตามเชิงเขาเหล่านี้เป็นที่นาพื้นราบเหมือนท้องนาในกรุงเทพฯ มาจำหน่ายให้คนปลูก ก็ได้ผลบริบูรณ์ดี แต่คนที่นี่ไม่พอใจทำนาประพืดตัวคล้ายๆ พวกมาลาญ เกียจคร้านโดยมาก เมื่อพระยามนตรีอยู่ตั้งบังคับไว้ว่า ถ้าผู้ใดทำนาเป็นไม่ต้องเกณฑ์ ถ้าไม่ได้ทำนาต้องเกณฑ์ทำถนน ในเวลานั้นมีผู้ทำนามากขึ้น จนข้าวไม่สู้จะต้องซื้อข้าวเมืองพม่ามาก แต่เดี๋ยวนั้นนาทิ้งร้างเสียก็มี ต้องซื้อข้าวจากเมืองพม่า จากเมืองปิ่นมามากขึ้นกว่าแต่ก่อน การเพาะปลูกต่างๆก็มีอยู่แต่พวกจีน มีเงินมะเกามากกว่าชาติอื่น พริกไทยเป็นสินค้าใหญ่ปลูกที่ตำบลทับเที่ยงโดยมาก ที่ควนธานีก็มีบ้าง แต่ไม่สู้มากนัก เมืองตรังถ้าจัดการทำนารุงให้ดีจะเป็นเมืองที่มีประโยชน์มาก เพราะมีที่ดินอุดมดีควรแก่การเพาะปลูก พริกไทยที่ออกจากเมืองอยู่ทุกวันนี้อย่างมากอยู่ในแปดหมื่นพันหาบ อย่างน้อยอยู่ในเจ็ดพันหาบ แร่ดีบุกที่ทำมาประปรายไม่สู้มากปีหนึ่งออกอยู่ในสักสามร้อยหาบ คนในพื้นที่เมืองสังเกตดูมีคนไทยมาก ตามจำนวนสำมะโนครัวว่า

ชายฉกรรจ์หกพัน แต่ได้ความเป็นแน่ว่ามากกว่านี้มากถึงหมื่นเศษ แต่การปกครองในเมืองตรัง เดียวนี้ พระยาตรังเป็นคนอ่อนไม่พอแก่การ ไม่มีอำนาจอันใด การที่จะรับเสด็จนี้ก็วิ่งเองจนหน้าเขียว จะหาผู้ใดช่วยเหลือไม่ได้ พวกจีนก็คิดอ่านจัดการรับของเขาเองส่วนหนึ่งต่างหาก ปลุกพลับพลารับที่ ทับเที่ยงแห่งหนึ่งต่างหาก แต่ไม่มีพาหนะที่จะไปด้วยระยะทางถึง 280 เส้น จึงได้บอกเลิกเสีย พระยาตรังนั้นไม่แต่ไม่มีอำนาจเพราะขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างเดียวเท่านั้น ไม่สามารถที่จะทำการให้ แข็งแรงได้ เพราะสติปัญญาและความรู้ไม่พอแก่การด้วย แต่เป็นคนซื่อใต้อาการอันใดก็บอกตรงๆ ตามความจริงไม่คิดอ่านแก้ตัวปกปิดเอาแต่ความดีมาพูดทุกวันนี้เมืองตรังราษฎรได้ความเดือดร้อน อย่างยิ่งด้วยใจผู้ร้าย แต่ในปีฉลูเอกศกที่พระยาตรังมาว่าการนี้มีผู้ร้ายปล้นที่ฉกรรจ์ 10 เรื่อง ฆ่าเจ้าทรัพย์ตาย 5 เรื่อง ไม่ได้ตัวผู้ร้ายเลยสักคนเดียว พระยาตรังร้องว่าไม่มีกำลังที่จะติดตาม เป็นผู้ร้ายมาแต่เมืองพัทลุงบ้าง เมืองปะเหลียนบ้าง เพราะระยะทางเดินข้ามแดนไม่ถึงสิบสองชั่วโมง แต่ได้ความตามพวกจีนว่า พระยาตรังไม่สันทัดในทางถ้อยความอันใด ตัวเองก็ไม่ได้ว่าถ้อยความ มอบให้แต่กรมการ กรมการนั้นถึงว่าจะได้ตัวผู้ร้ายมาก็ลงเอาเงินปล่อยเสียจนพวกชาวเมืองตรัง ตีราคากันว่าถ้ามีเงินเพียง 20 เหรียญแล้วเป็นไม่ต้องกลัวอันใด พวกจีนจับผู้ร้ายได้ก็ไม่ส่งเจ้าเมือง ขำระว่ากล่าวลงโทษเสียเอง เพราะว่าถ้าส่งให้กรมการแล้วเป็นหนีได้ทุกคน พระยาตรังบังคับบัญชา ได้อยู่แต่ที่ตำบลควนธานีแห่งเดียว ที่ตำบลทับเที่ยงเกือบจะไม่รู้ไม่เห็นใดเลย เห็นว่าการในเมือง ตรังถ้าจะให้เป็นอย่างนี้ คงจะเกิดความใหญ่สักครั้งหนึ่งไม่ช้านักเป็นแน่ ด้วยคนในสับเขียดอังกฤษ ไปมาค้าขายมาก ถ้าเกิดผู้ร้ายฆ่าตายเช่นครั้งพระยาสุรินทรามาตย์เป็นข้าหลวงแต่ก่อนแล้ว จะเอาอะไรแก่พระยาตรังไม่ได้เลยเป็นอันขาด

ยังเรื่องเจ้าภาษีกับจีนในพื้นที่เมืองนั้นก็อีกอย่างหนึ่ง น่าจะเป็นเหตุขึ้นได้ เหมือนอย่างคราวหลวงวิเศษสูงการ แต่ก่อนพวกจีนก็พากันร้องว่าเจ้าภาษีกดขี่ข่มเหงเป็นที่สอง หรือเป็นอีกอย่างหนึ่ง นอกจากกรมการที่คอยปล่อยผู้ร้าย ครั้นพวกจีนในเมืองนี้จะไปผูกภาษีเอง จากที่กรุงเทพฯ ก็ต้องลงทุนกู้เงินไปสำหรับล่วงหน้าและใช้สอย เมื่อไปว่าภาษีไม่ได้ก็ต้องเสียดอกเบี้ย เปล่า บางทีผู้ซึ่งรับธุระเข้าไปว่าภาษีนั้นโกงกันขึ้นเองเอาเงินไปจำหน่ายสาบสูญเสียก็มี จึงไม่อาจ ที่จะคิดเข้าไปว่ากล่าว ทนความข่มเหงของเจ้าภาษีซึ่งออกมาแต่กรุงเทพฯ ข้างฝ่ายเงินป่านเข้าภาษี ก็ทำเรื่องราวมาขึ้น กล่าวโทษพวกจีนว่าขัดแข็งในการภาษีต่างๆ การก็จะเป็นจริงด้วยกันทั้งสอง ฝ่าย เพราะไม่มีอำนาจกลาง กล่าวคือผู้รักษาเมืองกรมการที่พอจะปราบปรามการที่ผิดล่วงเกินต่อกันในพวกเจ้าภาษี และพวกจีนทั้งสองฝ่ายได้ จึงได้ต่างคนต่างจะหาประโยชน์ของตัวให้อย่างยิ่ง ไม่มีบรรทัดที่จะตัดเป็นเส้นกลางลงได้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นเหตุอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งควรจะต้องคิดอ่านแก้ไข

ในการเจ้าเมืองไม่มีอำนาจจะปกครองบ้านเมืองนี้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 147-151)

แล้วทรงเดินไปตามถนนตัดลงไปถึงศาลหลักเมือง ตามทางมีสวนราษฎรไปไม่มากถึงสวนพระตรางที่เป็นคอเวอนเมนต์อยู่ มีหมากมะพร้าวอยู่ปลายสวนต้นทางมาก ต่อเข้าไปจนถึงเป็นหมู่บ้านจำปาตะ ในหมู่บ้านนั้นมีต้นจำปาตะที่มีลูกดก แต่เป็นลูกเล็กๆดูงามดี มีอยู่ต้นหนึ่ง ที่ออกลูกมากผิดกับต้นอื่น ท่านทรงเดินตัดไปทางจวนเวียนไปเป็นสวนอย่างฝรั่ง ที่นี้อยู่ใกล้ลำน้ำแม่น้ำยี่บนเนินเห็น ช้างหลังตึกนี้ออกไปเป็นเรือนข้าหลวง มีถนนแยกไปอีกหลายทาง ที่ตีนเนินเป็นท้องนา ทรงเดินกลับทางถนนใหญ่หลังเรือนข้าหลวงอีกสาย กลับมาบรรจบทางเดิมเข้าพลับพลาที่ตั้งที่ตั่งพลับพลาเป็นที่ปลูกทำเนียบสมเด็จพระเจ้าพระยาแต่ว่าจะเยื้องกันอยู่ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2475 : 129-134)

ภาพที่ 4.48 สะพานท่าแกมดำ

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน, 2551.

ภาพที่ 4.49 เส้นทางแยกระหว่างแม่น้ำตรัง และคลองขุด ที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาส ถ้ายจากสะพานท่าแกมดำ

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน, 2551.

ภาพที่ 4.50 ท่าหัวไทรเป็นท่าที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อเดินทางต่อไปยังพลับพลาที่สร้างใกล้วัดควนธานี

ภาพที่ 4.51 โรงเรียนวัดควนธานี เดิมเป็นบริเวณพลับพลาที่ประทับใกล้วัดควนธานี

ภาพที่ 4.52 สวนยางพารา เดิมเป็นที่ตั้งศาลากลางเก่า
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน, 2551.

ภาพที่ 4.53 บริเวณสวนมะพร้าว สวนทุเรียนโบราณ เดิมเป็นสถานที่ราชการ
และบ้านพระยามนตรี

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน, 2551.

วันที่ 8 เดือน 6 แรม 5 ค่ำ ร.ศ. 109 กลางวันร้อน แต่เวลาเดินทาง
กินข้าวแล้วออกมารับพวกชาวจีน จีนเหล่านี้เป็นพวกอยู่ตลาดบางรัก ปายโมงหนึ่งเดินทางกลับมาลงเรือ
นอกจากนี้แล้วยังได้กล่าวถึงเรื่องปืนใหญ่ มีปืนเหล็กอย่างเชื่องที่อยู่ที่ริมศาลเจ้าข้างทางบนควนธานี
สี่กระบอก ซึ่งอยู่ที่ควนยายทองสี่ก็บอกว่าเห็นไม่ถนัด มีโรงจากคลุมอยู่ว่าเป็นปืนครั้งเจ้าพระยา-
นครศรีธรรมราชไปตีเมืองไทรได้มาทั้งไว้ที่นี้ ยังมีปืนทองเหลืองอย่างเช่นแห่ตามเสด็จอีกสองกระบอก
ทั้งอยู่ที่โรงพิมพ์ที่ปักชำหลวงว่าเป็นปืนครั้งเมื่อจีนวุ่นวายที่เมืองภูเก็ต กลับลงมาถึงเรือบ่าย 3 โมง
กับ 20 นาที (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2475 : 134 -138)

วันที่ 9 เดือน 6 แรม 6 ค่ำ พ.ศ.2433 (ร.ศ.109) ทรงออกเรือจากตรังไป
ลังกาวิ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2475 : 138)

4.2) เส้นทางการศึกษาประเพณีของพระพุทธรูปเจ้าหลวงในจังหวัดตรัง

เส้นทางการศึกษาประเพณีของพระพุทธรูปเจ้าหลวงในจังหวัดตรังเป็น
เส้นทางบก ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จเข้ามายังควนธานีที่ปากน้ำกันตัง ดังภาพที่ 4.54

ภาพที่ 4.54 เส้นทาง การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดตรัง
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. Driving in Thailand Southern Route. 2551 : 23.

5) การเสด็จประพาสเมืองสตูล

ตามหลักฐานที่พบพระพุทธรูปเจ้าหลวงไม่ได้เสด็จประพาสเข้าตัวเมืองสตูล เพียงแต่แวะทอดสมอเรือบริเวณหน้าอ่าวตะโลละวาว เพื่อเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังลังกาวิ แต่การเสด็จประพาสผ่านของพระพุทธรูปเจ้าหลวงในครั้งนี้ ทำให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัดสตูล ดังแสดงในประวัติศาสตร์การเสด็จ ประพาสเมืองสตูลของพระพุทธรูปเจ้าหลวง รวมทั้งคณะผู้วิจัยได้มีการสรุปเส้นทางการเสด็จประพาส เมืองสตูลในลักษณะของแผนที่ ดังเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวงในจังหวัดสตูล ดังนี้

5.1) ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสเมืองสตูลของพระพุทธรูปเจ้าหลวง

วันที่ 9 วันศุกร์ เดือน 6 แรม 6 ค่ำ พ.ศ.2433 (ร.ศ. 109) ออกเรือเวลาเช้า 2 โมง ตามที่คิดกันจะเร่งเวลาให้เร็วขึ้น แต่ก็ออกไม่ได้ ต้องรออยู่จนสี่โมงเช้าขึ้นน้ำขึ้นนั่นเอง พอออกมาถึงข้างนอกพบเรือสุริยมณฑล ฟิงได้ทันกันในวันนี้ เพราะคลาดกัน ตามขึ้นไปถึงเมืองภูเก็ตไม่พบแล้วตามลงมาพังงากระบี่ ฟิงได้รับหนังสือบางกอกลงวันที่ 22 เมษายน คราวนี้เป็นครั้งแรก ไม่มีแต่คลื่นลูกกลิ้งพอเรือแคลง เกาะตามแถบนี้เป็นเกาะศิลาปูนอย่างต่ำๆ โดยมาก แต่แผนที่ไม่ตรงกับที่เกาะอยู่โดยมาก คนนำร่องเมืองตรังสองคน มาแต่เกาะลังกาวิสองคน ถ้ามชื่อเกาะ ก็บอกต่างๆกันไป อยู่ข้างจะเลือนมากนำร่องเองก็เมาคลื่นด้วย เห็นว่าถ้าจะลงไปเกาะลังกาวิจะถึงต่อ เวลาค่ำ ตำบลตัวซึ่งจะเป็นที่ทอดเรือ ซึ่งพระยามนตรีให้ย้ายมาทำที่รับใหม่ เพราะเดิมเขาจัดรับไว้ที่เบรตลากาเป็นน่านอกไม่บังคลื่น นำร่องไม่ทราบว่าจะอยู่แห่งใดจึงได้ตกลงกันเป็นต้องไว้เข้าต่อ เวลากลางวันดีกว่า แถบที่พระยามนตรีจะออกมานำไปด้วย เวลาบ่าย 5 โมงทอดสมออยู่ที่เกาะตะรุเตาเป็นเกาะยาวใหญ่มาก มีเกาะเล็กๆรายอยู่ตามหน้าเกาะตลอด มาเกือบชั่วโมงจึงได้ทอดที่อ่าวตรงเขาสูงหน้าโน แต่เขาไม่สูงเหมือนเกาะช้าง ที่นี่มีคลองมีบ้าน เกาะนี้เป็นของเมืองไทรเอะอะคิดการที่จะไปต่อไปตั้งแต่ฟุ้งนี้ กลัวเรื่องแต่งตัวจะรุ่มร่ามกันนัก เพราะชอบแต่งตัวครึ่งยศหรือเต็มยศ ใส่หมวกสานหมวกอะไรเห็นเป็นการเก๋กันด้วย แมงกะพรุนตัวใหญ่ๆลอยเต็มไปทั้งทะเล เขาเอาถังตักน้ำขนาดใหญ่ตักขึ้นมาตัวเดียวเต็มถึงบริบูรณ์ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2468 : 156 -157)

การเสด็จประพาสจังหวัดสตูล พระพุทธรูปเจ้าหลวงมีแผนการเสด็จประพาสไปยังจังหวัดสตูล แต่เนื่องจากเส้นทางการเสด็จไปยังเมืองสตูลมีอุปสรรค คือ โคลน และลมทะเล ทำให้พระองค์ตัดสินใจไม่เข้าไปยังเมืองสตูล แล้วพระราชดำเนินต่อไปยังเกาะลังกาวิ ดังพระราชดำริว่า “เมืองไทร เมืองปริด เมืองสตูล เมืองเหล่านี้มีหน้าเมืองที่ฝั่งเป็นชายเลนกว้างออกมากทุกแห่ง เรือ

ไฟจะเข้าได้แต่เฉพาะเวลาน้ำขึ้น และในเมืองปลิด เมืองสตูล จะเข้าไปถึงลำคลองไม่ได้ ต้องลงเรือเล็กไปอีกต่อหนึ่ง เรือไฟต้องถอยมาคอยอยู่ที่น้ำลึก”

เกาะตะรุเตาขณะที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเป็นของเมืองไทร ไม่ใช่เมืองสตูล ดังพระราชดำริที่ว่า “...ที่มีคลองมีบ้าน เกาะนี้เป็นของเมืองไทร...” แต่เมื่อปี พ.ศ. 2452 มีการแบ่งแยกดินแดน ยกเมืองสตูลให้ขึ้นกับแผ่นดินไทย ส่วนปลิดกับไทรบุรีให้ขึ้นต่ออังกฤษ มีการแบ่งเกาะในทะเล ลังกาวิขึ้นต่อมลายู ยกเว้นหมู่เกาะตะรุเตา อาดัง ราวี จึงขึ้นต่อเมืองสตูล ดังนั้นปี พ.ศ.2552 หมู่เกาะตะรุเตา-อาดัง-ราวี ขึ้นต่อเมืองสตูลครบ 100 ปีพอดี (จากการวิพากษ์ประวัติศาสตร์ของ อาจารย์บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2552)

ภาพที่ 4.55 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-สตูล คฤหาสน์ภูเต็น

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2551.

5.2) เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสตูล

การเสด็จประพาสจังหวัดสตูล พระพุทธเจ้าหลวงมีแผนการเสด็จประพาสไปยังจังหวัดสตูล แต่เนื่องจากเส้นทางเสด็จไปยังเมืองสตูลมีอุปสรรค ทำให้พระองค์ตัดสินใจไม่เข้าไปยังเมืองสตูล แล้วพระราชดำเนินต่อไปยังเกาะลังกาวิ ซึ่งการเสด็จประพาสพระองค์ในครั้งนั้นได้แวะพักหน้าเกาะตะรุเตา ดังนั้นเส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง จึงเป็นเพียงเส้นทางน้ำที่พระองค์ท่านเสด็จพระราชดำเนินผ่านเท่านั้น แสดงได้ดังภาพที่ 4.56

ภาพที่ 4.56 เส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในจังหวัดสตูล
ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. Driving in Thailand Southern Route. 2551 : 11.

4.1.3 ประวัติสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้

สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล มีประวัติที่น่าสนใจ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ประวัติสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดสงขลา

1.1) **เขาดังกวน** ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลนครสงขลา อยู่ทางทิศตะวันออกของเขาน้อย มีบันไดทางขึ้นอยู่ใกล้วัดแหลมทราย สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 2,000 ฟุต หรือประมาณ 105 เมตร บนยอดเขาดังกวนเป็นที่ประดิษฐานโบราณสถานที่สำคัญ ประกอบด้วย พระธาตุเจดีย์หลวง บนยอดเขามีเจดีย์ พลับพลาที่ประทับ ร.4 และประภาคาร โดยพลับพลาสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อขึ้นไปบนยอดเขาดังกวนแล้ว สามารถมองเห็นทิวทัศน์ของเมืองสงขลา และทะเลสาบสงขลาได้อย่างชัดเจน (คู่มือท่องเที่ยวเมืองสงขลา, 2550 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ภาพที่ 4.57 สถานีลิฟท์เขาดังกวน นักท่องเที่ยวสามารถใช้บริการเพื่อชมทิวทัศน์บนเขาดังกวน
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

1.2) **พระเจดีย์หลวง** ธาตุเจดีย์หลวงคู่บ้านคูเมืองสงขลาบนยอดเขาดังกวน กล่าวกันว่าเป็นเจดีย์เก่าแก่ สร้างในสมัยอาณาจักรนครศรีธรรมราช เป็นศิลปะสมัยทวารวดี เป็นพระธาตุเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงระฆัง ในปี พ.ศ. 2399 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) เสด็จพระราชดำเนินตรวจดูปากน้ำฝ่ายเมืองปากใต้ (บักชีใต้) แล้วมาประทับที่เมืองสงขลา ได้มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินหลวงให้พระยาวิเชียรคีรี ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาที่ 5 บำรุงปฏิสังขรณ์ ขึ้นให้สูงกว่าเดิม ต่อมาในปี 2409 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิเชียรคีรี (เม่น) ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์พระธาตุเจดีย์หลวงให้สูงใหญ่กว่าของเก่า และในเดือนธันวาคม พ.ศ.2539 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระเจ้าอยู่หัว-

ภูมิพลอดุลยเดช (ร.9) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานพระบรมสารีริกธาตุ และเครื่องสักการบูชาประดิษฐานไว้ ณ พระธาตุเจดีย์หลวง เพื่อไว้เป็นที่สักการบูชาของชาวเมืองสงขลาสืบต่อไป (คู่มือท่องเที่ยวเมืองสงขลา, 2550 : ไม่ปรากฏเลขหน้า; แผ่นพับ, 2551 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ภาพที่ 4.58 พระเจดีย์หลวง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาสักการะ
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

1.3) วัดมัทธนิมาวาสวรวิหาร อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา วัดมัทธนิมาวาสหรือวัดกลาง ตั้งอยู่ที่ ถนนไทรบุรี อำเภอเมืองสงขลา เป็นวัดใหญ่และสำคัญที่สุดใน จังหวัดสงขลา อายุราว 400 ปี ในวัดมีพิพิธภัณฑ์ “ภัทรศิลป์” เก็บรวบรวมวัตถุโบราณต่างๆ ซึ่งได้จากอำเภอในจังหวัด และเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับในพระอุโบสถแห่งนี้ถึง 7 ครั้ง

ภาพที่ 4.59 พระอุโบสถวัดมัทธนิมาวาสวรวิหาร เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับ
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

1.4) **ศาลาพระวิหารแดง** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้สร้างพลับพลาที่ประทับนี้แต่ยังคงสร้างค้างอยู่ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายูถึงเมืองสงขลาพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินขึ้นนมัสการพระเจดีย์บนยอดเขาตังกวน มีพระราชศรัทธาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนสำเร็จในเวลาต่อมา แล้วยังทรงพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา ซึ่งสร้างเสร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2440

ภาพที่ 4.60 ศาลาพระวิหารแดง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับ และตรัสให้สร้างจนเสด็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

1.5) **บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ** บ่อท่อบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่ 4 อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา และอยู่ด้านเหนือของวัดแหลมบ่อท่อประมาณ 100 เมตร ติดกับทะเลสาบสงขลา จากการสัมภาษณ์ พระอธิการสิญญาณสวโร อายุ 75 ปี เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2551 เล่าว่า สมัยก่อนชาวบ้านเรียกบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ว่า “บ่อทอง” เนื่องจากว่ามีผู้เฒ่าหลายหลายท่านเล่าสืบต่อกันมาว่าในบ่อลูกนี้มีทองแม่ขัน โดยเจ้าของทองนั้นได้เข้าฝันชาวบ้านว่า ถ้าใครอยากได้ทอง เมื่อถึงวันคี่ คื่นคี่ ก็ให้เอาไปได้ แต่มีข้อแม้ว่าเมื่อผู้ใดได้ทองไปแล้ว จะต้องรับแผลเปื่อยเท่ากับหอยไปจนตาย ปราบกว่าไม่มีใครกล้า เพราะกลัวจะทรมานไปตลอดชีวิต ตั้งแต่นั้นมา ชาวบ้านเรียกกันว่า “บ่อทอง หรือบ่อทรัพย์” กันตลอดมา

ต่อมาหลังจากนั้น ชาวบ้านเรียกกันว่า บ่อท่อ เพราะบ่อลูกนี้มีน้ำไหลออกมา ทั่วๆที่เป็นบ่อดินธรรมชาติ กว้างประมาณ 1 เมตร ส่วนลึกก็ประมาณ 1 เมตร ชาวบ้านช่วยกันเอกตอไม้ที่เป็นโพรงไปครอบไว้ เพื่อกันดิน และใช้ไม้หมากที่เอาใส่ออกแล้ว เอาไปทำเป็นท่อเพื่อระบายน้ำออก เพื่อป้องกันไม่ให้เอ่อล้นปาก ผู้ใดจะอาบ จะดื่มเพียงไปรับที่ปากท่อก็

พอแล้ว และต่อมาตอนหลัง มีผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เห็นว่าพื้นที่นี้มีทำเลอันเหมาะสม จึงจัดสร้างวัดขึ้นใกล้กับบ่อน้ำท่อนี้และใช้ชื่อวันว่า **วัดแหลมบ่อท่อ** ตลอดมาทราบเท่าถึงปัจจุบันนี้ และต่อมาเมื่อ ร.ศ.108 หรือ พ.ศ. 2432 พระพุทธเจ้าหลวง (รัชกาลที่ 5) ได้ทรงเสด็จประพาสหัวเมืองภาคใต้และต้องการเสด็จเพื่อทอดพระเนตร เกาะสี-เกาะห้า อันเป็นเกาะที่ทำธุรกิจในการเก็บรังนกนางแอ่นซึ่งสามารถทำรายได้ให้กับประเทศปีละหลายล้าน

เมื่อพระองค์ได้เสด็จเยือนเกาะสี-เกาะห้า แล้วก็เสด็จกลับทางเรือและมาขึ้นฝั่งที่บ้านแหลมบ่อท่อ พระองค์ก็ทรงรับสั่งให้ข้าราชการบริวารตลอดถึงชาวบ้าน ให้สร้างที่ประทับขึ้นใกล้ๆกับบ่อน้ำท่อนั้น ซึ่งเรียกกันว่าทำเนียบชั่วคราว เพราะสถานที่ตรงนั้นมีทำเลที่เหมาะสม ใกล้ๆกับทะเลสาบและมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์

ขณะที่พระองค์ทรงประทับอยู่นั้นปรากฏว่าพระองค์มีอาการประชวร แต่เมื่อพระองค์ได้ทรงพระวรกายด้วยน้ำในบ่อน้ำท่อนั้น ก็ทรงหายจากอาการประชวร พระวรกายเป็นปกติ หลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงเสด็จกลับกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่นั้นมาชาวบ้าน ก็ถือกันว่า บ่อท่อเป็นบ่อน้ำที่มีอนุภาพมากและสามารถรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย ได้อย่างปลิดทิ้ง เลื่องลือกันทั่วไปทั้งใกล้และไกล ต่อจากนั้นก็มิได้มีผู้คน ชักชวนกันมาเอาน้ำในบ่อน้ำท่อนั้นไปดื่มกิน รักษาโรคภัยไข้เจ็บกันเป็นประจำตลอดมา

ต่อมาเมื่อ พ.ศ.2530 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในหลวงของเราองค์ปัจจุบัน มีพระชนมายุครบ 9 รอบ หรือ 60 พรรษา จึงได้ตรัสสั่งให้ข้าราชการบริวารจัดหาแหล่งน้ำที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ทุกจังหวัด สำหรับ “ทรงพระวรกาย” ของพระองค์ เพราะถือกันว่าเป็นสิริมงคลอันยิ่งใหญ่ ทางจังหวัดสงขลา จึงได้เลือกเอาน้ำในบ่อน้ำท่อนี้ ขึ้นทูลถวาย โดยการทำพิธีทางพุทธศาสนา

ด้วยการนิมนต์พระเถระานุเถระ จำนวน 9 รูป สวดชัยมงคลคาถา เพื่อปลุกเสก ตลอดถึงการทำพิธีบวงสรวง ที่เรียกว่า พลีกรรม ตามศาสนาพราหมณ์ โดยถูกต้องตามประเพณีแล้ว จึงนำน้ำนั้นขึ้นทูลถวาย ในหลวงของเรา ต่อมาเมื่อในหลวงของเรามีพระชนมายุครบ 6 รอบ หรือ 72 พรรษา ใน พ.ศ. 2542 ก็ได้นำน้ำในบ่อท่อ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ขึ้นทูลถวายอีกครั้ง ทำให้ชาวบ้านแหลมบ่อท่อ และชาวจังหวัดสงขลา มีความภาคภูมิใจในเกียรติประวัติเป็นอย่างยิ่ง

จากการสัมภาษณ์คุณลุงสวัสดิ์ อ่อนจันทร์ อายุ 70 ปี เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2551 คุณลุงสวัสดิ์ อ่อนจันทร์ มาสร้างบ้านในบริเวณใกล้บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ประมาณ 9 ปี (บ้านเดิมอยู่ด้านใน) เมื่อก่อนบริเวณนี้เป็นทะเล ไม่มีดิน บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์กว้าง 50 เมตร ส่วนศาลาสร้างขึ้นมาทีหลังประมาณ 7-8 ปีที่ผ่านมา เมื่อตั้งศาลาแล้วจึงนำพระพุทธรูปมาให้สักการะ คุณลุง

กล่าวว่า “การนำน้ำศักดิ์สิทธิ์มาใช้นั้น ให้ผู้ที่ต้องการนำน้ำไปใช้อธิษฐานแล้วรอนกว่าน้ำจะพุ่งขึ้น จึงค่อยนำไปดื่ม เพราะน้ำจะศักดิ์สิทธิ์ แต่ถ้าน้ำไม่พุ่งขึ้นมาเมื่อนำไปใช้หรือนำไปรักษาโรคจะไม่ค่อยได้ผล”

การเดินทางไปบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์สามารถเข้าทางสามแยกวัดเจดีย์งาม หากมาจากสทิงพระเลียวย้าย ระยะทางจากสามแยกวัดเจดีย์งามถึงบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ประมาณ 18.1 กิโลเมตร

ภาพที่ 4.61 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ พระพุทธเจ้าหลวงทรงสร้างแล้วหายจากอาการประชวร
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม, 2551.

1.6) **ที่ตั้งพลับพลาบริเวณแหลมบ่อท่อ** จากการสัมภาษณ์ พระอธิการดิญญานสวโร อายุ 75 ปี เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2551 เล่าว่า ผู้เฒ่าผู้แก่เคยเล่ามาว่าพระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จมาตั้งพลับพลาประทับร้อนที่นี่ และเสด็จมาเพียงครั้งเดียว สมัยก่อนบริเวณที่ตั้งพลับพลานี้เป็นป่าสาคร ไม่มีบ้านเรือนอยู่อาศัย ใกล้เคียงจะมีร่องน้ำเล็ก ลึกประมาณ 2 เมตร พลับพลานั้นไม่มีใครทำลาย แต่พุ่มไม้ตามกาลเวลา ตอนนี้หากสังเกตบริเวณพลับพลาจะมีต้นโพธิ์ เป็นต้นโพธิ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส (ต้นแม่อยู่ด้านใน ด้านนอกเป็นต้นลูกที่ขึ้นพันต้นแม่)

ภาพที่ 4.62 บริเวณที่ตั้งพลับพลาที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อรัตนโกสินทรศก 108

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม, 2551.

1.7) **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา** ตั้งอยู่ที่ถนนวิเชียรชมเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน อายุกว่า 100 ปี เดิมเป็นบ้านพักสวนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็นที่พักและว่าราชการของพระวิจิตรวรศาสตร์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาก็คือเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) หลังจากนั้นใช้เป็นศาลว่าการมณฑลนครศรีธรรมราชและเป็นศาลากลางจังหวัดจนถึงปี พ.ศ. 2496 ในปี พ.ศ. 2516 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนอาคารนี้เป็นโบราณสถานและปรับปรุงเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และเปิดอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2525 ภายในพิพิธภัณฑ์จัดแสดงศิลปวัตถุภาคใต้ตอนล่าง และเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ทางด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ศิลปะชาติพันธุ์วิทยา ศิลปะจีน ศิลปะพื้นบ้านพื้นเมือง อาทิ บานประตูไม้เดิมของจวน เป็นศิลปะพุทธศตวรรษที่ 24 ทำด้วยไม้จำหลักเขียนสีและประดับมุกฝีมือช่างชาวจีนชั้นครู แสดงออกถึงคตินิยมในธรรมเนียมประเพณี วรรณคดี ศาสนาตามแบบจีนที่วิจิตรงดงามยังความสมบูรณ์อยู่มาก โบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์แหล่งโบราณคดีจากบ้านเขียง และกาญจนบุรี เปิดให้เข้าชมวันพุธ-วันอาทิตย์ เวลา 09.00-12.00 น. และ 13.00-16.00 น

ภาพที่ 4.63 จวนเจ้าเมืองเก่า บ้านพระยาสุนทรานุรักษ์ พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร
ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

1.8) **วัดแหลมพ้อ** วัดแหลมพ้อ อยู่ที่บ้านสวนทุเรียน หมู่ที่ 4 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลาในอดีตเป็นวัดที่สำคัญ ของตำบลเกาะยอ ลักษณะโบสถ์ มีความเรียบง่าย สวยงาม มีงานประติมากรรมที่มีคุณค่าเป็นส่วนตกแต่งที่อุโบสถ โบริสมา หอระฆัง เจดีย์ ที่อุโบสถมีประติมากรรมปูนปั้น รูปเทพพนม อยู่กลางลายพันธุ์พฤกษา เหนือช่วงกรอบ ประตูหน้าต่าง จั่วหน้าบันไดด้านหน้าเป็นลายปูนปั้นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ จั่วหน้าบันได ด้านหน้า เป็นลายปูนปั้นพระนารายณ์ทรงครุฑ บริเวณวัดในอดีต ยังเคยเป็น "ศาลาพักรอเรือวัด แหลมพ้อ" ในอดีตวัดทุกวัดในตำบลเกาะยอจะมีท่าเรือเป็นท่าเรือที่ใช้ร่วมกันของชาวเกาะยอ ทำเรือวัดแหลมพ้อเป็นท่าเรือที่สำคัญที่สุดเนื่องจากมีระยะทางใกล้กับ "บ่อยาย" หรือเมืองสงขลา มากที่สุด ระยะทางจากเกาะยอ ไปตลาดบ่อยายทางน้ำประมาณ 6 กิโลเมตร (วัดแหลมพ้อ, ออนไลน์, 2551 : 1) และเมื่อวันจันทร์ เดือน 9 แรม 12 ค่ำ รัตนโกสินทร์ศก 107 (พ.ศ. 2441) เวลาเช้า 4 โมงครึ่ง พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จขึ้นที่วัดแหลมพ้อ ไปทอดพระเนตรโรงเผาโถ่ง-อ่าง แล้วพระราชดำเนินตามถนนข้ามทุ่งไปที่สวนตามเชิงเขา ทางประมาณ 40 เส้น แล้วเสด็จกลับพลับพลา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2441 : 4)

ภาพที่ 4.64 วัดแหลมพ้อ เป็นบริเวณท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงทรงเสด็จขึ้น เพื่อไปทอดพระเนตร
โรงเผาไอง-อ่าง

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม, 2551.

1.9) มรหุ่ม อยู่ริมถนน สงขลา-ระโนด ห่างหัวเขาแดงไปทางทิศเหนือ
ประมาณ 1,700 เมตร มีอาคารโบราณ ชาวบ้านเรียกว่าทวดหุ่ม ตั้งอยู่ ชาวบ้านเข้าใจว่าเป็นกุโบร์
ของผู้ที่ชื่อว่ามะระหุ่ม แต่คำว่ามรหุ่ม แปลว่าที่ฝังพระศพเจ้านายที่เป็นมุสลิมไม่ใช่ชื่อคน แต่เป็น
สถานที่ซึ่งท่านสุลต่านสุไลมานทอดร่างอยู่อย่างสงบองค์หนึ่งหลังจากที่วงศในปี พ.ศ. 2211 (มรหุ่ม,
ออนไลน์. 2551 : 1)

ภาพที่ 4.65 มรหุ่มหัวเขาแดง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อรัตนโกสินทรศก 107

ที่มา : มรหุ่ม, ออนไลน์. 2551 : 1.

1.10) หาดมหาราช เป็นหาดทรายชายทะเลที่สงบ ร่มรื่น และมีความเป็น
ส่วนตัวมาก หาดทรายขาวน้ำไม่ลึกมาก สามารถเล่นน้ำได้ดี ริมชายหาดร่มรื่นด้วยทิวสน มีการจัด
แต่งเป็นที่พักผ่อน ที่ชมทิวทัศน์ ให้ความสะดวกในการพักผ่อนที่กลมกลืนกับธรรมชาติพอสมควร

ด้านหลังแนวหาดเป็นสวนหย่อม (ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวหาดมหาราช, ออนไลน์. 2551: 1) สถานที่
แห่งนี้พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมื่อรัตนโกสินทร์ศก 124

ภาพที่ 4.66 พระพุทธรเจ้าหลวงทรงเสด็จขึ้นเพื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรวัดจะทิ้งพระ
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม, 2551.

1.11) ป้อมเขาแดง อยู่ในอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาในอดีตย่านนี้เป็น
เมืองท่าโบราณที่เจริญรุ่งเรืองด้านการค้าโดยเฉพาะในสมัยสุลต่านสุไลมาน ตรงกับสมัยพระเจ้า-
ปราสาททอง แห่งกรุงศรีอยุธยา ผังเมืองสงขลาเก่าหัวแดง ออกแบบโดยนายลามา วิศวกรชาว-
ฝรั่งเศส ลักษณะเป็นเมืองสี่เหลี่ยม มีป้อมปืนใหญ่ รวมทั้งสิ้น 18 ป้อม กั้นเป็นปราการจากการรุกค้ำ
ของข้าศึกที่เดินทางมาทางทะเลจากอ่าวไทย (ป้อมสงขลาเก่าหัวเขาแดง, ออนไลน์. 2550 : 1)

ภาพที่ 4.67 ป้อมประจำเมืองสิงขระ (หัวเขาแดง) พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตร
เมื่อรัตนโกสินทร์ศก 107

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

ภาพที่ 4.68 ป้อมปืนหัวเขาแดง

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

1.12) **สวนวัดฉิมวัน** เป็นสวนของพระยาวิเชียรคีรี ชื่อ “วัดฉิมวัน” พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จเมื่อรัตนโกสินทรศก 117 ปัจจุบันอยู่บริเวณสวนตุล

1.13) **เขาน้อย** อยู่ใกล้กับแหลมสมิหลา เป็นภูเขาเล็กๆ มีถนนลาดยางขึ้นสู่ยอดเขาเพื่อชมทิวทัศน์ของเมืองสงขลา พระพุทธเจ้าหลวงทรงแก้อื้อห้ามขึ้นไปยังบ้านพักข้าหลวง และทอดพระเนตรภูมิสถานเมืองสงขลา

ภาพที่ 4.69 กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ บนเขาน้อย เป็นจุดชมทิวทัศน์เมืองสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

1.14) **แหลมสมิหลา** อยู่ในเขตเทศบาลเมือง ห่างจากตลาดสดเทศบาล ประมาณ 3 กิโลเมตร มีหาดทรายขาวสะอาด และทิวสนอันร่มรื่น มีร้านอาหารอยู่มาก การเดินทางจากหาดใหญ่ใช้รถประจำทางสายหาดใหญ่-สงขลา แต่หากอยู่ในตัวเมืองสงขลาก็มีรถสองแถว บริการจากตัวเมืองไปยังชายหาดในราคาไม่แพงนัก เป็นบริเวณสถานที่ที่ตั้งพลับพลาแหลมทราย เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองสงขลา และได้ทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง และการชนโคในบริเวณนี้อีกด้วย

ภาพที่ 4.70 แหลมสมิหลา เป็นบริเวณที่ตั้งพลับพลา และได้ทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง และการชนโค

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

1.15) **เกาะยอ** เป็นเกาะเล็ก ๆ ในทะเลสาบสงขลา เดินทางโดยข้ามสะพาน ตินสุลานนท์ ไปตามเส้นทาง จากตัวเมืองใช้ทางหลวงหมายเลข 407 และเลี้ยวซ้ายเข้าทางหลวง 4083 ทางไปอำเภอสิงหนคร เกาะยอมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 9,275 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นไร่เขา และที่ราบตามเชิงเขา เหมาะแก่การเกษตรกรรม บนเกาะยอมีการทำสวนผลไม้แบบสุ่มรวม หมายถึงผลไม้จะผลัดกันให้ผลผลิตตลอดปี เช่น ส้มโอ มะพร้าว ขนุน ผลไม้ที่มีชื่อของเกาะยอคือ จำปาตะ ลักษณะคล้ายขนุนแต่ลูกเล็กกว่า สามารถนำไปทอดเหมือนกล้วยแขก หรือจะกินสดก็ได้ และผ้าทอเกาะยอ เป็นผ้าพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมจากผู้นิยมสวมใส่ผ้าไทย มีลายที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น ลายราชวดี ดอกพิกุล ดอกพะยอม เนื้อผ้าดูแลรักษาง่าย นอกจากนั้นเกาะยอยังเป็นแหล่งเลี้ยงปลากะพงขาวในกระชังในทะเลสาบสงขลาอีกด้วย

ภาพที่ 4.71 เกาะยอเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จชมสวน และโรงเผาโอ่ง-อ่าง

ที่มา : เปิดตำบลดเกาะยอ. ออนไลน์. 2545 : 1.

1.16) วัดเทพาไพโรจน์ พระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงตั้งพระนามให้แก่วัดแห่งนี้ ซึ่งวัดเทพาไพโรจน์ อยู่ในอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

1.17) สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานเงิน เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์

ภาพที่ 4.72 สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม)

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน, 2551.

2) ประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดพัทลุง

2.1) **หาดแสนสุขลำปำ** อยู่เลยวัดวัง ในอำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ไปตามทางหลวงหมายเลข 4047 อีกประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นหาดทรายที่มีทิวสนร่มรื่นริมฝั่งทะเลสาบสงขลาซึ่งเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย กลางวงเวียนมีรูปปั้นฝูงปลาลำปำ มีศาลากลางน้ำชื่อว่า "ศาลาลำปำที่รัก" สำหรับชมทิวทัศน์บริเวณทะเลสาบ และจากบริเวณชายหาดมีสะพานเชื่อมไปยังเกาะลอย ซึ่งเป็นเกาะที่เกิดจากการทับถมของตะกอนปากน้ำลำปำ นอกจากนี้ในบริเวณทะเลสาบลำปำ ยังมีฝูงปลาโลมาหัวบาตร ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้ง และบริเวณท่าเทียบเรือลำปำ เป็นพลับพลาที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จเยือนเมืองพัทลุง เมื่อรัตนโกสินทรศก 108

ภาพที่ 4.73 ท่าเทียบเรือลำปำเคยเป็นบริเวณที่ตั้งพลับพลาของพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อรัตนโกสินทรศก 108

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

2.2) **หมู่เกาะสี่ เกาะห้า** อยู่ในทะเลสาบสงขลา-พัทลุง ท้องที่อำเภอปากพะยูน การเดินทางสามารถเดินทางได้จากท่าเรือตำบลลำปำระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร หรือท่าเรืออำเภอปากพะยูน ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง เกาะแห่งนี้เป็นที่อยู่ของนกนางแอ่นทะเลเป็นจำนวนมากจึงถูกเรียกว่า เกาะรังนก และมีการขอสัมปทานเพื่อนำรังนกเหล่านี้ไปจำหน่าย สภาพธรรมชาติของเกาะนี้มีความงดงามมากแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง พระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จประพาสและทรงจารึกพระนามาภิไธยย่อไว้ ณ บริเวณหน้าผา และบริเวณนี้ได้ก่อสร้างอนุสาวรีย์พระองค์ท่านประดิษฐานไว้ด้วย การเที่ยวชมเกาะสี่ – เกาะห้า ซึ่งเป็นเขตสัมปทานรังนกของเอกชน หมู่เกาะดังกล่าว มีเกาะกระ มีถ้ำเจ้าแม่-กวนอิม สามารถเดิน

เที่ยวชมได้ตลอดทั้งเกาะ มีศาลาพ่อก่านคล้าย ต้นโพธิ์เงินต้นโพธิ์ทอง มีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวมาเลเซีย และสิงคโปร์

ภาพที่ 4.74 สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง บริเวณหน้าถ้ำเทวดา จังหวัดพัทลุง

ภาพที่ 4.75 เจ้าแม่กวนอิม ณ เกาะกระ จังหวัดพัทลุง เป็นเกาะ 1 ใน 11 เกาะที่พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จทอดพระเนตร

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

2.3) **วัดถ้ำคูหาสวรรค์** อยู่ในอำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ตั้งอยู่เชิงเขาคูหาสวรรค์ใกล้ ๆ ตัวตลาดพัทลุงจะมีทางเลี้ยวซ้ายมือที่เขาค้างคาว จะเป็นทางไปสู่วัดถ้ำคูหาสวรรค์ เนื่องจากวัดคูหาสวรรค์เป็นวัดที่สร้างมานาน ในราว พ.ศ. 2112-2133 ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา แห่งกรุงศรีอยุธยา จึงไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด และใครเป็นผู้สร้าง ตำนานเมืองพัทลุงกล่าวไว้ว่า ตาสามโหม และยายเพชร สองสามีภรรยาเป็นหมอสาค่าเผ่านายกองช้าง ตั้งเรือนอยู่ที่ตำบลประท่าทางทิศตะวันตกของทะเลสาบสงขลา (ปัจจุบัน คือ บ้านพระเกิด ตำบลฝาดะมี อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง) มีบุตรบุญธรรมสองคน คือ พ่อกุมาร และนางเลือดขาว เมื่อบุตรบุญธรรมทั้งสองคนเจริญวัยขึ้น ตายายก็ให้อยู่กินเป็นสามีภรรยา กัน ครั้นตายายทั้งสองถึงแก่กรรมแล้ว บุตร

บุญธรรมทั้งสองจึงนำกระดูกของตายาย ไปฝังไว้ในถ้ำคูหาสวรรค์ ซึ่งแสดงว่ามีวัดอยู่ก่อนแล้ว สร้างในสมัยอยุธยาและต่อมาได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงแห่งแรกในจังหวัดพัทลุง ภายในถ้ำมีพระพุทธรูปปางมารวิชัยและปางไสยาสน์องค์ใหญ่ประดิษฐานอยู่ ตามผนังถ้ำและบริเวณหน้าถ้ำมีจารึกพระนามาภิไธยย่อของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ อาทิเช่น มีจารึกพระนามาภิไธยย่อของพระพุทธเจ้าหลวง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลปัจจุบัน ใกล้กับถ้ำแห่งนี้ยังมีถ้ำนางคลอด ซึ่งภายในถ้ำตกแต่งด้วยภาพปูนปั้นเกี่ยวกับเรื่องราวพื้นบ้าน

สิ่งสำคัญในวัดคูหาสวรรค์ คือ ถ้ำคูหาสวรรค์ หรือถ้ำน้ำเงิน หรือถ้ำพระ มีขนาดกว้าง 18 เมตร ยาว 28 เมตร ลักษณะของถ้ำสูงเป็นเว็กรูปกรวย ตอนบนมีหินงอกคล้ายรูปช้าง ชาวบ้านเรียกว่า ช้างผุด หรือหินลับแล ด้านทิศตะวันออกของถ้ำมีหิน เห็นสันกันอยู่ยาวประมาณ 10 เมตร หินก้อนนี้สูงชันไม่ติดกับตัวถ้ำ ทำให้แสงสว่างลอดถึงพื้นถ้ำได้ ภายในถ้ำปูด้วยอิฐถือปูน มีเจดีย์เล็กๆ มีพระพุทธรูปก่อด้วยอิฐถือปูน และปั้นด้วยดินเหนียวเรียงแถว 37 องค์ ด้านซ้ายมือของผนังถ้ำมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ 1 องค์ นอกจากนี้ยังมีพระพิมพ์ดินดิบสมัยศรีวิชัย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13-18 เป็นวันที่หลวงพ่อดำได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ และพระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จมานมัสการพระพุทธรูปในถ้ำและโปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์ นับเป็นพระอารามหลวงที่เก่าแก่ของจังหวัดพัทลุงที่ประชาชนเลื่อมใสกันมาก

ภาพที่ 4.76 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรพระพุทธรูปในวัดถ้ำคูหาสวรรค์

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

2.4) **วัดวัง** ตั้งอยู่ที่ตำบลลำปำ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ห่างจากตัวเมืองไปตามทางหลวงหมายเลข 4047 ประมาณ 6 กิโลเมตร (ใช้เส้นทางสายเดียวกับเขาอกทะลุ) เป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดพัทลุง เดิมเป็นวัดโบราณสันนิษฐานว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ต่อมาพระยาพัทลุง (ทองขาว) ได้สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 และเคยเป็นสถานที่ทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการเมืองพัทลุงในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ต่อมาเมื่อย้ายเมืองพัทลุงไปตั้งที่ตำบลคูหาสวรรค์ วัดวังก็ชำรุดทรุดโทรมลง และได้มีการบูรณะใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2512

สิ่งสำคัญของวัดวังคือ พระอุโบสถ ซึ่งสร้างเป็นแบบสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ประดับด้วยช่อฟ้าใบระกาสวยงาม ด้านหน้ามีมุขเด็จยื่นออกมา ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังสีฝุ่น เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นฝีมือช่าง เป็นคณะเดียวกับช่างที่เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เขียนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติและเทพชุมนุมสวยงามมาก ในระเบียงคดโดยรอบมีพระพุทธรูปปูนปั้น 108 องค์ จากการสัมภาษณ์ พระครูกิตติญาณโกวิท เจ้าอาวาสวัดวัง ปัจจุบันอายุ 87 ปี เมื่อวันที่ 11 มีนาคม 2551 อธิบายว่า ภาพเขียนในโบสถ์วัดวังมีลักษณะการเขียนเป็น 3 ชั้นด้วยกัน ชั้นแรกเป็นภาพเขียนชั้นล่างสุดอยู่ระหว่างหน้าต่างและประตูเป็นเรื่องเกี่ยวกับทศชาติ หรือพระเจ้า 10 ชาติ แต่ปัจจุบันภาพนี้ได้จางหายไป และยังไม่สามารถหาช่างมาเขียนให้เหมือนเดิมได้ ชั้นที่สองเป็นภาพเขียนเกี่ยวกับพุทธประวัติ ปัจจุบันยังคงมีอยู่ แต่เริ่มชำรุดไปบ้างบางส่วน ชั้นที่สามเป็นภาพเขียนเทพชุมนุม ปัจจุบันยังคงมีอยู่ และค่อนข้างมีความสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีพระเจดีย์ วิหาร และธรรมาสถ์ลายทองสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกับพระอุโบสถ เหมาะสำหรับผู้สนใจศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมไทยเป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ 4.77 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับในพระอุโบสถวัดวัง และทอดพระเนตรภาพจิตรกรรมฝาผนัง
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม, 2551.

2.5) **เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี** จัดตั้งเป็นเมืองโดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในสมัยสมเด็จพระนารายณ์แห่งกรุงศรีอยุธยา ประมาณ พ.ศ. 2223 อันเป็นผลสืบเนื่องจากเมืองหัวเขาแดงสงขลา ถูกกรุงศรีอยุธยาปราบแล้วเผาทำลาย (ราว พ.ศ.2185) เพราะสุลต่าน สุไลมาน เจ้าเมืองหัวเขาแดง ตั้งตนเป็นอิสระ เรียกว่า “รัฐสุลต่าน” เมืองพัทลุงเขาชัยบุรี มีเจ้าเมืองปกครองรวม 9 ท่าน ผู้ก่อตั้งเมือง คือ “ฟารีซี หรือเฟรีซี” (น้องชายของสุลต่าน สุไลมาน) สมัยพระยาราชบังสัน (ตะตา) เป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองพัทลุงเขาชัยบุรี (ราว พ.ศ. 2291-2306) สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา โปรดให้พี่เลี้ยงของเจ้าฟ้าอิมและเจ้าฟ้าดอกมะเดื่อไปศึกษาวิทยาคม ณ สำนักวัดเขาอ้อ ซึ่งอยู่ห่างจากเมืองพัทลุงเขาชัยบุรีไม่มากนัก คราวศึกพม่าล้อมกรุงศรีอยุธยาและเสียกรุงครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2310 พระภักดีเสนา เจ้าเมืองพัทลุงเขาชัยบุรีถูกเรียกตัวเข้าสู่ศึกพม่าจนเสียชีวิต จึงทำให้เมืองพัทลุง เกิดความวระส่ำระสายขึ้นทั้งเมืองจนมีการอพยพหนีเข้าป่า พระปลัดเมืองนครศรีธรรมราช จึงให้หลายชายเข้าเป็นเจ้าเมืองแล้วย้ายเมืองไปตั้งใหม่ที่ตำบลปรางน เขตอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุงเขาชัยบุรีจึงถูกทิ้งร้าง (จากการสัมภาษณ์ พระครูจิตตวิมลโม เจ้าอาวาสวัดเขา อายุ 62 ปี เมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2551) เมืองพัทลุงสมัยธนบุรี พ.ศ. 2311 พระยาพิมลขันธุ์ได้ย้ายเมืองพัทลุงจาก “ตำบลปรางน” มาตั้งที่ พญาขันธุ์ (บ้านสวนมะพร้าว) พ.ศ. 2312 นายจัน มหาดเล็ก เป็นเจ้าเมืองพัทลุง ย้ายเมืองไปตั้งที่ “บ้านม่วง” (เขตตำบลพระยาขันธุ์) พ.ศ. 2315 นายขุน เจ้าเมืองพัทลุง ย้ายไปตั้งที่ “โคกลุง” ลำปำ จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เมืองพัทลุง ย้ายไปตั้งที่ “ศาลาใต้ะวัค” ลำปำ พ.ศ. 2335 หลวงนายศักดิ์ (ทองขาว) ผู้สำเร็จราชการเมืองพัทลุง ย้ายไปตั้งที่ “บ้านสวนดอกไม้” (วังเก่า-วังใหม่ ในปัจจุบัน) พ.ศ. 2467 พระคณาภัยสุนทร ผู้ว่าราชการจังหวัดพัทลุง ย้ายเมืองไปตั้งที่ “คูหาสวรรค์หรือวังเนียง” ในปัจจุบัน เพื่อความสะดวกในการคมนาคมทางรถไฟ

ภาพที่ 4.78 วนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี จ.พัทลุง และกำแพงเมืองเก่า บริเวณวัดเขา จังหวัดพัทลุง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปวัดคูหาสวรรค์

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม, 2551.

3) ประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.1) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอกชั้นนวมมหาวิหาร เดิมชื่อวัดพระบรมธาตุ เป็นปูชนียสถานที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของภาคใต้ และประเทศไทย ตามตำนาน พระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช กล่าวว่่า เจ้าชายธนกุมารและพระนางเหมชาลา เป็นผู้นำเสด็จ พระบรมธาตุมาประดิษฐาน ณ หาดทรายแก้ว และสร้างเจดีย์องค์เล็ก ๆ เป็นที่หมายไว้ ต่อมาในปี มหาศักราช 1098 (พ.ศ. 1719) พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช ทรงสร้างเมืองนครศรีธรรมราชขึ้น พร้อมการ ก่อสร้างเจดีย์ขึ้นใหม่ พระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะรูปแบบศิลปกรรมเป็นเจดีย์ทรงลังกา สูง 55.78 เมตร (กรมศิลปากรวัดเมื่อการบูรณะปลียอดทองคำเมื่อปี 2538) จากฐานบัวคว่ำบัวหงายถึงปลียอด 6.80 เมตร ใช้ทองคำเนื้อสิบหุ้มโดยรอบ ภายในวัดพระมหาธาตุฯ มีวิหารที่มีความสำคัญหลายองค์ประดิษฐานอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระวิหารหลวงซึ่งมีความงามตามแบบศิลปสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา วิหารสามจอบ วิหารที่มีพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ชื่อว่า "พระศรีธรรมมาโคกราช" ประดิษฐานอยู่ วิหารพระ- มหาภิเนษกรม (พระทรงม้า) วิหารทับเกษตร ส่วนวิหารเขียน และวิหารโพธิ์ลังกานั้นเป็นสถานที่จัด แสดงโบราณวัตถุที่พุทธศาสนิกชนถวายเป็นพุทธรูปบูชา

จากเนื้อความในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชกล่าวว่า ในราวพุทธศตวรรษที่ 6 เมืองนนทบุรี (ในอินเดียดอนใต้) ได้อัญเชิญพระทันตธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปประดิษฐาน เมืองข้างเคียงทราบข่าวก็มาขอแบ่งปันไปสักการบูชา พระเจ้าโคสีหราชแห่งนนทบุรีปฏิเสธถึงสองครั้ง เมืองข้างเคียงดั่งกล่าวถึงยกทัพมาแย่งชิงพระทันตธาตุ พระเจ้าโคสีหราชเห็นเหลือกำลัง จึงให้ ไอรสิธิดา คือเจ้าชายทนต์กุมารและเจ้าหญิงเหมชาลาพร้อมบริวาร อัญเชิญพระทันตธาตุเสด็จลง เรือสำเภามาไปยังลังกาทวีป ระหว่างทางเกิดพายุใหญ่พัดจนเรืออับปาง ทั้งสองและไพร่พลเกาะไม้ กระดานเรือ ลอยมาถึงฝั่งเมืองตรัง แล้วเดินบกตั้งต้นมาด้วยเข้าใจว่าเป็นลังกาทวีป เมื่อมาพบ หาดทรายแก้วจึงได้อัญเชิญพระทันตธาตุซึ่งห่อเกล้าไว้ในมวยเกศา ไปฝังไว้ที่หาดทรายแก้วแล้วก่อ สถูปเจดีย์ขนาดเล็กกหมายไว้ ระหว่างก่อสถูป พระมหาเถรพรหมเทพล่วงรู้ด้วยญาณพิเศษว่า พระทันตธาตุได้มาประดิษฐานอยู่ ณ หาดทรายแก้ว จึงมาสักการบูชา และได้พบเจ้าหญิงเหมชาลา กับเจ้าชายทนต์กุมาร จึงให้พรแก่ทั้งสองพระองค์ให้เดินทางถึงลังกาทวีปโดยสวัสดิ์

จำเนียรกาลผ่านมาถึงมหาศักราช 1098 (พ.ศ. 1719) พระเจ้าศรีธรรมมา- โคกราช ได้เข้ามาปกครองชุมชนบนหาดทรายแก้ว ทรงทราบว่าหาดทรายแก้วเคยมีสถูปเจดีย์ บรรจุพระทันตธาตุจึงให้สืบค้นหา เมื่อพบจึงชวนเชิฐชาวเมืองมาบูรณะขึ้นเป็นพระเจดีย์ใหญ่ทรง ระฆังคว่ำ สูง 37 วา โดยมีภิกษุสงฆ์จากลังกาทวีปมาเป็นกำลังสำคัญในการบูรณะ จนกระทั่ง สำเร็จเป็นพระมหาเจดีย์ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

พระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช เป็นเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคใต้ สร้างขึ้นในราว พ.ศ. 1700-1800 ในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราชราวปี พ.ศ.1719 ในคราวตั้งเมืองนครศรีธรรมราชที่หาดทรายแก้วตามแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากลังกาเป็นทรงระฆังคว่ำ ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยมอันเป็นรูปแบบซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะลังกา ลักษณะสถาปัตยกรรมคล้ายกับเจดีย์กิริเวหิระ เมืองโปโลนนาลวระ ประเทศศรีลังกา ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าปراجรมพาหุ ราวต้นพุทธศตวรรษที่ 18 ตามตำนานว่าสูง 38 วา 2 ศอก เส้นผ่านศูนย์กลางที่ฐานยาว 22.98 เมตร ฐานพระเจดีย์ยาวด้านละ 18 วา ยอดหุ้มด้วยทองคำหนัก 800 ชั่ง (ประมาณ 216 กิโลกรัม) ส่วนที่หุ้มด้วยทองคำสูง 6 วา 2 ศอก 1 คืบ หรือ 8.294 เมตร ที่ลานว่างมีพระเจดีย์น้อยใหญ่ต่างๆ มีรูปคล้ายพระธาตุใหญ่เป็นพระเจดีย์ 18 องค์ เรียงรายไปตามรอบฐานใหญ่ ส่วนพระเจดีย์องค์ใหญ่ก่อด้วยอิฐถือปูน มีตะไคร่น้ำจับทั่วองค์ ปัจจุบันพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นปูชนียสถานซึ่งพุทธศาสนิกชนในจังหวัดภาคใต้และทั่วประเทศรู้จักและนับถือ ถือเป็นหนึ่งในเจ็ดแห่งที่เป็น “พระมหาเจดีย์” ในประเทศไทย กรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะและซ่อมแซมในปี 2525-2526 จนถึงปัจจุบัน (ชะบาทิพย์ มัชฌิมะ, 2528 : 247-254)

นอกจากนี้ตำนานพระบรมธาตุ ยังมีบันทึกเรื่องราวความเป็นมาของการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช (พุทธศตวรรษที่ 18) เนื้อความกล่าวถึง พี่น้องสองคนจากเมืองนนทบุรี (ในอินเดียใต้) อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาฝังไว้ ณ หาดทรายแก้ว เทพดาบันดาลให้มีภาพยนตร์หรือกา 4 คู่รักษาอยู่ เมื่อพระเจ้าศรีธรรมโศกราชทราบเรื่องจึงให้ขุดค้น เพื่ออัญเชิญพระบรมธาตุขึ้นมา แต่ก็ไม่พบ เพราะภาพยนตร์กำบังไว้ จนกระทั่งต้องทูลเชิญเจ้ากาภาษา (พระโอรสเจ้าเมืองโรมวิสัย) มาช่วยแก้ภาพยนตร์นั้น จึงพบพระบรมธาตุบรรจุในสำภาทองคำกับตุ่มบรรจุทองคำ 4 ใบ เจ้ากาภาษาจึงทูลให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงขุดเป็นหลุมกว้างยาวและลึก 8 วา แล้วทำสระลึก 2 วา เอาแม่ขัน (ขันสาครขนาดใหญ่) บรรจุพระบรมสารีริกธาตุลอยน้ำไว้พร้อมพานดอกไม้และเครื่องบูชา นำตุ่มบรรจุทองคำวางไว้สี่ทิศ ในตุ่มนั้นมีพิชฌยานาค เจ้ากาภาษาได้ผูกภาพยนตร์รักษาคุ้มครองไว้ไม่ให้น้ำเหือดแห้งตราพบพุทธศักราช 5000 จากนั้น จึงสร้างองค์พระเจดีย์ใหญ่ครอบไว้ โดยมีฐานกว้างยาว 16 วา สูง 37 วา (แผ่นป้าย)

ตำนานพระบรมธาตุฉบับนี้เรียบเรียงเป็นร้อยแก้ว ต้นฉบับเดิมจารึกไว้ในหนังสือบุด (สมุดข่อย) ตัวอักษรไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ถือเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง

ภาพที่ 4.79 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร พร้อมทั้งได้ถวายเทียน ห่มผ้าพระธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม, 2551.

3.2) **วัดสวนปาน** วัดสวนปาน อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ ณ สถานที่ซึ่งเดิมเป็นสวนของเจ้าพระยานครมาศก่อน ต่อมาสวนแห่งนี้ได้ตกทอดมาถึงเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ซึ่งได้มอบให้ตาปาน ชาวเมืองนครฯ เป็นผู้ดูแล ต่อมาเจ้าคุณวัดท่าโพธิ์เห็นว่าที่ดินแห่งนี้มิได้ใช้ประโยชน์อันใด จึงได้ขอพื้นที่สวนมาสร้างวัด ได้ชื่อต่อมาว่า วัดใหม่เขาแก้ว ตามชื่อพระครูเขาแก้ว สมภารวัดนี้ แต่ชาวบ้านก็ยังคงเรียกเหมือนเดิมว่าสวนตาปานภายหลังจึงเป็นวัดสวนปานมาจนถึงปัจจุบัน (วิชา สิทธิศักดิ์, 2528 : 544) ภายในโบสถ์มีจิตรกรรมแบบตะวันตกสวยงามมาก เป็นผลงานของ แนบ ทิชินพงศ์ ผู้ที่มีผลงานดีเด่นด้านศิลปะชาวนคร ตั้งอยู่ใกล้สามแยกหอนาฬิกา

ภาพที่ 4.80 วัดสวนปาน พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดา-น้อยใหญ่ และศพหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม, 2551.

3.3) **สนามหน้าเมือง** เป็นสนามรบในอดีต ต่อมากลายเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และกิจกรรมทั้งของรัฐและราษฎร์ เช่น เคยใช้เป็นที่สร้างพลับพลารับเสด็จพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลต่าง ๆ เป็นที่ประกอบพิธีสงกรานต์ ฝึกทหาร และยุวชนทหาร และจัดงานประเพณีที่สำคัญของชาวนคร รวมทั้งงานรื่นเริงอื่น ๆ บริเวณที่อยู่ใกล้หอพระสูง มีอาคารสถาปัตยกรรมท้องถิ่นที่สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ 2469 ชื่ออาคารศรีธรรมราชโมสร ปัจจุบัน คือ สำนักงาน ททท.ภาคใต้ เขต 2 สมาคมสถาปนิกสยามได้มอบรางวัลดีเด่น ด้านอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ประจำปี 2537 และทางด้านหลังสำนักงาน ททท. คือ ถนนท่าช้าง ได้ชื่อว่าเป็นถนนหัตถกรรม เพราะมีอาคารร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปหัตถกรรมนานาชนิดอันเป็นเอกลักษณ์เก่าแก่ของเมืองนครศรีธรรมราชมาช้านาน (สมพาศ สามัคคี, 2528 : 111-112)

ภาพที่ 4.81 อนุสาวรีย์พระพุทธเจ้าหลวง บริเวณสนามหน้าเมืองซึ่งเคยเป็นบริเวณที่ตั้งพลับพลารับเสด็จ

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม, 2551.

3.4) **กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช** กำแพงเมืองเก่าที่ติดกับคูเมืองด้านหน้าซึ่งทางเทศบาลได้ตกแต่งบริเวณริมกำแพงเมืองให้เป็นสวนสาธารณะแต่เดิมมีกำแพงรายรอบทั้งสี่ด้านสร้างในสมัยพระเจ้าศรีธรรมไตรราช โดยชาวอินเดียฝ่ายใต้ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองนคร เป็นผู้สร้างในสมัยที่เรียกเมืองนครว่า “ตามพรลิงค์” จากพงศาวดารสันนิษฐานว่า กำแพงเมืองที่พวกอินเดียสร้างขึ้น เป็นกำแพงดินคู่อมรอบอย่างที่พบซากที่เมืองเวียงสระ และเมืองไชยา ทั้งนี้ก็เพราะว่าจากหลักฐานที่พบที่เมืองต่างๆ ปรากฏว่า ชั้นแรกนั้นกำแพงเมืองเป็นดินทั้งสิ้น บางเมืองอาจจะเพิงก่ออิฐชั้นที่หลัง ซากกำแพงเมืองที่เห็นปัจจุบันนี้ สันนิษฐานว่า เป็นกำแพงที่สร้างในพุทธศตวรรษที่ 18-19 เป็นกำแพงก่ออิฐถือปูน ต่อมามีการบูรณะเพิ่มเติมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พุทธศก 2220 เดิมกำแพงเมืองยาว 2,238.50 เมตร กว้าง 456.50 เมตร เดิมล้อมรอบเมือง มีป้อม เชิงเทิน ทั้ง 4 ด้าน ระยะเวลาหลังถูกทำลายเหลือเพียงนิดหน่อย

ต่อมาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ก็ได้มีการซ่อมกำแพงเมืองขึ้นใหม่ตามรูปเดิม ปัจจุบันยังเหลือเป็นแนวค่อนข้างจะสมบูรณ์ ขนานไปกับคูเมือง ตั้งแต่ป้อมประตูชัยเหนือ หรือประตูชัยศักดิ์ไปทางตะวันออก ยาวประมาณ 100 เมตร (นางสาววิมล บัวประหลาด, 2528 : 418-419) ซ่อมครั้งหลังสุดในรัชกาลที่ 2 แห่งพระราชวงศ์จักรี กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนไว้เมื่อวันที่ 11 กันยายน พุทธศักราช 2479 ณ สถานที่แห่งนี้เมื่อวันอังคารที่ 18 พฤษภาคม พุทธศก 2519 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าสิรินทรเทพรัตนสุดา สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ได้เสด็จเยี่ยม และเสวยพระกระยาหารกลางวัน เป็นพระมหากษัตริย์องค์แรกๆ ล้นกระหม่อม แก่ปวงพสกนิกร นครศรีธรรมราช หากที่สุดมิได้ (แผ่นป้าย)

ภาพที่ 4.82 กำแพงเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่านเพื่อไปยังวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม, 2551.

3.4) พระพุทธสิหิงค์ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองของเมืองนครศรีธรรมราชมาแต่โบราณ องค์พระหล่อด้วยทองสำริดประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง 32 เซนติเมตร สูง 42 เซนติเมตร จัดเป็นพระพุทธรูปสกุลช่างนครศรีธรรมราชที่เรียกกันว่า “แบบขนมต้ม” กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 พระพุทธสิหิงค์ ประดิษฐานอยู่ภายในหอพระประจำวังเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช

หอพระพุทธสิหิงค์นั้นแต่เดิมเป็นปะพระประจำวังของกษัตริย์เมืองนคร อยู่ทางทิศใต้ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราชทุกวันนี้ ห่างจากถนนด้านทิศใต้ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช ประมาณ 5 เมตร มีลักษณะเป็นวิหารก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้อง ก่อผนังโดยรอบ ยกพื้นสูงราว 2 คอก และถมดิน ภายในปูด้วยอิฐ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีราวบันได

ยื่นออกไปไม่มากนัก สร้างขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2457 และเสร็จเมื่อพุทธศักราช 2458 โดยพระพิสัย-
สุนทรภกรเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง สำหรับเงินที่ใช้ในการก่อสร้างนั้น เามาจากมรดกกองกลาง
ของเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม ณ นคร) ขนาดของหอพระพุทธรูปองค์เป็นดังนี้ ความยาว
ทั้งหมดรวมทั้งเชิงบันได 21 เมตร ความยาวไม่รวมเชิงบันได 16.80 เมตร ความกว้าง 8 เมตร

ภายในหอพระพุทธรูปองค์แบ่งออกเป็น 2 ตอน โดยมีผนังก่ออิฐถือปูนกัน
อยู่ตอนหน้าประดิษฐานพระพุทธรูปองค์และพระพุทธรูปปางอุ้มบาตร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปด้วยเงิน
และทองอย่างละองค์ ตอนหลังของหอพระพุทธรูปองค์มีขนาดเล็กกว่าตอนหน้า มีพระปรารักษ์
จำนวน 3 องค์ สำหรับเป็นที่บรรจุพระฐิและอัฐิของตระกูล ณ นคร เนื่องจากบริเวณหอพระพุท-
ธูปองค์มีสถานที่ราชการขนาดทั้งด้านซ้ายและขวา คือ ศาลากลางจังหวัดและศาลจังหวัด ตลอดทั้ง
วันชาวเมืองและชาวต่างเมืองทยอยกันเข้าไปสักการะพระพุทธรูปองค์ ณ หอพระพุทธรูปองค์มิได้ขาด
นอกจากนี้ในวันสงกรานต์อันเป็นประเพณีประจำปีที่สำคัญประเพณีหนึ่ง ชาวเมืองนครและชาว
ต่างเมืองมาชุมนุมกันที่หอพระพุทธรูปองค์ แล้วอัญเชิญพระพุทธรูปองค์แห่แห่นเป็นขบวนใหญ่
ไปยังสนามหน้าเมือง แล้วสงวน้ำพระพุทธรูปองค์เป็นประจำทุกปี (จิราภรณ์ นาคทอง, 2528 : 36 -37)
หอพระพุทธรูปองค์หลังปัจจุบันสร้างขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ.2475 ภายในแบ่งออกเป็น 2 ตอน มีผนังก่อ
อิฐถือปูนกันไว้ ตอนหน้าเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ ตอนหลังเป็นที่เก็บโกศบรรจุอัฐิของ
เจ้านายในตระกูล ณ นคร

ภาพที่ 4.83 หอพระพุทธรูปองค์ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาสักการะพระพุทธรูปองค์ เมื่อรัตนโกสินทรศก
107 และ 117

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม, 2551.

3.5) **สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84** เป็นส่วนหนึ่งของสวนราชธานีที่ พระพุทธเจ้าหลวง ได้ตรัสไว้สำหรับเป็นที่ประพาสต่อไปในภายหน้า ก่อนกลับมาลงเรือที่ท่าแพ คนในพื้นที่ส่วนใหญ่เรียกสวนสาธารณะทุ่งท่าลาด อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งท่องเที่ยว ประเภทธรรมชาติและศูนย์กลางการศึกษาและนันทนาการ ตั้งอยู่ที่ตำบลนาทราย อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000 เดินทางโดยรถยนต์ อาศัยถนนราชดำเนินโดยนั่ง รถประจำทางจากหน้าศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราชถึงสวนสาธารณะทุ่งท่าลาด ซึ่งอยู่ใกล้ กับสนามกีฬาจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งต้องอาศัยรถประจำทางสายนคร-ท่าแพ ระยะทาง ประมาณ 5 กิโลเมตร

สวนสาธารณะทุ่งท่าลาดเป็นสวนสุขภาพแห่งหนึ่งของชาวจังหวัด นครศรีธรรมราช โดยเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้รับผิดชอบดูแลสถานที่แห่งนี้ ขณะนี้ เทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชกำลังดำเนินการก่อสร้างอยู่ ซึ่งเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชจะ ดำเนินการให้เสร็จภายในปีงบประมาณ 2530 และได้ดำเนินการขอเปลี่ยนชื่อ “สวนสาธารณะ ทุ่งท่าลาด” เป็น “สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์” ซึ่งจะใช้เนื้อที่ในการก่อสร้างสถานที่นี้ประมาณ 400 ไร่ เป็นสถานที่ใช้ฝึกกายบริหารและการบริหารทางพลานามัยของประชาชน และเป็นสถานที่พักผ่อน หย่อนใจได้เป็นอย่างดี เทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชมีเป้าหมายในการจัดตั้งสวนสาธารณะทุ่งท่าลาดนี้ เพื่อจะให้ประชาชนมีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์และเพื่ออำนวยความสะดวกในการ พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทั่วไป โดยจะมีเครื่องมือที่ใช้ในการบริหารสุขภาพประมาณ 60 ชุด ด้วยกัน สวนสาธารณะแห่งนี้จะจัดให้มีทะเลน้ำจืดสำหรับเพาะเลี้ยงปลาน้ำจืดจัดให้เป็นสวนน้ำ สำหรับปลูกดอกบัว สร้างอาคาร สังคีตศาลาอาคารสำหรับแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ของชาวนครศรีธรรมราช สร้างเป็นภูเขา-น้ำตก สวนป่า-ปลูกหญ้า ซึ่งเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช ได้ดำเนินการเปิดในวันที่ 28 มกราคม 2528 (วิชา สิทธิศักดิ์, 2528 : 554-555)

พระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงตั้งชื่อป่าละเมาะนอกเมือง โดยได้ใช้ชื่อตำบล นั้นว่า “สวนราชธานี” สำหรับเป็นที่ประพาสต่อไปในภายหน้า เมื่อรัตนโกสินทรศก 117 และได้ เสด็จมาฉายพระรูป ณ สวนราชธานีแห่งนี้ เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 แต่ปัจจุบันสวนราชธานีเป็นส่วนหนึ่งของสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 พิพิธภัณฑสถานเมืองนครศรีธรรมราช และสวนรื่นฤดี

ภาพที่ 4.84 สวนรื่นฤดี และพิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราชในอดีต คือ สวนราชฤดี
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม, 2551.

3.6) ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศูนย์กลางการศึกษา ตั้งอยู่ที่ริมถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากศาลาเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชไปทางใต้ 4 กิโลเมตร โดยนั่งรถโดยสารสาย หัวถนน-ท่าวัง โดยขึ้นรถที่หน้าศาลาเทศบาลเมืองนครศรีธรรมราชมาทางใต้ตามถนนราชดำเนิน ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราชจะอยู่ทางด้านขวามือซึ่งอยู่ติดกับหอพระพุทธสิหิงค์ หรือ ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช ตัวอาคารมีลักษณะเป็นทรงไทยสองชั้น มีมุขกลางและมุขปีกข้างสองข้าง ด้านหลังมีระเบียงทางเดินทั้งสองชั้น หลังคามุงกระเบื้องซีเมนต์คล้ายกระเบื้องดินเผา ขนาดกว้าง 38 เมตร ยาว 74 เมตร เนื้อที่ตัวอาคาร 2812 เมตร เนื้อที่บริเวณ 10 ไร่

ทิศเหนือ ๑๓ ศาลจังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ ๑๓ ถนนโรงช้าง

ทิศตะวันออก ๑๓ ถนนราชดำเนิน

ทิศตะวันตก ๑๓ ถนนศรีธรรมราช

ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช สร้างมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2459 ซึ่งเนื้อที่บริเวณที่สร้างศาลากลางจังหวัดนี้ แต่เดิมเป็นของเจ้าเมือง ต่อมาสภาพชำรุด และคับแคบไม่พอกับหน่วยราชการที่มีเพิ่มขึ้น ประกอบกับอาคารตอนหลัง ซึ่งเป็นห้องทำงานของแผนกสรรพสามิตจังหวัด สัสดีจังหวัด สรรพากรจังหวัด และที่ทำการคลังจังหวัดถูกเพลิงไหม้ เมื่อ พ.ศ. 2504

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2506 ได้สร้างศาลากลางจังหวัดหลังใหม่ขึ้น ซึ่งใช้งบประมาณแผ่นดิน เป็นเงิน 2,887,500 บาท โดยบริษัทพัฒนากร จำกัด เป็นผู้ก่อสร้าง เสร็จเมื่อ พ.ศ. 2507 ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2507 โดยนายทวี แรงขำ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ทำพิธีเปิดสมัย นายสันต์ เอกมหาชัย เป็นผู้ว่าราชการจังหวัด

ศาลากลางจังหวัดเป็นสถานที่ราชการ ที่มีความสง่างามสมศักดิ์ศรีของบ้านเมือง และเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการจังหวัด หน่วยราชการประจำจังหวัดเกือบทุกหน่วยได้ใช้อาคารหลังนี้เป็นที่อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนเกือบทั้งสิ้น (นางสาววิมล บัวประหลาด, 2528 : 410 - 411)

ภาพที่ 4.85 ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม, 2551.

3.7) **คลองท่าแพ อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช** เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทแหล่งธรรมชาติ ตั้งอยู่ที่ถนนราชดำเนิน ตำบลปากพูน อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช เดินทางโดยรถประจำทาง สายท่าแพ-สนามหน้าเมือง ซึ่งเป็นเส้นทางที่จะไปท่าศาลา สะดวกมากเพราะอยู่ติดกับถนนและเป็นทางผ่าน ระยะทางจากศาลากลางจังหวัด-นครศรีธรรมราชถึงคลองท่าแพ ประมาณ 5 กิโลเมตร

คลองท่าแพปัจจุบันเป็นคลองที่มีสะพานข้ามระหว่างถนนจะเข้าไปในเมืองกับถนนสายที่จะไปอำเภอท่าศาลา มีเรือสินค้าประเภทเรือประมงเข้าจอดเทียบท่ามากมาย เพื่อที่จะขายสัตว์น้ำที่เป็นอาหารให้แก่พ่อค้าหรือแม่ค้า และยังมีตลาดสดและตลาดนัดที่ประชาชนทั่วไปเรียกกันว่า ตลาดท่าแพ อยู่ติดกันอีกด้วย

เดิมเป็นคลองที่ไม่ใหญ่และกว้างเหมือนปัจจุบัน และคลองนี้เป็นคลองที่ญี่ปุ่นได้ใช้เป็นเส้นทางที่จะมายึดเมืองนครศรีธรรมราช ที่เขาเรียกกันว่า “ญี่ปุ่นขึ้นท่าแพ” แต่เจ้าพ่อดำและข้าราชการทหารรวมทั้งพลเรือนก็สามารถป้องกันไว้ได้ และระบบจะญี่ปุ่นถอยทัพกลับไปหมด ดังนั้นชื่อคลองท่าแพจึงนิยมเรียกติดปากชาวบ้านมาจนถึงปัจจุบันนี้ (นิภาพร ศรีชะแก้ว, 2528 : 635)

3.8) **วัดท่าโพธิ์รวมมหาวิหาร** วัดท่าโพธิ์เป็น วัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในเมือง นครศรีธรรมราช กล่าวกันว่าเริ่มสร้างขึ้นราว พ.ศ.2027 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึง พ.ศ. 2181 ในสมัยที่พระนเรศวรส่งพระรามราชาทำนํ้ามาเป็น เจ้าเมืองนครมีใจสลดจากสิ่งคปรียกเข้ามาปล้นเมืองนคร พระรามราชาทำนํ้าส่งกำลังเข้าต่อสู้ อย่างเข้มแข็ง จนในที่สุดก็สามารถตีเข้าศึกพ่ายกลับไปได้ แต่กว่าจะได้ชัยชนะวัดท่าโพธิ์และชุมชน แถบนั้นก็ถูกเผาทำลายสิ้นแล้ว วัดท่าโพธิ์จึงร้างไปชั่วคราว มาในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เจ้าอุปราชพัฒน์ ได้มาตั้งวังอยู่ทางทิศเหนือ ห่างวัดท่าโพธิ์เดิมประมาณ 400 เมตร ครั้นสิ้นสมัยเจ้าเมือง นครศรีธรรมราช คนเดิมเจ้าอุปราชพัฒน์ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองคนต่อมา จึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่วังเจ้าเมืองเดิม บริเวณที่อยู่เก่าได้สร้างวัดขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. 2327 ให้ชื่อว่าวัดท่าโพธิ์ตามของเดิม และสมัยที่มีการ เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นแบบมณฑล ในรัชกาลพระพุทธเจ้าหลวงนั้นพระรัตนธัมม์ (ม่วง) เจ้าอาวาสวัดท่าโพธิ์ ได้มีบทบาทอย่างมากในการจัดการศึกษาแผนใหม่ โดยได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้น ถึง 21 แห่งในท้องที่ต่างๆ ของจังหวัด ทั้งยังได้จัดตั้งโรงเรียนช่างถมขึ้นที่วัดท่าโพธิ์ทำให้การศึกษา ใน จังหวัดนครศรีธรรมราชเจริญรุดหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว กฎุฑิที่พำนักของท่านเจ้าคุณรัตนธัมม์ (ม่วง) ยังคงตั้งเด่น เป็นสง่าอยู่ในบริเวณวัดแม้จะทรุดโทรมลงไปมากเพราะขาดการดูแลเอาใจใส่ กฎุฑิหลังนี้ สร้างขึ้นแบบตะวันตกเป็นเรือนตึก 2 ชั้น ตามกรอบประตู หน้าต่าง มีลวดลายไม้แกะสลักละเอียดงดงาม (วัดท่าโพธิ์รวมมหาวิหาร, ออนไลน์. 2551 : 1)

3.9) **เกาะกระ** เกาะกระประกอบด้วย เกาะ 3 เกาะ และ 1 กองหิน (บ้าง เรียกว่า 1 เกาะกับอีก 3 กองหิน) สำหรับตัวเกาะมีขนาดใหญ่ แต่พื้นที่เกาะเกือบทั้งหมดเป็นภูเขา สูงไร้ประโยชน์ มีแนวหาดทรายสั้นๆ อยู่ทางทิศตะวันตก เกาะกระนี้เป็นที่รู้จักของชาวประมง จังหวัดนครศรีธรรมราชมานานแล้ว แต่ไม่ได้รับความนิยมเพราะอยู่ห่างจากฝั่งมากเกินไป ประมาณ 30 ไมล์ทะเล หรือ ประมาณ 54 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีเกาะบริวารอีก 2 เกาะ คือ เกาะกลาง และ เกาะเล็ก และมีกองหินโผล่พ้นน้ำขึ้นมามากอีกแห่งหนึ่งที่ปลายสุดทางด้านทิศตะวันตก สำหรับพื้นที่ ของเกาะกลาง และเกาะเล็กไม่มีส่วนที่เป็นพื้นที่ราบเลย จึงมักถูกเรียกเกาะทั้ง 2 ว่า กองหิน (เกาะกระ) จุดหัวเกาะกระ จุดนี้สามารถมองเห็นความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่พักอาศัยของปลากะพงแดงขนาดใหญ่ เนื่องจากบริเวณนี้จะมีหินใต้น้ำและกองปะการังแข็ง น้ำขุ่น จึงไม่เหมาะแก่การดำน้ำ แต่เป็นที่อยู่ที่ปลอดภัยของปลากะพงแดง (เกาะกระ, ออนไลน์. 2551 : 1)

ภาพที่ 4.86 เกาะกระ พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประพาส และจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 119

ที่มา : ลุยอ่าวไทย เกาะกระ ชากเรือ, ออนไลน์. 2551 : 1.

3.10) ปากพนัก ลักษณะของชายหาดปากพนักเป็นชายหาดยาวไปตามชายฝั่งทะเล มีแหลมตะลุมพุกเป็นแหลมทรายรูปจันทร์เสี้ยวยื่นไปในอ่าวไทย ซึ่งอยู่บริเวณตอนบนของอำเภอปากพนัก ด้านที่ติดกับทะเลด้านใน (อ่าวนครฯ) มีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่ ส่วนด้านนอกที่ติดกับอ่าวไทยเป็นหาดทรายและมีต้นสนขึ้นเป็นแนวยาว การเดินทางใช้ทางหลวงหมายเลข 4013 (นครศรีธรรมราช-ปากพนัก) มีทางแยกเข้าสู่แหลมตะลุมพุก ประมาณ 16 กม. ตลอดเส้นทางมีการทำนาทุ่งสองข้างทางสลับกับแนวป่าชายเลน (สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอปากพนัก, ออนไลน์. 2551 : 1)

4) ประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดตรัง

4.1 วัดควนธานี ประวัติวัดควนธานี ตำบลควนธานี อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2355 หลวงชาติสุรินทร์เจ้าเมืองตรัง พร้อมด้วยกรมการเมืองและพุทธบริษัทร่วมกันสร้างวัดนี้ ในลักษณะเป็นสำนักสงฆ์ ตั้งอยู่บนเนิน ซึ่งเรียกกันว่า ควนฟามี มีเนื้อที่ 10 ไร่ 46 ตารางวา มีอาณาเขตพื้นที่ คือ

ทิศเหนือ	ติดต่อทางหลวงยาว 62 วา
ทิศใต้	ติดต่อกับถนนเก่ายาว 71 วา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับถนนหลวงและถนนเก่ายาว 60 วา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับที่ดินนายเพิ่มและถนนเก่ายาว 31 วา

สำนักสงฆ์แห่งนี้มีพระอธิการมี เป็นเจ้าสำนัก ตั้งแต่ พ.ศ. 2355 - 2417 รวมเวลา 62 ปี ฯ พุทธศักราช 2417 ทางราชการได้อาราธนาพระครูอนาคคารคุณธรรมรงค์ (เอียด) มาเป็นเจ้าอาวาส และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะเมืองตรัง พุทธศักราช 2428 สร้างอุโบสถ กว้าง 10.90 เมตร ยาว 15.80 เมตร ลักษณะเป็นทรงไทยโบราณและพระพุทธรูปปั้นเป็นพระประธาน

ประจำอุโบสถ วันที่ 12 เมษายน 2429 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา กว้าง 10 วา ยาว 9 วา 2 ศอก พ.ศ. 2430 ได้ผูกพัทธสีมา พระครูอนาคารคุณธรรมรงค์ (เอียด) ได้มรณภาพเมื่อ พ.ศ. 2433 รวมเวลาดำรงตำแหน่ง 16 ปี พ.ศ. 2433 ทางคณะสงฆ์ได้แต่งตั้งพระวินัยธรลพ ธรรมสุวณฺโณ (ลพ ทวีสุวรรณ) เป็นเจ้าอาวาสสืบต่อมา ท่านได้สร้างกุฏิ 2 หลัง โรงครัว 1 หลัง ต่อมาเมืองตรัง ย้ายจากตำบลควนธานีไปตั้งที่ ตำบลกันตัง ทางราชการได้อาราธนาพระวินัยธรลพ ธรรมสุวณฺโณ ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดกันตัง (ปัจจุบัน คือ วัดตรังคภูมิพุทธาวาส) ประมาณ พ.ศ. 2400 ได้รับสมณศักดิ์ เป็นพระปริสุทธิศีลาจารย์ รวมเวลา 7 ปี พ.ศ. 2440 เมื่อตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดควนธานีว่างลง ทางราชการจึงแต่งตั้งพระครูด้วง สุวณฺโณ เป็นเจ้าอาวาสแทน และต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นพระครู วิศาลศีลคุณได้สร้างกุฏิถาวร 2 หลัง โรงธรรม 1 หลัง โรงครัว 2 หลัง ท่านได้มรณภาพเมื่อ พ.ศ. 2493 รวมเวลา 53 ปี พ.ศ. 2493 ทางคณะสงฆ์ได้แต่งตั้ง พระคณาเสโน เป็นเจ้าอาวาส สืบต่อมา ท่านได้ปฏิสังขรณ์บูรณะวัดให้มีความเจริญเป็นลำดับ เช่น สร้างหอระฆัง สร้างศาลาหน้าวัด สร้างศาลาในป่าช้า และกรานเผาศพ บูรณะซ่อมแซมกุฏิและโรงครัว พ.ศ. 2508 ทางคณะสงฆ์ได้ แต่งตั้งให้พระอธิการคง นาคเสโน เป็นพระใบฎีกาคง นาคเสโน (ฐานานุกรมเจ้าคณะอำเภอกันตัง) พ.ศ. 2511 พระใบฎีกาคง นาคเสโน ได้มรณภาพรวมเวลาดำรงตำแหน่ง 18 ปี พ.ศ. 2511 วันที่ 7 มีนาคม ทางคณะสงฆ์ได้แต่งตั้ง พระปลัดชาลี อุตตสนฺโต (ชาลี กันตังกุล) จากวัดตรังคภูมิ- พุทธาวาส อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง มารักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดควนธานี ท่านได้ปรับปรุง พัฒนาวัด ทำการก่อสร้างส้วมซึม 1 หลัง 2 ห้องส้วม ชุดบ่อน้ำตื้น เพื่อแก้ปัญหาเรื่องน้ำภายในวัด ดำเนินการขอติดตั้งไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และวัดควนธานีเริ่มมีไฟฟ้าใช้ เปลี่ยนสภาพเดิมจากการใช้ ตะเกียงน้ำมันก๊าด และตะเกียงเจ้าพายุ พ.ศ. 2512 วันที่ 5 ธันวาคม พระปลัดชาลี อุตตสนฺโต ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดควนธานี และได้ขออนุญาตตั้งสำนักเรียนพระปริยัติธรรมขึ้น พ.ศ. 2513 วันที่ 17 ตุลาคม ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลควนธานี เป็นองค์แรก พ.ศ. 2514 วันที่ 15 มีนาคม ได้รับแต่งตั้งเป็นพระครูฐานานุกรมของ พระราชสาโรภณ เจ้าคณะจังหวัด ตรัง ที่พระครูสังฆรักษ์ชาลี พ.ศ. 2517 วันที่ 5 ธันวาคม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ขึ้นเป็น พระครูชั้นตรีที่พระครูวิบูลกันตวัตตร พ.ศ. 2519 วันที่ 12 กุมภาพันธ์ ได้รับการแต่งตั้งเป็น พระอุปัชฌาย์ พ.ศ. 2523 วันที่ 5 ธันวาคม ได้รับพระราชทานเลื่อนเป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นโท พ.ศ. 2542 วันที่ 1 มีนาคม ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอกันตัง พระครูวิบูลกันตวัตตร เป็นพระ นักพัฒนา และมีงานด้านสาธารณูปการที่สำคัญ คือ พ.ศ. 2535 ได้ดำเนินการก่อสร้าง ศาลาหอฉัน เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กทรงไทย 2 ชั้น ขนาด 25 / 32 เมตร ตามแผนกรมการศาสนา โดยมีเจ้าภาพใหญ่ คือ บริษัท ไนโตรเคมีอุตสาหกรรม จำกัด โดย คุณทักษิณ วิประภษิณ และ

คุณอำพัน คุณสุมารัตน์ วิประกษิต และในวันศุกร์ที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2536 เวลา 18.45 น. ได้เกิดไฟไหม้หลังคาอุโบสถ ดำเนินการซ่อมแซมโครงสร้างหลังคาและมุงสังกะสี พ.ศ. 2543 วันที่ 11 พฤษภาคม ได้ทำการวางศิลาฤกษ์ สร้างอุโบสถหลังใหม่แทนที่อุโบสถหลังเดิมที่ถูกไฟไหม้ และในการสร้างอุโบสถหลังใหม่นี้ มีบริษัท ไนโตรเคมีอุตสาหกรรม จำกัด โดย คุณทักษิณ วิประกษิต และคุณอำพัน คุณสุมารัตน์ วิประกษิต เป็นเจ้าภาพใหญ่ในการจัดหางบเงินในการก่อสร้าง พ.ศ. 2544 วันที่ 13 กรกฎาคม พระครูวิบูลกันตวัตร ก็ได้มรณภาพโดยอาการสงบ ณ วัดควนธานี รวมเวลาดำรงตำแหน่ง 33 ปี พ.ศ. 2544 วันที่ 13 กรกฎาคม พระมหาสมัญญ์ จาครโต ได้รับตำแหน่งให้เป็นผู้รักษาการ แทนเจ้าอาวาสควนธานี และได้ร่วมกับเจ้าภาพใหญ่ คือ บริษัท ไนโตรเคมีอุตสาหกรรม จำกัด โดยคุณทักษิณ วิประกษิต และคุณอำพัน คุณสุมารัตน์ วิประกษิต รับช่วงดูแลงานสร้างอุโบสถที่ค้างคาอยู่จนแล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. 2545 แต่ยังไม่สมบุญรอด เพราะยังขาดการยกช่อฟ้า พ.ศ. 2545 วันที่ 18 เมษายน พระมหาสมัญญ์จาครโต ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดควนธานี ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสรูปที่ 7 ของวัดควนธานีจนถึงปัจจุบัน (พระราชพิธีอภิเษก, 2548 : 13-19)

ภาพที่ 4.87 พระอุโบสถวัดควนธานี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส เมื่อ ร.ศ. 109

ที่มา : หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดตรัง. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดตรัง, มปป. : 53.

ภาพที่ 4.88 พระอุโบสถใหม่วัดควนธานีสร้างครอบอุโบสถที่ถูกไฟไหม้

ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2551.

พระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง ของวัดควนธานี เป็นพระพุทธรูปที่นิยมกันว่างามตามหลักพุทธศิลป์ คือ พระพุทธรูปเชียงแสน มีหลายรุ่น เท่าที่ทราบมี 4 องค์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ วัดตรางค์ภูมิพุทธาวาส วัดควนธานี อำเภอกันตัง วัดมัสฌิมภูมิ และวัดกุฎยาราม อำเภอเมืองตรัง

พระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง ประดิษฐานอยู่ ณ วัดควนธานี ถนนตรัง-กันตัง หมู่ที่ 2 อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นพระพุทธรูปเนื้อสัมฤทธิ์ ปางมารวิชัย ขัดสมาธิ หน้าตักกว้าง 30 นิ้ว สูง 40 นิ้ว พระเกตุมาลาเป็นรูปเปลวเพลิง ชายสังฆาฏิเป็นรูปเขี้ยวตะขาบ ยาวจรดพระนาภีฐานเชียง เดิมประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถหลังเก่า (ซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ.2426 ขณะนี้รื้อแล้ว) ต่อมาเจ้าอาวาส (พระครูวิบูลย์กันตวัตร) นำมาประดิษฐานในกุฏิเจ้าอาวาส และปัจจุบันประดิษฐานอยู่ในศาลาหอนัน อย่างสง่างาม นำศรัทธา พ.ศ. 2500 หรือ 25 ศตวรรษ รัฐบาลจัดงานฉลองอันยิ่งใหญ่ที่จังหวัดตรัง จัด ณ วัดตันตยาภิรม ซึ่งมี พระราชสารโสภณ อดีตเจ้าคณะจังหวัดตรัง เป็นเจ้าอาวาส ทางราชการก็นำไปประดิษฐาน เพื่อให้ประชาชนสักการบูชาตลอดงาน พระพุทธรูปองค์นี้ ใครเป็นผู้นำมาถวาย ถวายเมื่อใดนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนแน่นอน (เปรี๊ยม วรรณดี, 2547 : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

จากหนังสือ สภาแวดล้อมศิลปกรรม จังหวัดตรัง ของหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดตรัง (มปป. : 45) ได้กล่าวไว้ว่า “...พระประธานในพระอุโบสถเป็นแบบเชียงแสนสิงห์ทอง เนื้อทองสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง 80 เซนติเมตร สูง 100 เซนติเมตร หากแต่ปัจจุบัน เจ้าอาวาสได้ย้ายเข้ามาไว้ในกุฏิ เนื่องจากเกรงว่าอาจถูกโจรกรรมได้ง่าย ถ้าประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถ พระพุทธรูปองค์นี้ หลวงชาติสุรินทร์ เจ้าเมืองตรังขณะนั้น ถวายเมื่อ พ.ศ. 2428” แต่ในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 คราวเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ.109 (พ.ศ. 2433) กล่าวถึงพระพุทธรูปวัดควนธานีว่า “...แล้วไปวัดควนธานี เป็นวัดเก่า แต่หลวงชาติสุรินทร์เรียกไว้สืบบุรุษปฏิสังขรณ์ขึ้นทั้งปฏิสังขรณ์แล้วเช่นนั้น ก็ยังดูอมแถมเต็มที มีโบสถ์ 3 ห่อมพระระเบียงรอบ ทั้งในโบสถ์และพระระเบียงเต็มไปด้วยพระพุทธรูป ขนาดหน้าตักศอกเศษสองศอก แต่ละองค์ละองค์หน้าเหมือนหน้ากาท่างๆ นำหัวเราะมากกว่าเกิดความเลื่อมใสศรัทธา” จึงทำให้สันนิษฐานว่าขณะนั้น (พ.ศ. 2433) ยังไม่มีพระพุทธรูปเชียงแสนองค์นี้

4.2 ศาลหลักเมืองตรัง เมืองตรังในสมัยโบราณเป็นหนึ่งในเมือง 12 นักษัตริย์ของนครศรีธรรมราช และเป็นเมืองท่าสำคัญทางฝั่งทะเลตะวันตก ครั้งถึง พ.ศ. 2354 พระยานครฯ (น้อย) ผู้ครองเมืองนครฯ ส่งหลวงอุภัยราชธานีมาเป็นผู้พยาบาลเมืองตรัง โดยตั้งเมืองที่ตำบลควนธานี การฝั่งเสาหลักเมืองและสร้างศาลไว้เป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนคงจะเกิดขึ้นในสมัยนั้น

พ.ศ. 2436 พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ผู้ว่าราชการเมือง ย้ายที่ตั้งเมืองไปที่ตำบลกันตัง ศาลหลักเมืองยังคงเป็นที่เคารพบูชากันมาอย่างต่อเนื่องจนถึง พ.ศ. 2504 จังหวัดตรังได้สร้างอาคารศาลหลักเมืองขึ้นใหม่เป็นศาลาเสาคอนกรีต

พ.ศ. 2535 จังหวัดตรังเห็นว่าศาลหลักเมืองตรังเป็นโบราณสถานสำคัญ ควรบูรณะ ให้สง่างามเพื่อเป็นที่สักการะบูชา จึงสรรหาเสาหลักเมืองใหม่ ซึ่งได้จากต้นราชพฤกษ์ที่โรงเรียน บ้านนอกไพร อำเภอนาโยง แล้วประกอบพิธีตัดไม้ทำเสาหลักเมืองเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม 2535 ต่อมาได้น้อมเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อทรงเจิมและทรงพระสุหร่าย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2536 พร้อมกันนั้นได้ซื้อที่ดินข้างเคียงเพิ่มเติม และก่อสร้างอาคารใหม่ เมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ แทนพระองค์ ทรงเปิดศาลหลักเมือง ในวันที่ 8 เมษายน 2538

ภาพที่ 4.89 ศาลหลักเมืองตรัง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่านเมื่อรัตนโกสินทรศก 109
ที่มา : จากการสำรวจเส้นทาง เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน, 2551.

5) ประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดสตูล

5.1) หมู่เกาะตะรุเตา มีเกาะใหญ่ที่สุดคือ เกาะตะรุเตา อดีตทัณฑสถาน- ธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ เคยเป็นที่กักกันนักโทษการเมืองในปี พ.ศ.2482 เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากฝั่งมาก อีกทั้งยังแวดล้อมด้วยป่าชายเลนหนาแน่น ยากแก่การหลบหนีและด้วยความทุรกันดารทำให้เกิด ใจสลดในยุคนั้น แต่เหตุการณ์ที่เปรียบเสมือนฝันร้ายก็ได้มลายหายไปในปี พ.ศ. 2491 หลังตะรุเตา ถูกทิ้งร้างและลี้มนยาวนานกว่า 26 ปี กรมป่าไม้ได้สำรวจพื้นที่บนเกาะตะรุเตาอีกครั้ง ไม่เหลือร่องรอยของความโหดร้ายในอดีต คงเหลือไว้เพียงความงดงามของผืนน้ำสีเขียวคราม คลอเคลียเรียงฝั่งหาดทรายขาว ในปี พ.ศ. 2517 ตะรุเตาถูกจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติตะรุเตา

เป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเลแห่งแรกของประเทศไทย และได้รับยกย่องจากยูเนสโก ให้เป็นมรดกแห่งอาเซียน เมื่อปี พ.ศ. 2525

ภาพที่ 4.90 หมู่เกาะตะรุเตา

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ออนไลน์. 2551 : 2

5.2) อ่าวตะโลละวาว อยู่ทางทิศตะวันออกของเกาะตะรุเตา เป็นที่ตั้งของหน่วยพิทักษ์อุทยานฯ ที่ตต. 1 (ตะโลละวาว) จำลองอาคารที่เคยเป็นบ้านพักของผู้คุมเรือนอนนักโทษโรงฝึกอาชีพ ทางทิศใต้ของเกาะคือ อ่าวตะโลละอูดัง ที่ตั้งของหน่วยพิทักษ์อุทยานฯ ที่ ตต.2 (ตะโลละอูดัง) เคยเป็นที่กักขังนักโทษจากเหตุการณ์กบฏบวรเดช และกบฏนายสิบ

ภาพที่ 4.91 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินมาทอดสมอเรือ บริเวณหน้าอ่าวตะโลละวาว เมื่อรัตนโกสินทรศก 109

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ออนไลน์. 2551 : 1

5.3) **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สตุล คฤหาสน์กูเด็น** ที่สร้างขึ้นโดยพระยา-
 ภูมินารทภักดี หรือตงกุบาสะรุตดินบินกูแมะะ (กูเด็น บินกูแมะะ) ซึ่งได้รับโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็น
 พระยาอินทวิชัยเจ้าเมืองสตุลในรัชสมัยพระพุทธเจ้าหลวง และได้ใช้ศาลว่าการเมืองสตุล ซึ่ง
 เป็นอาคารชั้นเดียวตั้งอยู่บริเวณตรววจนเข้าเมืองปัจจุบัน ได้พิจารณาว่าคับแคบ จึงดำริสร้าง
 อาคารใหม่ ได้จัดหาเงินจากทางราชการที่กรุงเทพฯ และสมทบเงินส่วนตัวสร้างอาคารหลังนี้แล้ว
 เสร็จ ในปี พ.ศ. 2445 ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมยุโรปแบบโคโรเนียล สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักของ
 พระพุทธเจ้าหลวง คราวเสด็จปักขีใต้ เมื่อ ร.ศ. 109 แต่มิได้ประทับแรม ต่อมาจึงใช้เป็นบ้านพักของ
 พระยาภูมินารทภักดีและศูนย์กลางการปกครองในสมัยพระยาภูมินารทภักดีและเจ้าเมืองคน
 ต่อมา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้านครสวรรค์ศรีนวลศรีพริ้ง พร้อมด้วยพระชายาเสด็จประทับแรมที่
 คฤหาสน์กูเด็นเมื่อครั้งเสด็จเยือนเมืองสตุล เมื่อปีพ.ศ. 2445-2475 ต่อมาใช้เป็นที่รับรองจอมพล ป.
 พิบูลสงครามเมื่อมาเยี่ยมเมืองสตุลในปี พ.ศ. 2483 จนกระทั่งในสงครามโลกครั้งที่ 2 ราวปี พ.ศ.
 2484 อาคารหลังนี้ถูกใช้เป็นกองบัญชาการทหารญี่ปุ่น หลังจากสงครามสงบจึงใช้เป็นสำนักงาน
 เทศบาล (ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเป็นปีใด) ต่อมาใช้เป็นศาลากลางจังหวัดสตุล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490-
 2506 ใช้เป็นที่ว่าการอำเภอเมืองสตุล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508-2509 เป็นโรงเรียนและตั้งเป็นสำนักงาน
 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กน.รมน.) เมื่อปี พ.ศ. 2509 (ปลายปี) ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 4.92 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สตุล คฤหาสน์กูเด็น

ที่มา : จากการสำรวจ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน, 2551.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สตุล คฤหาสน์กูเด็น เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น อาคารเป็นตึกแบบตะวันตก ประตูหน้าต่างรูปโค้งสถาปัตยกรรมยุโรป หลังคาทรงปั้นหยา แบบไทยและใช้กระเบื้องดินเผารูปกากกล้วย บานหน้าต่างเป็นแผ่นไม้ชิ้นเล็กๆ เป็นเกล็ดแนวนอน ช่องลมหน้าบนตึกแต่งรูปดาวสถาปัตยกรรมแบบอิสลาม ผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส อาคารชั้นล่างแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ระเบียง ห้องโถงกลาง ห้องปีก 2 ข้าง และโถงด้านหลัง มีบันไดขึ้นชั้นบนที่โถงกลางและโถงหลัง ชั้นบนแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ มุขด้านหน้า ห้องโถงกลาง และห้องปีก 2 ข้าง ห้องด้านหลัง และตาดฟ้า สร้างเมื่อ พ.ศ. 2441 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2459

ด้วยความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความงดงามโดดเด่น กรมศิลปากรจึงได้ประกาศขึ้นทะเบียนคฤหาสน์กูเด็นเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2532 มีพื้นที่โบราณสถานประมาณ 1 ไร่ 3 งาน 15 ตารางวา และได้บูรณะปรับปรุงอาคารคฤหาสน์กูเด็นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ต่อมาก็ได้รับการบูรณะซ่อมแซมปรับปรุงเพิ่มเติม โดย นายสรศักดิ์ สร้อยสนธิ ผู้ว่าราชการจังหวัดสตุล ให้เป็นสถานที่ราชการที่มีความสำคัญยิ่งของจังหวัดสตุล โดยจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสตุล เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2541 เพื่อใช้เป็นแหล่งรวบรวมและจัดแสดงประวัติศาสตร์เมือง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวสตุล และเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2543 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สตุล ให้ประชาชนเข้าชมและบริการด้านการศึกษาเป็นต้นมา มาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสตุลคฤหาสน์กูเด็น เป็นที่รวบรวมโบราณวัตถุและจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชาวสตุล ในด้านต่างๆ พิพิธภัณฑสถานเปิดทุกวันพุธ-วันอาทิตย์ ปิดวันจันทร์-วันอังคาร และวันหยุดนักขัตฤกษ์ เวลา 09.00-16.00 น. โทร. 0-7472-3140

4.1.4 สถานที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงใน 5 จังหวัดภาคใต้

1) ประวัติสถานที่เชื่อมโยงกับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดสงขลา

1.1) ประเภทธรรมชาติ

1.1.1) **แหลมสนอ่อน** แหลมสนอ่อน ติดกับแหลมสมิหลา ปลายทางตะวันตกเฉียงเหนือด้านทิศตะวันตกของแหลมสนอ่อน เป็นทะเลสาบสงขลา บริเวณรอบๆ แหลมสนอ่อนมีถนนสามารถชมทิวทัศน์ได้ทั้งทะเลหลวงและทะเลสาบ นอกจากนี้ยังมีสวนสนซึ่งเหมาะแก่การพักผ่อนและนั่งพักรับประทานอาหาร

1.1.2) **สวนเสรี** สวนเสรี อยู่บริเวณเขาน้อยใกล้แหลมสมิหลา เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สวยงามอีกแห่งหนึ่ง บริเวณสวนตกแต่งด้วยไม้ตัดเป็นรูปสัตว์ต่างๆ

1.1.3) **เก้าเส้ง** อยู่ทางทิศใต้ของหาดสมิหลาประมาณ 3 กิโลเมตร มีถนนแยกจากถนนไทรบุรี ตรงสามแยกสำโรง (โรงพยาบาลประสาท) เป็นหาดที่สวยงามแห่งหนึ่งของสงขลา มีหาดหินระเกะระกะอยู่ริมทะเล และมีอยู่ก้อนหนึ่งตั้งเด่นอยู่เหนือหาดหิน ซึ่งชาวบ้านเรียกหินก้อนนี้ว่า “หัวนายแรง”

1.1.4) **เกาะหนู-เกาะแมว** เกาะหนู-เกาะแมว เป็นเกาะใกล้ชายฝั่งขนาดเล็ก อยู่นอกแหลมสมิหลา มีหินสวยงามเหมาะสำหรับตกปลา

1.1.5) **ทะเลสาบสงขลา** ทะเลสาบสงขลา เป็นทะเลสาบแห่งเดียวในประเทศไทย มีความยาวจากปากน้ำไปทางทิศเหนือประมาณ 80 กิโลเมตร ส่วนกว้างไม่แน่นอน บางตอนแคบ บางตอนกว้างมาก ส่วนที่กว้างที่สุดประมาณ 20-25 กิโลเมตร ทะเลสาบสงขลาเป็นทะเลสาบน้ำจืด แต่จะกร่อยในช่วงที่ติดกับทะเล ตรงปากอ่าวในทะเลสาบมีเกาะอยู่หลายเกาะที่สำคัญ ได้แก่ เกาะใหญ่ เกาะสี่ เกาะห้า เกาะแก้ว เกาะหมาก เกาะราย และเกาะยอ นักท่องเที่ยวสามารถหาเรือท่องเที่ยวในทะเลสาบได้ บริเวณท่าเรืออยู่หลังที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข หรือบริเวณตลาดสด จะมีเรือหางยาวรับส่งตลอดวัน เป็นสวนสัตว์เปิดริมถนนสงขลา-จะนะ ตำบลเขารูปช้าง มีเนื้อที่ 911 ไร่ มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และขยายพันธุ์สัตว์ป่าของไทยคืนสู่ธรรมชาติ พื้นที่เป็นภูเขาเล็กๆ หลายลูก มีถนนลาดยางโดยรอบและแยกชนิดสัตว์ไว้เป็นหมวดหมู่ มีสัตว์มากมายหลายชนิด ทั้งที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศและต่างประเทศ เช่น ชูชุก นกชนิดต่างๆ วัวแดง เสือ จระเข้ ฯลฯ นอกเหนือจากสัตว์ป่าชนิดต่างๆอันควรค่าแก่การศึกษา สวนสัตว์สงขลายังมีจุดเด่นที่นักท่องเที่ยวไม่ควรพลาดคือ จุดชมวิวซึ่งสามารถมองเห็นทัศนียภาพของเมืองสงขลา บริเวณนั้นมีร้านอาหารไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว

1.1.6) **สวนสัตว์สงขลา** ร่มรื่นด้วยพื้นที่กว้างนับร้อยไร่บนภูเขา ชมการแสดงของสัตว์นานา เช่น การแสดงของสัตว์แสนรู้อย่างแมวน้ำ การแสดงปืนจักรยาน ชูตบาส เล่นสเกตของนกมาคอร์หรือกลิ้งจากอเมซอน ชมความน่ารักของเพนกวินฮัมโบลด์ท์จากอเมริกาใต้ และผองเพื่อนยีราฟ ช้างแอฟริกา แรด ผูกวางป่า และเหล่าผู้ล่าอย่างสิงโต เสือโคร่ง เสือดาว เสือดำ เสือจาร์กัว นอกจากนี้ยังมีจุดชมวิวที่มองเห็นตัวเมืองสงขลาได้เต็มตา

1.2) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา

1.2.1) ศาลหลักเมืองสงขลา ชาวสงขลาเรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง” ตั้งอยู่ที่ถนนนางงาม เป็นโบราณสถานสมัยรัตนโกสินทร์ ลักษณะเป็นศาลเจ้าแบบแก่งจีน สร้างสมัยพระยาวิเชียรคีรี (เถี้ยนเส้ง ณ สงขลา) เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ภายในศาลเป็นที่ประดิษฐานหลักเมือง ทำด้วยไม้พฤษภ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานให้ประจำเมือง หลักเมืองนี้ทำพิธีฝังเมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2385 กรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนศาลเจ้าหลักเมืองเป็นโบราณสถาน เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 จากการที่ตัวอาคารเป็นสถาปัตยกรรมแบบจีน และบ้านเรือนบริเวณละแวกใกล้เคียงหลายหลัง มีรูปทรงสถาปัตยกรรมจีนสมัยเดียวกัน จึงทำให้เป็นบริเวณที่มีบ้านเรือนเก่าแก่คู่มือเมืองสงขลา (คู่มือท่องเที่ยวเมืองสงขลา)

1.2.2) วัดเกาะถ้ำ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา จากสามแยกสำโรง ไปตามเส้นทางสงขลา-นาทวี ราว 2 กม. เป็นวัดเก่าแก่ซึ่งมีรอยพระพุทธรูปจำลองอยู่บนยอดเขา ใกล้กับวัดเกาะถ้ำคือวัดแม่ชีที่เจียบสงบ สถานที่ร่มรื่น เหมาะสำหรับการทำสมาธิและวิปัสสนา

1.2.3) สะพานติณสูลานนท์ สะพานติณสูลานนท์ เป็นส่วนหนึ่งของทางหลวงที่เชื่อมระหว่างทางหลวงหมายเลข 407 สายหาดใหญ่-สงขลา กับทางหลวง 408 สายสงขลา-ระโนด โดยสะพานแห่งนี้ เป็นสะพานข้ามทะเลสาบสงขลา แบ่งออกเป็นสองช่วง คือช่วงแรกเชื่อมระหว่างชายฝั่ง อำเภอเมืองสงขลา บริเวณบ้านน้ำกระจาย กับเกาะยอตอนใต้ ความยาวรวมเชิงสะพานทั้งสองด้าน 1,140 เมตร ช่วงที่ 2 เชื่อมระหว่างฝั่งด้านเหนือของเกาะยอกับฝั่งบ้านเขาเขียว ความยาวทั้งสิ้น 1,800 เมตร สะพานนี้เริ่มก่อสร้างเมื่อ 26 มีนาคม 2527 และเสร็จสิ้นเมื่อวันที่ 25 กันยายน 2529 สะพานแห่งนี้ได้กลายเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ที่จะต้องเดินทางแวะชมควบคู่ไปกับการมาท่องเที่ยวและรับประทานอาหารที่เกาะยอ

1.2.4) พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา-สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา บริเวณใกล้เชิงสะพานติณฯ ตอนเหนือ และอยู่ริมทางหลวงหมายเลข 4146 มีพื้นที่ทั้งหมด 23 ไร่ 1 งาน 39.9 ตารางวา พื้นที่ส่วนหนึ่งอยู่บริเวณเชิงเขา และอีกส่วนหนึ่งอยู่บนยอดเขา และเมื่อขึ้นไปอยู่บนสุดของพื้นที่ จะสามารถมองเห็นทะเลสาบส่วนที่ล้อมเกาะทั้ง 3 ด้าน เป็นทัศนียภาพที่สวยงามมาก สถาบันแห่งนี้ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2521 เพื่อศึกษาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ และมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของภาคใต้ไว้เป็นที่น่าสนใจมาก เช่น ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านจิตรกรรมฝาผนัง เครื่องดนตรีพื้นบ้านตลอดจนผลิตภัณฑ์งานฝีมือต่างๆ สถาบันทักษิณคดีศึกษาประกอบด้วยส่วนสำคัญ 5 ส่วนคือ พิพิธภัณฑ์-

คติชนวิทยา อุทยานวัฒนธรรมศูนย์วิทยบริการด้านวัฒนธรรม งานส่งเสริมและเผยแพร่และหมู่บ้านวัฒนธรรมสาธิต สถาบันเปิดให้ผู้สนใจชมในเวลาราชการทุกวัน

1.2.5) **บ้านศรัทธา** เป็นบ้านที่ชาวสงขลาพร้อมใจกันสร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานสำคัญทางประวัติศาสตร์มอบให้กับ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ ในสมัยที่ยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2534 ต่อมาท่านได้มอบบ้านศรัทธานี้คืนให้กับชาวสงขลาเมื่อปี 2539 พร้อมกันนี้ชาวจังหวัดสงขลาได้จัดสร้างอาคารหอสมุดกาญจนาภิเษกขึ้น ตรงเชิงเขาใกล้กับบ้านศรัทธาและเปิดเป็นที่ศึกษาค้นคว้า บ้านศรัทธาตั้งอยู่บนเนินเขา ใกล้กับบ้านศรัทธา และเปิดเป็นที่ศึกษาค้นคว้าและท่องเที่ยว บ้านศรัทธานี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงศรัทธาที่ชาวสงขลามีต่อ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์

1.2.6) **พิพิธภัณฑสถานพระตำมะรัง** (พระตำมะรัง) ตั้งอยู่ที่ถนนจะนะใกล้กับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งบ้านพักเดิมของรองอำมาตย์โทขุนวินิจทัศนกรรม (บึ้ง ติณสูลานนท์) บิดาของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ พิพิธภัณฑฯ เป็นสถาปัตยกรรมแบบเรือนไทยที่สร้างขึ้นเพื่อจำลองสถานที่เกิดของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อดีตนายกรัฐมนตรีและรัฐบุรุษซึ่งเป็นชาวจังหวัดสงขลา จากคำบอกเล่าความทรงจำในอดีตสมัยที่บิดาของท่านดำรงตำแหน่งพัสดิเรือหน้าสงขลา “พระตำมะรัง” เป็นตำแหน่งเก่าของข้าราชการกรมราชทัณฑ์ ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีควบคู่กับตำแหน่งพัสดิปรากฏหลักฐานอยู่ในกฎหมายตราสามดวง และอัยการลักษณะต่าง ๆ ตำแหน่งพระตำมะรังได้ใช้ติดต่อกันมาตลอดจนได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ตำแหน่งพระตำมะรังจึงได้ถูกยกเลิกไป พิพิธภัณฑฯพระตำมะรังจัดสร้างขึ้นโดยกรม-ราชทัณฑ์ในสมัยของ นายสนิท รุจิณรงค์ อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ในขณะนั้นทำการก่อสร้างเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2530 บนพื้นที่ 143.5 ตารางวา งบประมาณ 736,039.26 บาท เปิดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2532 โดยนายพิศาล มูลศาสตร์สาทร ปลัดกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้อนุชนรุ่นหลังได้ระลึกถึงตำแหน่ง “พระตำมะรัง” (เดิมใช้คำว่า “พระตำมะรังค์”) อันเป็นตำแหน่งเก่าแก่ของข้าราชการกรมราชทัณฑ์ ที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีในขณะเดียวกันก็เป็นการเชิดชูวงศ์ตระกูล “ติณสูลานนท์” ที่ครั้งหนึ่ง รองอำมาตย์โทขุนวินิจทัศนกรรม (บึ้ง ติณสูลานนท์) บิดาของ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ อดีตนายกรัฐมนตรี ท่านได้เคยดำรงตำแหน่งพระตำมะรังพิเศษเมืองสงขลา (พ.ศ. 2457) จนกระทั่งได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พุทธศักราช 2479 ตำแหน่งพระตำมะรังจึงได้ถูกยกเลิกไป ตัวพิพิธภัณฑฯเป็นเรือนไม้ยกพื้นชั้นเดียวหลังคาทรงปั้นหยาสองหลังคู้ มีชานเปิดโล่งเชื่อมถึงกัน ภายในมีการจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้ของครอบครัวติณสูลานนท์ในอดีตและประวัติสกุลวงศ์ปัจจุบันเทศบาลนครสงขลาเป็นผู้รับผิดชอบ

ดูแลและพัฒนาให้เป็นศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานฯ เปิดให้เข้าชมทุกวันเว้นวันจันทร์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ เวลา 08.30-16.00 น.

ภาพที่ 4.93 พิพิธภัณฑสถานประจำจังหวัดสงขลา

ที่มา : จากการสำรวจ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

1.2.7) **เจดีย์บรรจุพระบรมธาตุวัดชัยมงคล** อยู่ด้านหน้าสถานีรถไฟสงขลา มีเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุ ซึ่งได้มาจากศรีลังกา เมื่อ พ.ศ. 2435 ปัจจุบันเป็นวัดหลวงมีอุโบสถ และศาลาการเปรียญที่สวยงามมาก

1.2.8) **ประภาคาร** สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มสร้างในปี พ.ศ.2439 ครั้งพระยาวิเชียรคีรี (ชม) เป็นผู้สร้างสำเร็จราชการเมืองสงขลา โดยสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้โปรดให้กรมทหารเรือทำเครื่องหมายประดับประกอบตัวโคม และส่งแบบฐานปูนให้ข้าหลวงออกมาจัดการก่อสร้างประภาคารตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบริเวณที่พระยาวิเชียรคีรี (ชม ณ สงขลา) และพระยาชลยุทธโยธิน เป็นผู้เลือกสถานที่ ประภาคารนี้ ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2440

ภาพที่ 4.94 ประภาคารบนยอดเขาตั้งกงน

ที่มา : จากการสำรวจ เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม, 2551.

1.3) **ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆที่สร้างสรรค์ขึ้น** จังหวัดสงขลาเป็นเมืองเก่าเมืองแก่ มีโบราณสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาและการละเล่นพื้นเมืองที่เป็นมรดกวัฒนธรรมประเพณีมากมาย เช่น การชักพระ การทำบุญวันสารทเดือนสิบ วันลอยกระทงและการละเล่นกีฬาพื้นบ้านที่น่าสนใจ เช่น ชนโค ชนไก่ กัดปลา การเล่นสะบ้า ใน 5 อำเภอ ชายแดน มีประชากรนับถือศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมาก มีวัฒนธรรมการถือศีลอด การจัดงานวันเมาลิด ชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธในพื้นที่จังหวัดสงขลา มีความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีต่อกัน จังหวัดสงขลามีแหล่งโบราณคดีและโบราณสถานที่กรมศิลปากรขึ้นทะเบียนแล้ว 48 แห่ง โดยมีแหล่งโบราณสถานที่สำคัญ เช่น กำแพงเมืองสงขลา หอวีเชียรเทวดำรง ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง วัดมัสยิดมิมาวาสและ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา เป็นต้น (สำนักงานจังหวัดสงขลา, 2551 : 1)

2) ประวัติสถานที่เชื่อมโยงกับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดพัทลุง

2.1) ประเภทธรรมชาติ

2.1.1) **ภูเขาอกทะลุ** อยู่ในอำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง จากวัดคูหาสวรรค์มุ่งหน้าไปบนทางหลวงหมายเลข 4047 จะพบเขาอกทะลุตั้งตระหง่านอยู่ทางทิศตะวันออกของสถานีรถไฟ ภูเขาอกทะลุเป็นสัญลักษณ์ของพัทลุง มีความสูงประมาณ 250 เมตร มีบันไดสำหรับปีนขึ้นยอดเขาเพื่อชมวิวกว้างทัศน์ของเมืองพัทลุงได้ ลักษณะพิเศษของภูเขาภูนี้ก็คือ มีช่องแทะลุยอดภูเขาอยู่บริเวณเกือบตอนปลายของยอดเขา ซึ่งเป็นที่มาของชื่อภูเขา

ภาพที่ 4.95 ภูเขาอกทะลุ จังหวัดพัทลุง

ที่มา : จากการสำรวจ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม, 2551.

2.1.2) **ถ้ำมาลัย** อยู่ในอำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง เป็นถ้ำที่อยู่ในเทือกเขาเดียวกับเขาอกทะลุ อยู่ห่างจากสถานีรถไฟประมาณ 2 กิโลเมตร ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 7-8 ถ้ำแห่งนี้ถูกค้นพบและตั้งชื่อตามพระพุทธรูปจากภาคอีสานชื่อ พระมาลัย ภายในถ้ำมีลักษณะกว้างขวางสลัประติมากรรม มีหินงอกหินย้อยสวยงามมากและมีแอ่งน้ำในอุโมงค์ตอนในสุดของถ้ำ

2.1.3) **อุทยานนกน้ำทะเลน้อย** เป็นอุทยานนกน้ำที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 4048 จากอำเภอเมืองพัทลุง - อำเภอควนขนุน ไปสุดที่ทะเลน้อย รวมระยะทางประมาณ 30 กิโลเมตร ทางลาดยางตลอดทั้งสาย เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย กรมป่าไม้ มีพื้นที่ประมาณ 422 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 94 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนที่เป็นพื้นน้ำ 28 ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ 6 ของพื้นที่ทั้งหมด คือทะเลน้อยนั่นเอง มีความกว้าง 5 กิโลเมตร และยาว 6 กิโลเมตร ความลึกโดยเฉลี่ยราว 1.2 เมตร ปกคลุมด้วยพืชต่าง ๆ เช่น บัว จูด หญ้า น้ำกก ปรี๊ด กง ทะเลน้อยเป็นทะเลสาบน้ำจืดที่มีนกน้ำ นกประจำถิ่นและนกอพยพอยู่มากกว่า 187 ชนิด แยกออกเป็น นกประจำถิ่น ซึ่งอาศัยอยู่ตลอดปี และนกอพยพย้ายถิ่นมาในช่วงฤดูหนาว ระหว่างเดือนตุลาคม - มีนาคม ซึ่งเป็นช่วงที่มีประชากรมากที่สุด ส่วนช่วงที่มีน้อยที่สุดอยู่ในระหว่างเดือนมิถุนายน - กันยายน อันเป็นช่วงที่นกน้ำทำรัง จำนวนนกที่มีมาก ได้แก่ นกวงศ์นกยาง ได้แก่ นกยางหัวไฟ นกยางโทนใหญ่ นกกาบบัวและนกกระสาแดง วงศ์นกเป็ดน้ำ เช่น นกเป็ดแดง เป็ดคับแค เป็ดลายและเป็ดผี วงศ์นกอีแอ่น เช่น นกอีแอ่นหัวขาว นกอีแอ่นหัวดำ นกอีแอ่นหัวเขียว นกอีแอ่นหัวแดง วงศ์นกปากห่าง ได้แก่ นกปากห่าง นกปากห่างเล็ก และนกกาน้ำใหญ่ วงศ์นกตีนเทียน และเหยี่ยวต่าง ๆ เช่น เหยี่ยวแดง นอกจากนี้ยังมีนกที่พบเห็นประจำ ได้แก่ นกกระแตแต้แว๊ด นกนางนวลแครงเขียว นกกระแตแต้แว๊ด นกนางแอ่นบ้าน เป็นต้น ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการศึกษาธรรมชาติและพรรณไม้ที่ดกที่สุด อยู่ในช่วงเดือนตุลาคม - มีนาคม เพราะนอกจากจะพบเห็นนกจำนวนมากแล้ว ผืนน้ำอันกว้างใหญ่ไพศาลจะสวยงามตระการตาไปด้วยบัวสายสีชมพูบานสะพรั่งไปทั่ว ทั้งยังมีวิถีชีวิตชุมชนที่มีการประกอบอาชีพหลากหลาย แต่โดดเด่นในการเป็นหมู่บ้านหัตถกรรมทำเครื่องกระจูดซึ่งเป็นวัสดุพื้นบ้านหลักจากทะเลน้อย

ปัจจุบันทะเลน้อย ได้รับเลือกให้เป็นแรมซาร์ไซด์ หรือพื้นที่ชุ่มน้ำของโลก เป็นแห่งแรกของประเทศไทย เพื่อที่จะรักษาระบบนิเวศ โดยรอบให้มีความยั่งยืนและกำลังได้รับการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นศูนย์ศึกษาธรรมชาติที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีการควบคุมดูแลการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ทะเลน้อยอย่างระมัดระวังผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนักท่องเที่ยวสามารถเช่าเรือไปชมนกได้จากท่าเรือทะเลน้อย ใกล้ที่ทำการอุทยานฯ มีเรือแพกไว้บริการนักท่องเที่ยวด้วย โดยอยู่ในความดูแลของอุทยานฯ ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่

อุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ กรุงเทพฯ โทรศัพท์ (02) 5790529, 5794842 และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง โทรศัพท์ (074) 685230 / 685258

การเดินทางไปทะเลน้อย เดินทางสะดวกทั้งทางรถ ทางเรือ โดยทางเรือนั้น สามารถเดินทางจากอำเภอต่าง ๆ ที่อยู่ริมทะเล เช่น อำเภอตะโหมด อำเภอสะทิงพระ และอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา อำเภอปากพะยูน อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ส่วนทางรถไฟไปลงรถไฟที่สถานีปากคลอง จากนั้นต่อรถยนต์ ไปทะเลน้อยอีก 8 กิโลเมตร

2.1.4) บ่อน้ำร้อน-น้ำเย็น จากตัวจังหวัดไปทางใต้ ตามทางหลวงหมายเลข 4 ห่างจากตัวเมือง 25 กิโลเมตร เมื่อถึงกิโลเมตรที่ 47 (บ้านท่านางพรหม) จะมีทางแยกซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 4081 ไปอำเภอเขาชัยสนประมาณ 7 กิโลเมตร บริเวณถนนสุขาภิบาล ซอย 2 ติดที่ว่าการอำเภอเขาชัยสน จะมีถนนลาดยาง แยกขวามือเข้าไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร ก็ถึงหน้าผาเชิงเขาชัยสน อันเป็นที่ตั้งของบ่อน้ำเย็นแต่งเป็นสวนพักผ่อนเลยไปอีก 300 เมตร เป็นวัดบ่อน้ำร้อน ลักษณะเป็นแอ่งน้ำร้อน เชื่อกันว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้รักษาโรคบางอย่างได้

2.1.5) แหลมจองถนน ตั้งอยู่ที่ตำบลจองถนน จากตัวเมืองพัทลุง ไปตามเส้นทางสายเพชรเกษม เลี้ยวซ้ายผ่านอำเภอเขาชัยสน ไปอีกประมาณ 12 กิโลเมตร รวมระยะทางจากตัวเมืองประมาณ 39 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอเขาชัยสนประมาณ 12 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านชาวประมงอยู่บนเนินดินและลาดชันลงไปยังชายทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีสภาพเป็นน้ำกร่อยและสามารถมองเห็นทิวทัศน์ เกาะแก่งต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

2.1.6) น้ำตกบ้านไร่เหนือ อยู่ในเขตบ้านไร่เหนือ หมู่ที่ 4 ตำบลงหรา อำเภองหรา สามารถเดินทางถึงได้โดยใช้ทางหลวงหมายเลข 4 อยู่ห่างจากตัวเมือง 18 กิโลเมตร แล้วแยกเข้าเส้นทางบ้านงหรา อีกประมาณ 17 กิโลเมตร ถึงน้ำตก ลักษณะของน้ำตกมีชั้นค่อนข้างสูง ไหลลดหลั่นลงมาเป็นชั้น ๆ มองดูคล้ายผ้าพลิวตามสายลม จึงได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า น้ำตกปลิว

2.1.7) น้ำตกไพรวัลย์ ตั้งอยู่ในหน่วยพิทักษ์ป่าบ้านพุด เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด ตำบลคลองเฉลิม เส้นทางเข้าชมใช้เส้นทางจากบ้านคลองหมวยไปตามถนนตำบลลำสินธุ์บ้านงหรา (ทางหลวงหมายเลข 4122) ประมาณ 20 กิโลเมตร ทางเข้าชมน้ำตกอยู่ทางทิศตะวันตก ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ มีความงดงามตามธรรมชาติเงียบสงบและร่มเย็น อุณหภูมิด้วยพรรณไม้نانาชนิด บริเวณน้ำตกมีลานจอดรถและร้านอาหารไว้บริการด้วย

2.1.8) **น้ำตกบ้านคลองหะหลัง** อยู่ในเขตตำบลกงหรา เส้นทางเดียวกับ น้ำตกบ้านไร่เหนือ เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์ป่าของกรมป่าไม้ และมีน้ำพุร้อนอยู่ในบริเวณน้ำตกอีกด้วย

2.1.9) **น้ำตกตะโหนด หรือ น้ำตกหม่อมจ้อย** อยู่ห่างจากตัวอำเภอ ประมาณ 12 กิโลเมตร การเดินทางใช้เส้นทางหมายเลข 4121 และต่อด้วยเส้นทางหมายเลข 4137 (อยู่ทางตอนใต้ของเมืองพัทลุง) แยกจากทางหลวงหมายเลข 4 เข้าไปจนถึงวัดตะโหนด น้ำตกจะ อยู่บริเวณหน่วยพิทักษ์สัตว์ป่าตะโหนด ซึ่งอยู่เลยวัดตะโหนดไป 4-5 กิโลเมตร เป็นน้ำตกที่อยู่ ท่ามกลางป่าที่ร่มรื่น ลักษณะของน้ำตกจะแบ่งเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นมีชื่อต่างกัน มีแอ่งน้ำสามารถ เล่นน้ำได้ มีลานกว้างเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ

2.1.10) **อุทยานแห่งชาติเขาปู่เขาย่า** ตั้งอยู่ที่บ้านในวัง ตำบลเขาปู่ อยู่ห่าง จากตัวจังหวัด ประมาณ 37 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทางหมายเลข 41 ไปอำเภอควนขนุน แล้วแยก ซ้ายเข้าทางหลวงหมายเลข 4164 สู่อำเภอศรีบรรพต เข้าไปประมาณ 17 กิโลเมตร แล้วแยกซ้าย ไปอีก 4 กิโลเมตร ก็ถึงที่ทำการอุทยานฯ ซึ่งมีสภาพเป็นป่าดงดิบชื้น พืชพรรณไม้ที่สำคัญหลุมพอ เคี่ยม ตะเคียนทอง สัตว์ป่าที่สำคัญ แรด สำเสร็จ ลิง นกต่าง ๆ มีเนื้อที่รวมทั้งสิ้นประมาณ 433,750 ไร่ หรือ 694 ตารางกิโลเมตร ในบริเวณอุทยานฯ มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ คือ

ก) **ถ้ำมัจฉาปลาวน** อยู่ใกล้กับที่ทำการอุทยานแห่งชาติภายในถ้ำ มีหินงอกหินย้อยแลดูสวยงามดั่งหลิบบ้าน มีแอ่งน้ำกว้างประมาณ 400 ตารางเมตร และมีฝูงปลา วายวนไปมาอยู่ในแอ่ง แอ่งน้ำนี้เกิดจากต้นน้ำซึ่งไหลผ่านทะเลเขาในวัง หน้าถ้ำเป็นผาหินสีนิลและ ร่มรื่นด้วยพรรณไม้นานาชนิด

ข) **น้ำตกเหวียงทอง** อยู่ห่างจากชุมชนตลาดเขาปู่ ประมาณ 3 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาบรรทัดและเทือกเขาานครศรีธรรมราช และได้รับการขนานนามว่า "น้ำตกร้อยชั้น" ชั้นที่สวยงามที่สุดคือชั้นที่ 13 ซึ่งมีจุดชมวิวิสามารถมองเห็นทิวทัศน์ทะเลน้อย และ เขาปู่ - เขาย่าได้

ค) **จุดชมวิวม้าง** อยู่ห่างจากที่ทำการกลางประมาณ 250 เมตร จุดเด่นของผาม้าง คือ ในราวประมาณเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน ของทุกปี จะมีผึ้งหลวงมาทำรัง นับเป็นร้อยรัง บริเวณหน้าผา และเมื่อถึงฤดูฝนผึ้งเหล่านี้ก็จะทิ้งรังปล่อยให้ป็นรังร้าง ซึ่งจะเป็น เช่นนี้ทุกปี บริเวณจุดชมวิบบนผาม้างจะมองเห็นทิวทัศน์ของอุทยานฯ และพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ได้

ง) **ทางเดินชมธรรมชาติ** เป็นทางสำหรับเดินชมธรรมชาติอยู่ใน บริเวณที่ทำการอุทยานฯ มี 2 เส้นทาง เหมาะสำหรับเดินชมธรรมชาติเพื่อเป็นการศึกษาหาความรู้ เกี่ยวกับพรรณไม้

นอกจากนี้ในบริเวณที่ทำการอุทยานฯ ยังมีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นศูนย์จัดนิทรรศการขนาดเล็กสำหรับให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม ซึ่งอุทยานฯ ได้จัดนิทรรศการภาพประกอบคำบรรยายไว้ พร้อมทั้งจัดเจ้าหน้าที่ไว้คอยอธิบายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว มีห้องสำหรับจัดประชุมและสัมมนา ขนาดจุคนได้ประมาณ 30 คน นอกจากนี้ในบริเวณอุทยานฯ ยังมีสถานที่กางเต็นท์ได้ประมาณ 50 หลัง ติดต่อขออนุญาตค้างแรมได้โดยตรง ที่ทำการอุทยานแห่งชาติเขาปู่ – เขาย่า หมู่ที่ 9 ตำบลเขาปู่ อำเภอศรีบรรพต จังหวัดพัทลุง 93000 โทร. (074) 619655

2.1.11) คลองหุแร่ ตั้งอยู่ที่ตำบลท่ามะเดื่อ โดยห่างจากตัวเมืองพัทลุง ประมาณ 33 กิโลเมตร ใช้เส้นทางสายเพชรเกษมไปประมาณ 20 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายเข้าถนนสาย เขาชัยสน-จงเก (หมายเลข 4018) และเลี้ยวขวาบริเวณหน้าที่ทำการอำเภอเขาชัยสนไปตามถนน ลูกวังอีกประมาณ 5 กิโลเมตรถึงแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณที่ว่าการอำเภอจะมีรถจักรยานยนต์รับจ้างไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาเที่ยวคลองหุแร่อีกด้วย คลองหุแร่ มีสภาพเป็นลำคลองขนาดใหญ่ น้ำใสสะอาด พื้นคลองเป็นทรายและโคลนบริเวณน้ำลึก เหมาะแก่การพักผ่อนหรือลงเล่นน้ำ มีเพิงและร้านอาหารไว้คอยบริการนักท่องเที่ยว

2.1.12) น้ำตกบ้านโตน ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลลำสินธุ์ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ เดินทางจากตัวเมืองไปตามทางหลวงแผ่นดิน (สายเพชรเกษม) หมายเลขที่ 4 ประมาณ 18 กิโลเมตร มีทางแยกถนนสายบ้านงหรา ระยะประมาณ 9 กิโลเมตร ถึงทางแยกบ้านโตนต่อไปทางทิศ ตะวันตกประมาณ 5 กิโลเมตร ถึงน้ำตกบ้านโตน มีทางน้ำไหลเป็นชั้น ๆ ลดหลั่นลงมา

2.1.13) น้ำตกเขาคราม ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 ตำบลบ้านนา กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จากตัวเมืองพัทลุง ไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 ประมาณ 25 กิโลเมตร มีทางแยกตามถนนสายตันไทรประมาณ 6 กิโลเมตร ถึงบ้านเขาครามและต่อไปยังตัวน้ำตกอีกประมาณ 3 กิโลเมตร ก็ถึงน้ำตกเขาครามที่สวยงาม

2.1.14) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัด อยู่ที่ตำบลบ้านนา ห่างจากตัวเมืองพัทลุงไปตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 4 เป็นระยะทาง 27 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 167 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดตรัง สงขลา สตูล ภูเก็ต เป็นเทือกเขายาว เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และพรรณไม้มีค่าอีกมากมาย

2.2) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา

2.2.1) **พระพุทธนิโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ** หรือที่เรียกกันว่า "พระสี่มุมเมือง" อยู่ในอำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง เป็นพระพุทธรูปประจำภาคใต้และปูชนียวัตถุคู่บ้านคู่เมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาจตุรมุข บริเวณด้านหน้าระหว่างศาลากลางจังหวัดกับศาลจังหวัดพัทลุง เป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดปางสมาธิที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าพระราชทานไว้ที่จังหวัดพัทลุง เมื่อ พ.ศ. 2511

2.2.2) **วังเจ้าเมืองพัทลุง** (วังเก่า-วังใหม่) ตั้งอยู่ที่ตำบลลำปำ ใกล้กับวัดวัง อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง เดิมเป็นที่ว่าราชการและเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าเมืองพัทลุง ปัจจุบันยังเหลืออยู่ส่วนหนึ่ง คือ วังเก่า สร้างในสมัยพระยาพัทลุง (น้อย จันทโรจวงศ์) เป็นผู้ว่าราชการ ต่อมาวังได้ตกทอดมาจนถึงนางประไพ มุตามะระ บุตรี ของหลวงศรีวรรณ ส่วนวังใหม่สร้างเมื่อ พ.ศ. 2432 โดยพระยาอภัยบริรักษ์จักรวาชิตพิพิธภักดี (เนตร จันทโรจวงศ์) บุตรชายของพระยาพัทลุงซึ่งเป็นเจ้าเมืองพัทลุง ปัจจุบันทายาทตระกูล จันทโรจวงศ์ ได้มอบวังนี้ให้เป็นสมบัติของชาติและกรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติเมื่อ พ.ศ. 2526

2.2.3) **อนุสาวรีย์พระยาทุขราษฎร์** (ช่วย) ประดิษฐานอยู่ที่สามแยกท่ามิหรำ ในเขตเทศบาลเมืองพัทลุง อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ตามประวัติกล่าวว่าพระยาทุขราษฎร์ เดิมเป็นพระ ชื่อพระมหาช่วย จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าลิไลยก์ ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งขณะนั้นเกิดสงคราม 9 ทศ พระมหาช่วยได้ช่วยพระยาพัทลุงนำชาวบ้านเข้าต่อต้านทัพพม่าจนแตกพ่ายต่อมาจึงลาสิกขาบท แล้วได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระยาทุขราษฎร์ ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยทำราชการเมืองพัทลุง มีตำแหน่ง "พระยา" เทียบเท่าเจ้าเมือง

2.2.4) **วัดเขียนบางแก้ว** อยู่บนทางหลวงหมายเลข 4018 เลยที่ว่า การอำเภอเขาชัยสนไปประมาณ 7 กิโลเมตร ในเขตบ้านบางแก้วตรงกิโลเมตรที่ 14 พอดี จะมีทางเข้าอยู่ด้านซ้ายมือ วัดเขียนตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลา เป็นวัดเก่าแก่ที่มีพระธาตุบางแก้ว ซึ่งสร้างแบบเดียวกับพระมหาธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช แต่มีขนาดเล็กกว่าเป็นปูชนียสถานที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองพัทลุง ซึ่งเชื่อกันว่าสร้างมาตั้งแต่ สมัยอยุธยาตอนต้น สันนิษฐานว่าพื้นที่บริเวณวัดเขียนนี้ เป็นที่ตั้งของเมืองพัทลุงมาก่อน เพราะได้พบซากปรักหักพังของศิลาแลงและพระพุทธรูปมากมาย

2.2.5) **ถ้ำสมโน** ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านนา อยู่ห่างจากตัวเมืองไปตามถนนสายพัทลุง – ตรัง (ทางหลวงแผ่นดินสายเพชรเกษม) หมายเลข 4 ประมาณ 21 กิโลเมตร ถ้ำถ้ำอยู่ห่างจากถนนประมาณ 500 เมตร เป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยและมีห้องโถงกว้างขวางใหญ่โต

และร่วมเขียนสวทยานามวิจิตรตระการตาตามธรรมชาติ ถ้ามีสองชั้น คือ ชั้นแรกเสมอกับพื้นราบและชั้นใต้ดิน ภายในถ้ำยังมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ หลายนองค์ ปัจจุบันถ้ำสุมนนอกจากจะมีความสงบสวยงามตามธรรมชาติแล้ว ยังเป็นสถานที่วิปัสณาที่มีชื่อเสียงโด่งดังในกลุ่มของผู้ที่แสวงหาธรรมะด้วย

2.2.6) **ถ้ำพุทธโคดม** ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านนา เส้นทางเดียวกับน้ำตกเขาคราม แต่ห่างจากทางหลวงแผ่นดิน (สายเพชรเกษม) หมายเลข 4 ระยะทาง 3 กิโลเมตร

2.3) ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆที่สร้างสรรค์ขึ้น

2.3.1) **หมู่บ้านหัตถกรรม** อยู่บ้านคอกวัว ตำบลชัยบุรี อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ห่างจากตัวเมืองไปตามเส้นทางที่แยกไสยวน ประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านหัตถกรรมผลิตภัณฑ์กะลาที่มีชื่อเสียงโด่งดังจนมีชื่อว่า “หมู่บ้านกะลาเงินล้าน” เนื่องจากผู้นำชุมชน โดยนายปลื้ม ชูคง ได้เป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน นำกะลามะพร้าวอันเป็นวัสดุพื้นบ้านธรรมชาติมาออกแบบเป็นภาชนะใช้สอยในครัวเรือน อุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องประดับ และได้เผยแพร่ความรู้ต่อไปจนมีสมาชิกกว่าร้อยรายรวมกันทำผลิตภัณฑ์กะลาทั่วทั้งหมู่บ้าน ยังได้รับการส่งเสริมจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม จนกลายเป็นอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน สามารถผลิตผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าวเป็นภาชนะประเภท ช้อน ถ้วยกาแฟ ถ้วยน้ำ กระบวยตักน้ำ ทัพพี จาน ชาม ไปจนถึงโคมไฟและเครื่องประดับนาฬิกาชนิด ส่งตลาดในประเทศและต่างประเทศอย่างแพร่หลายกว่า 16 ประเทศ สนใจเข้าชมวิถีชีวิตชาวบ้านและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว ติดต่อ นายปลื้ม ชูคง เลขที่ 42 หมู่ที่ 1 บ้านคอกวัว ตำบลชัยบุรี โทร. 081-4655751

2.3.2) **หมู่บ้านหัตถกรรมรูปหนังตะลุง** ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านบางแก้ว ตำบลท่ามะเดื่อ อำเภอบางแก้ว เส้นทางจากสามแยกถนนเพชรเกษม – ทางรถไฟประมาณ 9 กิโลเมตร จากทางรถไฟ – ศูนย์ฯ ประมาณ 200 เมตร ระยะทางจากจังหวัดพัทลุงถึงหมู่บ้านประมาณ 36 กิโลเมตร มีสมาชิกจำนวน 25 คน แกะรูปหนังตะลุงและหนังใหญ่และรูปแบบใหม่ ๆ ตามผู้สั่งซื้อ ส่งจำหน่าย ทั่วประเทศและต่างประเทศ มีมือประณีต งดงาม มีลูกค้าประมาณ 16 ประเทศ สถานที่ติดต่อ นายอิม จันทรชุ่ม ประธานศูนย์ ฯ หรือสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอบางแก้ว โทรศัพท์ (074) 697160

2.3.3) **งานประเพณีแข่งโพนลากพระ (ชักพระ)** นิยมทำกันทั่วไปในภาคใต้ ในช่วงเดือน 11 (แรม 1 ค่ำ เดือน 11) การลากพระมีอยู่ 2 ลักษณะ ตามความเหมาะสมของภูมิประเทศ คือ ลากพระทางบกและลากพระทางน้ำ สำหรับจังหวัดพัทลุงเป็นการลากพระทางบก

ซึ่งจะมีการตีโพน (กลอง) เพื่อควบคุมจังหวะในการลากพระ ขบวนพระลากของแต่ละวัดก็จะมีผู้ตีโพนอยู่บนขบวน และเมื่อผ่านวัดต่างๆ ก็จะมีการตีโพนทำท่ายกกัน ทำให้มีการแข่งขันตีโพนเกิดขึ้น และทางจังหวัดพัทลุงก็ได้จัดให้มีการแข่งขันตีโพนขึ้นเป็นประจำทุกปี ในเทศกาลลากพระเดือน 11

2.3.4) การละเล่นชั้ดตัม ประเพณีชั้ดตัมมีที่มำอันเกี่ยวข้องกับประเพณีลากพระกล่าวคือ ในสมัยพุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้า เสด็จกลับจากจำพรรษา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลงมายังโลกมนุษย์ซึ่งตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จะมีพุทธศาสนิกชนรอ เข้าเฝ้าเพื่อถวายภัตตาหาร แต่พระพุทธองค์ แต่เนื่องจากพุทธศาสนิกชนมีเป็นจำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถถวายภัตตาหารได้อย่างใกล้ชิด จึงได้มีการนำไปไม้มาห่อหุ้มภัตตาหาร ซึ่งเรียกกันว่า "ข้าวตัม" หรือ "ตัม" และพยายามโยนตัมเหล่านั้นให้ลงบาตร แต่การโยนทำให้ตัมพลาดไปถูกเหล่าพุทธศาสนิกชนด้วยตนเอง ต่อมาจึงกลายเป็นการละเล่นชั้ดตัม และพัฒนาเป็นการแข่งขันด้านไหวพริบ และความรวดเร็วว่องไว ในการชั้ดและหลบหลีกตัมซึ่งจัดทำอย่างพิเศษ (ใช้ข้าวตากผสมกับทรายห่อด้วยใบตาลเป็นรูปตะกร้อสี่เหลี่ยม) การละเล่นชั้ดตัมต้องอาศัยความกล้าหาญเป็นอย่างมาก เพราะถ้าไม่สามารถหลบหลีกตัมของคู่ต่อสู้ อาจจะเป็นอันตรายได้ ปัจจุบันการชั้ดตัมหาได้ค่อนข้างยาก ทางจังหวัดพัทลุง จึงได้จัดให้มีการแข่งขันชั้ดตัมรวมอยู่ในงานประเพณีแข่งโพนลากพระใน เดือน 11 ด้วย

2.3.5) ประเพณีชิงเปรต เป็นงานประเพณีซึ่งจัดขึ้นในเทศกาลสารทไทย ปีหนึ่งจะมีการจัดงานชิงเปรตขึ้น 2 ครั้ง คือในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 และวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 อีกครั้งหนึ่ง ตามคติโบราณที่เชื่อกันมาว่า ผู้ตายไปแล้วนั้นมีจำนวนไม่น้อย ไปตกนรกหมกไหม้ เพราะเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ได้ทำบาปไว้มาก ผู้ที่ตกนรกนี้ชาวพัทลุงเรียกว่า "เปรต" ครั้นพอถึงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ยมบาลจะปล่อยตัวเปรตเหล่านี้ออกจากนรกมาบนโลกมนุษย์ เพื่อรับเซ่นสังเวยจากญาติพี่น้องของตนเอง และจะอยู่ได้จนถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เท่านั้น จะต้องกลับลงนรกในวันนี้ ด้วยคตินี้เอง ชาวเมืองพัทลุงจึงจะพากันไปทำ บุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องของตน โดยจัดสำรับเครื่องคาวหวานใส่สำรับไปถวายพระ พร้อมกับนำขนมและอาหารคาว หวานอีกส่วนหนึ่งตั้งไว้ตรงปากทางเข้าวัดเรียกว่า "ตั้งเปรต" พอทำบุญเสร็จก็มีการชิงเปรต คือมีการแย่งอาหารคาวหวานและขนมที่ตั้งไว้ โดยถือว่าการแย่งหรือชิงเครื่องเซ่นสังเวยเปรตบรรพบุรุษนั้นกินแล้วจะโชคดี พิธีชิงเปรตนี้จึงทำกันครั้งแรก ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ถือเป็นวันต้อนรับเปรตที่ขึ้นมาจากนรก และทำอีกครั้งในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ถือเป็นการส่งเปรตกลับสู่นรก

2.3.6) งานวันอนุรักษ์มรดกไทยและงานมหกรรมชิงแชมป์หนังตะลุง

เป็นงานที่จัดขึ้นในช่วงต้นเดือนเมษายนของทุกปี กิจกรรมภายในงานจะเป็นการจัดนิทรรศการ การละเล่นพื้นบ้านปักษ์ใต้ และการประกวดหนังตะลุงซึ่งได้รับความสนใจจากศิลปินพื้นบ้านเข้าร่วม การประกวดมากมาย งานดังกล่าวนี้จะจัดขึ้น ณ บริเวณสนามหน้าศาลากลางจังหวัดพัทลุง

2.3.7) โнора นาฏศิลป์เมืองใต้ เป็นการละเล่นพื้นเมืองภาคใต้ที่มีมา

แต่โบราณ ประมาณอายุตามที่หลาย ๆ ท่านสันนิษฐานไว้ ตกสมัยศรีวิชัย หรือไม่ก็ราวพุทธ ศตวรรษที่ 19 เป็นอย่างน้อย ด้วยกาลเวลาผ่านมานานเช่นนี้ ทำให้ประวัติความเป็นมาของโนรา เล่าผิดเพี้ยนกันจนกลายเป็นตำนานหลายกระแสเล่าโดย ชุนอุปถัมภ์นรากร(โнораพุ่มเทวา) อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง ความว่า พระยาสาขายฟ้าพาดเป็นกษัตริย์ครองเมือง ๆ หนึ่ง มีชายชื่อนางศรี- มาลา มีธิดาชื่อนวลทองสำลี วันหนึ่ง นางนวลทองสำลีสุบินว่ามีเทพธิดามาร่ำรำไห่ดู ทำรำมี 12 ท่า มีดนตรีประกอบได้แก่ กลอง ทับ โหม่ง ฉิ่ง ปี่ และแตระ นางให้ทำเครื่องดนตรี และหัดรำตามที่ สุบินเป็นที่ครึกครื้นในปราสาท กระแสที่ 2 เล่าโดยโนราวัด จันทรเรือง ตำบลพังยาง อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ความว่า เมืองปัญญา เจ้าเมือง ชื่อท้าวแสงอาทิตย์ ชายาชื่อ กฤษณา มีโอรสชื่อ ศรีสุชน มีชายาชื่อกาหนม มีพรานป็นหนึ่งคน ชื่อบุญสิทธิ์ พรานออกป่าล่าเนื้อมาส่งส่วยทุก 7 วัน ครั้งหนึ่งหาเนื้อไม่ได้ แต่ได้พบนาง 7 คน มาอาบน้ำที่สระอนินดาต ครั้นกลับมาเฝ้าพระราชอาและ ทูลว่าหาเนื้อไม่ได้ จึงถูกภาคทัณฑ์ว่าหาเนื้อไม่ได้อีกครั้งเดียว จะถูกตัดหัว พรานจึงคิดจะไปจับ นางทั้ง 7 มาถวายแทนสัก 1 คน ครั้งหนึ่ง ขณะนางทั้ง 7 คนอาบน้ำที่สระอนินดาต พรานบุญลักปิก หางนางโนรา แล้วไปขอร้องพญานาคเกลอมมาช่วยจับ พญานาคนี้เดิมเคยถูกรุทছেี่ยว พรานบุญ ได้ช่วยชีวิตไว้ ครั้นพรานขอร้องจึงให้การช่วยเหลือ พรานนำนางโนราไปถวายพระศรีสุชน พระศรีสุชน รับไว้เป็นชายา ต่อมาเข้าศึกเมืองพระยาจันทรยกมาตีปันจา พระศรีสุชนออกศึก แล้วตามไปปราบ ถึงเมืองพระยาจันทรอยู่ข้างหลัง นางกาหนมหาอุบายจะฆ่านางโนรา โดยจ้างโหรให้ทำนายว่า พระศรีสุชนมีพระเคราะห์จะไม่ได้กลับเมือง ถ้าไม่ได้ทำพิธีบูชาญ การบูชาญนี้ให้นางโนรา เเผาไฟ นางโนราจึงอุบาย ขอบีภางสวมใส่เพื่อรำให้แม่ผัวดูก่อนตาย และให้เปิดจาก 7 ตับเพื่อรำ ถวายเทวดา นางรำจนเพลินแล้วบินหนีไปเมืองไกรลาส พระสุชนตามไปจนได้รับกลับเมือง และ กระแสที่ 3 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอ้างถึงหลักฐานอันเป็น ตำนานที่ได้ไปจากนครศรีธรรมราช ดังปรากฏในหนังสือตำนานละครอิเหนาว่า”ในคำไหว้ครูของโนรา มีคำกล่าวถึง ครูเดิมของโนราที่ชื่อขุนศรีทธาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา มีความผิดต้องราชทัณฑ์ ถูกลอยแพ ไปเสียจากพระนคร แพลอยไปติดอยู่ที่เกาะสีซัง พวกชาวเรือทะเลมาพบเข้า จึงรับไปส่งขึ้นที่ เมืองนครศรีธรรมราช ขุนศรีทธาจึงได้เป็นครูฝึกโนรา ให้มีขึ้นที่เมืองนครเป็นต้นมา” (ศิลปะ

วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น. สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549 : 1-2 ; บรรยายสรุป
จังหวัดพัทลุง สำนักงานจังหวัดพัทลุง, ออนไลน์. 2549 : 22-25)

3) ประวัติสถานที่เชื่อมโยงกับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.1) ประเภทธรรมชาติ

3.1.1) **น้ำตกกะโรม อำเภอลานสกา** เป็นสถานที่ท่องเที่ยวประเภท
ธรรมชาติ ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 ตำบลเขาแก้ว อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช อยู่ห่างจากศาลา
กลางจังหวัดนครศรีธรรมราชไปทางตะวันตกเฉียงใต้ หากเดินทางไปตามถนนกะโรม เดินทาง
ประมาณ 28 กิโลเมตรจะถึงหมู่บ้านที่ชื่อ “บ้านร้อน” มีทางแยกเข้าไปทางขวาประมาณ 2 กิโลเมตร
มีป้ายบอก “อุทยานแห่งชาติเขาหลวง – น้ำตกกะโรม” เข้าไปประมาณ 2 กิโลเมตร ก็จะถึงบริเวณ
น้ำตก ถูที่มีผู้คนไปเที่ยวที่น้ำตกกะโรมกันมากที่สุดก็คือถูดูร้อน

“กะโรม” นี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงตั้งโดยอาศัยเค้าจากคำว่า “โกรม” ซึ่งเป็นชื่อเดิมออกสำเนียงถิ่นนคร น้ำตกแห่งนี้พระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 คราวเสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้เคยเสด็จไปประทับ
ทอดพระเนตร และทรงจารึกพระนามาภิไธยย่อไว้ที่หน้าผาตรงที่เรียกว่าหนานดาดฟ้า อันเป็น
หนานชั้นที่ 3 ของน้ำตกแห่งนี้

น้ำตกกะโรมมีความสวยงาม มีสายน้ำไหลลดหลั่นผ่านหน้าผา
ลงมาหลายชั้น ชั้นที่สำคัญและมีขนาดใหญ่มีอยู่ 4 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 ชื่อเรียกว่า หนานผิง ชั้นที่ 2
เรียกว่า หนานน้ำวาง ชั้นที่ 3 เรียกว่า หนานดาดฟ้า ชั้นที่ 4 เรียกว่า หนานสอยดาวอันเป็นชั้นที่สูง
ที่สุดของน้ำตกแห่งนี้ (จิราภรณ์ นาคทอง, 2528 : 35-36)

3.1.2) **น้ำตกพรหมโลก** จัดว่าเป็นน้ำตกขนาดใหญ่ที่มีลานหินกว้าง และ
สวยงามแห่งหนึ่ง มีต้นน้ำจากเทือกเขานครศรีธรรมราชไหลลงมาบนแผ่นหิน 4 หนา (ชั้น) ได้แก่ หนาน
บ่อน้ำวน หนานวังไม้ปัก หนานวังหัวบัว หนานวังอ้ายแล สายน้ำไหลผ่านหมู่ไม้หนานาพันธุริมเชิงเขา
แล้วไหลไปเป็นคลองท่าแพ และลงสู่อ่าวไทยที่ ตำบลปากพูน น้ำตกพรหมโลกห่างจากตัวเมืองไป
ตามทางหลวงหมายเลข 4016 (นครศรีธรรมราช-พรหมคีรี) ถึงกม.ที่ 20 มีทางแยกซ้ายเข้า
ทางหลวง4132 อีก 5 กม.

3.1.3) **น้ำตกกรุงชิง** เป็นน้ำตกที่สวยงาม และสำคัญของอุทยานแห่งชาติ
เขาหลวง ชื่อ "กรุงชิง" มาจากคำว่า "ต้นชิง" ซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ตระกูลปาล์มชนิดหนึ่งที่มีอยู่มากในเขตนี้
น้ำตกกรุงชิงมีอยู่หลายชั้น เช่น หนานมัดแพ หนานฝนแสนห่า หนานปลิว เป็นต้น ชั้นที่สวยงามที่สุด

ได้แก่ "หนานฝนแสนห่า" เพราะน้ำตกจากหน้าผาสูงชัน 100 เมตร กระแสน้ำแผ่เป็นผืนกว้างกระจาย ออกเป็นละอองเหมือนม่านฝน จึงเรียกว่า "ฝนแสนห่า" จากหน่วยพิทักษ์แห่งชาติเขาหลวง ถึงหนาน ฝนแสนห่า ระยะทาง 3.8 กม. บริเวณน้ำตกกรุงชิงมีที่พักและสถานที่สำหรับเล่นแคมป์ไฟ มีร้านค้า และร้านอาหารตั้งที่เชิงเขา ล่องแก่งคลองคล้ายกิจกรรมล่องแก่งด้วยเรือยาง จัดโดย อบต.กรุงชิง มีเส้นทาง ในการล่องแก่ง 2 ระยะ คือ ปากคลองพิต้ำ-ลานหินดาน ระยะทาง 2.5 กม. ใช้เวลา 1 ชั่วโมง ปากคลองพิต้ำ-บ้านทุ่งใน ระยะทาง 6 กม. ใช้เวลา 3 ชั่วโมง โทร. (075) 309004 และ 01-677-3112 ตั้งอยู่ใน ตำบลกรุงชิง การเดินทางจากตัวเมือง ใช้เส้นทางหลวงสายนครศรีธรรมราช-พหุมคีรี (ทางหลวงหมายเลข 4016) ถึงสามแยกนาแหงเลี้ยวซ้ายไปถึงกิ่งอำเภอนบพิตำแล้วเลี้ยวขวา (ทางหลวงหมายเลข 4186) ระยะทาง 70 กม

3.2) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา

3.2.1) **หอพระนารายณ์** เป็นเทวสถานของพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนิน (บริเวณตลาดท่าม้า) ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ภายในมีเทวรูปพระนารายณ์ หิน อายุ พุทธศตวรรษที่ 10 ซึ่งเป็นเทวรูปพระนารายณ์ที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเทวรูปพระนารายณ์ สำริด ศิลปะลพบุรี อายุพุทธศตวรรษที่ 16 ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช (แผ่นป้าย)

3.2.2) **หอพระอิศวร** เป็นเทวสถานของพราหมณ์ลัทธิศิวนิกาย ตั้งอยู่ริมถนนราชดำเนิน (ตรงข้ามหอพระนารายณ์) ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ที่หน้าหอพระอิศวรมีหอสี่ซีก แต่ชำรุดทรุดโทรม กรมศิลปากรจึงสร้างขึ้นมาใหม่ แต่ย่อให้ขนาดเล็กลงภายในมีศิวลึงค์หินทรายและหินปูน พระศิวนาฏราช สำริด และพระพิฆเนศวร สำริด ซึ่งมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11-12 ปัจจุบันเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช

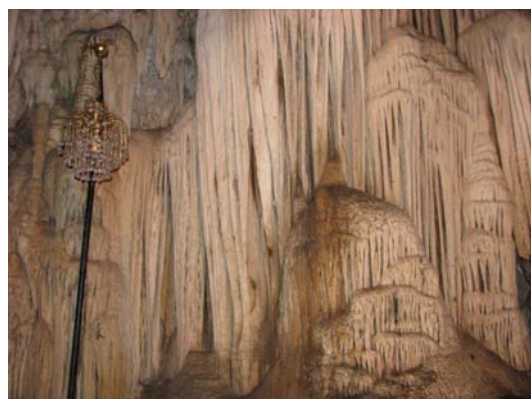
4) ประวัติสถานที่เชื่อมโยงกับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดตรัง

4.1) ประเภทธรรมชาติ

4.1.1) **ถ้าเขาช้างหาย** ถ้าเขาช้างหาย ตำบลนาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักกันอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดตรัง เหตุที่ได้ชื่อว่าถ้าเขาช้างหายนั้นมีเรื่องเล่าว่าในสมัยที่เมืองนครศรีธรรมราชเจริญรุ่งเรือง เจ้าเมืองคือพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก โปรดให้สร้างพระบรมธาตุเจดีย์ขึ้น ณ บริเวณหาดทรายแก้วเพื่อประดิษฐานพระทันตธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ครั้งนั้นได้โปรดให้ประกาศไปยังหัวเมืองต่างๆ ให้นำของมีค่ามาบรรจุในพระบรม-

สารวิธิตาตุที่จะสร้างขึ้น หัวเมืองต่างๆจึงยกขบวนมายังเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อมาร่วมงานครั้งนี้มีอยู่เมืองหนึ่ง ขณะที่ยกขบวนมาถึงบริเวณนี้ช้างที่มาให้ขบวนเชือกหนึ่งเกิดตกลุกซ้อออกมาเมื่อลุกซ้อแข็งแรงแล้วขบวนจึงได้ออกเดินทางต่อ ลุกซ้อได้หายเข้าไปในถ้ำตามทางที่ผ่านมา ความขี้ขางได้ตามเข้าไปในถ้ำ และใช้อาคมนำลูกซ้อออกมาได้ แต่เมื่ออาคมเสื่อมลงลูกซ้อก็กลับหายเข้าไปในถ้ำอีกไม่สามารถตามพบ ถ้านี้จึงได้ชื่อว่า ถ้ำขี้ขางหาย และเนื่องจากถ้ำนี้อยู่ในภูเขาจึงเรียกกว่า เขาขี้ขางหายไปด้วย

เขาขี้ขางหายมีพื้นที่ประมาณ 500 ไร่ สูงจากพื้นดินประมาณ 120 เมตร ยาวประมาณ 850 เมตร ภายในเขาขี้ขางหายมีถ้ำใหญ่อยู่จำนวน 6 ถ้ำ คือ ถ้ำขี้ขางหาย ถ้ำเพกา ถ้ำทรายทอง ถ้ำโอง ถ้ำลม และถ้ำแม่เฒ่าคล้าย ซึ่งแต่ละแห่งมีชื่อตามลักษณะของถ้ำ และตามชื่อผู้เกี่ยวข้อง ทุกถ้ำมีความสวยงามแตกต่างกันออกไป บางถ้ำก็มีเพิงผาเป็นเชิงชั้นและปะการัง บางถ้ำก็มีความเย็นเหมือนอยู่ในห้องปรับอากาศ บางถ้ำก็มีลักษณะเหมือนโถงน้ำ และบางถ้ำก็มีหินงอกหินย้อยงดงามตระการตามารวมกับตะกอนหินที่เป็นสีทองนำชมยิ่งนัก

ภาพที่ 4.96 ความงดงามภายในถ้ำเขาขี้ขางหาย

ที่มา : จากการสำรวจ เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน, 2551.

4.1.2) สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาช่อง

สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาช่อง เป็นสถานที่ตั้งงดงามน่าท่องเที่ยวแห่งหนึ่งของภาคใต้มีหมู่ไม้ใหญ่ ลำธารน้ำและน้ำตกหลายแห่ง คือน้ำตกโตนใหญ่ น้ำตกโตนน้อย และน้ำตกกะช่อง เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าแห่งแรกของไทย นอกจากนั้นยังมี "ทางเดินศึกษาธรรมชาติ" เป็นเส้นทางเดินเพื่อการชมและศึกษาธรรมชาติ เพื่อให้ผู้ที่สนใจมีโอกาสสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด และได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติจากป้ายคำแนะนำที่อธิบายไว้ตามจุดต่างๆ นอกจากนี้มี อาคารพิพิธภัณฑสถานและนิทรรศการ ที่รวบรวมนิทรรศการเกี่ยวกับธรรมชาติ กิจกรรมการอนุรักษ์

ทรัพยากร-ธรรมชาติ การฉายภาพยนตร์ และสไลด์แก่ผู้สนใจ รายละเอียดติดต่อ ที่สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าเขาช่องจังหวัดตรัง ที่ตั้ง คือ ช่อง เดินทางตามเส้นทางหลวงสายตรัง-พัทลุง อยู่ห่างจากตัวเมืองตรังประมาณ 21 กม.

4.1.3) สวนสาธารณะควนตำหนักจันทร์ สวนสาธารณะควนตำหนักจันทร์ บริเวณควนตำหนักมีทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงาม เนื้อที่ประมาณ 250 ไร่ ได้รับการปรับปรุงตกแต่งปลูกต้นไม้ยืนต้น ไม้ดอกไม้ประดับมีศาลาพักผ่อนและลานจอดรถสำหรับนักท่องเที่ยวทำให้มองเห็นทิวทัศน์ของทะเล และอำเภอกันตังได้กว้างไกล ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองตรังประมาณ 24 กม.

4.1.4) น้ำตกกะช่อง ตั้งอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาบรรทัดบริเวณสวนพฤกษศาสตร์ เขาช่องอยู่ในท้องที่อำเภอนาโยง ลักษณะเป็นน้ำตกขนาดใหญ่ มีแหล่งกำเนิดมาจากเทือกเขาบรรทัด มีแอ่งน้ำรองรับสายน้ำจากหน้าผาชั้น รอบๆ น้ำตก ร่มรื่นด้วยไม้ใหญ่อากาศเย็นสบาย มีน้ำไหลตลอดปี การเดินทาง จากตัวเมืองตรังใช้เส้นทางสายตรัง-พัทลุง ผ่านอำเภอนาโยงไปประมาณ 7 กม. มีทางแยกขวามือก่อนขึ้นเขาพับผ้า เข้าไปประมาณ 2 กม. น้ำตกกะช่องมีชื่อเสียงมานาน เพราะเป็นเส้นทางตัดจากฝั่งตะวันออกมายังฝั่งตะวันตก เขาช่องนี้มีน้ำตกกะช่อง ซึ่งพระมหากษัตริย์หลายพระองค์เคยเสด็จประพาสมาแล้ว พระตำหนักโปร่งฤทัย คือร่องรอยการรับเสด็จของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ในแอ่งน้ำใหญ่ หน้าพระตำหนัก เคยเป็นที่ทรงเรือ บนผาหิน ใกล้ยอดโตนน้ำปลิว มีจารึกพระนามาภิไธยย่อในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถเมื่อครั้งเสด็จในวันที่ 16 มีนาคม 2502 นอกจากนี้ยังมีพระตำหนักโปร่งแก้ว ซึ่งอยู่บริเวณน้ำตกโตนใหญ่ด้วย จุดเด่น เป็นน้ำตกจากภูเขาสูงไหลลงมาตามหน้าผา ซอกหิน สวยงาม ผู้คนนิยมมาพักผ่อนในช่วงวันหยุด มีแอ่งน้ำให้เล่นได้หลายจุด มีจุดพักผ่อนท่องเที่ยวได้หลายจุด สามารถเที่ยวชมสวนพฤกษศาสตร์เขาช่องได้ (น้ำตก. ออนไลน์. มปป : 1)

4.1.5) น้ำตกสายรุ้ง อยู่ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัด อำเภอย่านตาขาว ปากทางเข้าน้ำตกสายรุ้งห่างจากปากทางเข้าน้ำตกไพรสวรรค์ ประมาณ 7 กิโลเมตร การเดินทางจากตัวเมืองตรัง ใช้เส้นทางสายตรัง-พัทลุง เลี้ยวขวากิโลเมตรที่ 17 ไปตามถนนสายบ้านกะช่อง-บ้านหาดเลา ตรงไปประมาณ 12 กม. มีทางแยกซ้ายมือเข้าน้ำตกประมาณ 4 กม. เดินเข้าไปน้ำตกอีกประมาณ 200 เมตร ลักษณะเป็นน้ำตกชั้นเดียวที่ตกมาจากหน้าผาสูงใหญ่ สายน้ำกว้าง มีแอ่งสำหรับเล่นน้ำ จุดเด่น เป็นน้ำตกที่เห็นเป็นสายรุ้งเมื่อละอองน้ำกระทบกับแสงแดดช่วงเวลา บ่าย 2-4 โมงเย็น รถยนต์สามารถเข้าถึงตัวน้ำตกได้

4.1.6) **น้ำตกร้อยชั้นพันวัง** 29 กิโลเมตร จากสามแยกคลองซี ตำบลอ่าวตง อำเภอวังวิเศษ สุดแดนตรัง ต่อแดนกระบี่และ มีแผ่นป้ายประกาศเป็นตัวหนังสือชัดเจน หนานลักษณะเป็นน้ำตกเดี่ยวของคนฝั่งตะวันตกของจังหวัดตรัง เป็นน้ำตกหินปูนไม่สูงใหญ่ แต่ร่มรื่น น้ำใส ทอดชั้นบันไดน้ำเป็นแบบทางน้ำตก เสียงน้ำตกบอกระยะไม่เกิน 100 เมตร ท่ามกลางขุนเขา นอจู้จี้

4.1.7) **น้ำตกเจ้าพะ** อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัด อำเภอปะเหลียน การเดินทาง จากตัวเมืองตรัง ใช้เส้นทางสายตรัง-พัทลุง เลี้ยวขวาที่กิโลเมตรที่ 17 ไปตามถนนสายบ้านกะช่อง-บ้านหาดเลา ถึงสามแยกบ้านปะเหลียนในเลี้ยวซ้ายไปน้ำตก หรือเส้นทางที่ 2 เริ่มจากตัวเมืองตรังตามถนนตรัง-ปะเหลียน (ทางหลวง 404) ผ่านตลาดย่านตาขาว เลี้ยวซ้ายที่สามแยกบ้านวังปริง ทางหลวง 4125 เลี้ยวซ้ายอีกครั้งที่บ้านหาดเลา มีป้ายบอกไปน้ำตกโตนเต๊ะ ถึงสามแยกบ้านปะเหลียนในเลี้ยวขวา เป็นเส้นทางสู่น้ำตก ถึงบ้านควนไม้ดำ ก่อนถึงน้ำตกโตนเต๊ะ ประมาณ 2 กม. เลี้ยวขวาไปอีกประมาณ 300 เมตร เจอทางเลี้ยวขวา ไปจนสุดถนน หรือเลี้ยวขวาตรงทางเข้าน้ำตกช่องบรรพต (น้ำพ่าน) เดินทางต่อไปประมาณ 8 กิโลเมตร เดินเท้าอีกประมาณ 200 เมตร มีกระแสน้ำไหลลดหลั่นลงมาเป็นชั้นๆ เป็นน้ำตกหินปูนขนาดกลาง ชั้นน้ำตกกระจายลดหลั่นมาตามชั้นเล็กชั้นน้อย สองข้างน้ำตกร่มรื่นไปด้วยเงาของต้นไม้ใหญ่ ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันบริสุทธิ์ **จุดเด่น** เป็นน้ำตกกว้าง ตั้งอยู่กลางป่า สามารถเล่นน้ำได้ บรรยากาศสงบเงียบสำหรับผู้ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวในการพักผ่อนตามธรรมชาติ (เที่ยวน้ำตกเจ้าพะ. ออนไลน์. มปป: 1)

4.1.8) **น้ำตกโตนตก** อยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัด อำเภอปะเหลียน ห่างจากน้ำตกโตนเต๊ะประมาณ 1 กม. การเดินทางจากตัวเมืองตรัง ใช้เส้นทางสายตรัง-พัทลุง เลี้ยวขวา กิโลเมตรที่ 17 ไปตามถนนสายบ้านกะช่อง-บ้านหาดเลา ถึงสามแยกบ้านปะเหลียนใน เลี้ยวซ้ายไปน้ำตก หรือเส้นทางที่ 2 เริ่มจากตัวเมืองตรัง ตามถนนตรัง-ปะเหลียน (ทางหลวง 404) ผ่านตลาดย่านตาขาว เลี้ยวซ้ายที่สามแยกบ้านวังปริง ทางหลวง 4125 แล้วเลี้ยวซ้ายอีกครั้งที่บ้านหาดเลา ลักษณะเป็นน้ำตกขนาดกลาง สายน้ำไหลลดหลั่นลงมาเป็นชั้นตามโขดหินแกรนิต และหินชั้นสองข้างลำน้ำมีความชุ่มชื้นจนเกิดมอสและเฟิร์นหนาแน่นสภาพป่าสมบูรณ์ **จุดเด่น** เป็นน้ำตกที่มีจำนวนหลายสิบชั้น มีความสวยงามจากสายน้ำ มีแอ่งสามารถเล่นน้ำได้ น้ำตกชั้นบนต้องเดินป่าขึ้นไปประมาณ 500 เมตร ธรรมชาติสวยงามมาก นอกจากนี้ยังมีเส้นทางเชื่อมต่อกับเส้นทางเดินป่าสู่บ้านตระได้อีกด้วย

4.1.9) **น้ำตกโตนเต๊ะ** ห่างจากอำเภอเมืองตรัง 45 กิโลเมตร เดินทางไปตามถนนสายตรัง-พัทลุง ประมาณ 17 กิโลเมตร เลี้ยวขวาไปตามเส้นทางบ้านกะช่อง-หาดเลาทางหลวงหมายเลข4124 ประมาณ 27 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายไปอีก 1 กิโลเมตร เป็นทางลาดยางตลอดสายลักษณะ เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ที่สวยงามมาก แห่งหนึ่งของจังหวัดตรัง มีน้ำไหลผ่านแอ่งหินชอกหินตลอดสาย สูง 320 เมตร ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาบรรทัดรอบๆ บริเวณมีไม้เบญจพรรณนานาชนิด นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางด้วยรถยนต์ไปจนถึงบริเวณน้ำตกได้ทุกฤดู

4.1.10) **สวนพฤกษศาสตร์ หุ่นค่าย** อยู่กิโลเมตรที่ 8 ถนนตรัง-ปะเหลียน ตำบลหุ่นค่าย อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง เป็นสวนรุกขชาติที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวจังหวัดเหมาะสำหรับการเดินทางไปพักผ่อน นั่งเล่น ศึกษาพันธุ์ไม้ ธรรมชาติวิทยา เดินศึกษาธรรมชาติ ผจญภัย จัดประชุม สัมมนา เข้าค่ายลูกเสือ ตั้งเต็นท์ แคมป์ไฟ มีบริการรับจัดอาหารเพื่อการสัมมนาไม่มีร้านอาหาร ควรเตรียมน้ำและอาหารไปเอง ควรไปก่อน 5 โมงเย็น เพื่อไม่ให้เปลี่ยวจนเกินไป และพยายามเดินให้ได้เป็นวงกลม จะรู้สึกว่าคุณค่า

4.2) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา

4.2.1) **อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี** อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ได้สร้างความเจริญแก่จังหวัดตรังเป็นอย่างมาก เช่น การคมนาคม การเกษตรกรรม การเลี้ยงสัตว์ การศึกษา การปกครอง และเป็นผู้นำต้นยางต้นแรกมาปลูกในจังหวัดตรังจนแพร่หลายไปทั่วภาคใต้ ตั้งอยู่ในบริเวณสาธารณะเขตเทศบาลเมืองตรัง ห่างจากศาลากลางจังหวัด 1 กม.

ภาพที่ 4.97 อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี

ที่มา : สารสนเทศการท่องเที่ยว, 2551 : 1.

4.2.2) **ตำหนักโปร่งฤทัย** ตั้งอยู่ที่ถนนสายตรง – พัทลุง ตำบลช่อง อำเภอนาโยง ซึ่งเดิมเรียกว่า พลับพลาช่อง สร้างขึ้นมาเมื่อสมัยปี พ.ศ. 2452 – 2458 ระหว่างสมัยรัชกาลที่ 5 – 6 เพื่อใช้เป็นที่พักประทับระหว่างทางไปสู่น้ำตกและใช้เป็นพลับพลาที่ประทับเมื่อครั้งที่รัชกาลที่ 7 เสด็จมาทอดพระเนตรน้ำตกกระช่อง ในปี พ.ศ. 2471 ปัจจุบันที่ตั้งของพลับพลาเป็นพื้นที่ของศูนย์เพาะกล้าไม้กระช่อง ตำบลกระช่อง

4.2.3) **พิพิธภัณฑพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี** ตั้งอยู่เลขที่ 1 ถนนค่ายพิทักษ์ ตำบลกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง อยู่ห่างจากเทศบาลกันตังประมาณ 200 เมตรโดยชาวกันตัง และเทศบาลเมืองกันตัง เห็นว่าบ้านหลังนี้คือหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ควรรักษาไว้คู่เมืองตรังจึงคิดจัดทำเป็นพิพิธภัณฑแสดงชีวิต และผลงานของพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ให้ชาวตรังได้ศึกษาจดจำ โดยได้ขออนุญาตใช้เป็นอนุสรณ์สถานรำลึกถึงคุณูปการของพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี โดย ตาโต๊ะเปียนจง อนุญาตให้จังหวัดตรังใช้บ้านหลังนี้จัดทำเป็นพิพิธภัณฑเมื่อ 10 กันยายน 2535 ใช้นามว่า พิพิธภัณฑพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) วันพุธ เดือน 5 ปีมะเส็ง เป็นวันกำเนิดบุตรชายของพระยาดำรงสุจริตมหิศรภักดี (คอซิมบี๊เจียง) ผู้ว่าราชการจังหวัดระนองจากภรรยาชื่อกิม ทารกผู้นี้ได้นามว่า "คอซิมบี๊" อันแปลว่า "ผู้มีจิตใจงาม" ในวัยต้นบิดาให้ฝึกฝนด้านธุรกิจการค้าของตระกูล มีความสามารถพิเศษพูดได้หลายภาษา พ.ศ.2425-2427 คอซิมบี๊เข้ารับราชการเป็นผู้ช่วยราชการเมืองระนอง บรรดาศักดิ์ครั้งแรก คือ หลวงบริรักษ์ โฉมวิสัยมาได้เป็นพระอภัยมณีศรัทธา ผู้ว่าราชการเมืองกระ

พ.ศ. 2433 ร.5 เสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ทรงเห็นว่าเมืองตรังมีปัญหาหลายด้าน จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระอภัยมณีศรัทธามาเป็นผู้ว่าราชการเมืองตรัง และเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี พ.ศ.2436 พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ย้ายที่ตั้งเมืองจากควนธานีมายังกันตังและพัฒนาเมืองตรังทุก ๆ ด้านส่งเสริมการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์จนได้ส่งขายต่างประเทศ ตัดถนน สายสำคัญ คือ สายตรง-พัทลุง ที่ตัดผ่านเขาพับผ้า สร้างท่าเรือที่กันตัง ส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ ส่งเสริมการปลูกยางพาราจนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจอันดับ 1 ของภาคใต้

พ.ศ. 2444 พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี เลื่อนตำแหน่งเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต จึงต้องไปประจำอยู่ที่ภูเก็ต แต่ที่ในค่ายยังคงเป็น "บ้าน" เมื่อมากำกับดูแลราชการเมืองตรังหรือรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และบรรดาเจ้านาย พ.ศ.2452 "ครั้งทรงรถประพาสทั่วแล้ว ได้เสด็จไปที่บ้านเจ้าคุณรัชฎานุ ซึ่งอยู่ตรงข้ามกับตำหนัก ที่นี้ท่านจงไว้ครั้งเมื่อครั้งเป็นเจ้าเมือง มีคนอยู่ที่นั่นด้วย ท่านให้นำมาว่าควรรักษา ที่ทางของท่านน่าจะสบายร่มรื่น"

พ.ศ.2456 พระยารัษฎาฯ ถึงแก่อนิจกรรมที่ปีนัง เมื่อวันที่ 10 กันยายน ส่วนบ้านที่กั้นตั้ง ต่อมาเป็นกรรมสิทธิ์ของ ดาโต๊ะ เปียนจง ณ ระนอง หลานปู่ของ พระยารัษฎาฯ อาจเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งเดียวในเมืองไทยที่ไม่ใช่ของราชการ และก็ไม่ใช่พิพิธภัณฑสถานส่วนบุคคล แต่เป็นพิพิธภัณฑสถานที่ชาวตรังมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกับลูกหลานของพระยารัษฎาฯ เพราะพิพิธภัณฑสถานนี้เริ่มต้นด้วยการบริจาค (ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวของตำบล. ออนไลน์. มปป.: 1)

4.3) ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆที่สร้างสรรค์ขึ้น

4.3.1) **กลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี** นาหมื่นศรี เป็นชื่อตำบลหนึ่งในอำเภอนาโยง มีชื่อเสียงในด้านผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัด ตรัง และปัจจุบันมีการจัดตั้งกลุ่มสตรีทอผ้านาหมื่นศรี เพื่อสืบสานการทอผ้าพื้นเมืองไม่ให้สูญหายไป นักท่องเที่ยวสามารถชมได้ที่ทำการกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี เส้นทางเดียวกับทางไปถ้ำเขาช้างหาย ตามถนนสายนาหมื่นศรี ประมาณ 5 กม. สนใจสอบถาม โทร. (075) 242431 และใกล้ๆกันระยะทาง 300 เมตร ยังมีพิพิธภัณฑสถานมรดกพื้นบ้านตำบลนาหมื่นศรี เป็นศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่นของตำบล เพื่ออนุรักษ์ศิลปกรรมและหัตถกรรมของท้องถิ่นมีอุปกรณ์เครื่องใช้และวัตถุโบราณ จำนวนกว่า 300 ชิ้น

ผ้าทอนาหมื่นศรี เป็นผืนผ้าที่มีลวดลายอันเป็นเอกลักษณ์เกิดจากการทอด้วยวิธียกดอกหรือการสร้างลวดลายโดยการเพิ่มด้ายพุ่ง ซึ่งอาจจะทอด้วยกี่พื้นบ้าน (ภาษาถิ่นใต้เรียกว่า “โหก”) หรือกี่กระตุก ผืนผ้าอาจจะทอจากฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ หรือเป็นฝ้ายผสมใยสังเคราะห์ย้อมสีเคมี ทั้งนี้เพื่อสามารถตอบสนองของความต้องการของผู้นิยมใช้ผ้าทอมือ ลวดลายของผ้า เช่น ลายหางกระรอก ลายตาสมุก ลายช่อมาลี ลายดอกพิกุลแก้ว ลายเสาวรส ลาย-ลูกแก้ว เป็นต้น ประโยชน์ใช้สอยของผืนผ้านาหมื่นศรี อาทิ ใช้เป็น ผ้าพาดบ่า (มักใช้ลวดลายดั้งเดิมในอดีตเคยมีการทอให้เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา) ผ้าเช็ดหน้า ผ้ากราบพระ ผ้าในพิธีกรรม (ผ้าพานช้างเป็นการทอผ้าเช็ดหน้าต่อกันหลายผืน เพื่อใช้ในพิธีศพ และเจ้าภาพจะตัดแยกเพื่อถวายพระเมื่อเสร็จพิธี) และผ้าสำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม หรือใช้ในวัตถุประสงค์ต่างๆ เช่น ตกแต่งบ้าน แปรรูปเป็นของใช้ชนิดต่างๆ

5) ประวัติสถานที่เชื่อมโยงกับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในจังหวัดสตูล

5.1) ประเภทธรรมชาติ

5.1.1) **อุทยานแห่งชาติทะเลบัน** อุทยานแห่งชาติทะเลบัน ตั้งชื่อตามบึงน้ำขนาดใหญ่ เป็นสถานที่สำคัญของป่าในบริเวณนี้ คำว่า ทะเลบัน นี้น่าที่จะเพี้ยนมาจากภาษามลายูว่า เลอ โอิด กะ บัน ซึ่งมีความหมายว่า แผ่นดินยุบบริเวณที่เป็นทะเลบันนี้เล่ากันว่า

เมื่อหลายร้อยอายุคนมาแล้ว เป็นพื้นที่ป่าที่มีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์ตลอดแนวชายแดน ประกอบด้วยความแตกต่างของสภาพโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ ชนิดของป่าและสัตว์ป่านานาชนิด เคยเป็นแหล่งเพาะปลูกและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านวังประจันมาก่อน ต่อมาแผ่นดินบริเวณนี้ค่อยๆ ยุบตัวลง เกิดเป็นแอ่งลึก มีน้ำขังกลายเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งนักธรณีวิทยาได้สันนิษฐานว่า พื้นที่ข้างล่างอาจเป็นโพรงถ้ำขนาดใหญ่ เพราะบริเวณนี้ขนาบด้วยเทือกเขาทั้ง 2 ด้าน คือ เทือกเขาจีน และเทือกเขามดแดง เมื่อโพรงถ้ำเกิดการพังลง พื้นที่บริเวณนี้ก็ยุบตัวลงไปด้วย ในปี 2519 นายอารีย์ วงศ์อารยะ ผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลในขณะนั้น ได้เล็งเห็นความสำคัญของพื้นที่ ป่าบริเวณนี้จึงได้เสนอกรมป่าไม้ให้ดำเนินการสำรวจ และจัดตั้งพื้นที่ดังกล่าวเป็นอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ได้จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปดำเนินการสำรวจพื้นที่ป่าบริเวณหนองน้ำทะเลบัน และพื้นที่ป่า ใกล้เคียงซึ่งมีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติมากมาย และยังเป็นแหล่งกำเนิด ต้นน้ำลำธารอีกด้วย เสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติและได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดพื้นที่ ป่าห้วยกะหมิง ป่ากุบั้ง ป่าปูโล้ต ท้องที่ตำบลควนสตอ กิ่งอำเภอควนโดน และตำบลบ้านควน อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เป็นอุทยานแห่งชาติในปี พ.ศ. 2523 โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 97 ตอนที่ 165 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2523 นับเป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 20 ของประเทศ โดยครอบคลุมพื้นที่ 101.68 ตารางกิโลเมตร

ต่อมาได้มีการสำรวจพื้นที่บริเวณรอยแยกต่อของป่ากุบั้ง-ปูโล้ต ในท้องที่ตำบลเกตรี อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ว่ายังมีพื้นที่ป่าที่มีความสวยงามและอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ไปจนถึงชายทะเลบริเวณตำบลปยู อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล เห็นสมควรประกาศผนวกเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติเพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง จึงได้เสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติประกาศพื้นที่ดังกล่าวรวมกับพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติทะเลบัน โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 108 ตอนที่ 127 ลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2534 ฉบับพิเศษ หน้า 37-39 พื้นที่ของอุทยานแห่งชาติทะเลบัน ในปัจจุบันจึงครอบคลุมพื้นที่ป่าห้วยกะหมิง ป่ากุบั้ง ป่าปูโล้ต และป่าควนบ่อน้ำ ท้องที่ตำบลควนสตอ อำเภอควนโดน และตำบลเกตรี ตำบลบ้านควน ตำบลปยู อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล รวมพื้นที่ 196 ตารางกิโลเมตร

ภาพที่ 4.98 อุทยานแห่งชาติทะเลบัน

ที่มา : กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. ออนไลน์. 2551 : 1.

5.1.2) **ถ้ำโตนดิน** อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติ 1.5 กิโลเมตร ความลึกของถ้ำประมาณ 700 เมตร ภายในพบหินงอกหินย้อย มีลำธารไหลผ่าน ปลาน้ำจืดชนิดต่างๆ และยังมีเครื่องมือชุดแร่ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 หลงเหลืออยู่

5.1.3) **ถ้ำลอดปญญ** เป็นถ้ำลอดคล้ายถ้ำลอดของอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา อยู่ทางทิศใต้ของอุทยานแห่งชาติบริเวณเขากายัง ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อย สองฝั่งลำคลองเป็นป่าโกงกาง การเดินทางไปที่ถ้ำลอดปญญต้องลงเรือที่ท่าเรือตำมะลัง ซึ่งอยู่ห่างจากจังหวัดสตูล ประมาณ 9 กิโลเมตร และอยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติ 58 กิโลเมตร

5.1.4) **ทุ่งหญ้าวังประ** เป็นทุ่งหญ้ากว้างใหญ่ระหว่างภูเขาทางทิศตะวันตกของอุทยานแห่งชาติ มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่หลายชนิด เช่น สมเสร็จ เม่น กระซัง ไก่ป่า ฯลฯ อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติไปทางทิศเหนือ ประมาณ 8 กิโลเมตร และแยกซ้ายเข้าไปอีกประมาณ 10 กิโลเมตร

5.1.5) **น้ำตกยาโรย** ต้นน้ำเกิดจากป่าห้วยกะหมิง เทือกเขาจีน มีน้ำตก 9 ชั้น อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติ 6.7 กิโลเมตร แยกเข้าไปอีก 700 เมตร ชั้นที่ 4 เป็นชั้นสูงสุด สายน้ำไหลเป็นทางยาว 20 เมตร ลงสู่แอ่งน้ำ ส่วนชั้นบนสุดเป็นชั้นที่งดงามที่สุด สายน้ำพุ่งเป็นสองสายตกลงมาจากผาหิน สูง 10 เมตร

5.1.6) **บึงทะเลบัน** เป็นบึงน้ำจืดขนาดใหญ่ซึ่งเกิดจากการยุบตัวของแผ่นดิน ตั้งอยู่กลางหุบเขาขนานไปด้วยเทือกเขาจีนและเขาวังประ เนื้อที่ประมาณ 125 ไร่ มีปลา

น้ำจืดและหอยชุกชุม รอบบึงมีต้นบางขึ้นอยู่หนาแน่นและเป็นที่อยู่ของเขียดว้าก บางครั้งจะเห็นสมเสร็จ ลงมากินน้ำในบึง

5.1.7) **น้ำตกโตนปลิว** ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาจีน เป็นน้ำตกที่สวยงามที่สุดในเขตอุทยานแห่งชาติ มีน้ำไหลตลอดปี อยู่ห่างจากที่ทำการอุทยานแห่งชาติไปทางทิศเหนือ 10 กิโลเมตร แยกเข้าไปตามถนน ลูกรังอีกประมาณ 3 กิโลเมตร

5.1.8) **อ่าวพันเตมะละกา** ที่ตั้งที่ทำการอุทยานแห่งชาติตะรุเตา และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว จัดแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ตะรุเตา และจากจุดนี้สามารถเดินไปยังผาโต๊ะบู หน้าผาสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 60 ม. เพื่อชมความงดงามของคลองพันเตมะละกา เกาะไข่และอุทยานแห่งชาติเขตรา ออกจากที่ทำการอุทยานฯ ไปอีก 8 กม. จะถึง อ่าวสน มีหาดทรายโค้งสลับกับหาดหิน และเป็นที่วางไข่ของเต่าทะเล

5.1.9) **เกาะอาดัง** ที่ตั้งของหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติตะรุเตา บนเกาะมีหาดทรายละเอียดเหมาะสำหรับดำน้ำตื้น รอบเกาะเป็นภูเขาสูง ป่าไม้ปกคลุมหนาแน่น มีน้ำตกโจรสลัด ซึ่งมีน้ำไหลตลอดปี อีกแห่งที่น่าสนใจคือยอดผาชะโด จุดชมวิวซึ่งในอดีตเป็นจุดสังเกตการณ์ของโจรสลัด สามารถมองเห็นทิวสนและแหลมทรายสีขาวของเกาะอาดัง เกาะหลีเป๊ะ และยังมีพระอาทิตย์ขึ้นได้ด้วย

ภาพที่ 4.99 เกาะอาดังราวี

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ออนไลน์. 2551 : 2

5.1.10) **เกาะราวี** ห่างจากเกาะอาดังเพียง 1 กม. เป็นเกาะที่มีหาดทรายสวยงาม น้ำทะเลใสเงียบสงบ เป็นที่ตั้งของหน่วยพิทักษ์ฯ ที่ ต.ต.6 (หาดทรายขาว) บนเกาะไม่มีที่พัก นักท่องเที่ยวนิยมมาดำน้ำดูแนวปะการังน้ำตื้นซึ่งยาวกว่า 200 ม. อีกทั้งยังมีความสมบูรณ์สูง นับเป็นสวรรค์บนผืนน้ำอันแท้จริง

5.1.11) เกาะหลีเป๊ะ อยู่ทางตอนใต้ของเกาะอาดัง มีชุมชนชาวเลอาศัยอยู่ ส่วนใหญ่ทำอาชีพประมง รอบเกาะเต็มไปด้วยป่าปะการังอันสมบูรณ์ มีเวียงอ่าวสวยงามหาดทรายขาวละเอียด อ่าวที่สวยงามที่สุดคือ อ่าวพิทยา บนเกาะมีที่พักเพื่อบริการนักท่องเที่ยวทั้งด้านหน้าและ ด้านหลังเกาะ ในเดือน 6 และเดือน 11 ขึ้น 13-15 ค่ำ ตลอด 3 วัน 3 คืน ชาวบ้านที่มีเชื้อสายชาวเลจะมารวมกันที่เกาะแห่งนี้เพื่อจัดงานประเพณีลอยเรือ ตามความเชื่อที่จะขับไล่สิ่งอัปมงคล และเสี่ยงทายอนาคตของการประกอบอาชีพ

ภาพที่ 4.100 เกาะหลีเป๊ะ

ที่มา : นิโมทัวร์. ออนไลน์. 2551 : 2

5.2) ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆที่สร้างสรรค์ขึ้น จังหวัดสตูล มีประเพณีที่น่าสนใจ คือ ประเพณีลอยเรือ ซึ่งจัดขึ้น 3 วัน โดยแต่ละวันมีขั้นตอนของงาน ดังนี้
วันที่ 1 ของงาน คือนวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 หรือ เดือน 12 ตอนเช้าทุกบ้านจะทำขนมต่าง ๆ เช่น ข้าวเหนียวเหลือง ต้มข้าว ขนมเทียน เพื่อจะไปเซ่นไหว้ พอดกบาย ประมาณ 15.00 น. หมอประจำหมู่บ้านพร้อมกับลูกบ้านจะมาพร้อมกันที่ศาลเจ้าอยู่ติดกับสุสาน (ชาวเกาะเรียกว่า ลาทวด) ทุกคนจะต้องตั้งเครื่องเซ่นไหว้พร้อมกับเทียน ครอบครว้ละ 1 เล่ม เพื่อให้หมอประจำหมู่บ้านดูเปลวเทียนของแต่ละครอบครว้ว่าจะป็นเซ่นไร ในการทำพิธีนี้ จะมีเครื่องเซ่นไหว้ของหัวหน้าหมู่บ้านหรือของหมอประจำหมู่บ้าน 1 ชุด ที่จะต้องทำอาหารพิเศษ คือ จะมีเครื่องสุกดิบ 1 ชุด และข้าวเจ็ดสี 1 ชุด เพื่อจะบวงสรวงสิ่งที่ดีและไม่ดี เสร็จพิธีบวงสรวงแล้วจะมีรำมะนาเพื่อขอพรอย่างน้อย 7 เพลง

วันที่ 2 ของงาน คืบวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือเดือน 12 คณะกรรมการจะแบ่งคนออกเป็น 2 ชุด ชุดที่ 1 เป็นชุดตัดไม้ระกำ ชุดที่ 2 เป็นชุดตัดเสาเอกและมาสเรือ (กระดุกงูเรือ) ชุดที่ 2 ที่ตัดเสาเอกและมาสเรือ จะต้องกลับออกจากป่ามาถึงบริเวณงานก่อนที่ชุดที่ 1 ที่ตัดไม้ระกำจะมา ทั้งสองคณะจะมีขบวนรำรองเง็งแห่มาบริเวณงาน พอถึงบริเวณงาน คณะกรรมการที่มีหน้าที่ต่อเรือก็จะดำเนินการต่อเรือ ชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ก็จะสนุกสนานกับเต้น รองเง็งและรำวงจนกว่าเรือจะเป็นรูปเป็นร่างและเสร็จพอดีกลางคืนการแสดงจะเปลี่ยนเป็นการรำมะนารอบเรือที่ประกอบเสร็จแล้ว จะมีการรำวงใกล้สว่างประมาณตี 4 - 5 หมอประจำหมู่บ้าน ก็จะทำพิธีจุดเทียน พร้อมกับลูกบ้านอธิษฐานกับเทียนที่ปักไว้ในเรือของแต่ละครอบครัว ๆ ละ 1 เล่ม พอได้เวลา ก็จะลอยเรือไป

วันที่ 3 ของงาน คืบวันแรม 1 ค่ำ ตอนเช้าพอหลังจากลอยเรือแล้ว จะมีคณะกรรมการชุดหนึ่งไปตัดไม้จะทำคล้ายๆ กับไม้กางเขน มีคณะรองเง็งนำขบวนแห่ออกมาจากป่าเหมือนกัน และเอาไม้กางเขนนี้มาปิดบริเวณงาน ชาวบ้านก็จะรำรองเง็งและรำวงจนตกเย็น พอค่ำจะเปลี่ยนเป็นรำมะนารอบไม้กางเขน และชาวบ้านก็จะนำน้ำใส่ภาชนะมาตั้งบริเวณไม้กางเขน หมอประจำหมู่บ้านก็จะใช้เทียนจุดบริเวณน้ำที่ชาวบ้านมาวางไว้เพื่อว่าน้ำนี้จะเป็นน้ำมนต์ เอาไว้ล้างหน้าล้างตาตอนเช้า เมื่อเสร็จพิธี

ประเพณีลอยเรือนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าหากเรือที่ลอยออกไปไม่กลับมา ยังฝั่งการทำงานหรือการประกอบอาชีพ จะประสบความสำเร็จ แต่หากเรือที่ลอยออกไปแล้ว ถูกคลื่นซัดกลับมาฝั่ง ฝั่ง แสดงว่าการทำงานหรือการประกอบอาชีพมีอุปสรรค (จากการสัมภาษณ์ คุณเมธินทร์ มารสา เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2551)

สรุป จากการสัมภาษณ์ และสำรวจสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาส รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงภายในจังหวัดภาคใต้ทั้ง 5 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล สามารถสรุปเส้นทางภายในจังหวัดที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาสได้ทั้งสิ้น 9 เส้นทาง ดังนี้

1. พระวิหารแดง พระธาตุเจดีย์หลวง บนเขาดังกวน เขาน้อย วัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา หาดสมิหลา สวนวัชฌีวัน วัดเทพาไพโรจน์ จังหวัดสงขลา

2. มรุ่มหัวเขาแดง ป้อมประจำเมืองสิงขระ ป้อมเขาแดง วัดแหลมพ้อ เกาะยอ วัดจะทิ้งพระ ที่ว่าการอำเภอสิงขร หาดมหาราช บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ ที่ตั้งพลับพลาแหลมบ่อท่อจังหวัดสงขลา
3. เกาะมวย เกาะกระ (บริเวณหมู่เกาะสี่เกาะห้า) เขาชัน จังหวัดพัทลุง
4. ท่าเทียบเรือลำป่า วัดคูหาสวรรค์ วัดวัง วัดควนมะพร้าว กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี จังหวัดพัทลุง
5. อำเภอปากพนัง วัดท่าโพธิ์วรมหาวิหาร สนามหน้าเมือง กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช และสวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ (สวนราชฤดี) จังหวัดนครศรีธรรมราช
6. คลองท่าแพ วัดพระธาตุวรมหาวิหาร ศาลหลักเมือง พระพุทธสิหิงค์ ศาลากลาง-จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดสวนปาน หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
7. เกาะกระ จังหวัดนครศรีธรรมราช
8. ท่าหัวไทร โรงเรียนวัดควนธานี วัดควนธานี ศาลหลักเมือง บริเวณสวนทุเรียนอายุ 100 ปี จังหวัดตรัง
9. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสตูล (คฤหาสน์ภูเดิน) อ่าวตะโลละวาวในหมู่เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล

การเรียงลำดับความสำคัญของเส้นทางท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้

จากการสำรวจเส้นทาง และการสังเกตของคณะผู้วิจัย อาจเรียงลำดับความสำคัญของเส้นทางท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ได้ดังนี้

1. คลองท่าแพ วัดพระธาตุวรมหาวิหาร ศาลหลักเมือง พระพุทธสิหิงค์ ศาลากลาง-จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดสวนปาน หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เนื่องจากเป็นเส้นทางเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงทางบก สามารถท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล และปัจจุบันมีการท่องเที่ยวอยู่ แต่ขาดการเชื่อมโยงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหลวงที่เคยเสด็จประพาสในแหล่งท่องเที่ยวสำคัญเหล่านี้
2. เกาะมวย เกาะกระ (บริเวณหมู่เกาะสี่เกาะห้า) เขาชัน จังหวัดพัทลุง เป็นพื้นที่ที่สามารถจัดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงได้ ปัจจุบันมีการจัดการท่องเที่ยวอยู่ แต่จากการสังเกตของคณะผู้วิจัย มักคุเทศก์นำเที่ยวมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสน้อย ดังนั้นอาจทำให้นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่นั่งเรือมาเที่ยวเพื่อ และรู้สึกว่าคุณภาพที่ท่องเที่ยวแห่งนี้ไม่น่าสนใจ แต่หากผู้นำเที่ยวมีความรู้เรื่องตำนาน ประวัติศาสตร์การเที่ยวที่เกาะมวย และเกาะกระ จะมีเสน่ห์ น่าสนใจมากขึ้น อีกทั้งการจัดการนำเที่ยวยังไม่ดีพอ เพราะจากการสำรวจเส้นทาง และการสังเกตของคณะผู้วิจัย การลงไปเที่ยวเกาะมวย และเกาะกระ หากใช้

เวลาในการเดินทางโดยเรือหางยาวจากปากพะยูน ใช้เวลาในการเดินทาง ประมาณ 1 ชั่วโมง แต่หากเดินทางจากท่าเรือลำปำต้องใช้เวลาในการเดินทาง ซึ่งใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง และการเดินทางจากเกาะมวยถึงเกาะพระใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ดังนั้นเมื่อเที่ยวชมเกาะทั้ง 2 เกาะ จะทำให้เวลาว่างเลยไปถึงช่วงบ่าย อาจทำให้นักท่องเที่ยวเหนื่อย และหิวระหว่างการท่องเที่ยวได้ ซึ่งอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวรีบเดินรอบเกาะกระ เพื่อลงเรือกลับไปยังที่พักต่อไป นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเกาะมวย และเกาะกระ ณ วันที่ไปสำรวจ มีทั้งไทย มาเลเซีย จีน และอินเดีย มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 50 คน

3. พระวิหารแดง พระธาตุเจดีย์หลวง บนเขาดังกอน เขาน้อย วัดมัจฉิมาวาสวรวิหาร สุเหว่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา หาดสมิหลา สวนวัชฌีวัน วัดเทพาไพโรจน์ จังหวัดสงขลา เป็นเส้นทางการศึกษาประเพณีของพระพุทธเจ้าหลวงทางบก บางจุดมีการท่องเที่ยวอยู่ คือ พระธาตุเจดีย์ บนเขาดังกอน แต่มีส่วนน้อยที่จะเดินลงไปยังพระวิหารแดง ตามบันไดนาค ซึ่งหากมีการเชื่อมโยงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหลวงใน จุดต่างๆ แล้วกำหนดเป็นเส้นทางการศึกษาประเพณี ก็จะช่วยให้สงขลามีเส้นทางท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากขึ้น

4. ท่าเทียบเรือลำปำ วัดคูหาสวรรค์ วัดวัง วัดควนมะพร้าว กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี จังหวัดพัทลุง เป็นเส้นทางการศึกษาประเพณีของพระพุทธเจ้าหลวงทางบก สามารถท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล แต่อาจประสบปัญหาเกี่ยวกับป้ายบอกทางที่ไม่ชัดเจน เช่น ถึงจุดที่ต้องเลี้ยวแต่ไม่มีป้ายบอกเป็นต้น และขาดมัคคุเทศก์ที่มีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์

5. มรุ่มหัวเขาแดง ป้อมประจำเมืองสิงขระ ป้อมเขาแดง วัดแหลมพ้อ เกาะยอ วัดเจ้ทั้งพระ ที่ว่าการอำเภอสติงพระ หาดมหาราช บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ ที่ตั้งพลับพลาแหลมบ่อท่อจังหวัดสงขลา สามารถท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล แต่ระยะทางค่อนข้างจะไกลในแต่ละจุดท่องเที่ยว ในทางกลับกันจุดท่องเที่ยวแต่ละแห่งก็มีประวัติศาสตร์ ลักษณะเฉพาะ และมีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งอาจนำมาใช้ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

6. ท่าหวไทร โรงเรียนวัดควนธานี วัดควนธานี ศาลหลักเมือง บริเวณสวนทุเรียนอายุ 100 ปี จังหวัดตรัง ซึ่งมีสถานที่เชื่อมโยงในบริเวณใกล้เคียง คือ ถ้ำเขาช้างหาย กลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี น้ำตกกระซอ เป็นเส้นทางการศึกษาประเพณีเมืองตรังของพระพุทธเจ้าหลวง ปัจจุบันจุดที่เป็นประวัติศาสตร์ไม่คงเหลือสภาพเดิม แต่สามารถใช้สถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียงให้เกิดความเชื่อมโยง เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ และสามารถท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล

7. อำเภอปากพนัง วัดท่าโพธิ์ธรรมหาวิหาร สนามหน้าเมือง กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช และสวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ (สวนราชธานี) จังหวัดนครศรีธรรมราช หากใช้วิธีการ

เดินทางโดยทางบกสามารถท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล แต่หากต้องการเดินทางโดยทางน้ำ จะมีข้อจำกัดเกี่ยวกับฤดูกาล คือ สามารถเดินทางมาเที่ยวได้ในช่วงเดือนมกราคม – เดือนพฤษภาคม ซึ่งเส้นทางนี้มีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจในบริเวณใกล้เคียง เช่น วัดคงคาเลียบ ซึ่งหลวงปู่ทวดเคยจำพรรษา เป็นต้น

8. เกาะกระ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ห่างไกลฝั่งประมาณ 54 กิโลเมตร การเดินทางต้องอาศัยฤดูกาล แต่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่ น่าสนใจสำหรับผู้ที่ต้องการพักผ่อนแบบท่องเที่ยวทะเล ตกปลา ตกหมึก พร้อมคันทรรอยจารึกพระ-ปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 119 ของพระพุทธเจ้าหลวงได้อีกด้วย

9. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสตูล (คฤหาสน์ภูเดิน) อำเภอตะโละวาวในหมู่เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล สถานที่เชื่อมโยง คือ อุทยานแห่งชาติทะเลบัน หมู่เกาะตะรุเตา เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ที่สำคัญ ภายในเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตชาวสตูล

การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัด อาจจะทำเชื่อมโยงตามการเสด็จประพาส ของพระพุทธเจ้าหลวง เป็น 2 เส้นทางใหญ่ คือ

เส้นทางที่ 1 เริ่มจากจังหวัดสงขลา ไปจังหวัดพัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้จุดท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ตามเส้นทางทั้ง 8 เส้นทางข้างต้น

เส้นทางที่ 2 เริ่มจากจังหวัดตรัง ไปจังหวัดสตูล โดยใช้จุดท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และจุดเชื่อมโยงที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีความสวยงาม

การเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ภายในจังหวัด และต่างจังหวัดมีความสมบูรณ์มากขึ้น เมื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงในบริเวณใกล้เคียง

คำถามการวิจัยข้อที่ 2 กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เป็นอย่างไร

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ข้อสังเกตที่น่าสนใจที่ได้จากการจัดสนทนากลุ่ม คือ การจัดการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด

ภาคใต้ มีความเป็นไปได้ เนื่องจากสถานที่บางแห่งที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ในปัจจุบัน แต่ชุมชนไม่ทราบประวัติการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ส่วนสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง แต่ยังไม่ได้มีการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว สามารถนำมาใช้เป็นจุดเชื่อมโยงประวัติศาสตร์กับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ได้ อีกทั้งวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิมในท้องถิ่นสามารถนำมาประยุกต์และจัดการการท่องเที่ยวลักษณะโปรแกรมการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด โดยกำหนดโปรแกรม 3 แบบด้วยกัน คือ โปรแกรมนำเที่ยว 1 วัน โปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และโปรแกรมนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน ดังนี้

1. โปรแกรมนำเที่ยว 1 วัน ได้จากการระดมความคิดและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 5 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 13 โปรแกรม แยกตามจังหวัดได้ดังนี้

1.1 จังหวัดสงขลา

โปรแกรมที่ 1	เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางเรือผสมผสานกับทางบก
07.30 -12.00 น.	ลงเรือที่ท่าแพขนานยนต์สงขลา - ล่องเรือสู่บ่อมปากน้ำเขาแดง , ชมเขาค่ายม่วง ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเพื่อทอดพระเนตร เมื่อ ร.ศ. 107 และ ร.ศ. 108 โดยจอดเรือที่หาดแสนสุข (สิงหนคร) - ออกจากบ่อมปากน้ำ ผ่านเขาเขียว สู่เกาะยอ ขึ้นเรือที่ทำวัดแหลมพ้อ เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง
12.00 -13.00 น.	นั่งรถจากวัดแหลมพ้อ มาสวนสมรมโดยมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวทำและรับประทานอาหารกลางวัน/ชิมผลไม้พื้นเมืองเกาะยอ
13.00 - 14.00 น.	เดินทางไปวัดโคกเปี้ยว นมัสการพระนอน
14.00 - 15.00 น.	เดินทางไปวัดท้ายยอ เป็นวัดโบราณที่มีสถาปัตยกรรมล้ำค่า มีกุฏิแบบเรือนไทยปั้นหย่า อายุกว่า 200 ปี เสาเรือนกุฏิไม่ฝังลงดินตั้งอยู่บนดินเผา เป็นลักษณะเฉพาะของชาวไทยภาคใต้เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบ่อน้ำโบราณ สระน้ำโบราณ โรงเรือพระ สถูป หอระฆังที่สวดยาม และมีร่องรอยของท่าเรือโบราณอีกด้วย

- 15.00 - 16.00 น. ไปนมัสการสมเด็จพระเจ้าเกะยอบบนเขาภูฏี สมเด็จพระเจ้าเกะยอบ เป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวเกะยอบทุกคน ตามตำนาน บอกว่าท่านเป็นพระที่เดินทางมาจากอยุธยาพร้อม "สมเด็จพระเจ้าวัดพะโคะ" เจดีย์สมเด็จพระเจ้าเกะยอบตั้งอยู่บนยอดเขาที่สูงที่สุดในเกะยอบ คือ เขาภูฏี ทุกวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี ชาวเกะยอบ ทั้งใกล้และไกลจะขึ้นไปทำบุญตักบาตรและเปลี่ยนผ้าห่มเจดีย์ เรียกว่า งานประเพณี "ขึ้นเขาภูฏี"
- 16.00 - 17.00 น. แวะซื้อสินค้าที่ตลาดเกะยอบ
- 17.00 น. เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่าย ประมาณ 650 บาทต่อคน

- 07.00 น. เริ่มออกจากหาดใหญ่
- 08.00 น. ถึงวัดกลาง หรือวัดมัชฌิมาวาส เข้าชมอุโบสถ ซึ่ง พระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภัทรธรรมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัด- โสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมือง- สงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรก เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม
- 09.00 น. เดินทางสู่เขาดังกวน บนยอดเขาดังกวนมีพระเจดีย์- หลวง ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง

- แวะชม**ศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธรเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา
- 11.00 น. เดินทางถึงเกาะยอ แวะ**วัดแหลมพ้อ** เป็นท่าเรือที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง **นมัสการสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ และพระนอน**
- 12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง ณ **ร้านชมจันทร์** (อาหารทะเล)
- 13.00 น. นำคณะชม**วิถีชาวบ้านเกาะยอ ชมการทอผ้าพื้นเมือง** ชมผลไม้พื้นที่ในสวน
- 14.00 น. เดินทางสู่**วัดเจ้ทึงพระ** แวะชมพระเจดีย์ที่**วัดเจ้ทึงพระ** ซึ่งพระพุทธรเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 ผ่าน**หาดมหาราช** เป็นหาดทรายชายทะเลที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินมาทอดพระเนตร **วัดเจ้ทึงพระ** แล้วเดินทางสู่**วัดพะโคะ** นมัสการ**สมเด็จพระเจ้าพะโคะ** หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด และแวะซื้อสินค้าพื้นบ้านสนามชัย
- 16.00 น. เดินทางกลับ
- 17.00 น. ถึงหาดใหญ่

โปรแกรมที่ 3 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธรเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่ายประมาณ 750 บาทต่อคน

เช้า ออกเดินทางจากหาดใหญ่ไปเขาแดง (เจดีย์ องค์ขาว องค์ดำ) แวะชม**ป้อมปืนหัวเขาแดง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตรเมื่อครั้งเสด็จประพาสเมืองสงขลา เมื่อรัตนโกสินทรศก 107 และ 108 เยี่ยมชม**วัดแหลมพ้อ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเพื่อไปทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง แวะชมและซื้อสินค้าขึ้นชื่อประจำจังหวัดสงขลา คือ **ผ้าทอเกาะยอ**

เที่ยง

บ่าย

รับประทานอาหารบนเกาะยอ

วัดกลางหรือวัดมัชฌิมาวาส เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัดมัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภิกษุธรรมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม แวะชม **มัสยิดอิสลาม** ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้พระราชทานเงินเพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์สุเหร่า เยี่ยมชมถนนนางงาม เยี่ยมชม **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดสงขลา** เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็นที่พำนักและว่าราชการของพระวิจิตรวรศาสตร์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาก็คือเจ้าพระยามรธา (ปั้น สุขุม) หลังจากนั้นใช้เป็นศาลาว่าการมณฑลนครศรีธรรมราชและเป็นศาลากลางจังหวัดจนถึงปี พ.ศ. 2496 **พิพิธภัณฑ-
พธำมรงค์** เป็นสถานที่ตั้งบ้านพักเดิมของรองอำมาตย์โทขุนวินิจฉัยทัศนกรรม (บั้ง ตินสุลานนท์) บิดาของฯพณฯ พลเอกเปรม ตินสุลานนท์ **เขาดังกวน** นมัสการ **พระเจดีย์หลวง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง แวะชม **ศาลาพระวิหารแดง**

ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯให้สร้างศาลาพระวิหาร
จนเสร็จตามพระราชดำริของพระเจ้าจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา
เย็น
เดินทางกลับ

1.2 จังหวัดพัทลุง

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และนำชม
ทะเลบัว ค่าใช้จ่ายประมาณ 750 บาทต่อคน

เช้า	<p>เข้าเดินทางจากเมืองพัทลุง</p> <ul style="list-style-type: none"> - เดินทางไปไหว้พระที่วัดถ้ำคูหาสวรรค์ พระพุทธนิรโรคัน- ตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ เรียกกันว่า “พระสี่มุมเมือง” เป็น พระพุทธรูปประจำภาคใต้ และพระคู่บ้านคูเมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ในศาลาจตุรมุข บริเวณด้านหน้าระหว่าง ศาลากลางจังหวัด กับศาลจังหวัดพัทลุง เป็นพระพุทธรูปหล่อ สำริดปางสมาธิ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ที่จังหวัดพัทลุง ตีโพน ลูกที่ 1 ส่วนตีโพนลูกที่ 2 ที่สวนสาธารณะ - วัดวัง พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ และใน อดีตวัดวังเป็นสถานที่ที่ถือน้ำพิทธสัตยา วังเจ้าเมืองเก่าวังใหม่ ตีโพนลูกที่ 3 (ลำปำ)
เที่ยง	รับประทานอาหารเที่ยงที่ลำปำ
บ่าย	<p>เดินทางต่อไปทะเลน้อยเลือกซื้อของฝากพัทลุง</p> <ul style="list-style-type: none"> - เดินทางต่อไปเมืองเก่าชัยบุรี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระ ราชดำเนินผ่านกำแพงเมืองเก่าชัยบุรี เพื่อไปยังวัดคูหาสวรรค์ - เลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว
เย็น	เดินทางกลับที่พัก

หมายเหตุ : เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม แนะนำให้เดินทางไปลองเรือชมทะเลบัว
ก่อนเดินทางไปแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ

- โปรแกรมที่ 2** เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก
- เช้า   เข้าเดินทางจากเมืองพัทลุงไปที่ท่าเรือหาดทองการท่องเที่ยว
                  ลงเรือไปเกาะกระ สักการะเจ้าแม่กวนอิม เดินทางต่อไปเกาะ-
                  รังนก เที่ยวชมถ้ำเทวดา ดูรอยสลักพระนามาภิไธย จ.ปร. 108
                  ของพระพุทธเจ้าหลวง และสักการะพระรูปเหมือนของพระพุทธ-
                  เจ้าหลวง
- บ่าย   เดินทางขึ้นฝั่ง รับประทานอาหารเที่ยงที่**ร้านอาหารหาดทอง**
                  - เดินทางต่อไปเที่ยวชม**โครงการพระราชดำริ** เลือกลงซื้อผัก
                  ผลไม้ปลอดสารพิษ
                  - **ศูนย์หัตถกรรมหนังตะลุง** (บรมครูอิม จันทร์ชุม)
                  - เที่ยวชม**บ่อน้ำร้อนเขาชัยสน** เป็นแอ่งน้ำร้อน อุณหภูมิ
                  ประมาณ 60 องศาเซลเซียส
- เย็น   เดินทางกลับที่พัก
- หมายเหตุ :** การเดินทางไปเกาะรังนก บริษัทนำเที่ยวต้องแจ้งผู้รับสัมปทานรังนก
ล่วงหน้าก่อนเดินทาง

โปรแกรมที่ 3 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก โดยกลุ่มเป้าหมาย
จำนวน 40 คน เป็นผู้สูงอายุ นักเรียน นักศึกษา และบุคคลทั่วไป ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด
ประมาณการค่าใช้จ่าย 500 บาทต่อคน

- 06.30 น.   พร้อมกันหน้า**พระพุทธนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ** เรียกกันว่า
                  “พระสี่มุมเมือง” เป็นพระพุทธรูปประจำภาคใต้ และพระคู่บ้าน
                  คู่เมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาจตุรมุข บริเวณ
                  ด้านหน้าระหว่างศาลากลางจังหวัด กับศาลจังหวัดพัทลุง เป็น
                  พระพุทธรูปหล่อสำริดปางสมาธิ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
                  รัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ที่
                  จังหวัดพัทลุง แล้วออกเดินทาง
- 06.45 น.   **วัดคูหาสวรรค์** พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัดคูหา-
                  สวรรค์ และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร 108

- 08.00 น. **วัดควนมะพร้าว** พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับรั้นบริเวณวัดควนมะพร้าว เมื่อรัตนโกสินทรศก 108 **วัดพญาขันธุ์** ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสผ่านเมื่อรัตนโกสินทรศก 108
- 09.00 น. **วัดวัง** พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ และในอดีตวัดวังเป็นสถานที่ที่ถือน้ำพิพัทธ์สัตยา
- 12.00 น. **หาดแสนสุขลำปำ** (รับประทานอาหารเที่ยง) เสาเรื่องประวัติศาสตร์
- 13.30 น. **วัดเขียนบางแก้ว** เป็นวัดเก่าแก่ที่มีพระธาตุบางแก้ว ซึ่งสร้างแบบเดียวกับพระมหาธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช แต่มีขนาดเล็กกว่า เป็นปูชนียสถานที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองพัทลุง ซึ่งเชื่อกันว่าสร้างมาตั้งแต่ สมัยอยุธยาตอนต้น สันนิษฐานว่าพื้นที่บริเวณวัดเขียนนี้ เป็นที่ตั้งของเมืองพัทลุงมาก่อน เพราะได้พบซากปรักหักพังของศิลาแลงและพระพุทธรูปมากมาย
- 14.00 น. **ศูนย์ผลิตภัณฑ์หนังตะลุง** ชมการแกะรูปหนังตะลุงและหนังใหญ่และรูปแบบใหม่ ๆ ฝีมือประณีต ดงาม
- 14.20 น. **โครงการพระราชดำริ** เลือกซื้อผักผลไม้ปลอดสารพิษ
- 15.00 น. **บ่อน้ำร้อนเขาชัยสน** เป็นบ่อน้ำร้อน อุณหภูมิประมาณ 60 องศาเซลเซียส
- 15.30 น. เดินทางกลับพัทลุง

1.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ ค่าใช้จ่ายโดยประมาณ 850 บาทต่อคน (ค่ารถ ค่าอาหาร ค่าเรือ ค่ามัคคุเทศก์ ค่าชมการแสดง)

- 8.30 น. ออกเดินทางจากพิพิธภัณฑสถานไปขึ้นรถรางที่หน้า**โรงแรมเมืองลิเกอร์** เพื่อนั่งรถชมเมือง
- ไป**วัดชะเมา** เป็นสถานที่หนึ่ง ที่มีความผูกพันในการสร้างวัดถุมงคลจตุคามรามเทพ เป็นสถานที่หนึ่ง ที่มีความผูกพันในการสร้างวัดถุมงคลจตุคามรามเทพ ผ่านวัง สี่แยกตลาดแพ
  - เลียบเมือง ชม**กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช** กำแพงเมืองเก่าที่ติดกับคูเมืองด้านหน้า ซึ่งทางเทศบาลได้ตกแต่งบริเวณริมกำแพงเมืองให้เป็นสวนสาธารณะแต่เดิมมีกำแพงรายรอบ

ทั้งสี่ด้านสร้างในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสจากสนามหน้าเมือง ได้เสด็จผ่านประตูและกำแพงเมืองแห่งนี้ด้วย เดินทางต่อยัง**สวนศรีธรรมโศกราช**

- **หอพระนารายณ์** เป็นเทวสถานของพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย **หอพระพุทธสิหิงส์** อยู่บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จไปสักการบูชา
  - **ไปวัดสวนปาน** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยานครน้อยวัดพระศรีมหาธาตุ
- 12.00 น. รับประทานอาหารที่ **ร้านเมืองนคร / ชาวเรือ /** ชื่อขนมเมืองคอน
- 13.00 น. ไปล่องเรือ**วัดคงคาเลียบ** ซึ่งเป็นวัดที่หลวงปู่ทวดเคยจำพรรษา
- ชมการแสดงหนังตลุง รำโนราห์** (ค่าชม 50 บาทต่อคน)
- แวะซื้อสินค้าOTOP**
- เย็น **เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ**

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่ายประมาณ 850 บาทต่อคน โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุ

- 08.00-09.00 น. เยี่ยมชม**วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร** เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จไปนมัสการ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์
- 09.00-10.00 น. นมัสการ**พระพุทธสิหิงค์** อยู่บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จไปสักการบูชา
- 10.00-12.00 น. **ศาลาประตูหก** หรือศาลาโดหก เดิมเป็นศาลานอกกำแพงเมืองตรงประตูชัยเหนือ อันเป็นที่พักของคนเดินทาง ซึ่งเข้าเมืองไม่ทันเพราะประตูเมืองปิดเสียก่อน ศาลานี้ตั้งอยู่ระหว่างต้นประตู (ต้นโด) หกต้น ชาวนครเรียกว่า "หลาโดหก" (หลา หมายถึง ศาลา) ต้นประตูทั้งหกต้นนั้นบัดนี้ล้มหายตายจากไปหมดแล้ว จึงได้มีการปลูกทดแทนเพื่อเป็นที่ระลึกถึงประตูทั้งหกต้น ปัจจุบันเทศบาลนครศรี-

ธรรมราช ได้ก่อสร้างศาลาขึ้นมาใหม่โดยคงรูปลักษณะเดิมให้มากที่สุด ส่วนอาคารก่ออิฐถือปูนซึ่งอยู่ด้านหน้าติดกับถนนราชดำเนินนั้นเป็นอาคารที่ใช้สำหรับการจัดงานเทศกาลต่างๆ ของเมืองนครศรีธรรมราช **กำแพงเมืองเก่าจังหวัดนครศรีธรรมราช** สร้างในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสจากสนามหน้าเมือง ได้เสด็จผ่านประตูและกำแพงเมืองแห่งนี้ด้วย **จวนผู้ว่าราชการจังหวัด**

12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน

13.00-13.30 น. **วัดท่าโพธิ์** เป็นวัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวกันว่าเริ่มสร้างขึ้นราว พ.ศ.2027 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสวัดแห่งนี้ ได้เสด็จเข้าไปประทับในพระอุโบสถทอดพระเนตรโรงเรียน และกุฏิพระสังฆราชมุนี (ม่วง รตนโช)

13.30-14.00 น. **อนุสาวรีย์วีรไทย (จำดำ)** เป็นอนุสาวรีย์ที่หล่อด้วยทองแดงรมดำ เป็นรูปทหารเตรียมรบสองมือจับปืนติดดาบเตรียมแทง ชาวบ้านเรียกว่า “จำดำ” หรือ “เจ้าพ่อดำ” สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ของทหารไทยในภาคใต้ที่เสียชีวิตในการปะทะกับทหารญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484

14.00-15.00 น. **พิพิธภัณฑสถานเมืองนครศรีธรรมราช** ตั้งอยู่ภายในสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 ทุ่งท่าลาด เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเมือง

15.00-16.00 น. แวะซื้อสินค้าที่ระลึกถนนท่าช้าง ศูนย์ OTOP

16.30 น. เดินทางกลับภูมิลำเนา

โปรแกรมที่ 3 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่ายประมาณ 850 บาทต่อคน โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ บุคคลทั่วไป

07.00-08.00 น. รับประทานอาหารเช้า

08.00-09.00 น. เยี่ยมชม**วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร** เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จไปนมัสการ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์

- 09.00-10.00 น. **วัดสวนป่า** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาอ่อนใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยานครน้อย
- 10.00-11.00 น. นมัสการ**พระพุทธสิหิงค์** อยู่บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จไปสักการบูชา
- 11.00-12.00 น. ชม**หอพระนารายณ์** เป็นเทวสถานของพราหมณ์ลัทธิไวษณพ-นิกาย **หอพระอิศวร** เป็นเทวสถานของพราหมณ์ลัทธิศิวนิกาย **จวนผู้ว่าราชการจังหวัด กำแพงเมืองเก่า** สร้างในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสจากสนามหน้าเมือง ได้เสด็จผ่านประตูและกำแพงเมืองแห่งนี้ด้วย
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.30-14.00 น. **ศาลาประตูหก** หรือศาลาโดหก เดิมเป็นศาลานอกกำแพงเมืองตรงประตูชัยเหนือ อันเป็นที่พักของคนเดินทาง ซึ่งเข้าเมืองไม่ทันเพราะประตูเมืองปิดเสียก่อน ศาลานี้ตั้งอยู่ระหว่างต้นประตู (ต้นโด) หกต้น ชาวนครเรียกว่า "หลาโดหก" (หลา หมายถึง ศาลา) ต้นประตูทั้งหกต้นนั้นบัดนี้ล้มหายตายจากไปหมดแล้ว จึงได้มีการปลูกทดแทนเพื่อเป็นที่ระลึกถึงประตูทั้งหกต้น ปัจจุบันเทศบาลนครศรีธรรมราช ได้ก่อสร้างศาลาขึ้นมาใหม่โดยคงรูปลักษณะเดิมให้มากที่สุด ส่วนอาคารก่ออิฐถือปูนซึ่งอยู่ด้านหน้าติดกับถนนราชดำเนินนั้นเป็นอาคารที่ใช้สำหรับการจัดงานเทศกาลต่างๆ ของเมืองนครศรีธรรมราช **หอพระสูง** เป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองโบราณนครศรีธรรมราชด้านทิศเหนือในบริเวณสนามหน้าเมือง ถนนราชดำเนิน เรียกชื่อตามลักษณะของการก่อสร้างของพระวิหารซึ่งสร้างบนเนินดินที่สูงกว่า พื้นปกติถึง 2.10 เมตร ไม่ปรากฏหลักฐานแสดงประวัติอย่างแท้จริง แต่สามารถสันนิษฐานจากลักษณะของสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังว่าสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ภายในพระวิหารประดิษฐานด้วยพระพุทธรูปปูนปั้นแกนดินเหนียวสันนิษฐานว่าสร้างในสมัยพุทธศตวรรษ **ศาลหลักเมือง**

นครศรีธรรมราช ประกอบด้วยอาคาร 5 หลัง หลังกลางเป็นที่ประดิษฐานศาลหลักเมือง ออกแบบคล้ายศิลปะศรีวิชัย เรียกว่า ทรงเหมราชลีลา องค์เสาหลักเมืองทำด้วยไม้ตะเคียนทองที่ได้มาจากภูเขายอดเหลือง อันเป็นภูเขาสูงหนึ่งในทิวเขานครศรีธรรมราช ขนาดความสูง 2.94 เมตร เส้นรอบวง 0.95 เมตร ลวดลายที่แกะสลัก ตั้งแต่ฐานซึ่งเป็นวงรอบเก้าชั้น มี 9 ลาย ส่วนบนของเสาเป็นรูปจตุคามรามเทพ (สี่พักตร์) หรือเทวดารักษาเมือง เหนือสุดเป็นเปลวเพลิงอยู่บนยอดพระเกตุ คือยอดชัยหลักเมือง รูปแบบการแกะสลักจินตนาการจากความเชื่อในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเคยมีอิทธิพลทางศิลปกรรมในภาคใต้ และนครศรีธรรมราชแต่ครั้งโบราณ

- 14.00-15.00 น. **วัดท่าโพธิ์** เป็นวัดที่เก่าแก่แห่งหนึ่งในเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวกันว่าเริ่มสร้างขึ้นราว พ.ศ. 2027 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถแห่งกรุงศรีอยุธยา เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสวัดแห่งนี้ ได้เสด็จเข้าไปประทับในพระอุโบสถทอดพระเนตรโรงเรียน และกุฏิพระสังฆราชมนูณี (ม่วง รตนโช)
- 15.00-15.30 น. **อนุสาวรีย์วีรไทย (จำด้า)** เป็นอนุสาวรีย์ที่หล่อด้วยทองแดงรมดำ เป็นรูปทหารเตรียมรบสองมือจับปืนติดดาบเตรียมแทง ชาวบ้านเรียกว่า “จำด้า” หรือ “เจ้าพ่อด้า” สร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ของทหารไทยในภาคใต้ที่เสียชีวิตในการปะทะกับทหารญี่ปุ่นในสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2484
- 15.30-16.30 น. แวะซื้อสินค้าที่ระลึกถนนท่าช้าง / ศูนย์ OTOP
- 16.30 น. เดินทางกลับภูมิลำเนา

1.4 จังหวัดตรัง

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่ายประมาณ 600 บาทต่อคน โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้สูงอายุ

- 06.00 น. ขึ้นรถหน้า สำนักงานเทศบาล
- 07.00 น. อาหารเช้าชาวตรัง (โกถั่น, พงษ์โอชา)

- 08.00 น. **อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี** (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)
อยู่ในบริเวณสวนสาธารณะเขตเทศบาลเมืองตรังห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร มีบริเวณกว้างขวางเต็มไปด้วยพันธุ์ไม้ดอกและไม้ใบต่าง ๆ
- 08.30 น. **แวะสักการะศาลเจ้าท้าวทังเฮีย**
- 09.00 น. **เดินทางต่อไปยังศาลเจ้าแม่กวนอิม**
- 09.45 น. **ศาลหลักเมืองตรัง** พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี **วัดควนธานี** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จไปที่พระอุโบสถ สักการะพระพุทธรูปเขียนแสงสีนึ่งสอง
- 11.00 น. **อำเภอกันตัง** ถ่ายรูป **ต้นยางพาราต้นแรก** เดินทางต่อไปยัง **ตำหนักจันทร์** เป็นสวนสาธารณะ ครอบงำตำหนักจันทร์ ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติควนกันตัง ครอบงำตำหนักจันทร์ได้ชื่อมาจากตำหนักหลังเล็ก ๆ ที่สร้างขึ้นบนเนินเขาเตี้ย ๆ ในการรับเสด็จของศรีชกาลที่ 6 ประพาสเมืองกันตัง เมื่อ พ.ศ. 2452 ครั้งยังทรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร
- 12.00 น. **อาหารกลางวัน** (ร้านริมน้ำ , ร้านล่อกุ้ง)
- 13.00 น. **บ้านพระยารัษฎา** หรือบ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองตรัง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2433-2452 และเป็นบิดาแห่งยางพาราไทย โดยในปี พ.ศ.2536 ได้ย้ายเมืองจากควนธานีมาตั้งที่ อ.กันตัง พร้อมทั้งนำต้นยางพาราต้นแรกมาปลูก
- 14.00 น. **คูวิถีชีวิตบ้านย่านซื่อ**
- 16.30 น. **ชื่อของฝาก ศูนย์ OTOP (ศูนย์ IMTGT)** เดินทางกลับมาที่สำนักงานเทศบาลนครตรัง

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ ค่าใช้จ่ายประมาณ 700 บาทต่อคน โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ครอบครัว เดินทางครั้งละ 15 คน ค่าใช้จ่าย 700 บาท / คน เที่ยวได้ตลอดปี

- 06.00 น. พร้อมกันหน้าหอณาฬิกาตราง
- 06.30-07.00 น. รับประทานอาหารเช้า “ร้านต้นนุ่น”
- 07.00-08.00 น. เดินทางไปสักการะ**ศาลหลักเมืองตราง** พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี
- 08.00-11.30 น. ลงเรือทำน้ำกันตาง ไปปากน้ำ ชมเกาะแก่งตางตาง
- 11.30-12.30 น. รับประทานอาหารกลางวัน **ร้านครัวลำพู**
- 12.30-13.30 น. ล่องเรือแม่น้ำตราง ผ่านควนทองสีห์ แวะชม**วัดย่านซื่อ** นมัสการหลวงพ่อดินทร์ ชมวิถีชีวิตชาวย่านซื่อ (ชมสวนจาก ป่าลำพู)
- 13.30-16.30 น. ล่องเรือตามเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง ผ่านเขาตูลูผู้ตูด ท่าแก้มดำ **ท่าหัวไทร** เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินไปยังพลับพลาที่ประทับข้างวัดควนธานี ชม**ทิวทัศน์คลองสองน้ำ**
- 16.30-17.00 น. ขึ้นเรือที่**วัดประสิทธิชัยรังสรรค์** (วัดท่าจีน / วัดปอนต) นมัสการพ่อดานวัน มะนะโส
- 17.00 น. เดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

1.5 จังหวัดสตูล

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และเสริมกิจกรรมนำเที่ยว ค่าใช้จ่ายประมาณ 500 บาทต่อคน (ไม่รวมค่ารถ) โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ ครอบครัว บุคคลทั่วไป นักเรียน นักศึกษา

- 06.00 น. เริ่มออกเดินทางจากหาดใหญ่- มะละ
- 08.00 น. จุดนัดพบมัคคุเทศก์บรรยายสรุป (สี่แยกป้อม 1 มะละ)
- 09.00 น. ทักสนศึกษา**ถ้ำภูผาเพชร** มัคคุเทศก์พาชมและบรรยายสรุป 2 ชั่วโมง (หรืออาจเป็นการเยี่ยมชมวิถีชีวิตชาวป่า ชนพื้นเมืองสตูล)
- 11.00 น. เยี่ยม**ชมพิพิธภัณฑ์รักไม้** (สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 100 คน ที่จอดรถสะดวก) รับประทานอาหาร

- 13.30 น. ออกเดินทาง **ล่องแก่งทับทึง** ทางล่องแก่งธรรมชาติ ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร (สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ 300 คน) สัมผัสวิถีชีวิตชาวป่า (เซม้ง)
- 15.30 น. เพลิดเพลินกับ **น้ำตกวังสายทอง**
- 16.30 น. เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ บุคคลทั่วไป

- 07.00 น. จุดนัดพบในตัวเมืองสตูล หน้าโรงแรมสินเกียรติธานี พร้อมรับประทานอาหารเช้า ร้านอาชิบโรตี
- 08.00 น. เดินทางชม **คฤหาสน์ภูเต็น** เป็นสถานที่ที่พระยาภูมินารักษ์ได้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธรูปเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรม เขาได้ะพญาวัง
- 09.00 น. ไปอุทยานแห่งชาติทะเลบัน ที่เกิดจากการยุบตัวของพื้นดินระหว่างเขาจีนและเขามดแดง เป็นหนองน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน ตลาดนัดชายแดน (ไทย-มาเลเซีย)
- 12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง ณ **นกกน้ำรีสอร์ท**
- 13.00 น. อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา **เกาะเภตรา** มีลักษณะคล้ายเรือสำเภา เป็นอุทยานแห่งชาติที่ตั้งอยู่บริเวณช่องแคบมะละกา ทะเลอันดามัน ในคาบมหาสมุทรอินเดียทางฝั่งตะวันตกของไทย **ชายหาดปากบารา** เป็นหาดทรายชายทะเลที่ยาวเหยียดขนานกับถนนไปสู่ท่าเรือปากบาราซึ่งเป็นท่าเรือ ที่จะเดินทางไปสู่หมู่เกาะตะรุเตาเกาะอาดัง-ราวีและเกาะอื่นๆ ในท้องทะเลสตูล
- 16.00 น. ชื่อของที่ระลึกปากบารา (मुख) **ชมสินค้าโอท็อป**
- 17.00 น. ชมทิวทัศน์ 18 ล้าน (ชายทะเล) สามารถมองเห็น **เกาะตะรุเตา** เกาะตะรุเตาเป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงได้ประทับเรือพระที่นั่งจากจังหวัดตรัง เมื่อ ร.ศ. 109 แล้วมาทอดสมอบริเวณหน้าอ่าวตะโลละวาวของเกาะตะรุเตา เมื่อครั้งที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสเกาะตะรุเตาอยู่ในการดูแลของเมืองไทย ไม่ใช่เมืองสตูล แต่เมื่อปี

พ.ศ. 2452 มีการแบ่งแยกดินแดน ยกเมืองสตูลให้ขึ้นกับแผ่นดินไทย ส่วนปลัดกับไทรบุรีให้ขึ้นต่ออังกฤษ มีการแบ่งเกาะในทะเล ลังกาวิ ขึ้นต่อมลายู ยกเว้นหมู่เกาะตะรุเตา อาดัง ราวี จึงขึ้นต่อเมือง สตูล แวะชมเกาะอาดัง ในอดีตเป็นที่ซ่องสุมของโจรสลัด ปล้นสะดมเรือ มีหาดทรายขาวละเอียด สวยงาม และมีแนวปะการังอยู่รอบๆ เกาะ เหมาะสำหรับดำน้ำตื้น ลังกาวิ เขาใหญ่ 18.30 น. เดินทางกลับภูมิลำเนา

2. โปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน ได้จากการระดมความคิดและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 5 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 11 โปรแกรม แยกตามจังหวัดได้ดังนี้

2.1 จังหวัดสงขลา

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก โดยกลุ่มเป้าหมายคือ บุคคลทั่วไป

วันที่ 1

- 08.00 น. รถอรับที่จุดนัดพบ(หาดใหญ่) จากนั้นออกเดินทางมุ่งหน้าสู่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- นำชมวัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง) ซึ่งเป็นวัดสำคัญอายุราว 400 ปี เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภัทรรวมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดสัมเกลียงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชอาคันตุกะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม
  - นำเที่ยวชมเขาดังกวน ขึ้นลิฟท์ชมวิวของหาดสมิหรา นมัสการพระเจดีย์หลวง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จไป

สักการะพระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง **แฉะชมศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา

12.00 – 13.00 แวะรับประทานอาหารเที่ยงที่**เกาะยอ** (ข้าวต้มบายอ-ขนมจีน)

- ออกเดินทางมุ่งสู่ จังหวัด นครศรีธรรมราช/ผ่านสถิงพระ **แฉะชม วัดเจ้ทังพระ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตรเมื่อรัตนโกสินทรศก 124 และ**วัดพะโคะ** นมัสการสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด
- รับประทานอาหารเย็นที่ปากนคร และเข้าที่พัก ในจังหวัด นครศรีธรรมราช

วันที่ 2

06.00 รับประทานอาหารเช้า ณ โรงแรม

08.00 น.

- แวะชม**วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร** เมืองนครศรีธรรมราช เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้เสด็จไปนมัสการ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์
- นมัสการ**ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช** ประกอบด้วยอาคาร 5 หลัง หลังกลางเป็นที่ประดิษฐานศาลหลักเมือง ออกแบบคล้ายศิลปะศรีวิชัย เรียกว่า ทรงเหมราชลีลา องค์เสาหลักเมืองทำด้วยไม้ตะเคียนทองที่ได้มาจากภูเขาอดเหลียง อันเป็นภูเขาสูงหนึ่งในทิวเขานครศรีธรรมราช ขนาดความสูง 2.94 เมตร เส้นรอบวง 0.95 เมตร ลวดลายที่แกะสลัก ตั้งแต่ฐานซึ่งเป็นวงรอบเก้าชั้น มี 9 ลาย ส่วนบนของเสาเป็นรูปจตุคามรามเทพ (สี่พักตร์) หรือเทวดารักษาเมือง เหนือสุดเป็นเปลวเพลิงอยู่บนยอดพระเกตุ คือยอดชัยหลักเมือง รูปแบบการแกะสลักจินตนาการจากความเชื่อในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเคยมีอิทธิพลทางศิลปกรรมในภาคใต้ และนครศรีธรรมราช แต่ครั้งโบราณ

- **เที่ยวชมสวนราชฤดี** พระพุทธเจ้าหลวงเคยตรัสให้เป็นสถานที่สำหรับการเสด็จประพาสคราวต่อไป **ชมพิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช** ตั้งอยู่ภายในสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 ทุ่งท่าลาด เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเมือง
- ชมภาพจิตรกรรมแบบตะวันตกภายในโบสถ์ที่**วัดสวนป่า** อีกทั้งวัดแห่งนี้เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยามานวราชเสวี
- เดินทางกลับหาดใหญ่โดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และกิจกรรมทางเรือ โดยกลุ่มเป้าหมาย คือ บุคคลทั่วไป ค่าใช้จ่ายประมาณ 1,700 บาทต่อคน

วันที่ 1

- 07.00 น. เริ่มออกจากหาดใหญ่
- 08.00 น. ถึง**วัดกลาง หรือวัดมัสญิมาวาส** เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัสญิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่า อาจเป็นเพราะพระภัทรธรรมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดสัมเกลียงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัสญิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม
- 09.00 น. เดินทางสู่**เขาดังกวน** ชมทัศนียภาพรอบเมืองสงขลา นมัสการ**พระเจดีย์หลวง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง **แวะชมศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้

โปรดเกล้าฯให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาค
ขึ้นจากพลับพลา

- 11.00 น. เดินทางถึง**เกาะยอ** แวะ**วัดแหลมพ้อ** เป็นท่าเรือที่พระพุทธรเจ้า
หลวงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง นมัสการสมเด็จพระ
เจ้าเกาะยอ และพระนอน
- 12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง ณ **ร้านชมจันทร์** (อาหารทะเลสดๆ)
- 13.00 น. นำคณะชม**วิถีชาวบ้านเกาะยอ** การทอผ้าพื้นเมืองเกาะยอ
ชิมผลไม้พื้นที่ในสวน
- 14.00 น. เดินทางสู่**วัดเจ้ทั้งพระ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงได้เสด็จ
ทอดพระเนตร เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 ผ่านหาดมหาราช เป็น
หาดทรายชายทะเลที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราช-
ดำเนินมาทอดพระเนตรวัดเจ้ทั้งพระ **วัดพะโคะ** นมัสการ
สมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด แวะซื้อ
สินค้าพื้นบ้าน**สนามชัย**
- 16.00 น. เดินสู่ทะเลน้อยโดยใช้เส้นทางระโนด-ทะเลน้อย (หัวป่า-ไสกลิ่ง)
คูวิถีชีวิตชาวบ้าน
- 17.30 น. รับประทานอาหารเย็น ที่หัวสะพาน
- 18.30 น. เดินทางสู่ที่พักอุทยานทะเลน้อย
- วันที่ 2**
- 05.00 น. ลงเรือชมนกน้ำ ชมบัวเบจพรรณ วิถีการจับปลา ชมพระอาทิตย์ขึ้น
- 07.00 น. กลับที่พัก รับประทานอาหารเช้า
- 08.00 น. เดินทางสู่**วัดวัง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ
ในพระอุโบสถ และในอดีตวัดวังเป็นที่ถือน้ำพิพัทธ์สัตยา วังเก่า
วังใหม่ **วัดควนมะพร้าว** พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประทับร้อน
บริเวณวัดควนมะพร้าว เมื่อรัตนโกสินทรศก 108
- 10.00 น. ออกเดินทางสู่**เขาชัน**-ปากพะยูน เป็นสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวง
ได้เสด็จไปตั้งค่ายไล่กระจงที่บ้านเขาชัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง

- 13.00 น. นำคณะลงเรือชม **เกาะสี** **เกาะห้า** พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสีเกาะห้าทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ รวมทั้ง**เกาะกระ** นอกจากนี้บนเกาะกระยังมีรอยเท้าหลวงปู่ทวด และเจ้าแม่กวนอิมอีกด้วย
- 16.00 น. เดินทางกลับหาดใหญ่

โปรแกรมที่ 3 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก กลุ่มเป้าหมายคือ บุคคลทั่วไป ค่าใช้จ่ายประมาณ 1,900 บาทต่อคน (ค่ารถ ค่าอาหารค่าที่พัก มัคคุเทศก์ น้ำ ผ้าเย็น)

วันที่ 1

- เช้า จากหาดใหญ่ไปเขาแดง **ชมเจดีย์องค์ขาว องค์ดำ ป้อมปืนหัวเขาแดง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเพื่อทอดพระเนตรเมื่อ ร.ศ. 107 และ ร.ศ. 108 วัดแหลมพ้อ เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง ผ้าทอเกาะยอ
- เที่ยง รับประทานอาหารบนเกาะยอ
- บ่าย **วัดกลาง หรือวัดมัชฌิมาวาส** เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภัทรธรรมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม ชมมัสยิด-อุสาสนอิสลาม ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้พระราชทานเงิน เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์สุเหร่า ถนนนางงาม **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา** เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 จนกระทั่งปี

พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็นที่พักและวาระการของพระวิจิตรวราศศาสตร์
 ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาก็คือเจ้าพระยา-
 ยมราช (ปั้น สุขุม) หลังจากนั้นใช้เป็นศาลาว่าการมณฑล
 นครศรีธรรมราชและเป็นศาลากลางจังหวัดจนถึงปี พ.ศ. 2496
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นสถานที่ตั้งบ้านพักเดิมของรองอำมาตย์-
 โทขุนวินิจทัศนทกรรม (บึ้ง ตินสุลานนท์) บิดาของ ฯพณฯ พลเอก-
 เปรม ตินสุลานนท์ **เขาดังกวน** นมัสการ**พระเจดีย์หลวง** เป็น
 สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง แวะชม
ศาลาพระวิหารแดง ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง
 ศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา **หาดมหาราช**
 เป็นหาดทรายชายทะเลที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราช-
 ดำเนินมาทอดพระเนตร **วัดเจ้ทั้งพระ** **วัดจะทั้งพระ** เป็นสถานที่ที่
 พระพุทธรูปเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร เมื่อรัตนโกสินทรศก 124
วัดพะโคะ นมัสการสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงปู่ทวดเหยียบ
 น้ำทะเลจืด **สะพานหัวป่า-ไสลิ่ง**

เย็น

เข้าพักที่ลำป่า/ทะเลน้อย

วันที่ 2

เช้า

ออกจากลำป่ารีสอร์ท

- **วังเก่า** **วังใหม่**

- **วัดวัง** พระพุทธรูปเจ้าหลวงได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ และใน
 อดีตสถานที่แห่งนี้เป็นที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

- **วัดคูหาสวรรค์** พระพุทธรูปเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัด
 คูหา-สวรรค์ และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร 108

เที่ยง

- ตีโพน 9 หอ /**พระพุทธรูปนโรคนครายชัยวัฒน์จตุรทิศ** เรียก
 กันว่า “พระสี่มุมเมือง” เป็นพระพุทธรูปประจำภาคใต้ และพระ-
 คู่บ้านคู่เมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาจตุรมุข
 บริเวณด้านหน้าระหว่างศาลากลางจังหวัด กับศาลจังหวัด

พัทลุง เป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดปางสมาธิ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ที่จังหวัดพัทลุง

เย็น

เดินทางกลับ

2.2 จังหวัดพัทลุง

โปรแกรมที่ 1	เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงทางบก ดังนี้
วันที่ 1	เมืองพัทลุง-ทะเลน้อย-เมืองเก่าชัยบุรี
เช้า	เข้าเดินทางจากเมืองพัทลุง เดินทางไปไหว้พระที่วัดถ้ำคูหาสวรรค์ พระพุทธรูปโรคนันทราย-ชัยวัฒน์จตุรทิศ เรียกกันว่า “พระสี่มุมเมือง” เป็นพระพุทธรูปประจำภาคใต้ และพระคู่บ้านคู่เมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาจตุรมุข บริเวณด้านหน้าระหว่างศาลากลางจังหวัดกับศาลจังหวัดพัทลุง เป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดปางสมาธิ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ที่จังหวัดพัทลุง ตีโพนลูกที่ 1 แล้วตีโพนลูกที่ 2 ณ สวนสาธารณะ วัดวัง พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ และในอดีตสถานที่แห่งนี้เป็นที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา วังเจ้าเมืองเก่าวังใหม่ ตีโพนลูกที่ 3 (ลำปำ)
เที่ยง	รับประทานอาหารเที่ยงที่ลำปำ
บ่าย	เดินทางต่อไปทะเลน้อยเลือกซื้อของฝากพัทลุง เดินทางต่อไป เมืองเก่าชัยบุรี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่านกำแพงเมืองเก่าชัยบุรี เพื่อไปยังวัดคูหาสวรรค์ เลือกซื้อ ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว
เย็น	เดินทางกลับที่พัทลุง
วันที่ 2	เมืองพัทลุง-ควนขนุน-ถ้ำสุมะโน
เช้า	เดินทางจากเมืองพัทลุงไปวัดบ้านสวน สักการะพระธาตุเจดีย์ กราบเกจิอาจารย์หลวงพ่อดคง เดินทางต่อไปวัดเขาอ้อ นมัสการบูรพาจารย์สำนักเขาอ้อ นมัสการรูปเหมือนอาจารย์นำ วัดดอนศาลา และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าวของควนขนุน

เที่ยง	รับประทานอาหารเที่ยงที่ร้านหลานตาซู
บ่าย	เดินทางต่อไปวัดถ้ำสุมะโน
เย็น	เดินทางกลับที่พัก

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่ายประมาณ 1,600 บาทต่อคน

วันที่ 1

06.30 น.	หน้า พระพุทธนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ เรียกกันว่า “พระสี่มุมเมือง” เป็นพระพุทธรูปประจำภาคใต้ และพระคู่บ้าน-คู่เมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาจตุรมุข บริเวณด้านหน้าระหว่างศาลากลางจังหวัด กับศาลจังหวัดพัทลุง เป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดปางสมาธิ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว-รัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ที่จังหวัดพัทลุง
08.30 น.	ออกเดินทางไปจังหวัดสงขลา สะพานดินสุสานนท์
09.00 น.	สถาบันทักษิณคดีศึกษา
11.00 น.	แหลมสมิหลา (รับประทานอาหารเที่ยง) โดยสถานที่แห่งนี้เคยเป็นพลับพลาที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง และพระองค์ได้ทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง
12.00 น.	เขาดังกวน นมัสการ พระเจดีย์หลวง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง แวะชมศาลาพระวิหารแดง ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา
13.00 น.	พิพิธภัณฑสถานสัตว์น้ำ
13.30 น.	เขาขันรีสอร์ท (ลงเรือดนตรี-อ่าวท่ายาง)
19.00 น.	รับประทานอาหารค่ำ / พัก1 คืน ที่เขาขันรีสอร์ท

วันที่ 2

- 07.00 น. อาหารเช้า
- 08.00 น. ลงเรือชมหมู่เกาะสี เกาะห้า ชมถ้ำเทวดา เกาะกระ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสีเกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ
- 11.00 น. อาหารเที่ยงที่เขาช้าง
- 13.00 น. กลับพัทลุง
- 15.00 น. ถึงหน้าพระพุทธนิรโรคันตราย

2.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ ค่าใช้จ่ายประมาณ 2,490 บาทต่อคน

วันที่ 1

- 8.30 น. ออกเดินทางจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ไปขึ้นรถรางที่หน้าโรงแรมเมืองลิเกอร์ เพื่อนั่งรถชมเมือง ไปวัดชะเมา เป็นสถานที่หนึ่ง ที่มีความผูกพันในการสร้างวัดถุมงคลจุตุคามรามเทพ ผ่านวัง สีแยกตลาดแพ เลียบเมือง ชมกำแพง กำแพงเมืองเก่าที่ติดกับคูเมืองด้านหน้า ซึ่งทางเทศบาลได้ตกแต่งบริเวณริมกำแพงเมืองให้เป็นสวนสาธารณะ แต่เดิมมีกำแพงรายรอบทั้งสี่ด้านสร้างในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสจากสนามหน้าเมือง ได้เสด็จผ่านประตูและกำแพงเมืองแห่งนี้ด้วย **สวนศรีธรรมโศกราช หอพระนารายณ์** เป็นเทวสถานของพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย **หอพระพุทธสิหิงส์** ไปวัดสวนปาน เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยานครน้อย **วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร** เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวง

	ได้เสด็จไปนมัสการ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์
12.00 น.	รับประทานอาหารที่ ร้าน เมืองนคร/ชาวเรือ/ขนมเมืองคอน
13.00 น.	ไปส่องเรือวัดคงคาเลียบ / ชมการแสดงหนังลู่ รำโนราห์ (ค่าชม 50 บาทต่อคน) / แวะซื้อสินค้า OTOP
เย็น	เดินทางกลับที่พัก ที่โรงแรมทวินโลดัส
วันที่ 2	
9.00 น.	ออกเดินทางจากที่พัก ไป แหลมตะลุมพุก ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาส
12.00 น.	แวะทานข้าวที่ ร้านดอนเมือง
13.00 น.	ลงเรือออกปากพนัง / ชมป่าชายเลน หอย ขึ้นที่ปากน้ำปากพญา ตามรอยเสด็จ พระพุทธเจ้าหลวง วัดคงคาเลียบ ซึ่งช่วงเดือนตุลาคม พฤศจิกายน และธันวาคม เทียวไม่ได้เพราะเป็นหน้าฝน
เย็น	เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมที่ 2 นครศรีธรรมราช – พัทลุง – ตรัง เป็นกานำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ กลุ่มเป้าหมาย บุคคลทั่วไป / นักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายประมาณ 2,490 บาทต่อคน

วันที่ 1

06.00 น.	ออกจาก ศาลาประตูหก หรือศาลาโดหก เดิมเป็นศาลานอกกำแพงเมืองตรงประตูชัยเหนือ อันเป็นที่พักของคนเดินทางซึ่งเข้าเมืองไม่ทัน เพราะประตูเมืองปิดเสียก่อน ศาลานี้ตั้งอยู่ระหว่างต้นประตู (ต้นโด) หกต้น ชาวนครเรียกว่า "หลาโดหก" (หลา หมายถึง ศาลา) ต้นประตูทั้งหกต้นนั้นบัดนี้ล้มหายตายจากไปหมดแล้ว จึงได้มีการปลูกทดแทนเพื่อเป็นที่ระลึกถึงประตูทั้งหกต้น ปัจจุบันเทศบาลนครศรีธรรมราช ได้ก่อสร้างศาลาขึ้นมาใหม่โดยคงรูปลักษณะเดิมให้มากที่สุด ส่วนอาคารก่ออิฐถือปูนซึ่งอยู่ด้านหน้าติดกับถนนราชดำเนินนั้นเป็นอาคารที่ใช้สำหรับการจัดงานเทศกาลต่างๆ ของเมืองนครศรีธรรมราช โดยรถทัวร์ปรับอากาศรับประทานอาหารเข้าที่อำเภอทุ่งสง
----------	--

- 09.00-10.00 น. แวะ อำเภอห้วยยอด เทียบถ้ำเลเขากอบ
- 10.00-12.00 น. นมัสการศาลหลักเมืองควนธานี เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า-
หลวงเคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน ที่หาดตระพังสุรินทร์
- 13.00-15.00 น. ต่อรถตุ๊กๆ หักบ เทียบสถานที่ต่างๆ เช่น ถ้ำเขาช้างหาย เป็น
ถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยแบบต่าง ๆ ที่สวยงามสลัปซับซ้อนอยู่เป็น
จำนวนมาก เป็นต้น
- 15.00-17.00 น. นั่งรถกลับไปพัทลุง พักค้างคืนเขาขันริสอร์ท จังหวัดพัทลุง

วันที่ 2

- 09.00-12.00 น. เทียบเกาะสี่ เกาะห้า และถ้ำต่างๆ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า-
หลวงได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึก
พระนามาภิไธย จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้ง
สำรวจหมู่เกาะสี่เกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ
- 12.00-13.00 น. พักรับประทานอาหารเพียง
- 13.00-14.00 น. แวะซื้อสินค้าพื้นเมืองจังหวัดพัทลุง
- 16.00 น. เดินทางกลับจังหวัดนครศรีธรรมราช

2.4 จังหวัดตรัง

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ
ค่าใช้จ่ายประมาณ 2,000 บาทต่อคน

วันที่ 1

- 07.00 น. อาหารเช้าชาวตรัง (โกโก้, พงษ์ไอชา)
- 08.00 น. **อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี** (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)
อยู่ในบริเวณสวนสาธารณะเขตเทศบาลเมืองตรังห่างจากศาลา-
กลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร มีบริเวณกว้างขวางเต็มไปด้วย
ด้วยพันธุ์ไม้ดอกและไม้ใบต่าง ๆ
- 08.30 น. ศาลเจ้าท่าวกังเฮีย
- 09.00 น. ศาลเจ้าแม่กวนอิม

- 09.45 น. **ศาลหลักเมืองตรัง** พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี **วัดควนธานี** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จไปที่พระอุโบสถ และสักการะพระพุทธรูปเขียนเส้นสีทอง
- 11.00 น. อำเภอกันตัง ถ่ายรูป**ต้นยางพาราต้นแรก** **ตำหนักจันทร์** เป็นสวนสาธารณะ ควนตำหนักจันทร์ ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติควนกันตัง ควนตำหนักจันทร์ได้ชื่อมาจากตำหนักหลังเล็ก ๆ ที่สร้างขึ้นบนเนินเขาเตี้ย ๆ ในการรับเสด็จองค์รัชกาลที่ 6 ประพาสเมืองกันตังเมื่อ พ.ศ. 2452 ครั้งยังทรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร
- 12.00 น. อาหารกลางวัน (ร้านริมน้ำ , ร้านล่อกุ้ง)
- 13.00 น. **บ้านพระยารัษฎา**หรือ**บ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี** (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองตรังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2433-2452 และเป็นบิดาแห่งยางพาราไทย โดยในปี พ.ศ.2536 ได้ย้ายเมืองจากควนธานีมาตั้งที่ อำเภอกันตัง พร้อมทั้งนำต้นยางพาราต้นแรกมาปลูก 14.00 น. ดูวิถีชีวิตบ้านย่านชื้อ
- 16.30 น. ชื้อของฝาก **ศูนย์ OTOPI (ศูนย์ IMTGT)**
เดินทางกลับที่พัก**โรงแรมธรรมรินทร์**
- เย็น
วันที่ 2 รับประทานอาหารที่**ร้านบ้านสวนสุดาพร, ธรรมบุญ, สุวิมล**
- 08.00 น. เดินทางออกจากตรังไปลำป่า(พัทลุง)
- 09.30 น. ลงเรือไป**เกาะสี่เกาะห้า,เกาะกระ** (ถ้ำเทวดา+เกาะมวย) หมู่เกาะสี่ เกาะห้า พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสี่เกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ
- 12.00 น. รับประทานอาหารที่เกาะกระ
- 13.00 น. เดินทางจากเกาะกระมาลำป่า

- 14.30 น. ถึงท่าเรือลำป่า
- 14.50 น. **วัดคูหาสวรรค์** พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัดคูหาสวรรค์ และจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร 108
- 16.30 น. **ถ้ำเขาช้างหาย** เป็นถ้ำที่มีหินงอกหินย้อยแบบต่าง ๆ ที่สวยงาม สลับซับซ้อนอยู่เป็นจำนวนมาก ชม**ผ้าทอนาหมื่นศรี**
- 18.00 น. กลับสำนักงานเทศบาลนครตรัง

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ กลุ่มวัยรุ่น จัดในช่วงปิดเทอม กำหนดจำนวนผู้ร่วมเดินทาง 40 คนต่อครั้ง ค่าใช้จ่ายประมาณ 2,000 บาทต่อคน

วันที่ 1

- 06.00 น. พร้อมกันหน้าหอนาฬิกาตรัง
- 06.30-07.00 น. รับประทานอาหารเช้า “ร้านต้นนุ่น”
- 07.00-10.00 น. เดินทางผ่าน**อนุสาวรีย์พระยาธรรมาธิปัตย์** (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) อยู่ในบริเวณสวนสาธารณะเขตเทศบาลเมือง ตรังห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร มีบริเวณกว้างขวางเต็มไปด้วยพันธุ์ไม้ดอกและไม้ใบต่าง ๆ
- เดินทางไปนาโยง ชม**ถ้ำเขาช้างหาย** สักการะพระนอน ชม**พิพิธภัณฑ์นาหมื่นศรี** ผ้าทอนาหมื่นศรี
- 10.00-11.00 น. เดินทางไปจังหวัดพัทลุง ผ่านเขาพับผ้า แวะชม**ถ้ำสุมะโน** สักการะพระพุทธรูป
- 11.00-12.00 น. ชม**วัดป่าลิไลย์** สักการะพระอาจารย์
- 12.00-13.00 น. เดินทางไปทะเลสาบลำป่า รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00-14.00 น. เดินทางไปทะเลน้อย ผ่าน**สะพานเอกชัย** ชมทิวทัศน์เส้นทาง การเดินทาง
- 14.00-15.30 น. **บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมื่อ รัตนโกสินทรศก 108 พระองค์เสด็จกลับจากการประพาสจังหวัดพัทลุง เกิดประชวร เมื่อได้ทรงสงวนน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วหายจากอาการประชวร ชม**วัดพะโคะ** นมัสการ

สมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด **วัดจะทิ้งพระ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 ชาติมหาธาตุ เป็นหาดทรายชายทะเลที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรวัดจะทิ้งพระ

15.30-16.00 น. เลือกลงซื้อสินค้าพื้นเมืองสนามชัย

16.00-17.00 น. ทักทายชมหัวเขาแดง ข้ามไปเมืองสงขลาด้วยแพขนานยนต์

17.00-18.00 น. เดินทางเข้าที่พักโรงแรมบีพี สมิหลา บีช

18.00 น. รับประทานอาหารเย็น **ร้านนายยอด** จัดแคมป์ที่**หาดสมิหลา** ซึ่งหาดสมิหลาเป็นสถานที่ที่เคยสร้างเป็นพลับพลาที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง และพระองค์ได้ทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง ร่วมกิจกรรม

วันที่ 2

06.00-07.00 น. รับประทานอาหารเช้า **โรงแรมบีพี สมิหลา บีช**

07.00-09.00 น. ชม**วัดกลาง หรือวัดมัชฌิมาวาส** เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภัทรธรรมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความงดงามของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สองเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม เดินทางไปเขาดังกวน นมัสการ**พระเจดีย์หลวง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง แวะชม**ศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา

- 09.00-12.00 น. ชม**พิพิธภัณฑสถานสงขลา** เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็นที่พัก และว่าราชการของพระวิจิตรวรศาสตร์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาก็คือเจ้าพระยามรธา (ปั้น สุขุม) หลังจากนั้นใช้เป็นศาลาว่าการมณฑลนครศรีธรรมราชและเป็นศาลากลางจังหวัดจนถึงปี พ.ศ. 2496 **สัมผัสชีวิตชาวเกาะยอ** เล่าตำนาน เยี่ยมชม**วัดแหลมพ้อ** เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง **สถาบันทักษิณคดีศึกษา**
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวันที่เกาะยอ
- 13.00-15.00 น. เดินทางไปหาดใหญ่ **สักการะเจ้าแม่กวนอิม** สวนสาธารณะหาดใหญ่ แวะซื้อสินค้าที่**ตลาดกิมหยง** อำเภอหาดใหญ่
- 15.00 น. เดินทางกลับจังหวัดตรังโดยสวัสดิภาพ

2.5 จังหวัดสตูล

โปรแกรมที่ 1 หาดใหญ่ – สตูล เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ กลุ่มวัยรุ่น จัดในช่วงปิดเทอม กำหนดจำนวนผู้ร่วมเดินทาง 40 คนต่อครั้ง ค่าใช้จ่ายประมาณ 2,000 บาทต่อคน

วันที่ 1

- 08.00 น. ถึงท่าเรือปากบารา
- 09.00 น. ออกเดินทางสู่**เกาะตะรุเตา** เกาะตะรุเตาเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้ประทับเรือพระที่นั่งจากจังหวัดตรัง เมื่อ ร.ศ. 109 แล้วมาทอดสมอบริเวณหน้าอ่าวตะโลละวาวของเกาะตะรุเตา เมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส เกาะตะรุเตาอยู่ในการดูแลของเมืองไทร ไม่ใช่เมืองสตูล แต่เมื่อปี พ.ศ. 2452 มีการแบ่งแยกดินแดน ยกเมืองสตูลให้ขึ้นกับแผ่นดินไทย ส่วนปลดกับไทรบุรีให้ขึ้นต่ออังกฤษ มีการแบ่งเกาะในทะเล ลังกาวีขึ้นต่อมลายู ยกวันหมู่เกาะตะรุเตา อาดัง ราวี จึงขึ้นต่อเมืองสตูล ชมทัศนียภาพด้วยเรือเฟอร์รี่ขนาดใหญ่

- 11.00 น. นมัสการ**เจ้าพ่อตะรุเตา** ขอพร เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ประวัติศาสตร์ ตะรุเตา
- 12.00 น. ออกเดินทางสู่**เกาะหลีเป๊ะ** เป็นเกาะอยู่สุดเขตแดนใต้ ความยาว หัวเกาะถึงท้ายเกาะประมาณ 3 กิโลเมตร **เกาะอาดัง** ในอดีตเป็นที่ซ่องสุมของโจรสลัด ปล้นสะดมเรือ มีหาดทรายขาวละเอียด สวยงาม และมีแนวปะการังอยู่รอบๆ เกาะ เหมาะสำหรับดำน้ำตื้น รับประทานอาหารเที่ยง (ข้าวกล่อง) บนเรือ
- 14.00 น. ถึง**เกาะหลีเป๊ะ** เป็นเกาะอยู่สุดเขตแดนใต้ ความยาวหัวเกาะถึง ท้ายเกาะประมาณ 3 กิโลเมตร เข้าที่พัก ดำน้ำดูปะการัง ที่หาด ทรายขาว (เกาะราวี) ดูความงามของหินที่**เกาะหินงาม** เป็นหาด หิน เต็มไปด้วยก้อนหินสีดำ กลมเกลี้ยง เนื่องจากถูกขัดสีด้วย แรงแคลื่น ดูงามสดสวย เมื่อถูกน้ำประกายวาววับ หินทุกก้อนที่ หาดแห่งนี้มีคำสาปเจ้าพ่อตะรุเตา ห้ามนำ เคลื่อนย้ายออกจาก เขตอุทยานแห่งชาติ **ดำน้ำดูปะการัง 7 สี** ที่ร่องน้ำจาวังและ เล่นน้ำที่หาดทรายละเอียดราวกับครีมนม
- 18.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย
- 19.00 น. รับประทานอาหาร (ที่รีสอร์ท **ชมการแสดง ระบายกระบองไฟ ร้องเพลง**)
- วันที่ 2**
- 07.00 น. รับประทานอาหารเช้าพักตามอัธยาศัย **ถ่ายรูปกับชาวเลชนกลุ่มน้อย** ของชาวสตูล
- 09.00 น. ออกเดินทางกลับท่าเรือปากบารา ระหว่างทางชมความงามตาม ธรรมชาติ **เกาะไข่** เป็นเกาะที่อยู่ระหว่างเกาะตะรุเตาและเกาะ อาดัง เกาะไข่เป็นเกาะเล็กๆ ที่มีหาดทรายขาวละเอียด งดงาม เกาะไข่เป็นสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสตูล นั่นคือ ชุมประตุนิทรธรรมชาติ ที่ทอดโค้งจากผืนทรายจรดน้ำ นอกจากนี้ ยังเป็นที่วางไข่ของเต่าทะเลอีกด้วย

- 13.30 น. ถึงท่าเรือปากบารา ออกเดินทางสู่ **น้ำตกวังสายทอง** เป็นน้ำตกชั้นหินปูนขนาดใหญ่เป็นชั้นน้อยชั้นใหญ่ ที่มีความสวยงามและมหัศจรรย์
- 14.00 น. ซื้อของที่ระลึก ศูนย์ OTOP ละคู
- 15.00 น. ถึงท่าเรือทุ่งทอง ล่องแก่งชมธรรมชาติ**วังสายธาร** มีน้ำใสหินสวย ธรรมชาติสมบูรณ์ 2 ผังแม่น้ำมีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่นตลอดเส้นทาง สัมผัสวิถีชีวิตชาวป่า
- 17.00 น. เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงทางบก และกิจกรรมนำเที่ยวชมธรรมชาติ (ล่องแก่ง)

วันที่ 1

- 07.00 น. เริ่มจากตรัง **ศาลหลักเมืองตรัง** พระพุทธรูปเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี พร้อมรับประทานอาหาร
- 08.00 น. เดินทางหาดงิ้ว อำเภอบางขัน จังหวัดตรัง
- 09.30 น. เดินทางชม**น้ำตกธารปลิว** ระหว่างทาง
- 11.00 น. เดินทางล่องแก่ง ถ้ำเจ็ดคต
- 12.00 น. รับประทานอาหารที่รีสอร์ท
- 13.00 น. ล่องแก่ง **ชมถ้ำภูผาเพชร** หินงอกหินย้อยที่สวยงามตระการตา **แวะชมน้ำตกดาวกระจาย** เป็นน้ำตกที่ไหลลงมากกระทบแผ่นหินแล้วน้ำกระจาย สวยงามมาก
- 17.00 น. เข้าที่พักรีสอร์ท
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. **ชมวิถีชีวิตชาวป่า** (เงาะเซม้ง)
- 22.00 น. เข้าที่พักผ่อน

วันที่ 2

- 07.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 09.00 น. มา**บ่อน้ำร้อน ควนกาหลง** แช่น้ำแร่ ชมธรรมชาติให้เพลิดเพลินใจ
- 10.00 น. **ไปด่านวังประจัน** (ตลาดชายแดน) เพื่อจับจ่ายซื้อของฝาก

- 12.00 น. รับประทานอาหาร **ชมท่าเทียบเรือท่ามะลิ่ง**
- 13.00 น. ชมทิวทัศน์ **ป่าเฉลิมพระเกียรติ** ชมแพหลวง
- 15.00 น. มาเที่ยว**ชมอุทยานนกน้ำ** เป็นสถานที่ที่พระยาภูมินารักษ์กิติ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรม
- 16.00 น. ซื่อของฝากของชำร่วย
- 17.00 น. เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

3. โปรแกรมนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน ได้จากการระดมความคิดและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้ง 5 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 11 โปรแกรม แยกตามจังหวัดได้ดังนี้

3.1 จังหวัดสงขลา

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก

วันที่ 1

- 08.00 น. รถอรับที่จุดนัดพบ (หาดใหญ่) จากนั้นออกเดินทางมุ่งหน้าสู่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- นำชม**วัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง)** ซึ่งเป็นวัดสำคัญอายุราว 400 ปี เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภัทรรวมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม
  - นำเที่ยวชม**เขาดังกวน** ขึ้นลิฟท์ชมวิวของ**หาดสมิหรา** ซึ่งหาดทรายบริเวณนี้ในอดีตสร้างเป็นพลับพลาที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง เมื่อครั้งเสด็จเยือนเมืองสงขลา **นมัสการพระเจดีย์-**

หลวง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะพระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง **แวงชมศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา

- 12.00 – 13.00 แวงรับประทานอาหารเที่ยงที่เกาะยอ (ข้าวยำบายอ-ขนมจีน)
- ออกเดินทางมุ่งสู่ จง นครศรีธรรมราช/ผ่านสทิงพระ **แวงชมวัดจะทิ้งพระ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 และวัดพะโคะ นมัสการสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด
  - รับประทานอาหารเย็นที่ปากนคร และเข้าพักจังหวัดนครศรีธรรมราช

วันที่ 2

- 08.00 น.
- **แวงชมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร** เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จไปนมัสการ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์
  - **นมัสการศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช** ประกอบด้วยอาคาร 5 หลัง หลังกลางเป็นที่ประดิษฐานศาลหลักเมือง ออกแบบคล้ายศิลปะศรีวิชัย เรียกว่า ทรงเหมราชลีลา องค์เสาหลักเมืองทำด้วยไม้ตะเคียนทองที่ได้มาจากภูเขาอดเหลืออง อันเป็นภูเขาสูงหนึ่งในทิวเขานครศรีธรรมราช ขนาดความสูง 2.94 เมตร เส้นรอบวง 0.95 เมตร ลวดลายที่แกะสลัก ตั้งแต่ฐานซึ่งเป็นวงรอบเก้าชั้น มี 9 ลาย ส่วนบนของเสาเป็นรูปจตุคามรามเทพ (สี่พักตร์) หรือเทวดารักษาเมือง เหนือสุดเป็นเปลวเพลิงอยู่บนยอดพระเกตุ คือยอดชัยหลักเมือง รูปแบบการแกะสลักจินตนาการจากความเชื่อในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเคยมีอิทธิพลทางศิลปกรรมในภาคใต้ และนครศรีธรรมราชแต่ครั้งโบราณ

- เทียวชม**สวนฤๅติ** ปัจจุบันเป็นสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 ซึ่งมี**พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช** เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเมืองนครศรีธรรมราช
- ชมภาพจิตรกรรมแบบตะวันตกภายในโบสถ์ที่**วัดสวนป่า**
- เดินทางเข้าพักที่เขาชันรีสอร์ท จังหวัดพัทลุง

วันที่ 3

- เช้า ตามโปรแกรมของ**เขาชันรีสอร์ท** ไปเกาะสี่ เกาะห้า พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสี่เกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ
- เย็น เดินทางกลับหาดใหญ่โดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่าย 2,800 บาทต่อคน

วันที่ 1

- **วัดควนธานี** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จไปที่พระอุโบสถชมต้นยางต้นแรก **ถ้ำเลเขากอบ**
- นครศรีธรรมราช ไป**วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร** เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จไปนมัสการ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์
- **ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช** ประกอบด้วยอาคาร 5 หลัง หลังกลางเป็นที่ประดิษฐานศาลหลักเมือง ออกแบบคล้ายศิลปะศรีวิชัย เรียกว่า ทรงเหมราชลีลา องค์เสาหลักเมืองทำด้วยไม้ตะเคียนทองที่ได้มาจากภูเขายอดเหลือง อันเป็นภูเขาสูงหนึ่งในทิวเขานครศรีธรรมราช ขนาดความสูง 2.94 เมตร เส้นรอบวง 0.95 เมตร ลวดลายที่แกะสลัก ตั้งแต่ฐานซึ่งเป็นวงรอบเก้าชั้น มี 9 ลาย ส่วนบนของเสาเป็นรูปจตุคามรามเทพ (สี่พักตร์) หรือ เทวดารักษาเมือง เหนือสุดเป็นเปลวเพลิงอยู่บนยอดพระเกตุ คือ ยอดชัยหลักเมือง รูปแบบการแกะสลักจินตนาการจากความเชื่อในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเคยมีอิทธิพลทางศิลปกรรมใน

ภาคใต้ และนครศรีธรรมราชแต่ครั้งโบราณ **พระพุทธสิหิงค์**
อยู่บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวง ได้
เสด็จไปสักการบูชา

- พักที่นครศรีธรรมราช
- ตอนค้ำนั่งรถชมเมืองเล่าเรื่องลิกอร์

วันที่ 2

- นครฯไปปากพนัง ชมคอนโดนก ชมโครงการหลวง ชมตำหนัก
- เข้าสู่ระโนด เส้นทาง หัวป่า-ไสกลิ่ง
- พักค้างคืนเขาขันรีสอร์ท

วันที่ 3

- นั่งเรือเข้า ชมเกาะสี เกาะห้า เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้
เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระนามากิไธยย่อ
จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสีเกาะห้า
ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ

13.00 น. เดินทางกลับ

โปรแกรมที่ 3 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ
ค่าใช้จ่าย 2,950 บาทต่อคน (ค่ารถ ค่าอาหาร ค่าที่พัก มัคคุเทศก์ น้ำ ผ้าเย็น)

วันที่ 1

เช้า ออกจากหาดใหญ่ ไป**เขาแดง** (เจดีย์ องค์ขาว องค์ดำ) บ่อมป็น
หัวเขาแดง เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเพื่อ
ทอดพระเนตร เมื่อ ร.ศ. 107 และ ร.ศ. 108 **วัดแหลมพ้อ** เป็น
ท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาไถ-
อ่าง **ผ้าทอเกาะยอ**

เที่ยง รับประทานอาหารบนเกาะยอ

บ่าย **วัดกลาง (วัดมัชฌิมาวาส)** เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวง
ครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ
ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็น
สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่า
อาจเป็นเพราะพระภัทรธรรมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็น
พระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะ

จึงออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่ง
 ของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด
 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราว
 เกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม ชมมัสยิด-
 อุสาสนอิสลาม ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้พระราชทานเงิน เพื่อบูรณะ
 ปฏิสังขรณ์สุเหร่า ถนนนางงาม **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัด
 สงขลา** เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร
 ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421
 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็นที่พำนักและว่าราชการของ
 พระวิจิตรวราศศาสตร์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่ง
 ต่อมาก็คือเจ้าพระยามรราช (ปั้น สุขุม) หลังจากนั้นใช้เป็น
 ศาลว่าการมณฑลนครศรีธรรมราชและเป็นศาลากลางจังหวัด
 จนถึงปี พ.ศ. 2496 **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ** เป็นสถานที่ตั้งบ้านพัก
 เดิมของรองอำมาตย์โทขุนวินิจทัศนกรรม (บั้ง ตินสุลานนท์)
 บิดาของ ฯพณฯ พลเอกเปรม ตินสุลานนท์ **เขาดังกวน** นมัสการ
พระเจดีย์หลวง เป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ
 พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรง
 สร้าง **แควซมศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ
 ให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอม-
 กล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจาก
 พลับพลา **หาดมหाराช** เป็นหาดทรายชายทะเลที่พระพุทธรูป-
 เจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรวัดจะทิ้งพระ
วัดจะทิ้งพระ เป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จทอดพระเนตร
 เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 **วัดพะโคะ** นมัสการสมเด็จพระเจ้าพะโคะ
 หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด **สะพานหัวป่า-ไสกลิ้ง**
 เข้าพักที่ลำป่า/ทะเลน้อย

เย็น

วันที่ 2

เช้า	ออกจากลำปางรีสอร์ท ไปวังเก่า-วังใหม่ วัดวัง พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ และในอดีตสถานที่แห่งนี้เป็นที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา วัดคูหาสวรรค์ พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัดคูหาสวรรค์ และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร 108
เที่ยง	รับประทานอาหารกลางวันในตัวเมือง
บ่าย	ตีโพย 9 หอ / พระพุทธนิรโรคันตรายชัยวัฒน์จตุรทิศ เรียกกันว่า “พระสี่มุมเมือง” เป็นพระพุทธรูปประจำภาคใต้ และพระคู่บ้าน-คู่เมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาจตุรมุข บริเวณด้านหน้าระหว่างศาลากลางจังหวัด กับศาลจังหวัดพัทลุง เป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดปางสมาธิ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ที่จังหวัดพัทลุง
เย็น	เข้าพักที่ปากพะยูน

วันที่ 3

เช้า	ออกเดินทางจากที่พัก ลงเรือไปเกาะสี่ เกาะห้า เกาะกระ เป็นสถานที่ พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสี่เกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ
เที่ยง	รับประทานอาหารเที่ยงบนเกาะ
บ่าย	วัดเขียนบางแก้ว บ่อน้ำร้อนเขาชัยสน
เย็น	กลับหาดใหญ่ ซ้อปิ้ง/สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขาคอหงส์ เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

3.2 จังหวัดพัทลุง

โปรแกรมที่ 1 สงขลา – พัทลุง เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

ทางบก

วันที่ 1 หาดใหญ่ - สงขลา - ทะเลน้อย

เช้า	เดินทางออกจากที่พัก (หาดใหญ่) ชมภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่วัดกลางหรือวัดมัทนิมาวาส เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้า-
------	---

หลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็น สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่า อาจเป็นเพราะพระภัทรธรรมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็น พระครูอยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึง ออกไปอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราว เกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม **ชมมัชฌิมา-อุสาสนอิสลาม** ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้พระราชทานเงิน เพื่อ บูรณะปฏิสังขรณ์สุเหร่า ถนนนางงาม ศาลหลักเมืองสงขลา ชิมอาหารพื้นเมืองสงขลา **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา** เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัวของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็นที่พักและว่าราชการของพระวิจิตรวร-ศาสตร์ ข้าหลวงพิเศษตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาก็คือ เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) หลังจากนั้นใช้เป็นศาลาว่าการ มณฑลนครศรีธรรมราชและเป็นศาลากลางจังหวัดจนถึงปี พ.ศ. 2496 **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ** เป็นสถานที่ตั้งบ้านพักเดิม ของรองอำมาตย์โทขุนวิจิตรกรรม (บั้ง ตินสุลานนท์) บิดา ของ ฯพลฯ พลเอกเปรม ตินสุลานนท์ เดินทางไป**เขาดังกวน** นมัสการ**พระเจดีย์หลวง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวง เสด็จ ไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง **แะชมศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้ โปรดเกล้าฯให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาค ขึ้นจากปลับปลา และ**ชมสงขลาซีดี ทัวร์ (สวนสองทะเล พิพิธภัณฑสถานสัตว์น้ำ แหลมสนอ่อน หาดสมิหลา เคยเป็นปลับปลา**

	ที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง และพระองค์ได้ทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง ห้วยนายแรง เป็นต้น)
เที่ยง	รับประทานอาหารเที่ยงที่ เกาะยอ
บ่าย	เที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวบริเวณ เกาะยอตามรอยแหล่งท่องเที่ยวบริเวณ วัดแหลมพ้อ เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง ผ้าทอเกาะยอ เขาแดง (อำเภอสิงหนคร) นมัสการพระเจดีย์องค์ดำ องค์ขาว เดินทาง เดินทางต่อไปสทิงพระ ตามรอยเส้นทางประพาสบริเวณ หาดมหาราช เป็นหาดทรายชายทะเลที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินมาทอดพระเนตรวัดจะทิ้งพระ วัดจะทิ้งพระ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 เดินทางต่อไปนมัสการเจ้าแม่อยู่หัวที่วัดท่าคุระ และนมัสการหลวงพ่อทวดที่ วัดพะโคะ เดินทางต่อไปพัทลุงผ่าน สะพานหัวป่าไสกริ่ง ชมบรรยากาศของทะเลสาบสงขลายามเย็น และฝูงควายไล่ทุ่ง
เย็น	เดินทางเข้าที่พักที่ทะเลน้อย
วันที่ 2	ทะเลน้อย –เมืองพัทลุง
เช้า	เข้าเดินทางจากที่พัก ล่องเรือ ทะเลน้อย ชมทะเลบัว เล็กชื้อของฝากพัทลุง เดินทางต่อไป เมืองเก่าชัยบุรี พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่านกำแพงเมืองเก่าชัยบุรี เพื่อไปยัง วัดคูหาสวรรค์ เล็กชื้อ ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว
เที่ยง	รับประทานอาหารเที่ยงในเมือง
บ่าย	เดินทางไปไหว้พระที่ วัดถ้ำคูหาสวรรค์ พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัดคูหาสวรรค์ และจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร 108 ไปสักการะ พระพุทธรูปโรคนันทรายชัยวัฒน์จตุรทิศ เรียกกันว่า “พระสี่มุมเมือง” เป็นพระพุทธรูปประจำภาคใต้ และพระคู่บ้านคูเมืองของพัทลุง ประดิษฐานอยู่ภายในศาลาจตุรมุขบริเวณด้านหน้าระหว่างศาลากลางจังหวัด กับศาลจังหวัดพัทลุง เป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดปางสมาธิ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า-

อยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ 9) โปรดเกล้าฯ พระราชทานไว้ที่
จังหวัดพัทลุง แล้วตีโพนลูกที่ 1 ส่วนตีโพนลูกที่ 2 ที่สวนสาธารณะ
วัดวัง พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ และในอดีต
สถานที่แห่งนี้เป็นที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา **วังเจ้าเมืองเก่าวังใหม่**
ตีโพนลูกที่ 3 (ลำปำ)

เย็น เดินทางกลับที่พักลำปำ

วันที่ 3 เมืองพัทลุง – ควนขนุน – ถ้ำสุมะโน

เช้า เดินทางจากเมืองพัทลุงไป**วัดบ้านสวน** สักการะพระธาตุเจดีย์
กราบเกจิอาจารย์หลวงพ่อคง เดินทางต่อไป**วัดเขาอ้อ** นมัสการ
บูรพาจารย์สำนักเขาอ้อ นมัสการรูปเหมือนอาจารย์นำ วัดดอน-
ศาลา และ**เลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว**ของควนขนุน

เที่ยง รับประทานอาหารเที่ยงที่**ร้านหลานตาชู**

บ่าย เดินทางต่อไป**วัดถ้ำสุมะโน**

เย็น เดินทางกลับที่พัก

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก ค่าใช้จ่าย
2,200 บาทต่อคน

วันที่ 1

06.30 น. หน้าพระพุทธ

08.30 น. **พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช** (วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร)
เป็นสถานที่ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จไปนมัสการ ทรงเวียน-
เทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์

10.30 น. **นั่งรถชมเมืองลิเกอร์**

12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน

13.00 น. **พิพิธภัณฑ์นครศรีธรรมราช** เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์

และวัฒนธรรมของเมืองนครศรีธรรมราช

19.00 น. รับประทานอาหารค่ำ พัก1 คืน

วันที่ 2

07.00 น. อาหารเช้า

08.00 น. ไปตรัง เส้นทางทุ่งสง-รัชฎา

09.30 น.	วัดควนธานี เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จไปที่พระอุโบสถ
10.00 น.	ศาลหลักเมืองตรัง พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี
12.00 น.	รับประทานอาหารเที่ยง
14.00 น.	หาดเจ้าไหม
19.00 น.	เข้าที่พัก ที่ตรัง
วันที่ 3	
07.00 น.	ทานอาหารเช้า จังหวัดตรัง
09.00 น.	ไปสตูล
09.45 น.	แวะซื้อของที่ด่านวังประจัน ชมคฤหาสน์ภูเต็น เป็นสถานที่ที่พระยาภูมินารักษ์กิติ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรม
12.00 น.	รับประทานอาหารเที่ยง
13.00 น.	เดินทางกลับพัทลุง

3.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ
ค่าใช้จ่าย 2,950 บาทต่อคน

วันที่ 1

8.30 น. ออกเดินทางจาก**พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช** ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเมืองนครศรีธรรมราช ไปขึ้นรถรางที่หน้าโรงแรมเมืองลิเกอร์ เพื่อนั่งรถชมเมือง ไป**วัดชะเมา** เป็นสถานที่หนึ่ง ที่มีความผูกพันในการสร้างวัดถุ่มงคลจตุคาม-รามเทพ ผ่าน**ท่าวัง** สี่แยกตลาดแพ **เลียบบึงเมือง ชมกำแพง เมืองเก่า** กำแพงเมืองเก่าที่ติดกับคูเมืองด้านหน้า ซึ่งทางเทศบาลได้ตกแต่งบริเวณริมกำแพงเมืองให้เป็นสวนสาธารณะแต่เดิมมีกำแพงรายรอบทั้งสี่ด้านสร้างในสมัยพระเจ้าศรีธรรมโศกราช เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสจากสนามหน้าเมือง ได้เสด็จผ่านประตูและกำแพงเมืองแห่งนี้ด้วย **ต่อสวนศรีธรรมโศกราช หอพระนารายณ์** เป็นเทวสถานของพราหมณ์ลัทธิไวษณพนิกาย

	หอพระพุทธสิหิงส์ อยู่บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช
	พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จไปสักการบูชา ไปวัดสวนป่า เป็น
	สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิง
	ศพเจ้าจอมมารดาใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยา-
	นครน้อย ไปวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร เป็นสถานที่ที่
	พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จไปนมัสการพระธาตุ เวียนเทียนพระธาตุ
12.00 น.	รับประทานอาหารที่ ร้านเมืองนคร / ชาวเรือ / ขนมเมืองคอน
13.00 น.	ไปลองเรือวัดคงคาเลียบ ชมการแสดงหนังลู่ รำโนราห์ (ค่าชม
	50 บาทต่อคน) และซื้อสินค้า OTOP
เย็น	เดินทางกลับที่พัก ที่โรงแรมทวินโลดส์
	วันที่ 2
9.00 น.	ออกเดินทางจากที่พัก ไป แหลมตะลุมพุก ซึ่งเป็นสถานที่ที่
	พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาส
12.00 น.	แวะรับประทานอาหารที่ ร้านดอนเมือง
13.00 น.	ลงเรือออกจากปากพนัง ชมป่าชายเลน หอย ขึ้นที่ปากพะยูน
	วัดคงคาเลียบ (แต่ช่วงเดือน ต.ค. พ.ย. และธ.ค.เที่ยวไม่ได้เพราะ
	เป็นหน้าฝน)
เย็น	เดินทางกลับที่พักโรงแรมทวินโลดส์
	วันที่ 3
9.00 น.	รับประทานอาหารเช้าที่ ร้านโกปี
	เดินทางไปดูกลุ่มแม่บ้าน สวนผลไม้ และไป วัดคงคาเลียบ มี
	การนำปิ่นโตไปวัดและทานอาหารเที่ยงที่วัดหลังจากพระฉันท์
	เสร็จมี กิจกรรมตักบาตรภายในวัด
เย็น	เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

โปรแกรมที่ 2 นครศรีธรรมราช – ตรัง – สตูล – สงขลา – พัทลุง เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก กลุ่มเป้าหมาย บุคคลทั่วไป / นักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่าย 2,950 บาทต่อคน

วันที่ 1

- 06.00น. ออกจาก**ศาลาประตูหก** หรือศาลาโดหก เดิมเป็นศาลานอก-
กำแพงเมืองตรงประตูชัยเหนือ อันเป็นที่พักของคนเดินทาง
ซึ่งเข้าเมืองไม่ทัน เพราะประตูเมืองปิดเสียก่อน ศาลานี้ตั้งอยู่
ระหว่างต้นประตู (ต้นโด) หกต้น ชาวนครเรียกว่า "หลาโดหก" (หลา
หมายถึง ศาลา) ต้นประตูทั้งหกต้นนั้นบัดนี้ล้มหายตายจากไป
หมดแล้ว จึงได้มีการปลูกทดแทนเพื่อเป็นที่ระลึกถึงประตูทั้งหกต้น
ปัจจุบันเทศบาลนครศรีธรรมราช ได้ก่อสร้างศาลาขึ้นมาใหม่
โดยคงรูปลักษณะเดิมให้มากที่สุด ส่วนอาคารก่ออิฐถือปูนซึ่งอยู่
ด้านหน้าติดกับถนนราชดำเนินนั้นเป็นอาคารที่ใช้สำหรับการจัด
งานเทศกาลต่างๆ ของเมืองนครศรีธรรมราช โดยรถทัวร์ปรับอากาศ
แวะรับประทานอาหารเช้าที่**อำเภอทุ่งสง**
- 09.00-10.00 น. แวะอำเภอห้วยยอด เทียบ**ถ้ำเลเขากอบ**
- 10.00-12.00 น. นมัสการ**ศาลหลักเมืองควนธานี** พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จ
ประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน ที่**หาดตระพังสุรินทร์**
- 13.00-15.00 น. ต่อรถตู้ๆ หักบ เทียบสถานที่ต่างๆ / **บ่อน้ำร้อนควนแดง**
อำเภอกันตัง
- 15.00 น. นั่งรถจากจังหวัดตรังไปจังหวัดสตูล พักค้างคืนที่อุทยานแห่งชาติ-
ทะเลบัน **ทะเลบัน**เกิดจากการยุบตัวของพื้นดินระหว่างเขาจีน
และเขามดแดง เป็นหนองน้ำ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน

วันที่ 2

- 09.00-12.00 น. ท่องเที่ยว**คฤหาสน์ภูเต็น** เป็นสถานที่ที่พระยาภูมินารทภักดี
สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับ
ของพระพุทธเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรม
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00-17.00 น. เดินทางไปจังหวัดสงขลา /เทียบ**ชมพระวิหารแดง /พระธาตุ**
เจดีย์บนยอดเขาดังกวน นมัสการพระเจดีย์หลวง เป็นสถานที่ที่
พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาท-
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง แวะชมศาลา-

พระวิหารแดง ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระ
 วิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ
 ได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา เดินทางไป
วัดมัชฌิมาวาส เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงครั้งเสด็จ
 ประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงิน
 พระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่
 พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจ
 เป็นเพราะพระภัทรวรรณธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครู
 อยู่วัดส้มเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไป
 อยู่ที่วัดมัชฌิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความมั่งคั่งของ
 ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น
 โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราว
 เกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม **ชมสุเหร่า**
หรือมัสยิดอุสาสนอิสลาม ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงได้พระราชทาน
 เงิน เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์

17.00 น. กลับที่พัก โรงแรมสมิหลาบีช

วันที่ 3

08.00-09.00 น. รับประทานอาหารเช้าที่โรงแรมสมิหลาบีช

09.00-12.00 น. เที่ยว**พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสงขลา** เดิมเป็นบ้านพักส่วนตัว
 ของพระยาสุนทรานุรักษ์ (เนตร ณ สงขลา) ผู้ช่วยราชการเมือง
 สงขลา สร้างเมื่อ พ.ศ. 2421 จนกระทั่งปี พ.ศ. 2437 จึงใช้เป็น
 ฟานักและว่าราชการของพระวิจิตรวรศาสตร์ ข้าหลวงพิเศษ
 ตรวจราชการเมืองสงขลา ซึ่งต่อมาก็คือเจ้าพระยามรธา (บัน
 สุขุม) หลังจากนั้นใช้เป็นศาลาว่าการมณฑลนครศรีธรรมราช
 และเป็นศาลากลางจังหวัดจนถึงปี พ.ศ. 2496 **มรหุ่มหัวเขา-**
แดง ป้อมประจำเมืองสิงขระ เป็นสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จ
 ประพาสเพื่อทอดพระเนตร เมื่อ ร.ศ. 107 และ ร.ศ. 108 **หาดมหาราช**
 เป็นหาดทรายชายทะเลที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราช-
 ดำเนินมาทอดพระเนตรวัดจะทิ้งพระ **บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ไหลมบ่อท่อ**

เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมื่อ รัตนโกสินทร-
ศก 108 พระองค์เสด็จกลับจากการประพาสจังหวัดพัทลุง
เกิดประชวร เมื่อได้ทรงสงรงน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วหายจาก
อาการประชวร

12.00-13.00 น. รับประทานอาหารทะเล (เกาะยอ)

13.00-14.00 น. เดินทางไปจังหวัดพัทลุง

14.00-16.00 น. **วัดคูหาสวรรค์** พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัด-
คูหาสวรรค์ และจารึกพระนามาภิไธย จ.ป.ร 108 / **ลำปำ** / **แวะ**
ซื้อสินค้า OTOP

16.00 น. เดินทางกลับนครศรีธรรมราช

3.4 จังหวัดตรัง

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ
ค่าใช้จ่าย 3,200 บาทต่อคน

วันที่ 1

07.00 น. อาหารเช้าชาวตรัง (โกโก้ , พงษ์โอชา)

08.00 น. **อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี** (คอซิมบี๊ ณ ระนอง)
อยู่ในบริเวณสวนสาธารณะเขตเทศบาลเมืองตรังห่างจากศาลา-
กลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร มีบริเวณกว้างขวางเต็มไปด้วย
ด้วยพันธุ์ไม้ดอกและไม้ใบต่าง ๆ

08.30 น. **ศาลเจ้าท่าวกังเฮีย**

09.00 น. **ศาลเจ้าแม่กวนอิม**

09.45 น. **ศาลหลักเมืองตรัง** พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสผ่าน
เพื่อไปบ้านพระยามนตรี **วัดควนธานี** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า-
หลวงเคยเสด็จไปที่พระอุโบสถ สักการะพระพุทธรูปเชียงแสน-
สิงห์สอง

11.00 น. อ้าปากกันดัง ถ่ายรูป **ต้นยางพาราต้นแรก** **ตำหนักจันทร์** เป็น
สวนสาธารณะ ควนตำหนักจันทร์ ตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ย ๆ ซึ่งเป็น
ส่วนหนึ่งของป่าสงวนแห่งชาติควนกันตัง ควนตำหนักจันทร์ได้ชื่อ
มาจากตำหนักหลังเล็ก ๆ ที่สร้างขึ้นบนเนินเขาเตี้ย ๆ ในการรับ

- เสด็จองค์รัชกาลที่ 6 ประพาสเมืองกันตังเมื่อ พ.ศ. 2452 ครั้ง
ยังทรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎ-
ราชกุมาร 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน (**ร้านริมน้ำ ,
ร้านล่อกุ้ง**)
- 13.00 น. **บ้านพระยารัษฎา** หรือบ้านพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
(คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าเมืองตรัง
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2433-2452 และเป็นบิดาแห่งยางพาราไทย โดยในปี
พ.ศ.2536 ได้ย้ายเมืองจากควนธานีมาตั้งที่ อ.กันตัง พร้อมทั้ง
นำต้นยางพาราต้นแรกมาปลูก
- 14.00 น. **คู่วิถีชีวิตบ้านย่านซื่อ**
- 16.30 น. **ชื่อของฝาก ศูนย์ OTOP (ศูนย์ IMTGT)**
เดินทางกลับที่พักโรงแรมธรรมรินทร์
- เย็น **รับประทานอาหารที่ร้านบ้านสวนสุดาพร, ธรรมบุญ, สุวิมล**
- วันที่ 2**
- 08.00 น. เดินทางออกจากตรังไปลำป่า (พัทลุง)
- 09.30 น. ลงเรือไปเกาะสี่เกาะห้า, เกาะกระ (ถ้าเทวดา+เกาะมวย) หมู่เกาะสี่
เกาะห้า) พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำ
เทวดา และจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 108 บริเวณหน้าถ้ำ-
เทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสี่เกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวันที่เกาะกระ
- 13.00 น. เดินทางจากเกาะกระมาลำป่า
- 14.30 น. ถึงท่าเรือลำป่า
- 14.50 น. ทะเลน้อย ชมสะพานยกระดับเชื่อมทะเลน้อย อ่ามกระโนน
- 15.40 น. วัดพะโคะ นมัสการสมเด็จพระเจ้าพะโคะ หรือหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำ
ทะเลจืด **บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า
หลวงเสด็จประพาสเมื่อ รัตนโกสินทร์ศก 108 พระองค์เสด็จกลับจาก
การประพาสจังหวัดพัทลุง เกิดประชวร เมื่อได้ทรงสรงน้ำจากบ่อน้ำ
ศักดิ์สิทธิ์แล้วหายจากอาการประชวร

- 16.20 น. **วัดจະทั่งพระ** (พ่อเผ่าอนอน, พระธาตุเจดีย์) เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร เมื่อรัตนโกสินทรศก 124
- 17.40 น. เข้าที่พัก **หาดแก้วรีสอร์ท** รับประทานอาหารที่ร้านพรทิพย์
- วันที่ 3**
- 08.00 น. **หัวเขาแดง** ลงแพขนานยนต์ไปสงขลา
- 9.00 น. **วัดมัทธิมาวาส** เข้าชมอุโบสถ ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดมัทธิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง 7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภัทรรวมธาดา ซึ่งเดิมอยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัด-สัมเกลี้ยงในกรุงเทพฯ เมื่อได้เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมัทธิมาวาสเมืองสงขลา ประกอบกับความงดงามของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3 เป็นภาพเทพชุมนุม (ชมภาพเขียนฝาผนัง)
- 09.30 น. **เขาดังกวน** นมัสการ**พระเจดีย์หลวง** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง แวะชม**ศาลาพระวิหารแดง** ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา
- 12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน **ร้านโกเซ่ง**
- 13.00 น. **สถาบันทักษิณคดีศึกษา**
- 14.30 น. อำเภอลาดใหญ่ไปซื้อของฝาก
- 16.00 น. เดินทางกลับตรัง
- 18.00 น. ถึงหน้าสำนักงานเทศบาลนครตรัง

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก กลุ่มเป้าหมาย
ผู้สนใจประวัติศาสตร์ เดินทางโดยรถตู้ปรับอากาศ 15 คน ค่าใช้จ่าย 2,800 บาทต่อคน

วันที่ 1

- 06.00 น. พร้อมกันหน้าหอณาฬิกาตราง
- 06.30-07.00 น. รับประทานอาหารเช้า “ร้านนักร้อง” (ติ่มซำ หมูย่าง กาแฟโบราณ)
- 07.00-08.30 น. เดินทางไปสะพานท่าแก้มดำ สักการะ**ศาลหลักเมืองตราง** เป็น
สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้าน
พระยามนตรี ผ่าน**ท่าหัวไทร** เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงได้
เสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินไปยังพลับพลาที่ประทับข้างวัดควนธานี
- 08.30-10.00 น. สักการะพระยารัษฎานุประดิษฐ์ ณ **อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุ-
ประดิษฐมหิศรภักดี** (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) อยู่ในบริเวณสวนสาธารณะ
เขตเทศบาลเมืองตรางห่างจากศาลากลางจังหวัดประมาณ 1 กิโลเมตร
มีบริเวณกว้างขวางเต็มไปด้วยพันธุ์ไม้ดอกและไม้ใบต่าง ๆ
- 10.00-12.00 น. เดินทางไปจังหวัดสตูล
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน ร้านนกน้ำ
- 13.00-13.30 น. เยี่ยมชม**คฤหาสน์ภูเต็น** เป็นสถานที่ที่พระยาภูมินารถภักดี สร้าง
ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับของ
พระพุทธเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรม
- 13.30-14.30 น. เดินทางไปชม เลือกซื้อสินค้า**ด่านวังประจัน**
- 14.30-16.30 น. เดินทางไปอำเภอหาดใหญ่
- 16.30-18.30 น. ชมสวนสาธารณะหาดใหญ่ – **สักการะเจ้าแม่กวนอิม**
- 18.30 น. เดินทางเข้าที่พัก**โรงแรมไดมอนด์**
- 19.30 น. รับประทานอาหารเย็น **ร้านนายยาว**
- 21.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 2

- 06.00-07.00 น. รับประทานอาหารเช้าที่โรงแรม
- 07.00-10.00 น. เดินทางไปจังหวัดสงขลา ชม**วัดมัชฌิมาวาส** เข้าชมอุโบสถ ซึ่ง
พระพุทธเจ้าหลวงครั้งเสด็จประพาสจังหวัดสงขลา ได้เสด็จประทับ
ในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัด-
มัชฌิมาวาสเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสถึง

7 ครั้ง สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะพระภัทรธรรมธาดา ซึ่งเดิม
 อยู่วัดโสมนัสวิหาร เป็นพระครูอยู่วัดสัมเกลียงในกรุงเทพฯ เมื่อได้
 เป็นพระราชาคณะจึงออกไปอยู่ที่วัดมณีมาวาสเมืองสงขลา
 ประกอบกับความมั่งคั่งของภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ
 ของวัดแห่งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 3 ชั้น โดยชั้นแรกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ
 ทศชาติ ชั้นที่สอง เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ และชั้นที่ 3
 เป็นภาพเทพชุมนุม นมัสการพระเจดีย์หลวงบนยอดเขาตั้งกวณ
 ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จไปสักการะ พระเจดีย์องค์นี้
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.4) ทรงสร้าง แวะชม
 ศาลาพระวิหารแดง ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลา
 พระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากพลับพลา **ชมพิพิธ-
 ภัณฑ์สถานสงขลา**

- 10.00-12.00 น. ชมวิเวกาะยอ **วัดแหลมพ้อ** เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ
 ขึ้นเพื่อทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง สถานที่ทัศนคติศึกษา
- 12.00-13.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน **ร้านศักดิ์** ชื่อของฝากเกาะยอ
- 13.00-14.00 น. ไปป้อมเมืองสิงขระ เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส
 เพื่อทอดพระเนตร เมื่อ ร.ศ. 107 และ ร.ศ. 108 **มรุ่มเขาแดง**
- 14.00-15.30 น. **วัดเจ้ทั้งพระ** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จทอดพระเนตร
 เมื่อรัตนโกสินทรศก 124 **หาดมหาราช** เป็นหาดทรายชายทะเล
 ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินมาทอดพระเนตร
วัดเจ้ทั้งพระ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ เป็นสถานที่ที่
 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมื่อ รัตนโกสินทรศก 108
 พระองค์เสด็จกลับจากการประพาสจังหวัดพัทลุง เกิดประชวร
 เมื่อได้ทรงลงน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วหายจากอาการประชวร
- 15.30-17.00 น. เดินทางไปจังหวัดนครศรีธรรมราช
- 17.00 น. เข้าพักที่**โรงแรมทวินโลดัส**
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น ปากนครซีฟู๊ด
- 20.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 3

06.00-07.00 น. รับประทานอาหารเช้าที่โรงแรม

07.00-08.00 น. สักการะพระบรมธาตุเจดีย์ **วัดสวนป่า** เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยานครน้อย สักการะ**พระพุทธสิหิงค์** อยู่บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จไปสักการบูชา แล้วไปสักการะเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง ณ **สนามหน้าเมือง** ซึ่งบริเวณนี้เคยเป็นพลับพลาที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง และ**ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช** ประกอบด้วยอาคาร 5 หลัง หลังกลางเป็นที่ประดิษฐานศาลหลักเมือง ออกแบบคล้ายศิลปะศรีวิชัย เรียกว่า ทรงเหมราชลีลา องค์เสาหลักเมืองทำด้วยไม้ตะเคียนทองที่ได้มาจากภูเขาอดเหลียง อันเป็นภูเขาสูงหนึ่งในทิวเขานครศรีธรรมราช ขนาดความสูง 2.94 เมตร เส้นรอบวง 0.95 เมตร ลวดลายที่แกะสลัก ตั้งแต่ฐานซึ่งเป็นวงรอบเก้าชั้น มี 9 ลาย ส่วนบนของเสาเป็นรูปจตุคามรามเทพ (สี่พักตร์) หรือเทวดารักษาเมือง เหนือสุดเป็นเปลวเพลิงอยู่บนยอดพระเกตุ คือยอดชัยหลักเมือง รูปแบบการแกะสลักจินตนาการจากความเชื่อในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ซึ่งเคยมีอิทธิพลทางศิลปกรรมในภาคใต้ และนครศรีธรรมราชแต่ครั้งโบราณ

08.00-09.00 น. เดินทางตามเสด็จชม**สวนราชฤดี** (สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 พิพิธภัณฑสถานเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม สวนรื่นฤดี) ซึ่งพระพุทธเจ้าหลวงเคยตรัสให้เป็นสถานที่สำหรับการเสด็จประพาสคราวต่อไป

09.00-11.00 น. เดินทางไปจังหวัดพัทลุง

11.00-12.00 น. รับประทานอาหารกลางวัน **ร้านหลานตาซู**

12.00-14.00 น. **ไปทะเลน้อย ชมทะเลสาบลำปำ ชมวัดวัง** พระพุทธเจ้าหลวง ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ และในอดีตสถานที่แห่งนี้เป็นที่ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา **กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี** พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปยังวัดคูหาสวรรค์ **วัดควน-**

มะพร้าว พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับร้อนบริเวณวัดควน-
มะพร้าว เมื่อรัตนโกสินทรศก 108 **วัดคูหาสวรรค์** พระพุทธ-
เจ้าหลวงได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัดคูหาสวรรค์ และจารึก
พระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร 108

- 14.00-17.00 น. เดินทางไปจังหวัดตรัง ผ่านเขาพับผ้า แวะ อำเภอนาโยง ไปนาหมื่นศรี
เลือกซื้อผ้าทอนาหมื่นศรี ถ้าเขาช่างหาย เป็นถ้ำที่มีหินงอก
หินย้อยแบบต่าง ๆ ที่สวยงามสลบซับซ้อนอยู่เป็นจำนวนมาก
- 17.00 น. เดินทางถึงจังหวัดตรัง สักการะ**พระยารัษฎานุประดิษฐ์** แยกย้าย
กลับบ้านโดยสวัสดิภาพ

3.5 จังหวัดสตูล

โปรแกรมที่ 1 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ
วันที่ 1 หาดใหญ่ – สตูล

- 08.00 น. ถึงท่าเรือปากบารา
- 09.00 น. ออกเดินทางสู่**เกาะตะรุเตา** เกาะตะรุเตาเป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้า
หลวงได้ประทับเรือพระที่นั่งจากจังหวัดตรัง เมื่อ ร.ศ. 109 แล้วมา
ทอดสมอบริเวณหน้าอ่าวตะโลละวาวของเกาะตะรุเตา เมื่อครั้งที่
พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส เกาะตะรุเตาอยู่ในการดูแลของ
เมืองไทร ไม่ใช่เมืองสตูล แต่เมื่อปี พ.ศ. 2452 มีการแบ่งแยก
ดินแดน ยกเมืองสตูลให้ขึ้นกับแผ่นดินไทย ส่วนปลัดกับไทรบุรีให้
ขึ้นต่ออังกฤษ มีการแบ่งเกาะในทะเล ลังกาวีขึ้นต่อมลายู ยกเว้น
หมู่เกาะตะรุเตา อาดัง ราวี จึงขึ้นต่อเมืองสตูล ชมทัศนียภาพ
ด้วยเรือเฟอร์รี่ขนาดใหญ่
- 11.00 น. **นมัสการเจ้าพ่อตะรุเตา** ขอพร เยี่ยมชม**พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์-
ตะรุเตา**
- 12.00 น. ออกเดินทางสู่**เกาะหลีเป๊ะ** เป็นเกาะอยู่สุดเขตแดนใต้ ความยาว
หัวเกาะถึงท้ายเกาะประมาณ 3 กิโลเมตร **เกาะอาดัง** ในอดีตเป็น
ที่ซ่อนสมุขของโจรสลัด ปล้นสะดมเรือ มีหาดทรายขาวละเอียด
สวยงาม และมีแนวปะการังอยู่รอบๆ เกาะ เหมาะสำหรับดำน้ำตื้น
รับประทานอาหารกลางวัน (ข้าวกล่อง) บนเรือ

14.00 น. ถึง**เกาะหลีเป๊ะ** เป็นเกาะอยู่สุดเขตแดนใต้ ความยาวหัวเกาะถึงท้ายเกาะประมาณ 3 กิโลเมตร เข้าที่พัก **ดำน้ำดูปะการัง** ที่หาดทรายขาว (เกาะราวี) ดูความงามของหินงาที่**เกาะหินงาม** เป็นหาดหิน เต็มไปด้วยก้อนหินสีดำ กลมเกลี้ยง เนื่องจากถูกขัดสีด้วยแรงคลื่น ดูงามสดสวย เมื่อถูกน้ำประกายวาววับ หินทุกก้อนที่หาดแห่งนี้มีค่าสภาพเจ้าพ่อตะรุเตา ห้ามนำ เคลื่อนย้ายออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ **ดำน้ำดูปะการัง 7 สี** ที่ร่องน้ำจาวังและเล่นน้ำที่หาดทรายละเอียดราวกับครีมนม

18.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

19.00 น. รับประทานอาหารที่รีสอร์ท **ชมการแสดง ระบายกระบองไฟ ร้องเพลง**

วันที่ 2

07.0 น. รับประทานอาหารเช้า พักตามอัธยาศัย **ถ่ายรูปกับชาวเลชนกลุ่มน้อยของชาวสตูล**

9.00 น. ออกเดินทางกลับท่าเรือปากบารา ระหว่างทางชมความงามตามธรรมชาติ **เกาะไข่** เป็นเกาะที่อยู่ระหว่างเกาะตะรุเตาและเกาะอาดัง เกาะไข่เป็นเกาะเล็กๆ ที่มีหาดทรายขาวละเอียด งดงาม เกาะไข่เป็นสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสตูล นั่นคือ ชุมประตุนิคมธรรมชาติ ที่ทอดโค้งจากผืนทรายจรดน้ำ นอกจากนี้ยังเป็นที่วางไข่ของเต่าทะเลอีกด้วย

13.30 น. ถึงท่าเรือปากบารา ออกเดินทางสู่ **น้ำตกวังสายทอง** เป็นน้ำตกชั้นหินปูนขนาดใหญ่เป็นชั้นน้อยชั้นใหญ่ ที่มีความสวยงามและมหัศจรรย์

14.00 น. ซื้อของที่ระลึก ศูนย์ **OTOP ละอู**

15.00 น. ถึงท่าเรือทุ่งทอง **ล่องแก่งชมธรรมชาติสัมผัสวิถีชีวิตชาวป่า**

17.00 น. เดินทางสู่**ชุมชนบากันน้อย** (แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์)

18.30 น. ถึงชุมชนเข้าที่พัก รับประทานอาหารค่ำ (ซีฟู้ด) อาหารทะเลสดๆ

วันที่ 3

- 07.00 น. รับประทานอาหารเช้า
- 08.00 น. เยี่ยมชม **ธนาคารกัก** (ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน) เกาะมดแดง ชมนก
กุกุญแจ้ง เกาะห้วมัน
- 12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง และเที่ยวชม**หาดหอยกะบัง**
- 14.00 น. เดินทางกลับ เยี่ยม**ชมกลุ่มกะปิ** เรียนรู้วิธีการทำกะปิเลิศรส
ชื่อของฝาก
- 15.30 น. ออกเดินทางกลับ
- 16.00 น. ช้อปโป๊ง**ชื่อของฝากสตูลที่ศูนย์ท่องเที่ยวสินค้าหนึ่งตำบล
หนึ่งผลิตภัณฑ์**ขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งนุ้ย

โปรแกรมที่ 2 เป็นการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงทางบก และทางเรือ

วันที่ 1

- 07.00 น. ออกเดินทางจากสงขลา
- 09.30 น. ถึงบ่อน้ำร้อน **น้ำตกปาหนัน** มีต้นน้ำมาจากภูเขากะหมิง
ธรรมชาติรอบ ๆ น้ำตกยังสมบูรณ์ มีน้ำไหลตลอดปี **ล่องแก่ง
ตำบลทุ่งนุ้ย** อำเภอควนกาหลง
- 12.00 น. รับประทานอาหาร
- 13.00 น. ชม**คฤหาสน์ภูเต็น** เป็นสถานที่ที่พระยาภูมินารทภักดี สร้างขึ้น
เมื่อ พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับของ
พระพุทธรูปเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรมชมบรรยากาศเขา
โต๊ะหยงกง อยู่ใกล้ ๆ ศาลากลางจังหวัด บนหน้าผาภูเขาเล็ก ๆ
ชื่อคล้ายภาษาจีนแต่เป็นศาลของอิสลาม ศักดิ์สิทธิ์มาก
ชาวเมืองต่างให้ความเคารพนับถือ มีถ้ำและที่เหนือถ้ำนั้นคือที่
สิงสถิตของเทพเจ้า
- 18.00 น. พักค้างคืนโรงแรม **รับประทานอาหาร โรตีส / ชาชัก**

วันที่ 2

- 07.30 น. ออกจากที่พัก **ชมอุทยานเขตรรา** หรือบ่อเจ็ดลูก
- 11.00 น. เดินทางจากท่าเทียบเรือปากบาราถึง**เกาะหลีเป๊ะ** เป็นเกาะอยู่
สุดเขตแดนใต้ ความยาวหัวเกาะถึงท้ายเกาะประมาณ 3 กิโลเมตร

- 12.00 น. รับประทานอาหาร **มันดาหารีส์อร์ท**
- 13.00 น. ดำน้ำดูปะการัง **เกาะไข่** เป็นเกาะที่อยู่ระหว่างเกาะตะรุเตาและ **เกาะอาดัง** ในอดีตเป็นที่ซ่องสุมของโจรสลัด ปล้นสะดมเรือ มีหาดทรายขาวละเอียด สวยงาม และมีแนวปะการังอยู่รอบๆ เกาะเหมาะสำหรับดำน้ำตื้น รับประทานอาหารกลางวัน (ข้าวกล่อง) บนเรือ **เกาะไข่** เป็นเกาะเล็กๆ ที่มีหาดทรายขาวละเอียด งดงาม เกาะไข่เป็นสัญลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของจังหวัดสตูล นั่นคือ ชุมประตุนิคมธรรมชาติ ที่ทอดโค้งจากผืนทรายจรดน้ำ นอกจากนี้ยังเป็นทิวา่งไข้ของเต่าทะเลอีกด้วย **เกาะหินงาม** เป็นหาดหินเต็มไปด้วยก้อนหินสีดำ กลมเกลี้ยง เนื่องจากถูกขัดสีด้วยแรงคลื่น งดงามสดสวย เมื่อถูกน้ำประกายวาววับ หินทุกก้อนที่หาดแห่งนี้มีคำสาปเจ้าพ่อตะรุเตา ห้ามนำ เคลื่อนย้ายออกจากเขตอุทยานแห่งชาติ **คูวิชิวิตชาวเล**
- 18.00 น. รับประทานอาหารเย็น ริสอร์ท ชมบรรยากาศบน**เกาะหลีเป๊ะ** เป็นเกาะอยู่สุดเขตแดนใต้ ความยาวหัวเกาะถึงท้ายเกาะประมาณ 3 กิโลเมตร การละเล่นของชาวเกาะ พักค้างคืนที่ริสอร์ท

วันที่ 3

- 07.00 น. เดินทางไป**เกาะตะรุเตา** ชมสถานกักขังนักโทษ ชมธรรมชาติอุทยานเกาะตะรุเตา
- 12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยง
- 13.00 น. ชม**อ่าวตะโล๊ะวาวของเกาะตะรุเตา** เป็นสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงได้ประทับเรือพระที่นั่งจากจังหวัดตรัง เมื่อ ร.ศ. 109 แล้วมาทอดสมอบริเวณหน้าอ่าวตะโล๊ะวาวของเกาะตะรุเตา เมื่อครั้งที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาส เกาะตะรุเตาอยู่ในการดูแลของเมืองไทร ไม่ใช่เมืองสตูล แต่เมื่อปี พ.ศ. 2452 มีการแบ่งแยกดินแดน ยกเมืองสตูลให้ขึ้นกับแผ่นดินไทย ส่วนปลัดกับไพร่บุรีให้ขึ้นต่ออังกฤษ มีการแบ่งเกาะในทะเล ดังกาวิขึ้นต่อมลายู ยกวันหมู่เกาะตะรุเตา อาดัง ราวี จึงขึ้นต่อเมืองสตูล 15.00 น.

เดินทางกลับถึงท่าเทียบเรือปากบารา แวะซื้อสินค้า OTOP
ของฝาก เดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

สรุป กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ใช้วิธีการสื่อสารแบบสองทาง โดยคณะผู้วิจัยได้แบ่งกิจกรรมออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเข้าคณะผู้วิจัยให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ และแนวทางการจัดนำเที่ยว เพื่อให้องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชน สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่ มีความรู้เกี่ยวกับการจัดรายการนำเที่ยว อีกทั้งตัวแทนจากบริษัทนำเที่ยวมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์เพิ่มขึ้น ส่วนในช่วงบ่าย ได้จัดสนทนากลุ่มย่อยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ซึ่งได้โปรแกรมสำหรับการจัดนำเที่ยวใน 3 รูปแบบ คือ

1. การเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง 1 วัน จำนวน 13 โปรแกรม
2. การเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง 2 วัน 1 คืน จำนวน 11 โปรแกรม
3. การเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง 3 วัน 2 คืน จำนวน 11 โปรแกรม

จากผลการศึกษาข้างต้นมีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ

1. การจัดนำเที่ยว 1 วัน ส่วนใหญ่เป็นการจัดนำเที่ยวภายในจังหวัด ส่วนการจัดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน 2 คืน มีการเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล) กับการนำสถานที่นำชมที่มีชื่อเสียงภายในจังหวัด สถานที่พักรับประทานอาหาร สถานที่พักผ่อน โดยลักษณะการเดินทางอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1.1 การเดินทางทางบกเพียงอย่างเดียว โดยใช้รถประจำทาง หรือรถตู้
- 1.2 การเดินทางแบบผสมผสาน คือ มีการเดินทางทั้งทางบก และทางเรือผสมผสานกัน

2. โปรแกรมการจัดนำเที่ยวในแต่ละจังหวัด ส่วนมากเริ่มต้นจากจังหวัดที่ผู้ร่วมประชุมมีภูมิลำเนาอยู่ แล้วจัดโปรแกรมเชื่อมโยงในจังหวัดอื่นๆ ยกเว้นจังหวัดสตูลมีข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ การจัดนำเที่ยวเริ่มจากจังหวัดใกล้เคียง คือ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และจังหวัดตรัง โดยผู้นำชุมชน และคุณหญิง จันทร์แดง ประธานชมรมการท่องเที่ยวอำเภอมะนัง ให้เหตุผลว่า

“นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดใกล้เคียง เพราะการคมนาคมสะดวกกว่า แล้วแวะมาชมธรรมชาติที่จังหวัดสตูลเท่านั้น ส่วนการเดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสตูลโดยตรงของนักท่องเที่ยว และนักทัศนอาจร มีน้อยมาก แม้จังหวัดสตูลจะมีสนามบิน แต่นักท่องเที่ยวก็ไม่นิยมเดินทางมาท่องเที่ยว”

คำถามการวิจัยข้อที่ 3 รูปแบบใดที่สามารถถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น สู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์สามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ การวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร เพื่อหารูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ที่เข้าถึงกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด จำนวน 400 ราย และการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาแนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ประกอบด้วย กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม คือ ผู้บริหารที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืน ผู้ประกอบการ และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 3 ได้ดังนี้

1. การสำรวจรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง โดยเน้นถึงการรับรู้สื่อและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง รวมถึงการรับรู้ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ปราบกฏผลดังนี้

1.1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 400 คน เป็นนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ใน 5 จังหวัดภาคใต้ และ ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 56.80 เป็นเพศชาย ร้อยละ 43.30 มีอายุระหว่าง 12-37 ปี คิดเป็นร้อยละ 73.30 โดยมากมีสถานภาพโสด ร้อยละ 60.50 รองลงมาคือ สมรส หรืออยู่ด้วยกัน ร้อยละ 35.80 และเป็นหม้าย หย่าร้าง หรือแยกกันอยู่ ร้อยละ 3.80 ส่วนระดับการศึกษาร้อยละ 56.00 จบการศึกษานี้หรือ

กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี รองลงมาคือ มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย สูงกว่าปริญญาตรี และอนุปริญญา/ปวส. คิดเป็นร้อยละ 13.80 12.00 9.50 และ 8.80 ตามลำดับ ผู้ตอบแบบสอบถามประกอบอาชีพรับราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐมากที่สุด ร้อยละ 30.8 รองลงมาคือ นักเรียน/นักศึกษา พนักงานบริษัท/องค์กรเอกชนค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว ประกอบอาชีพอื่นๆ รัฐวิสาหกิจ และแม่บ้าน/เกษียณอายุ/ว่างงาน คิดเป็นร้อยละ 22.50 17.00 14.80 6.50 4.50 และ 4.00 ตามลำดับ มีรายได้ 5,001-20,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 51.80 ส่วนรายได้ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5,000 บาทต่อเดือน 20,001-30,000 บาทต่อเดือน และ มากกว่า 30,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 24.00 13.30 และ 11.00 ตามลำดับ แสดงได้ดังตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 จำนวนร้อยละของข้อมูลทั่วไปของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยวนักทัศนอาจร จำแนกตามเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ต่อเดือน

ข้อมูลทั่วไป	สงขลา		พัทลุง		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สตูล		ภาพรวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ												
ชาย	58	32.40	18	60.00	50	52.60	19	40.40	28	57.10	173	43.30
หญิง	121	67.60	12	40.00	45	47.40	28	59.60	21	42.90	227	56.80
รวม	179	100.00	30	100.0	95	100.00	47	100.00	49	100.00	400	100.00
อายุ												
12-24 ปี	105	58.70	5	16.70	20	21.10	27	57.40	13	26.50	170	42.50
25-37 ปี	28	15.60	16	53.30	48	50.50	12	25.50	19	38.80	123	30.80
38-50 ปี	27	15.10	7	23.30	16	16.80	8	17.00	11	22.40	69	17.30
51-64 ปี	19	10.60	2	6.70	11	11.60	-	-	6	12.20	38	9.50
รวม	179	100.0	30	100.0	95	100.00	47	100.0	49	100.00	400	100.00
สถานภาพสมรส												
โสด	111	62.00	14	46.70	57	60.00	30	63.80	30	61.20	242	60.50
สมรส/อยู่ด้วยกัน	62	34.60	14	46.70	34	35.80	16	34.00	17	34.70	143	35.80
หม้าย/หย่าร้างแยกกันอยู่	6	3.40	2	6.70	4	4.20	1	2.10	2	4.10	15	3.80
รวม	179	100.00	30	100.00	95	100.00	47	100.00	49	100.00	400	100.00

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	สงขลา		พัทลุง		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สตูล		ภาพรวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษา												
ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลาย	23	12.80	4	13.30	6	6.30	9	19.10	6	12.20	48	12.00
มัธยมศึกษาตอนปลาย / ปวช.	23	12.80	3	10.00	14	14.70	5	10.60	10	20.40	55	13.80
อนุปริญญา / ปวส.	5	2.80	3	10.00	9	9.50	6	12.80	12	24.50	35	8.80
ปริญญาตรี	110	61.50	18	60.00	57	60.00	26	55.30	13	26.50	224	56.00
สูงกว่าปริญญาตรี	18	10.10	2	6.70	9	9.50	1	2.10	8	16.30	38	9.50
รวม	179	100.00	30	100.00	95	100.00	47	100.00	49	100.00	400	100.00
อาชีพ												
นักเรียน / นักศึกษา	61	34.10	2	6.70	12	12.60	8	17.00	7	14.30	90	22.50
ค้าขาย / ธุรกิจส่วนตัว	18	10.10	3	10.00	16	16.80	14	29.80	8	16.30	59	14.80
พนักงานบริษัท / องค์กรเอกชน	21	11.70	6	20.00	26	27.40	8	17.00	7	14.30	68	17.00
รับราชการ / เจ้าหน้าที่ของรัฐ	58	32.40	9	30.00	20	21.10	15	31.90	21	42.90	123	30.80
รัฐวิสาหกิจ	5	2.80	3	10.00	9	9.50	1	2.10	0	0.00	18	4.50
ว่างงาน / แม่บ้าน / เกษียณอายุ	7	3.90	1	3.30	7	7.40	0	0.00	1	2.00	16	4.00
เกษตร / รับจ้าง / ประมง	9	5.00	6	20.00	5	5.30	1	2.10	5	10.20	26	6.50
รวม	179	100.00	30	100.00	95	100.00	47	100.00	49	100.00	400	100.00

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	สงขลา		พัทลุง		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สตูล		ภาพรวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
รายได้ต่อเดือน												
ต่ำกว่าหรือเท่ากับ 5,000	59	33.00	3	10.00	13	13.70	10	21.30	11	22.40	96	24.00
5,001-10,000 บาท	54	30.20	6	20.00	21	22.10	17	36.20	11	22.40	109	27.30
10,001-20,000 บาท	23	12.80	13	43.30	37	38.90	12	25.50	13	26.50	98	24.50
20,001-30,000 บาท	22	12.30	5	16.70	15	15.80	3	6.40	8	16.30	53	13.30
30,001-40,000 บาท	16	8.90	1	3.30	6	6.30	3	6.40	4	8.20	30	7.50
40,001 บาทขึ้นไป	5	2.80	2	6.70	3	3.20	2	4.30	2	4.10	14	3.50
รวม	179	100.00	30	100.00	95	100.00	47	100.00	49	100.00	400	100.00

ที่มา : จากการสำรวจ, 2551.

1.2 รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ การรับรู้ และความสนใจท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

รูปแบบการถ่ายทอดการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ประกอบด้วย ช่องทางที่ทำให้เกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว แหล่งข้อมูลที่นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว เส้นทางการเดินทาง ค่าใช้จ่าย ค่าที่พัก ช่องทางที่ทำให้ทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว และตรงตามความต้องการมากที่สุด ความน่าเชื่อถือของสื่อ การรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ แหล่งสื่อที่รับรู้ และการไปท่องเที่ยวตามสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสของผู้ตอบแบบสอบถาม รวมทั้งสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด ข้อเสนอแนะหรือสิ่งที่ต้องการ ในการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ที่ทำให้เข้าถึงกลุ่มคนทุกเพศทุกวัย และความสนใจของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ต่อการจัดการท่องเที่ยวตามรอยการเสด็จของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ มีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1 ช่องทางที่ทำให้เกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า ช่องทางที่นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ร้อยละ 91.8 มาจากสื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือ อินเทอร์เน็ต และเพื่อน / ครอบครัว /ญาติ คิดเป็นร้อยละ 69.00 และ 64.50 ตามลำดับ ดังตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 จำนวน และร้อยละ การรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยวของนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว จำแนกตามช่องทางการรับรู้ และจังหวัด

ช่องทางการรับรู้	สงขลา		พัทลุง		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สตูล		ภาพรวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
โทรทัศน์	165	92.20	26	86.70	92	96.80	39	83.00	45	91.80	367	91.80
วิทยุ	93	52.00	14	46.70	28	29.50	19	40.40	23	46.90	177	44.30
เพื่อน / ครอบครัว /ญาติ	109	60.90	27	90.00	74	77.90	26	55.30	22	44.90	258	64.50
ใบปลิว	61	34.10	6	20.00	28	29.50	12	25.50	16	32.70	123	30.80
ศูนย์บริการการท่องเที่ยว	54	30.20	1	3.30	15	15.80	8	17.00	20	40.80	98	24.50
บริษัทท่องเที่ยว	35	19.60	9	30.00	34	35.80	6	12.80	11	22.40	95	23.80
อินเทอร์เน็ต	119	66.50	22	73.30	77	81.10	28	59.60	30	61.20	276	69.00
หนังสือพิมพ์	87	48.60	11	36.70	43	45.30	21	44.70	28	57.10	190	47.50
นิตยสาร	87	48.60	12	40.00	33	34.70	15	31.9	19	38.80	166	41.50
หนังสือคู่มือการท่องเที่ยว	1	0.60	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.30

ที่มา : จากการสำรวจ, 2551.

1.2.2 แหล่งข้อมูลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว เส้นทางการเดินทาง ค่าใช้จ่าย ค่าที่พัก ผลการศึกษาพบว่า แหล่งข้อมูลที่นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว เส้นทางการเดินทาง ค่าใช้จ่าย ค่าที่พัก โดยภาพรวมส่วนใหญ่ใช้ความสัมพันธ์ใกล้ชิดภายในครอบครัว ญาติ และเพื่อน เป็นข้อมูลในการตัดสินใจท่องเที่ยว ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ 3.85 และอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ย 3.61 และ 3.56 ตามลำดับ ดังตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการใช้แหล่งข้อมูลในการประกอบการตัดสินใจท่องเที่ยว จำแนกตามจังหวัด

จังหวัด แหล่งข้อมูล ที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ	สงขลา (n = 179)			พัทลุง (n = 30)			นครศรีธรรมราช (n = 95)			ตรัง (n = 47)			สตูล (n = 49)			โดยรวม (n = 400)		
	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ
โทรทัศน์	3.63	1.33	มาก	3.53	1.31	มาก	3.75	0.95	มาก	3.83	1.31	มาก	3.12	1.45	ปานกลาง	3.61	1.271	มาก
วิทยุ	2.41	1.32	น้อย	2.37	1.52	น้อย	2.16	1.27	น้อย	2.79	1.28	ปานกลาง	2.24	1.27	น้อย	2.37	1.322	น้อย
เพื่อน / ครอบครัว /ญาติ	3.92	1.10	มาก	4.13	0.63	มาก	4.01	0.81	มาก	3.81	1.23	มาก	3.14	1.54	ปานกลาง	3.85	1.121	มาก
ใบปลิว	2.55	1.32	ปานกลาง	1.97	1.56	น้อย	2.26	1.35	น้อย	2.13	1.42	น้อย	2.18	1.32	น้อย	2.34	1.366	น้อย
ศูนย์บริการการท่องเที่ยว	2.69	1.44	ปานกลาง	2.23	1.87	น้อย	2.32	1.35	น้อย	2.53	1.40	ปานกลาง	2.90	1.25	ปานกลาง	2.58	1.437	ปานกลาง
บริษัทท่องเที่ยว	2.62	1.41	ปานกลาง	2.23	1.38	น้อย	2.72	1.30	ปานกลาง	2.15	1.52	น้อย	2.45	1.43	น้อย	2.54	1.405	ปานกลาง
อินเทอร์เน็ต	3.47	1.42	มาก	3.03	1.54	ปานกลาง	3.81	1.25	มาก	3.47	1.44	ปานกลาง	3.82	4.59	มาก	3.56	2.063	มาก
หนังสือพิมพ์	2.88	1.30	ปานกลาง	2.73	1.11	ปานกลาง	2.77	1.22	ปานกลาง	3.11	1.31	ปานกลาง	2.94	1.42	ปานกลาง	2.88	1.282	ปานกลาง
นิตยสาร	2.99	1.33	ปานกลาง	2.43	1.19	น้อย	2.66	1.33	ปานกลาง	3.02	1.44	ปานกลาง	2.94	1.45	ปานกลาง	2.87	1.354	ปานกลาง

หมายเหตุ : Mean หมายถึง ค่าเฉลี่ย , S.D. หมายถึง ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.2.3 ช่องทางที่นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอา
ทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว และตรงตามความต้องการมากที่สุด ผลการศึกษา
พบว่า ช่องทางที่ทำให้นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว ทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวได้
รวดเร็ว และตรงตามความต้องการมากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 3.91 และ
อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ อินเทอร์เน็ต และเพื่อน / ครอบครัว /ญาติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.80
และ 3.79 ตามลำดับ ดังตารางที่ 4.4

ตารางที่ 4.4 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความรวดเร็วของช่องทางข้อมูลที่ตรงตามความต้องการของนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว จำแนกตามจังหวัด

จังหวัด ช่องทาง	สงขลา (n = 179)			พัทลุง (n = 30)			นครศรีธรรมราช (n = 95)			ตรัง (n = 47)			สตูล (n = 49)			โดยรวม (n = 400)		
	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ
โทรศัพท์	3.84	1.28	มาก	3.93	0.94	มาก	4.00	0.89	มาก	4.02	1.01	มาก	3.92	1.13	มาก	3.91	1.12	มาก
วิทยุ	2.79	1.33	ปานกลาง	2.67	1.35	ปานกลาง	2.32	1.38	น้อย	3.09	1.12	ปานกลาง	2.67	1.38	ปานกลาง	2.69	1.34	ปานกลาง
เพื่อน / ครอบครัว /ญาติ	3.70	1.20	มาก	3.93	0.74	มาก	4.11	0.79	มาก	3.81	1.21	มาก	3.39	1.41	ปานกลาง	3.79	1.13	มาก
ใบปลิว	2.68	1.30	ปานกลาง	2.13	1.36	น้อย	2.55	1.27	ปานกลาง	2.47	1.37	น้อย	2.47	1.40	น้อย	2.56	1.32	ปานกลาง
ศูนย์บริการการ ท่องเที่ยว	3.01	1.36	ปานกลาง	2.30	1.44	น้อย	2.58	1.51	ปานกลาง	3.04	1.49	ปานกลาง	2.80	1.44	ปานกลาง	2.83	1.44	ปานกลาง
บริษัทท่องเที่ยว	2.86	1.41	ปานกลาง	2.33	1.27	น้อย	3.06	1.30	ปานกลาง	2.62	1.75	ปานกลาง	2.57	1.37	ปานกลาง	2.81	1.42	ปานกลาง
อินเทอร์เน็ต	3.99	1.32	มาก	3.23	1.43	ปานกลาง	3.89	1.21	มาก	3.62	1.31	มาก	3.47	1.63	ปานกลาง	3.80	1.36	มาก
หนังสือพิมพ์	3.16	1.24	ปานกลาง	2.73	1.02	ปานกลาง	2.72	1.16	ปานกลาง	3.45	1.21	ปานกลาง	2.98	1.09	ปานกลาง	3.03	1.20	ปานกลาง
นิตยสาร	3.01	1.37	ปานกลาง	2.50	0.97	ปานกลาง	2.65	1.17	ปานกลาง	3.09	1.52	ปานกลาง	3.04	1.31	ปานกลาง	2.90	1.32	ปานกลาง

หมายเหตุ : Mean หมายถึง ค่าเฉลี่ย , S.D. หมายถึง ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.2.4 ความน่าเชื่อถือของสื่อในการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวมเชื่อถือคำบอกเล่าจากเพื่อน ครอบครัว และญาติ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 รองลงมาคือ โทรทัศน์ ศูนย์บริการการท่องเที่ยว และอินเทอร์เน็ต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.72 3.53 และ 3.51 ตามลำดับ ดังตารางที่ 4.5

ตารางที่ 4.5 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความน่าเชื่อถือของสื่อ จำแนกตามประเภทของสื่อ และจังหวัด

จังหวัด / ความน่าเชื่อถือของสื่อ	สงขลา (n = 179)			พัทลุง (n = 30)			นครศรีธรรมราช (n = 95)			ตรัง (n = 47)			สตูล (n = 49)			โดยรวม (n = 400)		
	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ	Mean	S.D.	ระดับ
โทรทัศน์	3.79	0.88	มาก	3.67	0.80	มาก	3.67	0.79	มาก	3.72	0.97	มาก	3.63	0.83	มาก	3.72	0.85	มาก
วิทยุ	3.11	0.99	ปานกลาง	2.90	0.92	ปานกลาง	2.71	0.92	ปานกลาง	2.96	1.08	ปานกลาง	2.96	0.94	ปานกลาง	2.96	0.97	ปานกลาง
เพื่อน / ครอบครัว /ญาติ	3.88	0.93	มาก	3.97	0.67	มาก	3.81	0.85	มาก	3.49	1.27	ปานกลาง	3.45	1.10	ปานกลาง	3.77	0.97	มาก
ใบปลิว	2.92	0.91	ปานกลาง	2.43	0.97	น้อย	2.60	0.80	ปานกลาง	2.36	1.09	น้อย	2.76	1.03	ปานกลาง	2.72	0.95	ปานกลาง
ศูนย์บริการการท่องเที่ยว	3.60	1.09	มาก	3.87	0.90	มาก	3.58	0.88	มาก	3.09	1.28	ปานกลาง	3.41	1.10	ปานกลาง	3.53	1.07	มาก
บริษัทท่องเที่ยว	3.36	1.00	ปานกลาง	3.47	0.94	ปานกลาง	3.47	0.90	ปานกลาง	2.98	1.22	ปานกลาง	3.10	1.03	ปานกลาง	3.32	1.01	ปานกลาง
อินเทอร์เน็ต	3.49	0.92	ปานกลาง	3.40	1.10	ปานกลาง	3.72	0.85	มาก	3.40	1.21	ปานกลาง	3.37	1.09	ปานกลาง	3.51	0.98	มาก
หนังสือพิมพ์	3.20	0.84	ปานกลาง	2.47	1.01	น้อย	3.03	0.84	ปานกลาง	3.19	1.15	ปานกลาง	2.94	0.83	ปานกลาง	3.07	0.91	ปานกลาง
นิตยสาร	3.21	1.00	ปานกลาง	2.73	1.05	ปานกลาง	2.96	0.89	ปานกลาง	3.11	1.11	ปานกลาง	3.00	1.00	ปานกลาง	3.08	0.99	ปานกลาง

หมายเหตุ : Mean หมายถึง ค่าเฉลี่ย , S.D. หมายถึง ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.2.5 การรับรู้แหล่งข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง แหล่งสื่อที่รับรู้ และการไปท่องเที่ยวตามสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร จำนวน 400 ราย รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด คือ จังหวัดสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ดังตารางที่ 4.6 มีรายละเอียด ดังนี้

1) จังหวัดสงขลา นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ณ พระเจดีย์บนยอดเขาตังกวน มากที่สุด ร้อยละ 48.30 โดยทราบข้อมูลจากเพื่อน ครอบครัว และญาติ ซึ่งสถานที่แห่งนี้มีนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวเคยมาเที่ยวถึงร้อยละ 64.50 ส่วนผู้เห็นว่าที่พระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานเงิน 200 เหรียญสำหรับปฏิสังขรณ์สุเหร่า นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว ทราบน้อยที่สุด ร้อยละ 12.50

2) จังหวัดพัทลุง นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ณ ทะเลสาบลำปำมากที่สุด ร้อยละ 21.50 โดยทราบจากเพื่อน ครอบครัว และญาติ แต่มีนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว เคยไปท่องเที่ยวที่ทะเลสาบลำปำถึงร้อยละ 40.30 และสถานที่ซึ่งนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว รับรู้เรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และเคยไปเที่ยวน้อยที่สุด คือ วัดวัง คิดเป็นร้อยละ 10.50 และ 10.80 ตามลำดับ

3) จังหวัดนครศรีธรรมราช นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ณ วัดพระธาตุวรมหาวิหาร มากที่สุด ร้อยละ 45.50 โดยส่วนใหญ่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงจากเพื่อน ครอบครัว และญาติ ร้อยละ 33.50 แต่มีนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว เคยไปท่องเที่ยวที่วัดพระธาตุวรมหาวิหาร ถึงร้อยละ 74.30 แต่ไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ส่วนสถานที่ที่นักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงน้อยที่สุด คือ วัดสวนปาน คิดเป็นร้อยละ 9.00

4) จังหวัดตรัง นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ณ ศาลหลักเมืองตรังสูงสุด ร้อยละ 22.50 โดยรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงจากเพื่อน ครอบครัว และญาติมากที่สุด ร้อยละ 12.80 และมีนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยว เคยไปเที่ยวที่ศาลหลักเมืองตรัง ร้อยละ 32.80 ส่วนสถานที่ที่นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง น้อยที่สุด คือ ท่าเรือแก้มดำ เป็นท่าเรือค้าขายกับปิ้งในสมัยที่พระพุทธเจ้าหลวง

เสด็จประพาส และสามารถเห็นจุดตัดคลองขุดกับแม่น้ำตรัง ซึ่งเป็นเส้นทางน้ำที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส

5) นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร รัับรู้ประวัติเกี่ยวกับการสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสตูล (คฤหาสน์ญูเด็น) เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง ร้อยละ 20.00 โดยส่วนใหญ่ทราบจากเพื่อน ครอบครัว และญาติ ร้อยละ 10.00 ซึ่งสถานที่แห่งนี้มีนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรเคยไปเที่ยว ร้อยละ 19.30

ตารางที่ 4.6 จำนวน และร้อยละการรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสภาคใต้ของพระพุทธเจ้าหลวง จำแนกตามการรับรู้ข้อมูล ประเภทของสื่อ และการไปท่องเที่ยวตาม สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส โดยภาพรวมทั้ง 5 จังหวัด : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช สตูล และตรัง

การรับรู้ข้อมูล	การรับรู้ข้อมูล		โทรทัศน์		เพื่อน / ครอบครัว		บริษัทท่องเที่ยว		อินเทอร์เน็ต		อสมท		หนังสือ		วารสาร		อื่นๆ		การไปท่องเที่ยว		
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
สงขลา																					
วัดมณีมาวาส (วัดกลาง)	128	32.00	29	7.30	95	23.80	2	0.50	20	5.00	6	1.50	25	6.30	9	2.30	9	2.30	173	43.30	
พระเจดีย์หลวง บนยอดเขาตั้งกวน	193	48.30	27	6.80	121	30.30	5	1.30	21	5.30	4	1.00	26	6.50	8	2.00	7	1.80	258	64.50	
ศาลาพระวิหาร แดง บนเขา ตั้งกวน	168	42.00	20	5.00	106	26.50	5	1.30	19	4.80	5	1.30	24	6.00	7	1.80	7	1.80	246	61.50	
แหลมสมิหลา	147	36.80	21	5.30	88	22.00	3	0.80	16	4.00	6	1.50	22	5.50	7	1.80	2	0.50	332	83.00	
สุเหร่า	50	12.50	12	3.00	29	7.30	-	-	12	3.00	1	0.30	6	1.50	2	0.50	2	0.50	56	14.00	
วัดแหลมพ้อ	86	21.50	9	2.30	52	13.00	3	0.80	10	2.50	1	0.30	8	2.00	4	1.00	3	0.80	111	27.80	
บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ แหลมบ่อท่อ	68	17.00	14	3.50	37	9.30	3	0.80	11	2.80	3	0.80	11	2.80	3	0.80	3	0.80	60	15.00	
วัดจะบังพระ	106	26.50	15	3.80	66	16.50	4	1.00	13	3.30	2	0.50	21	5.30	4	1.00	2	0.50	131	32.80	

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

การรับรู้ข้อมูล	การรับรู้ข้อมูล		โทรทัศน์		เพื่อน /ครอบครัว		บริษัทท่องเที่ยว		อินเทอร์เน็ต		อสังหา		หนังสือ		วารสาร		อื่นๆ		การไปท่องเที่ยว	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
พัทลุง																				
เกาะมวย (หมู่เกาะสี่ เกาะห้า)	73	18.30	15	3.80	47	11.80	6	1.50	10	2.50	4	1.00	10	2.50	4	1.00	6	1.50	65	16.30
ทะเลสาบลำปำ	86	21.50	12	3.00	45	13.30	3	0.80	15	3.80	3	3.80	10	2.50	6	1.50	2	0.50	161	40.30
วัดคูหาสวรรค์	79	19.80	10	2.50	32	8.00	2	0.50	17	4.30	2	0.50	9	2.30	7	1.80	3	0.80	101	25.30
วัดวัง	42	10.50	8	2.00	18	4.50	0	0.00	11	2.80	1	0.30	5	1.30	2	0.50	1	0.30	43	10.80
นครศรีธรรมราช																				
วัดพระมหาธาตุว รมหาวิหาร	182	45.50	46	11.50	134	33.50	9	2.30	23	5.80	10	2.50	33	8.30	12	3.00	6	1.50	297	74.30
สวนราชธานี	60	15.00	12	3.00	40	10.00	2	0.50	6	1.50	3	0.80	10	2.50	4	1.00	1	0.30	108	27.00
วัดสวนปาน	36	9.00	6	1.50	21	5.30	0	0.00	11	2.80	2	0.50	7	1.80	2	0.50	0	0.00	52	13.00
พระพุทธรูปหิน	97	24.30	17	4.30	54	13.50	2	0.50	13	3.30	6	1.50	15	3.80	4	1.00	2	0.50	109	27.30
สนามหน้าเมือง	95	23.80	12	3.00	56	14.00	4	1.00	9	2.30	2	0.50	15	3.80	7	1.80	3	0.80	141	35.30

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

การรับรู้ข้อมูล	การรับรู้ข้อมูล		โทรทัศน์		เพื่อน /ครอบครัว		บริษัทท่องเที่ยว		อินเทอร์เน็ต		อสังท.		หนังสือ		วารสาร		อื่นๆ		การไปท่องเที่ยว		
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	
ตริ้ง																					
วัดควนธานี	44	11.00	9	2.30	33	8.30	1	0.30	6	1.50	2	0.50	6	1.50	1	0.30	1	0.30	65	16.50	
ศาลหลักเมือง ตริ้ง	90	22.50	9	2.30	51	12.80	8	2.00	12	3.00	0	0.00	7	1.80	4	1.00	1	0.30	131	32.80	
ท่าหัวไทร	36	9.00	5	1.30	22	5.50	3	0.80	4	1.00	1	0.30	3	0.80	1	0.30	0	0.00	53	13.30	
ท่าเรือแก้มดำ	26	6.50	5	1.30	12	3.00	2	0.50	5	1.30	1	0.30	5	1.30	1	0.30	0	0.00	37	9.30	
สตูล																					
พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติ- สตูล คุกหาสน์- กูเด็น	80	20.00	17	4.30	40	10.00	7	1.80	13	3.30	2	0.50	8	2.00	3	0.80	7	1.80	77	19.30	

1.2.6 การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ส่วนใหญ่ คิดว่าสามารถเข้าถึงสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ด้วยสื่อประเภทโทรทัศน์ เป็นอันดับ 1 คิดเป็นร้อยละ 59.30 รองลงมา คือ สื่อประเภทอินเทอร์เน็ตทั่วไป สามารถเข้าถึงได้เป็นอันดับ 2 คิดเป็นร้อยละ 24.50 และสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ เป็นอันดับ 3 คิดเป็นร้อยละ 13.30 ดังตารางที่ 4.7

ตารางที่ 4.7 จำนวน และร้อยละ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ของสื่อที่สามารถเข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม

การประชาสัมพันธ์	โดยภาพรวม					
	อันดับ 1		อันดับ 2		อันดับ 3	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
โทรทัศน์	237	59.30	51	12.80	53	13.30
วิทยุ	2	0.50	47	11.80	29	7.30
เพื่อน / ครอบครัว / ญาติ	19	4.80	44	11.00	48	12.00
ใบปลิว	11	2.80	11	2.80	26	6.50
ศูนย์บริการการท่องเที่ยว	14	3.50	57	14.30	39	9.80
บริษัทท่องเที่ยว	8	2.00	19	4.80	25	6.30
อินเทอร์เน็ตทั่วไป	57	14.30	98	24.50	65	16.30
เว็บไซต์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ	45	11.30	49	12.30	36	9.00
หนังสือพิมพ์	2	0.50	17	4.30	53	13.30
นิตยสาร	2	0.50	7	1.80	25	6.30
ผ่านทางองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น / ภาพยนตร์	3	0.80	-	-	1	0.30
รวม	400	100.00	400	100.00	400	100.00

1.2.7 ความสนใจของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ตามสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า โดยภาพรวมนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร สนใจท่องเที่ยวตามรอยการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ร้อยละ 87.80 (ตารางที่ 4.8) โดยนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร กลุ่มนี้ให้เหตุผลประกอบความสนใจ จำนวน 37 ราย ว่าเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีความเป็นมาน่าประทับใจ และได้ทราบแหล่งท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง โดยเราสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการอนุรักษ์และถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังได้รู้ต่อไป ร้อยละ 48.65 บางกลุ่มให้เหตุผลว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้น่าสนใจ เพราะเคารพและบูชาพระองค์ท่าน ต้องการเห็นสิ่งที่ท่านจาริก ได้ตามรอยการเสด็จของพระพุทธเจ้าหลวง ได้รำลึกถึงพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละจังหวัด และได้ถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึก คิดเป็นร้อยละ 29.73 นอกจากนี้ยังให้เหตุผลเกี่ยวกับการได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ ร้อยละ 18.92 และอยากไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ร้อยละ 2.70 (ตารางที่ 4.9) ส่วนนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ที่ไม่แน่ใจว่าจะไปท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสหรือไม่ คิดเป็นร้อยละ 11.50 (ตารางที่ 4.8) โดยมีนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร จำนวน 5 ราย ให้เหตุผลประกอบว่า ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โอกาส ฐานะ ระยะเวลา และงบประมาณ บางรายให้เหตุผลว่าบางสถานที่อยากไป แต่บางสถานที่ไม่อยากจะไป (ตารางที่ 4.10) มีเพียงร้อยละ 3.80 ที่ไม่สนใจท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เนื่องจากบางสถานที่ที่ไม่มีร่องรอยการเสด็จประพาส ไม่มีมิ่งบ ไม่ชอบไปเที่ยวแบบนี้ เพราะชอบท่องเที่ยวตามธรรมชาติ (ตารางที่ 4.11)

ตารางที่ 4.8 จำนวน ร้อยละความสนใจ ของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร หากมีการจัดการท่องเที่ยวตามรอยการเสด็จของ พระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้

ความสนใจท่องเที่ยว	สงขลา		พัทลุง		นครศรีธรรมราช		ตรัง		สตูล		โดยรวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
สนใจ	153	85.50	21	70.00	76	80.00	44	93.60	45	91.80	339	84.80
ไม่สนใจ	6	3.40	3	10.00	15	15.80	1	2.10	1	2.00	15	3.80
ไม่แน่ใจ	20	11.20	6	20.00	4	4.20	2	4.30	3	6.10	46	11.50
รวม	179	100.00	30	100.00	95	100.00	47	100.00	49	100.00	400	100.00

ตารางที่ 4.9 เหตุผลประกอบการสนใจไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม

เหตุผล	โดยรวม	
	จำนวน	ร้อยละ
1. สถานที่ทางประวัติศาสตร์มีความเป็นมาที่น่าประทับใจ และได้ทราบแหล่งท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง	18	48.65
2. การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้น่าสนใจ เพราะเคารพและบูชาพระองค์ท่าน ต้องการเห็นสิ่งที่ท่านจารึก ได้ตามรอยการเสด็จของพระพุทธเจ้าหลวง	11	29.73
3. การได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ	7	7.32
4. อยากไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์	1	2.70
รวม	37	100.00

ตารางที่ 4.10 เหตุผลประกอบการไม่แน่ใจไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม

เหตุผล	โดยรวม	
	จำนวน	ร้อยละ
1. ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ โอกาส จังหวะ และเวลาว่าง	3	60.00
2. ดูปริมาณว่าเพียงพอหรือไม่	1	20.00
3. บางสถานที่อยากไป บางสถานที่ไม่อยากไป	1	20.00
รวม	5	100.00

ตารางที่ 4.11 เหตุผลประกอบการไม่สนใจไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร โดยภาพรวม

เหตุผล	โดยรวม	
	จำนวน	ร้อยละ
1. ไม่ค่อยมีเวลาว่างที่แน่นอน	3	33.33
2. ไม่ชอบเที่ยวแบบนี้ เพราะชอบท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	3	33.33
3. บางสถานที่ไม่มีร่องรอยการเสด็จประพาส และการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง	2	22.23
4. ไม่มีงบ	1	11.11
รวม	9	100.00

1.2.8 ข้อเสนอแนะในการประชาสัมพันธ์ ผลการศึกษาพบว่า การประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ควรประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง ต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ ด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ให้รู้สึกถึงความห่วงใยในความเป็นท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย มีภาพที่น่าสนใจต่อการติดตาม เน้นการสร้างจุดเด่นให้กับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส เพื่ออำนวยความสะดวก และสร้างความน่าสนใจที่ดำรงไว้ซึ่งคุณค่า ด้วยการใส่สื่อวิดีโอทัศน์ โทรทัศน์ ซึ่งอาจทำเป็นสารคดี หรือละครสั้น วิทย์ หนังสือพิมพ์ ใบปลิว เอกสารเผยแพร่ คู่มือการนำเที่ยว จัดนิทรรศการ จัดวันตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จัดงานประจำปี จัดเทศกาล ทำสารคดี เผยแพร่ ทางอินเทอร์เน็ตและหรือเว็บไซต์เฉพาะเพื่อการศึกษาของคนทั่วไป ทำหนังสือแจก โดยเอกสาร ควรแปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้ความรู้กับผู้เยี่ยมชมที่เป็นชาวต่างชาติมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62.70 รองลงมา คือ ควรจัดทำศึกษา หรือการจัดบริการทัวร์ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพื่อเผยแพร่ความรู้ แก่เยาวชนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา นอกจากนี้สามารถจัดการทำนุญร่วมกับ การท่องเที่ยว หรืออาจจัดทำศึกษาในส่วนของภาครัฐและเอกชน คิดเป็นร้อยละ 13.50 ดังตารางที่ 4.12

ตารางที่ 4.12 ข้อเสนอแนะของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงโดยภาพรวม

ข้อเสนอแนะ	โดยรวม	
	จำนวน	ร้อยละ
1. ควรประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง ต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ ด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ให้อู้สึกถึงความห่วงใยในความเป็นท้องถิ่น โดยมีเนื้อหาที่เข้าใจง่าย มีภาพที่น่าสนใจต่อการติดตาม โดยการสร้างจุดเด่นให้กับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส เพื่ออำนวยความสะดวก และสร้างความน่าสนใจที่ดำรงไว้ซึ่งคุณค่า ด้วยการใช้อยู่สื่อวิดิทัศน์ โทรทัศน์ซึ่งอาจทำเป็นสารคดี หรือละครสั้น วิชยูหนังสือพิมพ์ โบปปลิว เอกสารเผยแพร่ คู่มือการนำเที่ยว จัดนิทรรศการ จัดวันตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จัดงานประจำปี จัดเทศกาลเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตและหรือเว็บไซต์เฉพาะเพื่อการศึกษาของคนทั่วไป ทำหนังสือแจก โดยเอกสารควรแปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้ความรู้กับผู้ที่ยเยี่ยมชมที่เป็นชาวต่างชาติ	79	62.70
2. ควรจัดทัศนศึกษา หรือการจัดบริการทัวร์ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่เยาวชนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา นอกจากนี้สามารถจัดการทำบุญร่วมกับการท่องเที่ยว หรืออาจจัดทัศนศึกษาในส่วนของภาครัฐและเอกชน	17	13.50
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาล อบต. ที่รับผิดชอบในแต่ละท้องถิ่น ควรจัดมัคคุเทศก์ ซึ่งอาจเป็นกลุ่มนักเรียน นักศึกษาในท้องถิ่น และพัฒนาสร้างจุดเด่นให้แหล่งท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำสารคดีโดยออกโทรทัศน์ของท้องถิ่น สร้างพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ในทุกเมืองตามจังหวัดต่างๆ หรืออาจทำอนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้าหลวงให้ชัดเจนเพื่อให้คนทั่วไปเที่ยวทราบว่สถานที่แห่งนี้พระพุทธเจ้าหลวงเคยเสด็จประพาส ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศ หรืออาจจัดทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงฟื้นฟู และสนับสนุนให้หน่วยงานในท้องถิ่นประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง สร้างศูนย์การเรียนรู้ในท้องถิ่น	12	9.52

ตารางที่ 4.12 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะ	โดยรวม	
	จำนวน	ร้อยละ
4. ตั้งชมรมเพื่อถ่ายทอดประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติโดยอาจตั้งในสถานศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัย เพื่อให้มีการแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวสนใจไปศึกษาอย่างถูกต้องและชัดเจน	7	5.56
5. ควรสร้างหนังสือ หรือหลักสูตรให้นักเรียนเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษา-มัธยมศึกษา โดยอาจทำเป็นประวัติย่อๆ ตอนที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาส และมีสื่อการเรียนการสอน	4	3.17
6. ควรจัดอบรมให้แก่ผู้ที่สนใจ ให้ความรู้กับสถานศึกษาเพิ่มขึ้น และหน่วยงานประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง	4	3.17
7. ควรจัดโครงการร่วมกับการวิจัยการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง และควรออกมาเสนอแนะเรื่องราวให้ละเอียดมากขึ้น	2	1.59
8. ควรเชื่อมโยงในแต่ละสถานที่ หรือช่วงเวลา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขณะเสด็จประพาสและหลังเสด็จประพาส	1	0.79
รวม	126	100.00

2. การประชุมระดมความคิดเห็น เรื่อง “แนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” จากองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2551 ณ ห้องธนา-ลาภ โรงแรมธรรมรินทร์ ธนา ผลการศึกษาพบว่า

2.1 รูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวใน 5 จังหวัดภาคใต้ มีความแตกต่างกัน ดังนี้

2.1.1 จังหวัดสงขลา มีประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของท้องถิ่นด้วยวารสาร ส่วนการฟื้นฟูประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ทางองค์การบริหารส่วนตำบลสทิงพระ ได้ปรับปรุงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยการก่อสร้างพระบรมรูปไว้บริเวณหาดมหาราช และเส้นทางเดินเท้าที่พระพุทธเจ้าหลวงประพาส เพื่อมาวัดจะตั้งพระ ได้ดำเนินการทำถนน เพื่อเป็นเส้นทางท่องเที่ยว และมีการบวงสรวงเสด็จพ่อ ร.5 ในช่วงงานวัดลูกโหนด ประมาณวันที่ 18-22 พฤษภาคม ของทุกปี โดยจัดงานบวงสรวงในตอนเย็นของวันเปิดงาน ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลสทิงพระได้ประชาสัมพันธ์ และประสานงานกับสถานศึกษาในเขตเทศบาลทั้งหมด เพื่อให้เด็กนักเรียนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และทางองค์การบริหารส่วนตำบลสทิงพระพยายามเก็บรวบรวมข้อมูลไว้ในห้องสมุด นอกจากนี้กำลังดำเนินการเรื่องโบราณสถานต่างๆที่จะบูรณะขึ้น

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอให้ข้อมูลว่า วัดแหลมพ้อที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสทอดพระเนตรโรงเผาโอง่างนั้น ทางหน่วยงานยังไม่ทราบข้อมูล เพิ่งทราบข้อมูลวันนี้ แต่ปัจจุบันทางองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอมีการจัดการท่องเที่ยว โดยนำนักท่องเที่ยวไปชมวัดแหลมพ้อ และจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะอื่นๆ อยู่แล้ว เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนั้นหากต้องการให้มีการประชาสัมพันธ์การเสด็จของพระพุทธเจ้าหลวง ต้องมีข้อมูลให้กับหน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อนำไปจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดเป็นโปรแกรมนำเที่ยว และคาดว่าจะเป็นที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้อย่างแน่นอน เนื่องจากพระพุทธเจ้าหลวงเป็นที่เคารพบูชาของคนท้องถิ่น และคนไทยอยู่แล้ว

2.1.2 จังหวัดพัทลุง มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของท้องถิ่นด้วยสื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ เอกสารแผ่นพับ นิทรรศการ มีการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ไปยังโรงเรียนต่างๆ ในต่างจังหวัด เพื่อเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวจังหวัดพัทลุง ซึ่งตอนเริ่มทำกิจกรรมการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง จังหวัดพัทลุงได้ใช้สื่อการประชาสัมพันธ์เกือบทุกรูปแบบ ยกเว้น

การจัดประชุมนำเสนอตามรอยเสด็จพระพุทธรเจ้าหลวง และตอนนี้ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัด พัทลุงได้มอบการท่องเที่ยวตามรอยเสด็จพระพุทธรเจ้าหลวงแก่เทศบาลปากพะยูน แต่ได้จัดทำ ศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับการเสด็จประพาสจังหวัดพัทลุงของพระพุทธรเจ้าหลวง และวิถีชีวิตของเซมัง โดยศูนย์ข้อมูลตั้งอยู่บริเวณพรุพ้อ อำเภอป่าบอน ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดคาดว่าศูนย์ข้อมูล สามารถดำเนินการแล้วเสร็จประมาณเดือนมีนาคม พ.ศ. 2552

2.1.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้านประวัติศาสตร์ของนครศรีธรรมราช เน้นประวัติศาสตร์ยุคศรีวิชัย การประชาสัมพันธ์ของท้องถิ่น มีสารานุกรมศรีธรรมราช เป็นข้อมูลเชิง วิชาการ มีกิจกรรมการนั่งรถชมเมืองเล่าเรื่องลึกลับของเทศบาลนครศรีธรรมราช

2.1.4 จังหวัดตรัง การประชาสัมพันธ์ของเทศบาลนครตรัง ประชาสัมพันธ์ ด้วยวารสาร วิทยุชุมชน แผ่นพับ เว็บไซต์ของเทศบาล มีการอบรมมัคคุเทศก์น้อย 1 รุ่น ประมาณ 200 คน มีกิจกรรมการปั่นจักรยานสืบสานวัฒนธรรม ซึ่งหากนำเรื่องราวการเสด็จประพาสของ พระพุทธรเจ้าหลวงมาต่อยอดในการท่องเที่ยวก็สามารถทำได้

2.1.5 จังหวัดสตูล การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้แผ่นพับ อินเทอร์เน็ต และการประชาสัมพันธ์ร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) โดยนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสตูลนิยมเที่ยวตามสถานที่ที่เป็นธรรมชาติ

2.2 แนวทางการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธรเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ สามารถดำเนินการประชาสัมพันธ์ได้ในรูปแบบต่างๆ ดังนี้

2.2.1 สถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาสแต่ร่องรอยได้เลือนหายไป ควรประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านในท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลในท้องถิ่นๆ มีส่วนร่วม เพื่อหา แนวทางการพัฒนาร่วมกัน โดยอาจสร้างความสนใจของนักท่องเที่ยวด้วยการทำป้ายศิวาจารึกเพื่อบันทึก รายละเอียดหรือข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธรเจ้าหลวง ณ สถานที่แห่งนั้น ให้กับคนรุ่นหลัง ได้ศึกษา เช่น บริเวณท่าหัวไทร และโรงเรียนวัดควนธานี ของจังหวัดตรัง เป็นต้น

2.2.2 สถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวงเสด็จประพาสบางสถานที่คงเหลือร่องรอย แต่บางสถานที่ร่องรอยได้เลือนหายไป ควรสร้างความเข้าใจและการรับรู้ข้อมูลของคนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธรเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ รวมทั้งผู้บริหารในท้องถิ่น และ ข้าราชการในท้องถิ่น ได้เกิดความตระหนักในสถานที่สำคัญของท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การสนับสนุน การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธรเจ้าหลวงต่อไป นอกจากนี้ควรเชื่อมโยงสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าหลวง

เสด็จประพาสระหว่างจังหวัด เช่น ตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงจากจังหวัดสงขลา ไปจังหวัดพัทลุง เป็นต้น

2.2.3 สถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาสและยังคงความสมบูรณ์ควรประชาสัมพันธ์การเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวง ด้วยสื่อโทรทัศน์ วิทยุท้องถิ่น รวมทั้งการปลูกจิตสำนึกของคนในท้องถิ่น ให้มีความรู้เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบปากต่อปาก ดังนั้นหากต้องการให้คนในท้องถิ่นมีความรู้โดยเฉพาะนักเรียน ควรนำเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวงสอดแทรกไว้ในหนังสือ เพราะการเรียนการสอนสามารถสอดแทรกเนื้อหาการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวงในเรื่อง “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น” ได้ และควรทำอย่างจริงจัง เพื่อเป็นการสร้างเยาวชน ส่วนคนในท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบลมีกิจกรรม “อบต. พบประชาชน” อยู่แล้ว อาจทำเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวงฉายขึ้นจอให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้รับทราบ เมื่อคนในท้องถิ่นรับทราบแล้วการท่องเที่ยวย่อมสามารถเกิดขึ้นได้ นอกจากนี้อาจใช้สื่อประชาสัมพันธ์อื่นๆ ร่วมด้วย เช่น การทำวีดิทัศน์เผยแพร่ทางวิทยุกระจายเสียง แผ่นพับ เป็นต้น รวมทั้งสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) มาร่วมในการประชาสัมพันธ์ และจัดเส้นทางตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด พร้อมทั้งจัดทำคู่มือให้กับนักท่องเที่ยวทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

2.3 การสร้างมรดกเทศก์ท้องถิ่นตามรอยเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวง
สภาพปัจจุบันมรดกเทศก์ท้องถิ่นที่มีความรู้เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ยังไม่มี เนื่องจากผู้นำในท้องถิ่นไม่ลึกซึ้งประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวง และท้องถิ่นมีข้อมูลการเสด็จประพาสที่ไม่ชัดเจน ดังนั้นแนวทางในการสร้างมรดกเทศก์ท้องถิ่นต้องให้คนในท้องถิ่นรู้จักตนเองก่อน ซึ่งมีแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

2.3.1 ขอข้อมูล และความรู้เพิ่มเติมจากคณะผู้วิจัย “การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล”

2.3.2 ให้ผู้นำท้องถิ่น ข้าราชการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญการเสด็จประพาสของพระพุทธรูปเจ้าหลวง เพื่อช่วยในการจัดสรรงบประมาณด้านการจัดกิจกรรมอบรมมรดกเทศก์

2.3.3 จัดอบรมมัคคุเทศก์ โดยการนำไปทัศนศึกษาในสถานที่จริง กลุ่มมัคคุเทศก์ต้องครอบคลุมทั้งนักเรียน คนในท้องถิ่น และมัคคุเทศก์จากบริษัทนำเที่ยว โดยคณะผู้วิจัยหรือผู้รู้ในแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้แก่ผู้เข้าอบรม รวมทั้งองค์การบริหารส่วนตำบลในแต่ละท้องถิ่นที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสต้องอำนวยความสะดวกในการไปทัศนศึกษาด้วย

2.4 แนวทางการแก้ปัญหาการรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ จะเห็นได้ว่า ปัญหาการรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เกิดจากมีคนในท้องถิ่นจำนวนน้อยที่มีความรู้เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ดังนั้นแนวทางการแก้ปัญหา คือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และคณะผู้วิจัยควรจัดอบรมนำผู้เกี่ยวข้องทั้ง 5 จังหวัด ไปทัศนศึกษาในสถานที่จริง เพื่อระดมความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส พร้อมทั้งมีเอกสารการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงประกอบ จะทำให้เห็นภาพการเสด็จประพาสโดยรวม และเป็นประโยชน์ในการเชื่อมโยงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ อีกทั้งเกิดเครือข่ายบุคคลหน่วยงาน และธุรกิจ ที่ทราบการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยระยะเวลาในการจัดอบรมไปทัศนศึกษาสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ ผู้เข้าร่วมประชุมมีความเห็นร่วมกันว่าควรจัดกิจกรรมเพียง 3 วัน

การจัดกิจกรรมไปทัศนศึกษาตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงที่เกิดจากท้องถิ่น ไม่ใช่กิจกรรมที่จัดขึ้นโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และคณะผู้วิจัยโดยตรง แต่ทางคณะผู้วิจัยสนับสนุนในส่วนของข้อมูลแก่ท้องถิ่น และเป็นพี่เลี้ยงให้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล คิดว่าเป็นไปได้ค่อนข้างยาก เพราะเกี่ยวข้องกับงบประมาณ ความรู้ความเข้าใจของนักการเมืองในท้องถิ่น ส่วนจังหวัดสงขลา นายองค์การบริหารส่วนตำบลทิงพระ ให้ความเห็นว่า หากผู้นำในท้องถิ่นหรือผู้บริหารระดับสูงทราบความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น งบประมาณในส่วนนี้ผู้บริหารคงไม่เสียดาย เนื่องจากงบประมาณที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดสรร ต้องเข้าถึงประชาชนในท้องถิ่นมากที่สุด โดยพิจารณาจากความเป็นไปได้ของโครงการแต่ละโครงการที่นำเสนอเข้ามา แต่หากการนำเสนอข้อมูลไม่มีความชัดเจน และคาดว่าจะงบประมาณอาจเกิดการสูญเปล่า การจัดสรรงบประมาณในส่วนนั้นจะไม่เกิดขึ้น ดังนั้นในด้านงบประมาณในการจัดกิจกรรมไปทัศนศึกษาตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงที่เกิดจากท้องถิ่น ภาคส่วนการเมืองพร้อมให้การ

สนับสนุน เพราะประโยชน์ที่เกิดขึ้นเกิดกับคนในท้องถิ่น และสามารถทำได้โดยคณะผู้วิจัยหรือผู้เข้าประชุมอาจเสนอต่อผู้บริหารในแต่ละท้องถิ่นเป็นหลักการ

2.5 ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ได้ข้อสรุปว่า การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ อาจถือได้ว่าเป็นการเปิดการนำเที่ยวในแนวใหม่สำหรับบางท้องที่ แต่ทุกคนให้ความคิดเห็นว่า ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน โดยอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน ดังนี้

2.5.1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในแต่ละจังหวัด ต้องให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงอย่างจริงจัง

2.5.2 ท้องถิ่นที่มีเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ต้องมีข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน เพื่อนำไปปลูกฝังจิตสำนึก และความรู้ความเข้าใจให้กับคนในท้องถิ่น มัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพราะหากเป็นการท่องเที่ยวตามรอยเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง คนส่วนใหญ่ย่อมให้ความสนใจอย่างแน่นอน

2.5.3 ผู้ประกอบการสามารถนำเที่ยวโดยผนวกวิถีชีวิต เรื่องราวของธรรมชาติ รวมทั้งการจัดกิจกรรมการนั่งเรือตามรอยเสด็จการประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงได้

2.6 รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ จะเห็นได้ว่า รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในแต่ละจังหวัดแตกต่างกันไป ตามลักษณะสื่อประชาสัมพันธ์ที่มีในท้องถิ่น โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อได้รับข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงจากคณะผู้วิจัย คาดว่าจะดำเนินการประชาสัมพันธ์ ดังนี้

2.6.1 จังหวัดสงขลา ใช้รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงหลากหลาย ได้แก่

- 1) ทำความเข้าใจกับผู้บริหารสูงสุดและสมาชิกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เห็นถึงความสำคัญของการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้
- 2) ใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงไปยังสถานศึกษา

3) ใช้สื่อวีดิทัศน์ สำหรับผู้สนใจตามโครงการ อบต. พบประชาชน เพื่อปลูกจิตสำนึก

4) จัดทัศนศึกษา โดยนำกลุ่มที่สนใจเข้ามาดำเนินการตามวิธีการวิจัย เช่น การวิจัยหน้าเดียว เป็นต้น แล้วนำคนในกลุ่มที่สนใจมาสัมมนา เป็นระยะเวลา 1-2 วัน โดยจัดเป็นโปรแกรมนำเที่ยวที่เชื่อมโยงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส สถานที่นำชมในท้องถิ่น วิถีชีวิต ท้องถิ่น และสินค้าเฉพาะถิ่น

2.6.2 จังหวัดพัทลุง ใช้รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของ พระพุทธเจ้าหลวง ได้แก่

1) สื่อโทรทัศน์ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ วัน เวลา ในการจัด กิจกรรมการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

2) ทำเอกสารรูปเล่ม ส่งไปยังโรงเรียนต่างๆ

3) นำเสนอผ่านสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ของจังหวัด และจัดอบรมเกี่ยวกับพื้นที่เป้าหมาย

4) ใช้วิทยุในการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้

2.6.3 จังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ได้แก่

1) ถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงผ่าน “สารนครศรีธรรมราช”

2) ผนวกเรื่องการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงในการนำชมประวัติศาสตร์ของเมืองนครศรีธรรมราช ตามกิจกรรม “นั่งรถชมเมืองเล่าเรื่องลือลือ”

2.6.4 จังหวัดตรัง ใช้รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของ พระพุทธเจ้าหลวง ได้แก่

1) จัดกิจกรรมถ่ายภาพสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส แล้วให้นักท่องเที่ยว นักทัศนอาจร หรือคนในท้องถิ่นโหวต เพื่อให้รางวัล และนำภาพนั้นๆ ไปใช้ในการทำสื่อประชาสัมพันธ์ต่อไป

2) จัดทำเอกสารเป็นรูปเล่มส่งไปยังโรงเรียนต่างๆ

3) ทำวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยว และจัดทำกาเผยแพร่ในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบ

4) ร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการประชาสัมพันธ์ หรือถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้

5) ใช้สื่อวิทยุในการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้

2.6.5 จังหวัดสตูล ใช้รูปแบบการถ่ายทอดข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ร่วมกับสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

สรุป รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล จากการสำรวจนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร พบว่า ช่องทางที่ทำให้เกิดการรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือ อินเทอร์เน็ต ขณะที่แหล่งข้อมูลที่มีอิทธิพลต่อการประกอบการตัดสินใจท่องเที่ยว คือ ครอบครัว / ญาติ / เพื่อน รองลงมา คือ โทรทัศน์ ส่วนช่องทางที่ทราบข้อมูลการท่องเที่ยวที่รวดเร็ว ตรงตามความต้องการมากที่สุด คือ โทรทัศน์ รองลงมาคือ อินเทอร์เน็ต อีกทั้งความเชื่อถือของสื่อ ส่วนใหญ่ นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ให้ความเชื่อถือเพื่อน / ญาติ / ครอบครัว มากที่สุด รองลงมา คือ โทรทัศน์ และศูนย์บริการการท่องเที่ยว เมื่อสอบถามเกี่ยวกับการรับรู้การเสด็จประพาสในแต่ละสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ปรากฏว่า นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร รับรู้การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ณ พระเจดีย์บนยอดเขาตังกวน จังหวัดสงขลา มากที่สุด รองลงมา คือ วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนสถานที่ที่รับรู้การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงน้อยที่สุด คือ ท่าเรือแก้มดำ จังหวัดตรัง โดยแหล่งการรับรู้ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงมาจากเพื่อน / ญาติ / ครอบครัว มากที่สุด แต่ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เคยไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสแล้ว แต่ไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ดังนั้นรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์หรือการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือ อินเทอร์เน็ต และหนังสือพิมพ์ นอกจากนี้ นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มีความสนใจท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ถึงร้อยละ 84.80

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ในมุมมองขององค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ พบว่า สื่อที่นำมาใช้ในการถ่ายทอด ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ เพราะ เป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่น นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรได้ โดยตรง ส่วนสื่อวีดิทัศน์ สื่อโทรทัศน์ เป็นสื่อที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจ ตื่นตัว และรับรู้ เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ได้ง่าย ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ การใช้สื่อขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด นิยมใช้สื่อประชาสัมพันธ์ซึ่งทำอยู่ แล้วในท้องถิ่นมาเป็นหลักในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

4.2 สรุปภาพรวมการตอบคำถามการวิจัยทั้งหมด

ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล และประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ได้จากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ คือ เอกสารหลักฐานที่บันทึกไว้ในเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก เช่น จดหมายเหตุเสด็จประพาสแหลมมลายูของพระพุทธเจ้าหลวง พระราชหัตถเลขาและเอกสารหลักฐานต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าหลวงได้บันทึกไว้ พร้อมทั้งการเก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับ ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และหรือ ประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จ สำนวณสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ แล้วนำมาสรุปเป็นเส้นทางที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสในแต่ละจังหวัด จำนวน 9 เส้นทาง ดังนี้

1. พระวิหารแดง พระธาตุเจดีย์หลวง บนเขาตังกวน เขาน้อย วัดมัชฌิมาวาสวรวิหาร สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา หาดสมิหลา สวนวชิรเศวีวัน วัดเทพาไพโรจน์ จังหวัดสงขลา
2. มรุ่มหัวเขาแดง ป้อมประจำเมืองสิงขระ ป้อมเขาแดง วัดแหลมพ้อ เกาะยอ วัดจะทิ้งพระ ที่ว่าการอำเภอสิงขระ หาดมหาราช บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ ที่ตั้งพลับพลาแหลมบ่อท่อจังหวัดสงขลา
3. เกาะมวย เกาะกระ (บริเวณหมู่เกาะสี่เกาะห้า) เขาชัน จังหวัดพัทลุง

4. ท่าเทียบเรือลำป่า วัดคูหาสวรรค์ วัดวัง วัดควนมะพร้าว กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี จังหวัดพัทลุง
5. อำเภอปากพนัง วัดท่าโพธิ์รวมหาวิหาร สนามหน้าเมือง กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช และสวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ (สวนราชธานี) จังหวัดนครศรีธรรมราช
6. คลองท่าแพ วัดพระธาตุมหาวิหาร ศาลหลักเมือง พระพุทธสิหิงค์ ศาลากลาง-จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดสวนปาน หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
7. เกาะกระ จังหวัดนครศรีธรรมราช
8. ท่าหัวไทร โรงเรียนวัดควนธานี วัดควนธานี ศาลหลักเมือง บริเวณสวนทุเรียนอายุ 100 ปี จังหวัดตรัง
9. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสตูล (คฤหาสน์ภูเดิน) อ่าวตะโลละวาวในหมู่เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล พร้อมทั้งค้นคว้าแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงประเภทธรรมชาติ ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา และประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างสรรคขึ้น เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้

การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมด้วยการสื่อสารแบบสองทาง คือ คณะผู้วิจัยได้ให้ความรู้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ และแนวทางการจัดรายการนำเที่ยว ขณะที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียช่วยกันระดมความคิดเห็นในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ได้เส้นทาง / โปรแกรมการท่องเที่ยว จำนวน 35 โปรแกรม โดยแบ่งออกเป็น 3 แบบด้วยกัน คือ

1. โปรแกรมนำเที่ยว 1 วัน จำนวน 13 โปรแกรม
2. โปรแกรมนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน จำนวน 11 โปรแกรม
3. โปรแกรมนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน จำนวน 11 โปรแกรม

ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ โปรแกรมการจัดนำเที่ยว 1 วัน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เน้นการจัดเส้นทาง เชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส แหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัด และแหล่งซื้อสินค้า OTOP ภายในจังหวัดเท่านั้น ขณะที่โปรแกรม นำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน 2 คืน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีการเชื่อมโยงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส กับแหล่งนำเที่ยวนำชมอื่นๆ ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด อีกทั้งลักษณะการจัดนำเที่ยวเกือบทุกจังหวัดมีจุดเริ่มต้น

จากจังหวัดที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีภูมิลำเนาอยู่ ยกเว้น จังหวัดสตูล ใช้จุดเริ่มต้นการท่องเที่ยวจากจังหวัดใกล้เคียงเป็นหลัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมมาเที่ยวจังหวัดใกล้เคียง และแวะมาเที่ยวชมที่จังหวัดสตูล

รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล จากการสำรวจนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ช่องทางที่ทำให้เกิดการรับรู้การท่องเที่ยว และการได้ข้อมูลการท่องเที่ยวที่ตรงกับความต้องการของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรมากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ แต่หากต้องตัดสินใจท่องเที่ยว และความเชื่อถือสื่อ นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร นิยมใช้แหล่งข้อมูลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตนเองเป็นหลัก คือ เพื่อน ครอบครัว ญาติ ส่วนการรับรู้การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยมากรับรู้จากเพื่อน ครอบครัว และญาติเป็นหลัก ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสแล้ว แต่ไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ดังนั้นรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์หรือการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ และเมื่อสอบถามถึงความสนใจท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร สนใจไปท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ถึงร้อยละ 84.80 ขณะที่ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ มองว่ารูปแบบสื่อที่นำมาใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ เพราะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่น นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรได้โดยตรง ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ การใช้สื่อขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาครัฐที่เกี่ยวข้องในแต่ละจังหวัด นิยมใช้สื่อประชาสัมพันธ์ซึ่งดำเนินการอยู่แล้วในท้องถิ่นมาเป็นหลักในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

4.3 การอภิปรายผล

ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เมื่อรัตนโกสินทรศก 107, 108, 109, 117, 119, 120, 124 และ

128 นอกเหนือจากที่พระองค์ทรงเสด็จไปยังสถานที่ต่างๆ แล้ว พระราชกรณียกิจของพระองค์ทรงคุณประโยชน์ ความร่มเย็น ความสงบสุขให้แก่ปวงชนชาวไทย และสร้างความเจริญให้แก่ท้องที่ที่พระองค์เสด็จประพาส จากการสำรวจสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และการสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่า สถานที่ที่พระองค์เสด็จประพาสในปัจจุบันบางสถานที่กำลังสูญหาย เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินเป็นของเอกชน เช่น ทำเนียบท่ามิหรำ จังหวัดพัทลุง สถานที่ราชการที่ควนธานี จังหวัดตรัง เป็นต้น บางแห่งมีการเปลี่ยนแปลงชื่อสถานที่ เช่น สวนราชาฤๅติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันบางส่วนเป็นสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 และบางส่วนเป็นสวนมวยรีนฤๅติ เป็นต้น ซึ่งการทำวิจัยของคณะผู้วิจัยในครั้งนี้ทำให้คนในท้องถิ่นมีความตื่นตัว และสนใจเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบว่าสถานที่นั้นๆ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส แม้สถานที่บางแห่งเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในปัจจุบัน แต่คนส่วนใหญ่ก็ไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงเช่นกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงมีบันทึกอยู่ในจดหมายเหตุพระราชหัตถเลขา และสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ซึ่งเป็นการบันทึกในลักษณะลายลักษณ์อักษร และเป็นเอกสารที่หายาก อีกทั้งกระจัดกระจายอยู่ในหอสมุดต่างๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดศิลปากร ร้านหนังสือเก่า เป็นต้น ขณะที่หอสมุดต่างๆ ใน 5 จังหวัดภาคใต้ แทบไม่มีเอกสารการเสด็จประพาสของพระองค์ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล จึงทำให้คนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงด้วยเช่นกัน มีเพียงนักประวัติศาสตร์บางกลุ่ม และผู้รู้ในท้องถิ่นบางท่านเท่านั้นที่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้

กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล โดยการใช้กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งได้พัฒนาเส้นทางการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ได้จำนวน 35 โปรแกรม ข้อเสนอที่น่าสนใจ คือ แม้ผู้เข้าร่วมประชุมจะมีความหลากหลายทั้งด้านความรู้ ความคิด และประสบการณ์ในด้านการท่องเที่ยว แต่ทุกคนสามารถร่วมกันจัดเส้นทางการนำเที่ยวโดยนำความรู้จากคณะผู้วิจัยมาประยุกต์ร่วมกับภูมิปัญญาของตนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความรู้ใหม่ของคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่น อีกทั้งการเรียนรู้ข้อคำนึงถึงในการจัดนำเที่ยว เป็นความรู้ใหม่สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ยกเว้นผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ทำให้ทุกคนได้เกิดการเรียนรู้

ร่วมกัน ได้พัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงไปพร้อมๆกัน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน บางจังหวัดได้จัดการนำเที่ยวโดยการเปิดเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ และเกิดการเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยการจัดโปรแกรมนำเที่ยวแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ การจ้ดนำเที่ยว 1 วัน ส่วนใหญ่เป็นการจ้ดนำเที่ยวภายในจังหวัด อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของเวลา ส่วนการจ้ดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน 2 คืน มีการเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล) กับการนำสถานที่น้าชมที่มีชื่อเสียงภายในจังหวัด สถานที่พัก รับประทานอาหาร สถานที่พักผ่อน โดยลักษณะการเดินทางอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเดินทางทางบกเพียงอย่างเดียว โดยใช้รถประจำทาง หรือรถตู้ และการเดินทางแบบผสมผสาน คือ มีการเดินทางทั้งทางบก และทางเรือผสมผสานกัน ซึ่งสอดคล้องกับ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2547 : 57-64) ทำการวิจัย เรื่อง เส้นทางการท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ โดยการศึกษา รูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว ระบบท่องเที่ยว จัดทำรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยว และทดลองท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า การจ้ดรายการสิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวในเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ นอกจากจะประกอบด้วย วัด โบราณสถาน อาคาร พื้นที่สาธารณะแล้ว ต้องมีรายการดึงดูดอื่นๆ เช่น เทศกาล กิจกรรมของเมืองในรอบปี ขนบธรรมเนียมประเพณี นอกจากนี้เส้นทางการนำเที่ยว ต้องประกอบด้วย ระบบการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ ภาพรวมของสิ่งดึงดูด สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง องค์ประกอบการท่องเที่ยว เช่น การคมนาคม ที่พัก ร้านอาหาร ภัตตาคาร การอำนวยความสะดวก เป็นต้น มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ เป็นต้น

จากการสังเกตการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการหนึ่งที่กระตุ้นให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และเป็นการนำเส้นทางที่หลากหลายมาเชื่อมโยงกับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส รวมทั้งผู้เข้าร่วมประชุมมีความสนใจในเส้นทางนำเที่ยวที่ตนเองได้ร่วมกันจัดทำขึ้นมา และอยากเข้าร่วมกิจกรรมตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เช่น ในการทัศนศึกษาหรือทดลองนำเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส เป็นต้น ซึ่งหากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เห็นถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวมร่วมกันแล้ว และร่วมกันพัฒนาไม่ว่าจะเป็นสถานที่ เส้นทาง การนำเที่ยว การปรับปรุงโปรแกรมการนำเที่ยวของผู้ประกอบการให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้อย่างจริงจังของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ย่อมทำให้การฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงมีความเป็นไปได้ และก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ

ผลการวิจัยของ สถาปนา กิตติกุล และสมชาย บุญรุ่งเรื่องกิจ (2547: 206-207) เรื่อง เส้นทางท่องเที่ยวภูมิทัศน์เชิงนิเวศ : กรณีศึกษาทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1096 จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและองค์ประกอบหลัก ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการให้ข้อมูลท้องถิ่น เตรียมการจัดการการวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ จะต้องไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้นองค์การชุมชนจึงมีความสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมในระบบการได้ผลประโยชน์ร่วมทั้งผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ สังคม ความรู้ความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ความภูมิใจ มีความสุขในความเป็นอยู่ มีความร่วมมือในชุมชน มีความรักและห่วงใยพร้อมจะอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

การสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสแล้ว แต่ไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ดังนั้นรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์หรือการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือ อินเทอร์เน็ต และหนังสือพิมพ์ สอดคล้องกับ ปาริชาติ รอยเรื่องพานิช (2544 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริม การท่องเที่ยวของ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับระยะเวลาในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวภาคใต้ของคนไทย (ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่) ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากรับข้อมูลข่าวสารจากโทรทัศน์ และเจ้าหน้าที่ของบริษัทท่องเที่ยว

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ยังไม่มีการเผยแพร่ หรือประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง ทำให้คนในท้องถิ่น นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และนักทัศนอาจร รับรู้การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงจำนวนน้อย และการรับรู้การเสด็จประพาสส่วนใหญ่รับรู้จากบุคคลใกล้ชิด คือ ครอบครัว ญาติ และเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ หนึ่งหทัย ขอผลกลาง (2547 : 238-244) เรื่อง สถานการณ์และกระบวนการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมาเยี่ยมเยือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ คำบอกเล่าแบบปาก-

ต่อปากของเพื่อนหรือผู้ที่เคยเดินทางมาแล้ว และผลงานวิจัยของ วินัยธร วิชัยดิษฐ์ (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า รูปแบบการได้รับข่าวสารการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากการบอกเล่าของเพื่อนนักท่องเที่ยวด้วยกัน เพราะถือว่าเป็นข่าวสารที่ละเอียด เชื่อถือได้ และแพร่กระจายไปได้รวดเร็ว

ส่วนการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ในมุมมองขององค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ พบว่า สื่อที่นำมาใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ เพราะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่น นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรได้โดยตรง ทั้งนี้อาจเนื่องจากผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการต้องการให้คนในชุมชนเกิดการรับรู้ รัก และหวงแหนประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง รวมทั้งสถานที่ที่พระองค์เสด็จประพาส ทำให้มีความคิดว่าหากจะให้เกิดการท่องเที่ยวแบบปากต่อปาก คนในท้องถิ่นต้องมีความรู้ก่อน ดังนั้นจึงใช้รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ หนึ่งหทัย ขอผลกลาง (2547 : 238-244) เรื่อง สถานการณ์และกระบวนการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า สื่อโทรทัศน์มีอิทธิพลต่อชาวไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ ขณะที่ชาวต่างประเทศให้ความสนใจสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นคู่มือนำเที่ยว และสื่ออินเตอร์เน็ตนำมาใช้ในการศึกษาข้อมูล ประวัติความเป็นมา ความสำคัญของสถานที่นั้นๆ โดยสื่อที่เหมาะสมในการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ สื่อบุคคล

บทที่ 5

บทสรุป

การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล สามารถสรุปผล และข้อเสนอแนะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 บทสรุป

โครงการวิจัย “การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ และ 3) สร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ วิธีการดำเนินการวิจัยคณะผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ร่วมกับการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ผู้ที่พระพุทธรูปเจ้าหลวงเสด็จประพาส การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” เพื่อให้เกิดการสื่อสารด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างคณะผู้วิจัย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน รวมทั้งสำรวจรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยว จากนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร จำนวน 400 ราย โดยใช้แบบสอบถาม ขณะที่กลุ่มผู้กำหนดนโยบายคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล”

ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ สรุปได้ ดังนี้

1. จังหวัดสงขลา พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจ ดังนี้

1.1 วัดมัทนิมมาวาส (วัดกลาง) ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และบูรณปฏิสังขรณ์วัด

1.2 พระเจดีย์หลวง บนยอดเขาดังกวน เสด็จไปสักการะ เจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง

1.3 ศาลาพระวิหารแดง บนเขาดังกวน ได้โปรดเกล้าฯให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตามพระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากปลับปลา

1.4 แหลมสมิหลา เคยเป็นปลับปลาที่ประทับ และทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง

1.5 สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พระราชทานเงิน เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์สุเหร่า

1.6 วัดแหลมพ้อ พระองค์เสด็จขึ้นที่วัดแหลมพ้อ ไปทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง

1.7 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ เสด็จกลับจากการประพาสจังหวัดพัทลุง เกิดประชวรเมื่อได้ทรงสงวนน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วหายจากอาการประชวร

1.8 วัดจะทิ้งพระ ทอดพระเนตรพระเจดีย์

1.9 ที่ว่าการอำเภอสติงพระ เสด็จประทับเสวยเครื่องว่าง

1.10 หาดมหาราช เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น และพระราชดำเนินเพื่อมาทอดพระเนตรวัดจะทิ้งพระ

1.11 เมืองเทพา และวัดเทพาไพโรจน์ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเพื่อทอดพระเนตรการจับนกชน และได้ตั้งชื่อวัด คือ "วัดเทพาไพโรจน์"

1.12 สวนวิฑฒ์วัน เป็นสวนของพระยาวิเชียรคีรี พระพุทธเจ้าทรงเสด็จทอดพระเนตรและเสวยกลางวันที่เรือนพระยาวิเชียรคีรี

1.13 เขาน้อย พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระเก้าอี้ห้าม เพื่อทอดพระเนตรบ้านพักข้าหลวง และชมทัศนียภาพของเมืองสงขลา

2. จังหวัดพัทลุง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจดังนี้

2.1 เกาะมวย (หมู่เกาะสี เกาะห้า) ได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. ๑๐๘ บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสีเกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ

2.2 เขาชัน ได้เสด็จไปตั้งค่ายไล่กระเจงที่บ้านเขาชัน

2.3 ทะเลสาบลำปำ ได้เสด็จทอดพระเนตรการจับจระเข้

2.4 วัดคูหาสวรรค์ ได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัดคูหาสวรรค์ และจารึกพระปรมาภิไธย จ.ป.ร ๑๐๘

2.5 วัดวัง ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ

- 2.6 วัดควนมะพร้าว เสด็จประทับร้อนบริเวณวัดควนมะพร้าว
- 2.7 กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี เสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปยังวัดคูหาสวรรค์
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจ ดังนี้
- 3.1 วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ได้เสด็จไปนมัสการพระมหาธาตุ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์
- 3.2 สวนราชฤดี (สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84) พระองค์เคยตรัสให้เป็นสถานที่สำหรับการเสด็จประพาสคราวต่อไป
- 3.3 วัดสวนปาน ได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยานครน้อย กับหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช
- 3.4 พระพุทธสิหิงค์ ณ บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้เสด็จไปสักการบูชา
- 3.5 สนามหน้าเมือง เคยเป็นพลับพลาที่ประทับ
- 3.6 หอพระนารายณ์ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปสักการะพระพุทธสิหิงค์
- 3.7 หอพระอิศวร พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปสักการะพระพุทธสิหิงค์
- 3.8 กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปยังวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร
- 3.9 วัดท่าโพธิ์วรมหาวิหาร พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับในพระอุโบสถ ประทับตรัสกับพระสิริธรรมมุนี เสด็จทอดพระเนตรโรงเรียน กุฏิพระสิริธรรมมุนี และหอไตรของเก่า ทรงฉายรูปและพระราชทานเสมาเด็ก
- 3.10 คลองท่าแพ เป็นคลองที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และทรงเสด็จขึ้นประทับพลับพลาทำน้ำ เพื่อเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังที่ว่าการเมือง
- 3.11 ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับก่อนเข้าร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ กับหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช
- 3.12 เกาะกระ เป็นเกาะที่อยู่ห่างฝั่งประมาณ 54 กิโลเมตร พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประพาส และทอดพระเนตรเต่าจรมัดซึ่งมีจำนวนมาก ได้ทวงจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 119 พร้อมทรงฉายพระรูปเสร็จ แล้วเสด็จกลับ
4. จังหวัดตรัง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจ ดังนี้
- 4.1 วัดควนธานี เคยเสด็จไปที่พระอุโบสถ

4.2 ศาลหลักเมืองตรัง เคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี

4.3 ท่าหัวไทร เป็นท่าเรือที่ได้เสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินไปยังที่พลับพลาประทับ
ช้าง วัดควนธานี

4.4 โรงเรียนวัดควนธานี เคยเป็นพลับพลาที่ประทับ

4.5 ท่าเรือแก้มดำ เป็นจุดที่พระยามนตรีขุดคลองลัดตัดจากแม่น้ำตรัง และใน ร.ศ. 109 พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองตรังได้ใช้คลองขุดเป็นเส้นทางในการเสด็จประพาสไปขึ้นยัง
ท่าหัวไทร

5. จังหวัดสตูล พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสผ่านหมู่เกาะตะรุเตา และมีสถานที่ที่เกี่ยวข้อง
กับพระพุทธเจ้าหลวง ดังนี้

5.1 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-สตูล คฤหาสน์ญูเด็น พระยาภูมินารทภักดี สร้างขึ้นเมื่อ
พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรม

5.2 เกาะตะรุเตา พระพุทธเจ้าหลวงได้ประทับเรือพระที่นั่งจากจังหวัดตรัง เมื่อ ร.ศ. 109
ถึงบริเวณหน้าอ่าวตะโลละวาว (จากการสันนิษฐานของ อาจารย์บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ เมื่อวันที่ 29
พฤศจิกายน 2551) ได้ทอดสมอเรือเพื่อพักแรม แมงกะพรุนลอยเต็ม เขาเออถ้งขนาดใหญ่ตั้งขึ้นมา
ได้แมงกะพรุน ตัวเดียวเต็มถึง

จากสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัด คณะผู้วิจัยสามารถนำมาสรุป
เป็นเส้นทางการท่องเที่ยวภายในจังหวัดได้ 9 เส้นทาง ดังนี้

1. พระวิหารแดง พระธาตุเจดีย์หลวง บนเขาตังกวน เขาน้อย วัดมัสยิดไมวาสุวรรณวิหาร สุเหร่า
(มัสยิดอิสลาม) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา หาดสมิหลา สวนวชิรวัน วัดเทพาไพโรจน์
จังหวัดสงขลา

2. มรุ่มหัวเขาแดง ป้อมประจำเมืองสิงขระ ป้อมเขาแดง วัดแหลมพ้อ เกาะยอ วัดจะทิ้งพระ
ที่ว่าการอำเภอสิงขระ หาดมหาราช บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ ที่ตั้งพลับพลาแหลมบ่อท่อจังหวัด
สงขลา

3. เกาะมวย เกาะกระ (บริเวณหมู่เกาะสี่เกาะห้า) เขาชัน จังหวัดพัทลุง

4. ท่าเทียบเรือลำป่า วัดคูหาสวรรค์ วัดวัง วัดคณมะพร้าว กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี จังหวัดพัทลุง

5. อำเภอปากพนัง วัดท่าโพธิ์รวมหาวิหาร สนามหน้าเมือง กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช
และสวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ (สวนราชธานี) จังหวัดนครศรีธรรมราช

6. คลองท่าแพ วัดพระธาตุรวมหาวิหาร ศาลหลักเมือง พระพุทธสิหิงค์ ศาลากลาง-
จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดสวนปาน หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

7. เกาะกระ จังหวัดนครศรีธรรมราช
8. ท่าหัวไทร โรงเรียนวัดควนธานี วัดควนธานี ศาลหลักเมือง บริเวณสวนทุเรียนอายุ 100 ปี จังหวัดตรัง
9. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสตูล (คฤหาสน์ภูเต็น) อ่าวตะโลละวาวในหมู่เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล

กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ใช้กระบวนการสื่อสารแบบสองทางโดยการจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ ควบคู่กับจัดการสนทนากลุ่มย่อย เรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ได้โปรแกรมการเจ้าหน้าที่ จำนวน 35 โปรแกรม แบ่งเป็น การเจ้าหน้าที่ 1 วัน จำนวน 13 โปรแกรม การเจ้าหน้าที่ 2 วัน 1 คืน จำนวน 11 โปรแกรม และการเจ้าหน้าที่ 3 วัน 2 คืน จำนวน 11 โปรแกรม ซึ่งการเดินทางไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง สามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ การเดินทางโดยทางบกเพียงอย่างเดียว และผสมผสานระหว่างทางบก และทางเรือ ส่วนกิจกรรมที่นำมาใช้ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน (หนังตะลุง) วิถีชีวิตชุมชน (ย่านชื้อ, โหนด นา เล, ชาวป่า) การล่องแก่ง เป็นต้น ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ เมื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรับทราบข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และแนวทางการเจ้าหน้าที่ที่ได้จากคณะผู้วิจัยแล้ว สามารถนำความรู้ที่ได้มาเชื่อมโยงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่นำชมในแต่ละจังหวัด และสินค้าพื้นเมืองประจำถิ่นได้ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดในโปรแกรมการเจ้าหน้าที่ 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน 2 คืน ซึ่งสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำมาใช้เชื่อมโยงเป็นจุดท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดมากที่สุด คือ

1. จังหวัดสงขลา พระเจดีย์-พระวิหารแดง บนเขาตังกวน
2. จังหวัดพัทลุง เกาะสี่-เกาะห้า และวัดคูหาสวรรค์
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร และวัดสวนป่า
4. จังหวัดตรัง ศาลหลักเมืองตรัง
5. จังหวัดสตูล พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-สตูล (คฤหาสน์ภูเต็น)

สถานที่นำชมที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำมาใช้เชื่อมโยงในแต่ละจังหวัดมากที่สุด คือ

1. จังหวัดสงขลา วัดพะโคะ
2. จังหวัดพัทลุง วังเก่า วังใหม่

3. จังหวัดนครศรีธรรมราช กำแพงเมืองเก่า
4. จังหวัดตรัง อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี
5. จังหวัดสตูล เกาะอาดัง และเกาะไข่

สถานที่จำหน่ายซื้อสินค้าพื้นเมืองประจำท้องถิ่น ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำมาใช้เชื่อมโยงในเส้นทางการท่องเที่ยวมากที่สุด คือ

1. จังหวัดสงขลา ผ้าทอเกาะยอ และตลาดกิมหยง
2. จังหวัดพัทลุง ผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าว
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช ศูนย์ OTOP นครศรีธรรมราช
4. จังหวัดตรัง ศูนย์ OTOP (IMTGT) และผ้าทอนาหมื่นศรี
5. จังหวัดสตูล OTOP ละอู และด่านวังประจัน

สถานที่พัก ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำมาใช้เชื่อมโยงในแต่ละจังหวัดมากที่สุด คือ

1. จังหวัดสงขลา โรงแรม บีพี สมิหลา บีช
2. จังหวัดพัทลุง เขาขันรีรีสอร์ท
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช โรงแรมเมืองลิกอร์
4. จังหวัดตรัง โรงแรมธรรมรินทร์
5. จังหวัดสตูล นกน้ำรีสอร์ท

กิจกรรม วิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำมาใช้เชื่อมโยงในแต่ละจังหวัดมากที่สุด คือ

1. จังหวัดสงขลา วิถีชีวิตโหนด นา เล
2. จังหวัดพัทลุง ศูนย์ผลิตภัณฑ์หนังตะลุง
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช ชมการแสดงพื้นบ้านคอนโนก
4. จังหวัดตรัง วิถีชีวิตย่านซื่อ
5. จังหวัดสตูล ล่องแก่งทับทูน

สถานที่รับประทานอาหาร ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนำมาใช้เชื่อมโยงในแต่ละจังหวัดมากที่สุด คือ

1. จังหวัดสงขลา ร้านอาหารบริเวณเกาะยอ เช่น ร้านนายยอด ร้านพรทิพย์ ร้านศักดิ์ เป็นต้น
2. จังหวัดพัทลุง ร้านหลานตาชู
3. จังหวัดนครศรีธรรมราช ร้านเมืองนคร

4. จังหวัดตรัง ร้านโกล้าน
5. จังหวัดสตูล ร้านล่อกุ้ง ร้านริมน้ำ

รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ จากการสำรวจนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร พบว่า ช่องทางที่ทำให้เกิดการรับรู้การท่องเที่ยวและการได้ข้อมูลการท่องเที่ยวที่รวดเร็ว ตรงกับความต้องการของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรมากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ แต่หากต้องตัดสินใจท่องเที่ยว และความเชื่อถือสื่อ นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร นิยมใช้แหล่งข้อมูลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตนเองเป็นหลัก คือ เพื่อน ครอบครัว ญาติ ส่วนการรับรู้การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยมากรับรู้จาก เพื่อน ครอบครัว และญาติเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์หรือการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ ส่วนความสนใจของกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร พบว่า ร้อยละ 84.80 สนใจไปท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ขณะที่ยังคงการบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการมองว่ารูปแบบสื่อที่นำมาใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และผนวกเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงเข้าไปในเนื้อหาของ “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น” เพราะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่น นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรได้โดยตรง และสามารถกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ พร้อมปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจกับท้องถิ่นของตนได้

โครงการวิจัย “การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” เป็นโครงการที่หน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ให้ความสนใจ แต่ปัญหาที่พบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล คนในชุมชน ผู้ประกอบการ และสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และบางสถานที่มีเพียงคนกลุ่มน้อยที่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง แต่ทราบข้อมูลเฉพาะจังหวัดที่ตนเองมีภูมิลำเนาอยู่จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ทำให้คณะผู้วิจัยทราบว่า มีเพียง 2 จังหวัด ใน 5 จังหวัด ที่มีการจัดการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง คือ จังหวัดพัทลุง และจังหวัดสงขลา และเป็นกา

จัดการท่องเที่ยวภายในจังหวัดเท่านั้น ขณะที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ยังไม่มีการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยในครั้งนี้

1) ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก ประกอบกับข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์ได้เรียบเรียงไว้ ดังนั้นภาษาที่เขียนจึงค่อนข้างเข้าใจยาก เพราะฉะนั้นควรมีการทำคู่มือการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ใหม่ โดยปรับการใช้ภาษาให้ง่ายต่อการอ่าน และการเข้าใจ

2) จากสภาพปัญหาที่แต่ละจังหวัด ไม่มีข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ดังนั้นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ควรเผยแพร่ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

3) ควรจัดทัศนศึกษาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดความรักและหวงแหนประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นของตน

4) โรงเรียนใน 5 จังหวัดภาคใต้ ควรนำเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน โดยสอดแทรกในเนื้อหา “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น”

5) รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ควรทำการประชาสัมพันธ์ในรูปวีดิทัศน์ และหรือ สื่อโทรทัศน์ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอากรมามากที่สุด

6) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมมัคคุเทศก์ (รุ่นเยาวชน และมัคคุเทศก์ท้องถิ่น) เพื่อให้ข้อมูลที่ชัดเจน และถูกต้องกับนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และนักทัศนอากรม

7) สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ใน 5 จังหวัดภาคใต้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสร้างเอกลักษณ์ หรือจุดเด่นให้เกิดขึ้น เช่น การสร้างอนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้าหลวง จัดทำศิลาจารึกบันทึกเรื่องราวเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จประพาสในแต่ละสถานที่ เป็นต้น

8) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดการท่องเที่ยวตามวันที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ในจังหวัดนั้นๆ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ และรำลึกถึงพระองค์

9) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการปรับปรุงทัศนคติของสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ ให้มีความสวยงามและเหมาะสม เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

10) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรนำโปรแกรมการนำเที่ยว และหรือข้อมูลทาง เสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ไปใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้

11) ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว ควรนำเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงไปใช้ในการจัดการนำเที่ยว เพื่อเป็นการเปิดเส้นทางการนำเที่ยวแนวใหม่

5.2.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาเส้นทางต้นแบบและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง โดยใช้โปรแกรมการนำเที่ยวที่ได้จากการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้ง 3 แบบ คือ การจัดนำเที่ยว 1 วัน การจัดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และการจัดการนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน

2) ควรศึกษาการจัดการอบรมมัคคุเทศก์รุ่นใหม่ และมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ตามเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

3) ควรจัดทำสื่อวีดิทัศน์ หรือสื่อโทรทัศน์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงที่ส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง

4) ควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

5) ควรศึกษารูปแบบการปรับปรุงทัศนคติการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

บรรณานุกรม

- กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. 2551. **ภาพอุทยานแห่งชาติทะเลบัน**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.dmcr.go.th/st3_r/a_11.gif. (สืบค้นเมื่อ : 19. ก.ค. 51)
- กรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช., การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2549. **ข้อมูลท่องเที่ยว Travel Information**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.mrbackpacker.com/info/park/park_62.html. (สืบค้นเมื่อ : 23 มิ.ย. 51)
- กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสารจังหวัดตรัง. 2550ก. **อาณาเขตจังหวัดตรัง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.trang.go.th/tr/plan.php>. (สืบค้นเมื่อ : 22 เม.ย. 2551)
- _____. 2550ข. **เขตการปกครองจังหวัดตรัง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.trang.go.th/tr/administration.php>. (สืบค้นเมื่อ : 22 เม.ย. 2551)
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2550. **ภาคใต้ยังคงรักษาตำแหน่งยอดนิยม แม้ประสบภาวะวิกฤตปีหน้า ททท. เตรียมเซ็นสินค้า และกิจกรรมมากมายรองรับนักท่องเที่ยวเน้นคุณภาพและพัฒนาอย่างยั่งยืน**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www2.tat.or.th/pr/>. (สืบค้นเมื่อ : 8 ม.ค. 50).
- _____. 2551. **อุทยานแห่งชาติทะเลบัน/ Thale Ban National Park**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.moohin.com/070/070h006.shtml>. (สืบค้นเมื่อ : 23 มิ.ย. 51)
- กัลยา วานิชย์บัญชา. 2549. **สถิติสำหรับงานวิจัย**. ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกาะกระ. 2551. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.gosouththai.com/travel/detailtrav.asp?key=4>. (สืบค้นเมื่อ : 20 ก.พ. 52).
- ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวของตำบล**. 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.thaitambon.com/tambon/ttrvlist.asp?ID=920201>. (สืบค้นเมื่อ : 17 เม.ย. 51)
- ข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวหาดมหาราช**. 2551. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.siamfreestyle.com/travel-attraction/songkhla/maharat-beach.html>. (สืบค้นเมื่อ : 15 ธ.ค. 51)
- ข้อมูลอำเภอ**. 2550. **เส้นทางคมนาคมจังหวัดตรัง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.tourthai.com/provinces/trang/map.html>. (สืบค้นเมื่อ : 30 เม.ย. 51)
- จิราภรณ์ นาคทอง. 2528. **แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช**. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. (ถ่ายเอกสาร).

- ฉลองศรี พิมพ์สมพงศ์. 2546. **การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. ภาควิชาศิลปอาชีพ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชะบาทิพย์ มัชฌิมะ. 2528. **แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช**. ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. (ถ่ายเอกสาร).
- ถวิลวดี บุรีกุล. 2548. **การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ**. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพฯ : บริษัท พาณิชพระนคร (2535) จำกัด. (ถ่ายเอกสาร).
- ที่ตั้งจังหวัดพัทลุง**. (2551). (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.phatlung.com/detail/sturc.ph> (สืบค้นเมื่อ : 19 เม.ย. 51)
- ที่ทำการปกครองจังหวัดสงขลา. (2548). **ข้อมูลสถิติ**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.songkhladopa.go.th>. (สืบค้นเมื่อ : 18 เม.ย. 51)
- _____. 2550ก. **การปกครอง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.songkhladopa.go.th>. (สืบค้นเมื่อ : 24 พ.ค. 51)
- _____. 2550ข. **เศรษฐกิจและสังคม**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.songkhladopa.go.th>. (สืบค้นเมื่อ : 3 มี.ค. 51)
- ที่ทำการปกครองจังหวัดสตูล. 2550. **การปกครอง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.Satunprovince.net/satun_people.html. (สืบค้นเมื่อ : 20 พ.ค. 51)
- ทรัพยากรจังหวัด. 2551. **ทรัพยากรจังหวัดพัทลุง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.oae.go.th/zone/zonea/content/pattarung/subpayakomtung.htm>. (สืบค้นเมื่อ : 19 เม.ย. 2551)
- น้ำตก**. 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.geocities.com/CapitolHill/Parliament/1901/waterfalla.html>. (สืบค้นเมื่อ : 20 พ.ค. 51)
- เที่ยวน้ำตกเจ้าพระ**. 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.trangalltour.com/tr-tour-chaopa.htm>. (สืบค้นเมื่อ : 15 ก.พ. 51)
- บมจ. ชิน คอร์ปอเรชั่น. 2550ก. **ประวัติความเป็นมา พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สตูล**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.thailandmuseum.com/satul/history.htm>. (วันที่ค้นข้อมูล : 11 มี.ค. 51)
- บมจ. ชิน คอร์ปอเรชั่น. 2550ข. **แผนผังพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สตูล**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.thailandmuseum.com/satul/mapmuseum.htm>. (วันที่ค้นข้อมูล : 11 มี.ค. 51)

- บมจ. ชิน คอร์ปอเรชั่น. 2550ค. **แผนผังพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สตูล.** (ออนไลน์).
แหล่งที่มา : <http://www.thailandmuseum.com/satul/collection.htm>. (สืบค้นเมื่อ : 11 มี.ค. 51)
- บมจ. ชิน คอร์ปอเรชั่น. 2551. **ภาพแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสตูล.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.tat.or.th/travelmap.asp?prov_id=91&id=30. (สืบค้นเมื่อ : 23 มิ.ย. 51)
- บมจ. ชิน คอร์ปอเรชั่น. 2551. **ภาพหมู่เกาะตะรุเตา.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.tat.or.th/upload/wallpaper/s026%2Ejpg>. (สืบค้นเมื่อ: 19 ก.ค. 51)
- _____ . 2551. **ภาพเกาะอาดังราวี.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.tat.or.th/upload/wallpaper/s001%2Ejpg>. (สืบค้นเมื่อ : 19 ก.ค. 51)
- บริษัท ทิงค์เน็ต จำกัด. 2551. **สถานที่ท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสตูล (คฤหาสน์ภูเต็น).** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.hotelsguidethailand.com/home/attractiondetail.php?l=th&code=4006>. (สืบค้นเมื่อ: 11 มี.ค. 51)
- บริษัท ไทยทัวร์ อินโฟ จำกัด. 2549. **แผนที่.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา: www.thai-tour.com/thai-tour/South/Pattalung/data/map.htm. (สืบค้นเมื่อ : 5 มิ.ย. 51)
- บังอร ฉัตรรุ่งเรือง. 2551. **การวางแผนและการจัดรายการนำเที่ยว.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ซีวีแอล-การพิมพ์ จำกัด
- เบญจมาศ อุทกศิริ. 2549. **ความหมายของการท่องเที่ยว.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา: www.thaigoodview.com/library/teachershow/samutprakan/benjamin_u/tongteaw/sec03p01.html. (สืบค้นเมื่อ : 18 ต.ค. 2551)
- ปกรณ ปรียากกร. 2520. "การกำหนดนโยบายรัฐ บทวิเคราะห์ปัญหาและทางออกของประเทศกำลังพัฒนา" **วารสารพัฒนบริหารศาสตร์.** 17, 1 (ม.ค. 20).
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. 2523. **ประวัติศาสตร์ประพาสต้น.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- ป้อมสงขลาเก่าหัวเขาแดง.** 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.edtguide.com/PomSongkhlaKaoHuaKhaoDaeng_22823. (สืบค้นเมื่อ : 15 ธ.ค. 51)
- ปาริชาติ รอยเรืองพานิช. 2544. **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับระยะเวลาในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวภาคใต้ของคนไทย (ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่).** สารนิพนธ์. กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ. 2548. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.** พิมพ์ครั้งที่ 3 : กรุงเทพฯ. พิมพ์ที่อุษาการพิมพ์.

- เปรี๊ยม วรตันติ. 2547. **พระพุทธรูปเชียงแสนสิงห์สอง**. ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระครู-
วิบูลกันตวัตร (ชาลี กันตังกุล) เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2547. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- เปิดตำบลเกาะยอ**. 2545. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.kohyor.cjb.net/>. (สืบค้นเมื่อ
25 ก.พ. 2552)
- แผนที่จังหวัดตรัง**. 2550. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : www.trang.go.th/cnb/map1.htm. (สืบค้นเมื่อ :
23 เม.ย. 2551)
- แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช**. 2251. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : [www.tourthai.com/.../
images/map.gif](http://www.tourthai.com/.../images/map.gif). (สืบค้นเมื่อ : 19 เม.ย. 2551)
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2441. **จดหมายเหตุ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายูคราว
ร.ศ. ๑๐๗**. มปป.
- _____. 2468. **พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เรื่อง เสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๐๘, ๑๐๘, ๑๑๗ ๑๒๐
รวม ๔ คราว**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไท.
- _____. 2467ข. **จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาส
แหลมมลายู คราว ร.ศ. 109 ร.ศ. 117 ร.ศ. 119 ร.ศ. 124 ร.ศ. 128**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร.
- _____. 2475. **ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือ รอบแหลม
มะลายู รัตนโกสินทรศก ๑๐๙**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- _____. 2507. **ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลม
มลายู รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา
- _____. 2507. **ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลม
มลายู รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา
- พระราชวิจิตรปฏิภาณ. 2548. **ประวัติวัดควนธานี**. ที่ระลึกในงานพิธียกช่อฟ้าและฝังลูกนิมิต
วัดควนธานี เมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2548. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.

มรหุ่ม. 2551. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://images.google.co.th/imgres?imgurl=http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2008/12/K7296563/K7296563-27.jpg&imgrefurl=http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2008/12/K7296563/K7296563.html&usq=__J7lslKHfwV2tnaxebcJXiHdE2w=&h=442&w=649&sz=154&hl=th&start=35&tbnid=olJrz9BPxlzejM:&tbnh=93&tbnw=137&prev=/images%3Fq%3D%25E0%25B8%25A1%25E0%25B8%25B0%25E0%25B8%25A3%25E0%25B8%25B0%25E0%25B8%25AB%25E0%25B8%25B8%25E0%25B9%2588%25E0%25B8%25A1%26gbv%3D2%26ndsp%3D20%26hl%3Dth%26sa%3DN%26start%3D20. (สืบค้นเมื่อ : 25 ก.ย. 2551)

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้. 2542. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 16.** กรุงเทพฯ: ธนาคารไทยพาณิชย์.

ลุยอ่าวไทย เกาะกระ ชากเรือ. 2551. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.siamfishing.com/content/view.php?id=905&cat=trip>. (สืบค้นเมื่อ : 25 ก.พ. 2552)

วินัยธร วิชัยดิษฐ์. 2545. **ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี.** สารนิพนธ์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. 2547. **เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**

วิชา สิทธิศักดิ์. 2528. **แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช.** ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. (ถ่ายเอกสาร).

วัดท่าโพธิ์รวมหาวิหาร. 2551. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <http://www.tungsong.com/Nakorn/Travel/Travel01-05.asp>. (สืบค้นเมื่อ : 20 ก.พ. 2552)

วัดแหลมพ้อ. 2551. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://arthakorn.multiply.com/photos/album/18>. (สืบค้นเมื่อ : 23 ธ.ค. 51)

วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล. 2545. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน.** พิมพ์ครั้งที่ 3. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท.

ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนจังหวัดพัทลุง. 2547. **การศึกษานอกโรงเรียน.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://phattalung.nfe.go.th>. (สืบค้นเมื่อ : 5 มิ.ย. 51)

- ศูนย์ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข สสจ.พัทลุง. 2550. **ข้อมูลประชากร.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.ptho.moph.go.th/health_data/data2/index.htm. (สืบค้นเมื่อ : 5 มิ.ย. 51)
- _____. 2550. **การสาธารณสุข.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.ptho.moph.go.th/health_data/data3/index.htm. (สืบค้นเมื่อ : 29 มิ.ย. 51)
- สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5. 2549. **จังหวัดพัทลุง.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.tv5.co.th/service/mod/heritage/nation/oldcity/phattkalung1.htm>. (สืบค้นเมื่อ : 5 มิ.ย. 51)
- สถานที่ท่องเที่ยวอำเภอปากพนัง. 2551. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.thai-tour.com/thai-tour/south/Nakomsrithammarach/data/place/pakpanang.htm>. (สืบค้นเมื่อ : 20 ก.พ. 52)
- สถาปนา กิตติคุณ และสมชาย บุญรุ่งเรืองกิจ. 2547. **เส้นทางท่องเที่ยวภูมิทัศน์เชิงนิเวศ : ทัศนศึกษาทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1096 จังหวัดเชียงใหม่.** คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมพาศ สามัคคี. 2528. **แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนครศรีธรรมราช.** ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. (ถ่ายเอกสาร).
- สาครช็อคอนันท์ สหาย. 2545. **ร.๕ เสด็จอินเดีย.** กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- สารสนเทศการท่องเที่ยว. 2551. **อนุสาวรีย์พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี.** แหล่งที่มา : <http://www.lib.ru.ac.th/trang/trangtravel/anusaovare.html>. (สืบค้นเมื่อ : 20 พ.ค. 51)
- สารสนเทศจังหวัดตรัง. 2548ก. **ป่าไม้.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.lib.ru.ac.th/trang/tranginfo/forest.html>. (สืบค้นเมื่อ : 23 มิ.ย. 51)
- _____. 2548ข. **แร่ธาตุ.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.lib.ru.ac.th/trang/tranginfo/miniral.html>. (สืบค้นเมื่อ : 23 มิ.ย. 51)
- _____. 2548ค. **อาชีพ.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.lib.ru.ac.th/trang/tranginfo/economy.html>. (สืบค้นเมื่อ : 23 มิ.ย. 51)
- _____. 2548ง. **การเดินทาง.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.lib.ru.ac.th/trang/tranginfo/gotrang.html>. (สืบค้นเมื่อ : 23 มิ.ย. 51)
- สุธีรา เผือกผ่อง. 2530. **พระพุทธเจ้าหลวงกับการท่องเที่ยวไทย.** พระพุทธเจ้าหลวงรำลึก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สงขลา ๒๕๓๐. สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพัทลุง. 2550. **ข้อมูลสถิติ.** แหล่งที่มา : www.phatthalung.go.th/ (สืบค้นเมื่อ : 1 มิ.ย. 51)

- สำนักงานคลังจังหวัดพัทลุง. 2550. **รายงานภาวะเศรษฐกิจจังหวัดพัทลุง เดือนพฤศจิกายน 2550.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://pcoc.moc.go.th/pcocsys/uploadfile/93/doc/6>. (สืบค้นเมื่อ : 20 พ.ย.2550).
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2550ก. **เศรษฐกิจ.** (ออนไลน์). กลุ่มข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา : http://www.nakhonsithammarat.go.th/web_52/average.php. (สืบค้นเมื่อ : 16 มิ.ย. 51)
- _____. 2550ข. **ประชากร.** (ออนไลน์). กลุ่มข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา : http://www.nakhonsithammarat.go.th/web_52/people.php. (สืบค้นเมื่อ : 16 มิ.ย. 51)
- _____. 2550ค. **ศาสนา.** (ออนไลน์). กลุ่มข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา : http://www.nakhonsithammarat.go.th/web_52/rig.php. (สืบค้นเมื่อ : 16 มิ.ย. 51)
- _____. 2550ง. **การคมนาคม และขนส่ง.** (ออนไลน์). กลุ่มข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา : <http://www.krusupap.com/index.php?lay=show&ac=article&ld=40248>. (สืบค้นเมื่อ : 16 มิ.ย. 51)
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2551ก. **ภูมิศาสตร์จังหวัดนครศรีธรรมราช.** (ออนไลน์). กลุ่มข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา : <http://www.nakhonsithammarat.go.th/geography.php>. (สืบค้นเมื่อ : 16 มิ.ย. 51)
- สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2551ข. **ที่ตั้งและอาณาเขต.** (ออนไลน์). กลุ่มข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา : <http://www.nakhonsithammarat.go.th/pokklong.php>. (สืบค้นเมื่อ : 16 มิ.ย. 51)
- _____. 2551ค. **ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งน้ำ.** (ออนไลน์). กลุ่มข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. แหล่งที่มา : <http://www.nakhonsithammarat.go.th/pokklong.php>. (สืบค้นเมื่อ : 16 มิ.ย. 51)
- สำนักงานจังหวัดพัทลุง. 2549. **ประวัติศาสตร์เมืองพัทลุง.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : www.phatthalung.go.th/history.php. (สืบค้นเมื่อ : 1 มิ.ย. 51)
- _____. 2549. **ที่ตั้งและอาณาเขต.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : www.phatthalung.go.th/location.php. (สืบค้นเมื่อ : 3 มิ.ย. 51)
- _____. 2549. **ข้อมูลการเดินทางสู่จังหวัดพัทลุง.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.phatthalung.go.th/travel.php>. (สืบค้นเมื่อ : 3 มิ.ย. 51)

- สำนักงานจังหวัดพัทลุง. 2549. **ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.phatthalung.go.th/culture.php>. (สืบค้นเมื่อ : 5 มิ.ย. 51)
- _____. 2549. **บรรยายสรุปจังหวัดพัทลุง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.phatthalung.go.th/data/sarop.htm>. (สืบค้นเมื่อ : 29 มิ.ย. 51)
- สำนักงานจังหวัดสงขลา. 2551ก. **ประวัติจังหวัดสงขลา**. แหล่งที่มา : http://www.songkhla.go.th/web_sk/data/history.html. (สืบค้นเมื่อ : 12 มิ.ย. 51)
- _____. 2551ข. **ที่ตั้งและขนาด**. แหล่งที่มา : http://www.songkhla.go.th/web_sk/data/location.html (สืบค้นเมื่อ: 12 มิ.ย. 51)
- _____. 2551ค. **การคมนาคม**. แหล่งที่มา : <http://www.songkhla.go.th/newweb45/data/501.html>. (สืบค้นเมื่อ : 12 มิ.ย. 51)
- สำนักงานจังหวัดสตูล. 2549. **สถานที่ท่องเที่ยว คฤหาสน์กูเด็น**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://203.150.23.99/TravelSatun/TH/Destinations_Kuden.aspx. (สืบค้นเมื่อ : 11 มี.ค. 51)
- _____. 2550ก. **ขนาดและที่ตั้ง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: http://www.satunprovince.net/satun_situation.html. (สืบค้นเมื่อ: 5 เม.ย. 51)
- _____. 2550ข. **การคมนาคม และขนส่ง**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.satunprovince.net/satun_communicate.html. (สืบค้นเมื่อ : 5 เม.ย. 51)
- สำนักงานจังหวัดสตูล. 2549. 2550ค. **ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งน้ำ**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.satunprovince.net/satunnatural.html>. (สืบค้นเมื่อ : 5 เม.ย. 51)
- _____. 2550ง. **อาชีพ**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.satunprovince.net/satun_profession.html. (สืบค้นเมื่อ : 5 เม.ย. 51)
- _____. 2550จ. **การศึกษา**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.satunprovince.net/satun_educate.html. (สืบค้นเมื่อ : 5 เม.ย. 51)
- _____. 2551. **สถานที่ท่องเที่ยว**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.satunprovince.net/satuntravel_place.html. (สืบค้นเมื่อ : 5 เม.ย. 51)
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพัทลุง. 2550. **ทรัพยากรป่าไม้**. แหล่งที่มา : <http://www.phatthalung.mnre.go.th>. (สืบค้นเมื่อ : 19 เม.ย. 51)
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสตูล. 2550. **สาธารณสุขและสาธารณสุขภาค**. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.satunprovince.net/satun_health.html. (สืบค้นเมื่อ : 5 เม.ย. 51)

- สีกุน นุชชา และทีมงาน. 2551. **แผนที่จังหวัดสตูล.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www.satul-southalltour.com/satun-map.htm>. (สืบค้นเมื่อ : 19 ก.ค. 51)
- โสภี โสพิณ. 2544. **กลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้สื่อแผ่นพับ กรณีศึกษา : การท่องเที่ยวล่องแก่ง ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอнопิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช.** วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- หนึ่งหทัย ขอผลกลาง. 2547. **สถานการณ์และกระบวนการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง.** สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.
- ห้างหุ้นส่วนจำกัด เว็บไซต์ทัวร์ไทย ดอทคอม. 2551. **แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสงขลา.** แหล่งที่มา : www.tourthai.com/province/songkhla/images/map.gif. (สืบค้นเมื่อ: 15 พ.ค. 51)
- อาทิตยา ศิริอังกฤษ. 2551. **สื่อกิจกรรมเพื่อการประชาสัมพันธ์.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://tulip.bu.ac.th/~artitaya.s/week%206.ppt>. (สืบค้นเมื่อ : 15 พ.ย. 51).
- อ่าวทะเลวาว อ.ละมู จ.สตูล. 2551. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.ezytrip.com/travelsearch/images/images/10000/04300/04256_2.jpg. (สืบค้นเมื่อ : 29 พ.ย. 51).
- Worldmapfinder. 2551. **Map of Thailand.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : http://www.worldmapfinder.com/Map_EarthMap.php?ID=/En/Asia/Thailand. (สืบค้นเมื่อ : 30 มิ.ย.51)
- ThaiHub.Org. 2549. **หน่วยการปกครอง.** (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://thaihub.org/index.php> (สืบค้นเมื่อ : 5 มิ.ย. 51)
- Tourism Authority of Thailand. 2008. **Driving in Thailand : Southern Route.** Bangkok : Promotional Material Production Division.

ภาคผนวก (appendix)

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

1. ประวัติความเป็นมาของสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส

- 1.1 สถานที่แห่งนี้มีประวัติความเป็นมาอย่างไร
- 1.2 พบเจอสถานที่ หรือก่อสร้างสถานที่แห่งนี้เมื่อปี พ.ศ. ไດ
- 1.3 ใครเป็นคนพบเจอ หรือริเริ่มก่อสร้าง
- 1.4 ชื่อเรียกสถานที่ / สิ่งก่อสร้าง แห่งนี้ได้มาอย่างไร ใครเป็นคนตั้ง (อาจมีประวัติชื่อสถานที่)

2. การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง

- 2.1 ร. 5 เสด็จประพาสสถานที่แห่งนี้เมื่อใด เสด็จมากับใคร (เท่าที่ทราบประวัติ)
  - 2.2 พระองค์เสด็จมาประกอบพระราชกรณียกิจ / มาทำอะไร ณ สถานที่แห่งนี้
  - 2.3 พระองค์ท่านเสด็จมายังสถานที่แห่งนี้บ่อยหรือไม่
    - ( ) บ่อย จำนวน.....ครั้ง เสด็จมาในช่วงใด มีช่วงเวลาในการเสด็จแน่นอนหรือไม่อย่างไร
    - ( ) ไม่บ่อย ประมาณ .....ครั้ง
  - 2.4 พระองค์ท่านเสด็จมาด้วยพาหนะอะไร (เรือ รถม้า รถยนต์ ม้า อื่นๆ ระบุ....) จากที่ไหน
  - 2.5 พระองค์ท่านมีสลักตราสัญลักษณ์พระปรมาภิไธยย่อประจำพระองค์ไว้หรือไม่
    - ( ) ไม่มี
    - ( ) มี สลักไว้ ณ ที่ใด.....รบกวนให้พาไป ณ จุดที่มีการสลักตราสัญลักษณ์ (หลังการสัมภาษณ์)
  - 2.6 นอกจากตราสัญลักษณ์พระองค์ท่านได้พระราชทานสิ่งใดไว้เป็นที่ระลึกในการเสด็จประพาสของพระองค์หรือไม่
    - ( ) ไม่ได้พระราชทาน
    - ( ) ได้พระราชทาน ระบุ.....มีความหมายอย่างไร และพระราชทานไว้เมื่อใด / ในการเสด็จครั้งที่เท่าไร
  - 2.7 พระองค์ท่านทรงฉายพระรูปกับสถานที่แห่งนี้หรือไม่
    - ( ) ไม่มี
    - ( ) มี รูปถ่ายอยู่ที่ใด ขอถ่ายภาพเก็บไว้ได้หรือไม่
- ### 3. แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงในบริเวณสถานที่แห่งนี้มีที่ใดบ้าง ห่างจากสถานที่แห่งนี้เท่าไร สามารถเดินทางไปได้ได้อย่างไร

4. นอกจากท่านแล้วยังมีผู้ที่ทราบเกี่ยวกับการเสด็จประพาสของ ร. 5 มายัง 5 จังหวัดอีกหรือไม่

( ) ไม่มี

( ) มี เป็นใคร อยู่ที่ไหน มีเบอร์โทรติดต่อหรือไม่ / สามารถติดต่อได้อย่างไร

ภาคผนวก ข

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์
การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ :
สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

คำชี้แจง

แบบสอบถามชุดนี้เป็นการสำรวจเพื่อหารูปแบบการรับรู้สื่อที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ว่าสื่อด้านการท่องเที่ยวที่เข้าถึงการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของท่าน และส่งผลกระทบต่อความคิดเห็นท่องเที่ยวในแต่ละครั้งมาจากสื่อใดมากที่สุด เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด โดยเน้นการตอบคำถามตามความเป็นจริงและความรู้สึก

แบบสอบถามมีทั้งหมด 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ลักษณะผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 รูปแบบการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดกาเครื่องหมาย ในช่อง และหรือกรอกข้อความลงในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริงเกี่ยวกับท่าน

1. เพศ ชาย หญิง
2. อายุ ..... ปี
3. สถานภาพการสมรส โสด สมรส/อยู่ด้วยกัน ม่าย/หย่าร้าง/แยกกันอยู่
4. ระดับการศึกษา
  - ต่ำกว่ามัธยมปลาย มัธยมปลาย/ปวช. อนุปริญญา/ปวส.
  - ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี
5. อาชีพ
  - นักเรียน/นักศึกษา ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว พนักงานบริษัท/องค์กรเอกชน
  - รับราชการ/เจ้าหน้าที่ของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ว่างาน/แม่บ้าน/เกษียณอายุ
  - ประกอบอาชีพอื่นๆ (โปรดระบุ) .....

9. ช่องทางใดที่ทำให้ท่านทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว และตรงตามความต้องการมากที่สุด

ช่องทางที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ	ไม่ทราบ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก
โทรทัศน์						
วิทยุ						
เพื่อน / ครอบครัว /ญาติ						
ใบปลิว						
ศูนย์บริการการท่องเที่ยว						
บริษัทท่องเที่ยว						
อินเทอร์เน็ต						
หนังสือพิมพ์						
นิตยสาร						
อื่นๆ ระบุ.....						

10. ท่านให้ความสำคัญเชื่อถือสื่อเหล่านี้เพียงใด

สื่อที่ใช้ประกอบการตัดสินใจ	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยมาก
โทรทัศน์					
วิทยุ					
เพื่อน / ครอบครัว /ญาติ					
ใบปลิว					
ศูนย์บริการการท่องเที่ยว					
บริษัทท่องเที่ยว					
อินเทอร์เน็ต					
หนังสือพิมพ์					
นิตยสาร					
อื่นๆ ระบุ.....					

12. หากต้องการให้มีการท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยว/สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ท่านคิดว่าควรประชาสัมพันธ์ในรูปแบบใดมากที่สุด 3 อันดับ จึ่งจะเข้าถึงนักท่องเที่ยว

..... โทรทัศน์

..... วิทยุ

..... เพื่อน / ครอบครัว /ญาติ

..... ใบปลิว

..... ศูนย์บริการการท่องเที่ยว

..... บริษัทท่องเที่ยว

..... อินเทอร์เน็ตทั่วไป

..... เว็บไซต์เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสโดยเฉพาะ

..... หนังสือพิมพ์

..... นิตยสาร

..... อื่นๆ ระบุ .....

13. ข้อเสนอแนะหรือสิ่งที่ท่านต้องการในการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

.....

.....

.....

14. หากมีการจัดการท่องเที่ยวตามรอยการเสด็จของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล) ท่านสนใจไปเที่ยวหรือไม่ เพราะเหตุใด

สนใจ เพราะ.....

ไม่สนใจ เพราะ.....

ไม่แน่ใจ เพราะ.....

ภาคผนวก ค

บทความ

การท่องเที่ยวฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ :

สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

Travel to Resuscitate the Historic Routes Retracing The King Rama V in 5 Southern Provinces : Songkhla, Phatthalung, Nakhon Si Thammarat, Trang and Satun.

คันทรส	พวงแก้ว
เสาวนีย์	อนุชาญ
สราวุฒิ	เลิศล้ำไตรภพ
พิฑูรย์	ทองฉิม
Kantharos	Poungkhaew
Saowanee	Anucharn
Sarawut	Lertlamtraipop
Pitoon	Thongchim

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

Hatyai University

สุดาพร	แซ่เลี้ยว
Sudaporn	Sae-Lieo

บริษัท ทัวร์ เซาท์ ไทย จำกัด

Tour South Thai Company Ltd.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว 2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) สร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ 1) การศึกษาประวัติศาสตร์ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 35 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง 2) กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการใน 5 จังหวัดภาคใต้ ควบคู่กับการสนทนากลุ่ม

มีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 116 คน 3) การสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ แบ่งกลุ่มตัวอย่าง ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มนักเรียน และนักศึกษา 2) กลุ่มนักท่องเที่ยว และนักทัศนอาจร จำนวน 400 คน สํารวจข้อมูลด้วยแบบสอบถาม ส่วนผู้บริหารที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 45 คน ใช้การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

ผลการศึกษาพบว่า 1) ประวัติศาสตร์ และเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ กำหนดได้ 9 เส้นทาง สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเสด็จประพาส ทางบก และการเสด็จประพาสทางเรือ 2) กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เป็นกระบวนการสื่อสารแบบสองทาง ซึ่งได้โปรแกรมการท่องเที่ยว จำนวน 35 โปรแกรม แบ่งออกเป็น การจําดําเที่ยว 1 วัน จำนวน 13 โปรแกรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการนำเที่ยวภายในจังหวัด การจําดําเที่ยว 2 วัน 1 คืน จำนวน 11 โปรแกรม และการจําดําเที่ยว 3 วัน 2 คืน จำนวน 11 โปรแกรม เป็นการจําดําเที่ยวที่เชื่อมโยง สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส สถานที่นําชมน สถานที่จํานายสินค้าประจำท้องถิ่น และกิจกรรมการนำเที่ยว ทั้งภายในและภายนอกจังหวัด 3) รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยว ตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธ-เจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ ขณะที่ยังคงการบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงาน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ มีความคิดเห็นว่ารูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ที่ เข้าถึงชุมชน นักเรียน นักศึกษามากที่สุด คือ สื่อสิ่งพิมพ์ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากคณะผู้วิจัย ไป จัดทำเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ในท้องถิ่น อีกทั้งสอดแทรกเนื้อหาในแบบเรียน เรื่อง “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น”

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการทําวิจัยในครั้งนี้ คือ 1) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง ควรทำคู่มือการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยปรับ การใช้ภาษาให้ง่ายต่อการอ่านและการเข้าใจ 2) การแก้ปัญหาค่าไม่ทราบข้อมูลการเสด็จประพาส ของท้องถิ่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยควรเผยแพร่ข้อมูล การเสด็จประพาสของพระพุทธ-เจ้าหลวง และจัดทัศนศึกษาให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อต่อยอดให้เกิด การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง 3) รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้าถึงชุมชน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และ นักทัศนอาจร ควรประชาสัมพันธ์ ด้วยสื่อโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ อีกทั้งควรจัดอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ มัคคุเทศก์รุ่นเยาว์ เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนแก่นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา และนักทัศนอาจรด้วย

Abstract

The purpose for the study is to examine the following : 1) an investigation to resuscitate the historic travel routes of King Rama V (King Chulalongkorn), 2) process to build through people participation on local wisdom, 3) to resuscitate King Chulalongkorn's royal visit to five Southern provinces, namely Songkhla, Phattalung, Nakorn Si Thammarat, Trang and Satun for historical tourism aspects. This study is a participatory action research (PAR).

The research methodology will be based on sampling a population base included : 1) semi-structured in-depth interview of 35 prominent historians, 2) compilation of local wisdom, and its dissemination through organized seminars and workshops in five provinces comprising of 116 focus group participation, 3) construct historical based education unit to transfer to students and tourists as well as excursionists, 4) 400 structured questionnaires will be disseminated to selected interviewees; other relevant information will be gathered from 40 tourism government policy planners and entrepreneurs based on group discussion.

Previous research findings revealed the followings: 1) royal visit to the south by King Chulalongkorn was divided into 9 routes of two modes, ie. , by land transport and waterways, 2) people participation process and compilation of local wisdom were implemented through 35 itineraries, ie. , 13 itineraries of 1-day-trip touring within one province, 11 itineraries of 2-day and one night, and 11 itineraries of 3-day and two-night integrated touring to follow places where King Rama V had visited, sightseeing, shopping for local products and tour activities with an option of one and more provinces. All of these itineraries were associated to King Chulalongkorn's visits. 3) the pattern of royal journey and historical uniqueness and local wisdom transfer to tourists at large was done via television, one of the most effective media; likewise local administrative offices and Tourism Authority of Thailand were confident that print media were effective tool to reach local communities and students, this included "VIP of Historic Visits"

There are two essential recommendations : 1) Tourism Authority of Thailand and relevant tourism industry ought to be more careful in the publishing and editing of the

royal visits to the south as a guidebook let or pamphlet to be disseminated to the public. It should be published both in Thai and English versions, or other languages. 2) if the local did not aware of the royal visits of King Chualongkorn, Thailand. Research Fund may creatively take a role in dissemination of published literature pertaining to the royal visits to five provinces, 3) historical information via broadcast and print media, professional tourist guide training and young tourist guide training should be planned and implemented.

คำนำ

ภาคใต้เป็นภาคที่มีแหล่งท่องเที่ยวครบทั้ง 3 ประเภท คือ ประเภทธรรมชาติ ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น แต่นักท่องเที่ยวที่นิยมมาท่องเที่ยวภาคใต้ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถานและศาสนา ประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นกลับไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะภาคใต้เป็นภาคเดียวที่ไม่มีอุทยานประวัติศาสตร์ ทำให้แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ไม่ได้เชื่อมโยงกันในด้านประวัติศาสตร์ เหมือนภาคอื่นๆ เช่น ในภาคอีสานมีเส้นทางสายปราสาทหิน ทำให้เกิดการจับกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเหมือนกัน และอยู่ไม่ห่างกันสามารถเชื่อมถึงกันได้ จนท้ายสุดแล้วสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญได้ ดังนั้นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ส่วนใหญ่จึงปรากฏอยู่ในลักษณะการบันทึกทางเอกสาร โดยเฉพาะเรื่องราวของพระพุทธเจ้าหลวง ซึ่งพระองค์ท่านได้เสด็จประพาสภาคใต้หลายครั้งในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เช่น ในปี พ.ศ. 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสเมือง นครศรีธรรมราช ได้โปรดเกล้าฯ ให้จับจองพื้นที่ไว้เป็นสวนหลวงสำหรับประพาสในคราวหน้า และได้พระราชทานชื่อว่า “สวนราชฤดี” (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 16, 2542) ในปี 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสรอบแหลมมลายูก็ทรงแวะเมืองตรังที่ควนธานี และเมืองสงขลา (พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2507) ซึ่งสามารถนำประวัติศาสตร์เหล่านี้ มาเชื่อมโยงเรื่องราวให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้

แต่ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ข้างต้นไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ส่งผลทำให้สถานที่บางแห่งกำลังจะสูญหาย เช่น สวนราชฤดี จังหวัดนครศรีธรรมราช เส้นทางคลองอู่ตะเภา อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จพระราชดำเนินผ่าน และได้มีการตั้งพลับพลาที่ประทับ (สาครศิคอนันท์ สหาย, 2545) แต่ปัจจุบันพลับพลาที่ประทับสร้างตรงจุดได้นั้นยังไม่ทราบตำแหน่งแน่ชัด มีเพียงหลักฐานลายลักษณ์อักษรบันทึกไว้เท่านั้น ประวัติศาสตร์เหล่านี้หากไม่ทำการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงเส้นทางประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธเจ้าหลวงคงสูญหายไปตามกาลเวลา

ดังนั้นเพื่อเป็นการฟื้นฟู และยกระดับสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ ทางคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งจำหน่ายสินค้า 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ แล้วสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยการผนวกกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล หลังจากนั้นจึงสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัด ภาคใต้ เพื่อการประชาสัมพันธ์ โดยมุ่งหวังให้การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เป็นโครงการนำร่องการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้และอนุรักษ์ประวัติศาสตร์สำคัญของท้องถิ่น ด้วยการประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน และผู้นำชุมชน ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล
2. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

3. สร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การวิจัยใช้ครั้งนี้ใช้การวิจัยการเก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาประวัติศาสตร์ และสำรวจเส้นทางการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คณะผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure) โดยกลุ่มตัวอย่างที่สัมภาษณ์เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้สูงอายุ หรือผู้รู้ที่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และหรือทราบประวัติสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 35 คน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการใน 5 จังหวัดภาคใต้ มีผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน 116 คน และการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และกลุ่มนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร จำนวน 400 คน สัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถาม ส่วนผู้บริหารที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และภาครัฐที่เกี่ยวข้อง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 45 คน ได้ใช้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อหาแนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้

ข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับการแบ่งเขตการปกครอง เนื่องจากสมัยที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ การแบ่งเขตการปกครองมีความแตกต่างจากปัจจุบัน ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงใช้การแบ่งเขตการปกครองในปีพุทธศักราช 2551 เป็นเกณฑ์ในการกำหนดสถานที่ที่พระองค์เสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ และระยะเวลาในการทำวิจัย คือ 1 มกราคม 2551 – 31 ธันวาคม 2551

ผลการศึกษา

จากการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ สามารถตอบผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยได้ดังนี้

1. ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสภาคใต้ใน 5 จังหวัดภาคใต้หลายครั้ง เมื่อรัตนโกสินทรศก 107, 108, 109,

117, 119, 120, 124 และ 128 สรุปลงสถานที่ที่พระองค์เสด็จประพาส และพระราชกรณียกิจได้
ดังนี้

1. จังหวัดสงขลา พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจ
ดังนี้

1.1 วัดมัชฌิมาวาส (วัดกลาง) ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ ถวายเงินพระสงฆ์ และ
บูรณปฏิสังขรณ์วัด

1.2 พระเจดีย์หลวง บนยอดเขาดังกวน เสด็จไปสักการะ เจดีย์องค์นี้พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้าง

1.3 ศาลาพระวิหารแดง บนเขาดังกวน ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาพระวิหารจนเสร็จตาม
พระราชดำริของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีพระราชดำริให้สร้างบันไดนาคขึ้นจากปลับปลา

1.4 แหลมสมิหลา เคยเป็นปลับปลาที่ประทับ และทอดพระเนตรการผสมพันธุ์ช้าง

1.5 สุเหร่า (มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พระราชทานเงิน เพื่อบูรณะปฏิสังขรณ์สุเหร่า

1.6 วัดแหลมพ้อ พระองค์เสด็จขึ้นที่วัดแหลมพ้อ ไปทอดพระเนตรโรงเผาโอ่ง-อ่าง

1.7 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ เสด็จกลับจากการประพาสจังหวัดพัทลุง เกิดประชวร
เมื่อได้ทรงสงวนน้ำจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แล้วหายจากอาการประชวร

1.8 วัดจะทิ้งพระ ทอดพระเนตรพระเจดีย์

1.9 ที่ว่าการอำเภอสทิงพระ เสด็จประทับเสวยเครื่องว่าง

1.10 หาดมหาราช เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น และพระราชดำเนินเพื่อ
มาทอดพระเนตรวัดจะทิ้งพระ

1.11 เมืองเทพา และวัดเทพาไพโรจน์ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเพื่อทอดพระเนตร
การจับนกชน และได้ตั้งชื่อวัด คือ “วัดเทพาไพโรจน์”

1.12 สวนวิชาตม์วัน เป็นสวนของพระยาวิเชียรคีรี พระพุทธเจ้าทรงเสด็จทอดพระเนตร
และเสวยกลางวันที่เรือนพระยาวิเชียรคีรี

1.13 เขาน้อย พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระเก้าอี้หาม เพื่อทอดพระเนตร
บ้านพักข้าหลวง และชมทัศนียภาพของเมืองสงขลา

2. จังหวัดพัทลุง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจ
ดังนี้

2.1 เกาะมวย (หมู่เกาะสี่ เกาะห้า) ได้เสด็จประทับ ฉายพระรูปหน้าถ้ำเทวดา และจารึกพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. ๑๐๘ บริเวณหน้าถ้ำเทวดา พร้อมทั้งสำรวจหมู่เกาะสี่เกาะห้า ทั้งสิ้นจำนวน 11 เกาะ

2.2 เขาชัน ได้เสด็จไปตั้งค่ายไล่กระเจงที่บ้านเขาชัน

2.3 ทะเลสาบลำป่า ได้เสด็จทอดพระเนตรการจับจระเข้

2.4 วัดคูหาสวรรค์ ได้เสด็จประทับ ณ ถ้ำวัดคูหาสวรรค์ และจารึกพระปรมาภิไธย จ.ป.ร ๑๐๘

2.5 วัดวัง ได้เสด็จประทับในพระอุโบสถ

2.6 วัดควนมะพร้าว เสด็จประทับร้อนบริเวณวัดควนมะพร้าว

2.7 กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี เสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปยังวัดคูหาสวรรค์

3. จังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจ ดังนี้

3.1 วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร ได้เสด็จไปนมัสการพระมหาธาตุ ทรงเวียนเทียนพระมหาธาตุ และถวายเงินเพื่อบูรณปฏิสังขรณ์

3.2 สวนราชฤดี (สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84) พระองค์เคยตรัสให้เป็นสถานที่สำหรับการเสด็จประพาสคราวต่อไป

3.3 วัดสวนปาน ได้เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นธิดาเจ้าพระยานครน้อย กับหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช

3.4 พระพุทธสิหิงค์ ณ บริเวณศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้เสด็จไปสักการบูชา

3.5 สนามหน้าเมือง เคยเป็นพลับพลาที่ประทับ

3.6 หอพระนารายณ์ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปสักการะพระพุทธสิหิงค์

3.7 หอพระอิศวร พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปสักการะพระพุทธสิหิงค์

3.8 กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จพระราชดำเนินผ่าน เพื่อไปยังวัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร

3.9 วัดท่าโพธิ์วรมหาวิหาร พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประทับในพระอุโบสถ ประทับตรัสกับพระสิริธรรมมุนี เสด็จทอดพระเนตรโรงเรียน กุฎิพระสิริธรรมมุนี และหอไตรของเก่า ทรงฉายรูปและพระราชทานเสมาเด็ก

3.10 คลองท่าแพ เป็นคลองที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และทรงเสด็จขึ้นประทับ
พลับพลาทำน้ำ เพื่อเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังที่ว่าการเมือง

3.11 ศาลากลางจังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธเจ้าหลวงได้เสด็จประทับก่อนเข้า
ร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ กับหม่อมราชวงศ์หญิงมารดาพระยานครศรีธรรมราช

3.12 เกาะกระ เป็นเกาะที่อยู่ห่างฝั่งประมาณ 54 กิโลเมตร พระพุทธเจ้าหลวงได้
เสด็จประพาส และทอดพระเนตรเต่าจางเมียดซึ่งมีจำนวนมาก ได้ทรงจารึกพระนามาภิไธยย่อ จ.ป.ร. 119
พร้อมทรงฉายพระรูปรูปร่าง แล้วเสด็จกลับ

4. จังหวัดตรัง พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ และมีพระราชกรณียกิจ ดังนี้

4.1 วัดควนธานี เคยเสด็จไปที่พระอุโบสถ

4.2 ศาลหลักเมืองตรัง เคยเสด็จประพาสผ่านเพื่อไปบ้านพระยามนตรี

4.3 ท่าหัวไทร เป็นท่าเรือที่ได้เสด็จขึ้น เพื่อพระราชดำเนินไปยังที่พลับพลาประทับ
ข้าง วัดควนธานี

4.4 โรงเรียนวัดควนธานี เคยเป็นพลับพลาที่ประทับ

4.5 ท่าเรือแก้มดำ เป็นจุดที่พระยามนตรีขุดคลองลัดตัดจากแม่น้ำตรัง และใน ร.ศ. 109
พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองตรังได้ใช้คลองขุดเป็นเส้นทางในการเสด็จประพาสไปขึ้นยัง
ท่าหัวไทร

5. จังหวัดสตูล พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสผ่านหมู่เกาะตะรุเตา และมีสถานที่ที่เกี่ยวข้อง
กับพระพุทธเจ้าหลวง ดังนี้

5.1 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-สตูล คฤหาสน์ภูเต็น พระยาภูมินารักษ์ดี สร้างขึ้นเมื่อ
พ.ศ. 2441-2459 (ร.ศ. 117-135) เพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าหลวง แต่พระองค์มิได้ประทับแรม

5.2 เกาะตะรุเตา พระพุทธเจ้าหลวงได้ประทับเรือพระที่นั่งจากจังหวัดตรัง เมื่อ ร.ศ. 109
ถึงบริเวณหน้าอ่าวตะโลละวาว (จากการสันนิษฐานของ อาจารย์บุญเสริม ฤทธาภิรมย์ เมื่อวันที่ 29
พฤศจิกายน 2551) ได้ทอดสมอเรือเพื่อพักแรม แมงกะพูนลอยเต็ม เขาเออถ้งขนาดใหญ่ตั้งขึ้นมา
ได้แมงกะพูน ตัวเดียวเต็มถึง

จากสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัด คณะผู้วิจัยสามารถนำมาสรุป
เป็นเส้นทางท่องเที่ยวเกี่ยวภายในจังหวัดได้ 9 เส้นทาง ดังนี้

1. พระวิหารแดง พระธาตุเจดีย์หลวง บนเขาตังกวน เขาน้อย วัดมัสถิมาวาสวรวิหาร สุเหร่า
(มัสยิดอุสาสนอิสลาม) พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสงขลา หาดสมิหลา สวนวัชชีวัน วัดเทพาไพโรจน์
จังหวัดสงขลา

2. มรุ่มหัวเขาแดง ป้อมประจำเมืองสิงขระ ป้อมเขาแดง วัดแหลมพ้อ เกาะยอ วัดจะทิ้งพระ ที่ว่าการอำเภอสิงขระ หาดมหาราช บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์แหลมบ่อท่อ ที่ตั้งพลับพลาแหลมบ่อท่อจังหวัดสงขลา
3. เกาะมวย เกาะกระ (บริเวณหมู่เกาะสี่เกาะห้า) เขาชัน จังหวัดพัทลุง
4. ท่าเทียบเรือลำป่า วัดคูหาสวรรค์ วัดวัง วัดควนมะพร้าว กำแพงเมืองเก่าชัยบุรี จังหวัดพัทลุง
5. อำเภอปากพนัง วัดท่าโพธิ์วรมหาวิหาร สนามหน้าเมือง กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช และสวนสาธารณะสมเด็จพระศรีนครินทร์ (สวนราชญาติ) จังหวัดนครศรีธรรมราช
6. คลองท่าแพ วัดพระธาตุมหาวิหาร ศาลหลักเมือง พระพุทธสิหิงค์ ศาลากลาง-จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดสวนปาน หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
7. เกาะกระ จังหวัดนครศรีธรรมราช
8. ท่าหัวไทร โรงเรียนวัดควนธานี วัดควนธานี ศาลหลักเมือง บริเวณสวนทุเรียนอายุ 100 ปี จังหวัดตรัง
9. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติสตูล (คฤหาสน์ภูเดิน) อำเภอตะโละวาวในหมู่เกาะตะรุเตา จังหวัดสตูล
กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ใช้กระบวนการสื่อสารแบบสอง ระหว่างคณะผู้วิจัยและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยคณะผู้วิจัยถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ และแนวทางการจัดนำเที่ยว แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนาชุมชน สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ตัวแทนจากบริษัทนำเที่ยว ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียระดมความคิดเห็นในการจัดเส้นทางนำเที่ยว ด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ควบคู่กับจัดการสนทนากลุ่มย่อย เรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ได้โปรแกรมการจัดนำเที่ยว จำนวน 35 โปรแกรม แบ่งเป็น การจัดนำเที่ยว 1 วัน จำนวน 13 โปรแกรม การจัดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน จำนวน 11 โปรแกรม และการจัดนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน จำนวน 11 โปรแกรม ซึ่งการเดินทางไปท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง สามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ การเดินทางโดยทางบกเพียงอย่างเดียว และผสมผสานระหว่างทางบก และทางเรือ ส่วนกิจกรรมที่นำมาใช้ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน (หนังตะลุง) วิถีชีวิตชุมชน (ย่านชื้อ, โหนด นา เล, ชาวป่า) การล่องแก่ง เป็นต้น

รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์ การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ จากการสำรวจ นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร พบว่า ช่องทางที่ทำให้เกิดการรับรู้การท่องเที่ยว และการได้ข้อมูลการท่องเที่ยวที่รวดเร็ว ตรงกับความต้องการของนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรมากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ แต่หากต้องตัดสินใจท่องเที่ยว และความเชื่อถือสื่อ นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร นิยมใช้แหล่งข้อมูลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับตนเอง เป็นหลัก คือ เพื่อน ครอบครัว ญาติ ส่วนการรับรู้การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยมากรับรู้จาก เพื่อน ครอบครัว และญาติเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบการถ่ายทอด ประวัติศาสตร์หรือการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ ส่วนความสนใจ ของกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร พบว่า ร้อยละ 84.80 สนใจไปท่องเที่ยว ตามแหล่งท่องเที่ยวที่มีประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ขณะที่องค์การบริหาร ส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ มองว่ารูปแบบสื่อที่นำมาใช้ในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ และผนวกเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง เข้าไปในเนื้อหาของ “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น” เพราะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่น นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจรได้โดยตรง และสามารถกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ พร้อมปลูกฝัง ให้เกิดความภาคภูมิใจกับท้องถิ่นของตนได้

การอภิปรายผล

ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล เมื่อรัตนโกสินทรศก 107, 108, 109, 117, 119, 120, 124 และ 128 นอกเหนือจากที่พระองค์ทรงเสด็จไปยังสถานที่ต่างๆ แล้ว พระราชกรณียกิจของพระองค์ทรง คุณประโยชน์ ความร่วมมือ ความสงบสุขให้แก่ปวงชนชาวไทย และสร้างความเจริญให้แก่ท้องที่ที่ พระองค์เสด็จประพาส จากการสำรวจสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส และการสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่า สถานที่ที่พระองค์เสด็จประพาสในปัจจุบันบางสถานที่กำลังสูญหาย เนื่องจากมีการ เปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินเป็นของเอกชน เช่น ทำเนียบท่ามิหรำ จังหวัดพัทลุง สถานที่ราชการที่ควนธานี จังหวัดตรัง เป็นต้น บางแห่งมีการเปลี่ยนแปลงชื่อสถานที่ เช่น สวนราชฤดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันบางส่วนเป็นสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ 84 และบางส่วนเป็น

สนามมวยรุ่นเก๋า เป็นต้น ซึ่งการทำวิจัยของคณะผู้วิจัยในครั้งนี้ทำให้คนในท้องถิ่นมีความตื่นตัว และสนใจเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีสถานที่ไหนๆ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส แม้สถานที่บางแห่งเป็นสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในปัจจุบัน แต่คนส่วนใหญ่ก็ไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงเช่นกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงมีบันทึกอยู่ในจดหมายเหตุ พระราชหัตถเลขา และสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ซึ่งเป็นการบันทึกในลักษณะลายลักษณ์อักษร และเป็นเอกสารที่หายาก อีกทั้งกระจัดกระจายอยู่ในหอสมุดต่างๆ เช่น หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดศิลปากร ร้านหนังสือเก่า เป็นต้น ขณะที่หอสมุดต่างๆ ใน 5 จังหวัดภาคใต้ แทบไม่มีเอกสารการเสด็จประพาสของพระองค์ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล จึงทำให้คนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ด้วยเช่นกัน มีเพียงนักประวัติศาสตร์บางกลุ่ม และผู้รู้ในท้องถิ่นบางท่านเท่านั้นที่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้

กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล โดยการใช้กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณะผู้วิจัย และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งได้พัฒนาเส้นทางการนำเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ได้จำนวน 35 โปรแกรม ข้อเสนอที่น่าสนใจ คือ แม้ผู้เข้าร่วมประชุมจะมีความหลากหลาย ทั้งด้านความรู้ ความคิด และประสบการณ์ในด้านการท่องเที่ยว แต่ทุกคนสามารถร่วมกันจัดเส้นทางการนำเที่ยวโดยนำความรู้จากคณะผู้วิจัยมาประยุกต์ร่วมกับภูมิปัญญาของตนได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นความรู้ใหม่ของคนส่วนใหญ่ในท้องถิ่น อีกทั้งการเรียนรู้ข้อคำนึงถึงในการจัดนำเที่ยว เป็นความรู้ใหม่สำหรับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ยกเว้นผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ทำให้ทุกคนได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ได้พัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงไปพร้อมๆกัน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชน บางจังหวัดได้จัดการนำเที่ยวโดยการเปิดเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ และเกิดการเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ โดยการจัดโปรแกรมนำเที่ยวแบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ การจัดนำเที่ยว 1 วัน ส่วนใหญ่เป็นการจัดนำเที่ยวภายในจังหวัด อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของเวลา ส่วนการจัดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และ 3 วัน 2 คืน มีการเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ (สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล) กับการนำสถานที่นำชมที่มีชื่อเสียงภายในจังหวัด สถานที่พัก

รับประทานอาหาร สถานที่พักผ่อน โดยลักษณะการเดินทางอาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเดินทางทางบกเพียงอย่างเดียว โดยใช้รถประจำทาง หรือรถตู้ และการเดินทางแบบผสมผสาน คือ มีการเดินทางทั้งทางบก และทางเรือผสมผสานกัน ซึ่งสอดคล้องกับ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2547 : 57-64) ทำการวิจัย เรื่อง เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ โดยการศึกษา รูปแบบเส้นทางท่องเที่ยว ระบบท่องเที่ยว จัดทำรูปแบบเส้นทางท่องเที่ยว และทดลองท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า การจัดรายการสิ่งดึงดูดใจเพื่อการท่องเที่ยวในเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ นอกจากจะประกอบด้วย วัด โบราณสถาน อาคาร พื้นที่สาธารณะแล้ว ต้องมีรายการดึงดูดอื่นๆ เช่น เทศกาล กิจกรรมของเมืองในรอบปี ขนบธรรมเนียมประเพณี นอกจากนี้เส้นทางกานำเที่ยว ต้องประกอบด้วย ระบบการท่องเที่ยวที่สมบูรณ์ ภาพรวมของสิ่งดึงดูด สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง องค์ประกอบการท่องเที่ยว เช่น การคมนาคม ที่พัก ร้านอาหาร ภัตตาคาร การอำนวยความสะดวก เป็นต้น มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ เป็นต้น

จากการสังเกตการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นกระบวนการหนึ่งที่กระตุ้นให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดการตื่นตัวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง และเป็นการนำเส้นทางที่หลากหลายมาเชื่อมโยงกับสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส รวมทั้งผู้เข้าร่วมประชุมมีความสนใจในเส้นทางนำเที่ยวที่ตนเองได้ร่วมกันจัดทำขึ้นมา และอยากเข้าร่วมกิจกรรมตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เช่น ในการทัศนศึกษาหรือทดลองนำเที่ยวตามเส้นทางท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส เป็นต้น ซึ่งหากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เห็นถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อส่วนรวมร่วมกันแล้ว และร่วมกันพัฒนาไม่ว่าจะเป็นสถานที่ เส้นทางกานำเที่ยว การปรับปรุงโปรแกรมการนำเที่ยวของผู้ประกอบการให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้อย่างจริงจังของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ย่อมทำให้การฟื้นฟูประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงมีความเป็นไปได้ และก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ สถาปนา กิตติกุล และสมชาย นูรณ์รุ่งเรืองกิจ (2547: 206-207) เรื่อง เส้นทางท่องเที่ยวภูมิทัศน์เชิงนิเวศ : กรณีศึกษาทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1096 จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดและองค์ประกอบหลัก ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ด้าน คือ องค์ประกอบด้านพื้นที่ การจัดการ กิจกรรมและกระบวนการ รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยการให้ข้อมูลท้องถิ่น เตรียมการจัดการการวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ จะต้องไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้นองค์กรชุมชนจึงมีความสำคัญในกระบวนการมีส่วนร่วมในระบบการได้ผลประโยชน์รวมทั้งผลประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ

สังคม ความรู้ความเข้าใจและตระหนักในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม ความภูมิใจ มีความสุขในความเป็นอยู่ มีความร่วมมือในชุมชน มีความรักและห่วงใยพร้อมจะอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสร้างสรรค์

การสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ข้อสังเกตที่น่าสนใจ คือ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เคยไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสแล้ว แต่ไม่ทราบเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ดังนั้นรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์หรือการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ที่เข้าถึงนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาจร มากที่สุด คือ สื่อโทรทัศน์ รองลงมาคือ อินเทอร์เน็ต และหนังสือพิมพ์ สอดคล้องกับ ปาริชาติ รอยเรื่องพานิช (2544 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริม การท่องเที่ยวของ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยกับระยะเวลาในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวภาคใต้ของคนไทย (ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่) ผลการวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากรับข้อมูลข่าวสารจากโทรทัศน์ และเจ้าหน้าที่ของบริษัทท่องเที่ยว

ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ยังไม่มีการเผยแพร่ หรือประชาสัมพันธ์อย่างจริงจัง ทำให้คนในท้องถิ่น นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และนักทัศนอาจร รับรู้การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงจำนวนน้อย และการรับรู้การเสด็จประพาสส่วนใหญ่รับรู้จากบุคคลใกล้ชิด คือ ครอบครัว ญาติ และเพื่อน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ หนึ่งหทัย ขอผลกลาง (2547 : 238-244) เรื่อง สถานการณ์และกระบวนการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่า สื่อที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมาเยี่ยมเยือนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ คำบอกเล่าแบบปากต่อปากของเพื่อนหรือผู้ที่เคยเดินทางมาแล้ว และผลงานวิจัยของ วินัยธร วิชัยดิษฐ์ (2547 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า รูปแบบการได้รับข่าวสารการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากการบอกเล่าของเพื่อนนักท่องเที่ยวด้วยกัน เพราะถือว่าเป็นข่าวสารที่ละเอียด เชื่อถือได้ และแพร่กระจายไปได้รวดเร็ว

ส่วนการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับแนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช

ตรัง และสตูล ในมุมมองขององค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้ประกอบการ พบว่า สื่อที่นำมาใช้ในการถ่ายทอด ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ เพราะเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงคนในท้องถิ่น นักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนาจร ได้โดยตรง ทั้งนี้อาจเนื่องจากผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการต้องการให้คนในชุมชนเกิดการรับรู้ รัก และหวงแหนประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง รวมทั้งสถานที่ที่พระองค์เสด็จ ประพาส ทำให้มีความคิดว่าหากจะให้เกิดการท่องเที่ยวแบบปากต่อปาก คนในท้องถิ่นต้องมีความรู้ก่อน ดังนั้นจึงใช้รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ด้วยสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ หนึ่งหทัย ขอผลกลาง (2547 : 238-244) เรื่อง สถานการณ์และกระบวนการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า สื่อโทรทัศน์มีอิทธิพลต่อชาวไทย มากกว่าชาวต่างประเทศ ขณะที่ชาวต่างประเทศให้ความสนใจสื่อสิ่งพิมพ์ที่เป็นคู่มือนำเที่ยว และ สื่ออินเตอร์เน็ตนำมาใช้ในการศึกษาข้อมูล ประวัติความเป็นมา ความสำคัญของสถานที่นั้นๆ โดยสื่อที่เหมาะสมในการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คือ สื่อบุคคล

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล มีข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ และในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้นเป็นหลัก ประกอบกับข้อมูลที่นักประวัติศาสตร์ได้เรียบเรียงไว้ ดังนั้นภาษาที่เขียนจึงค่อนข้างเข้าใจยาก เพราะฉะนั้นควรมีการทำคู่มือการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ใหม่ โดยปรับการใช้ภาษาให้ง่ายต่อการอ่าน และการเข้าใจ

1.2 จากสภาพปัญหาที่แต่ละจังหวัด ไม่มีข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ดังนั้นสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ควรเผยแพร่ข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

1.3 ควรจัดทัศนศึกษาให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ในเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อให้เกิดการรับรู้ เรียนรู้ และกระตุ้นให้เกิดความรักและหวงแหนประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นของตน

1.4 โรงเรียนใน 5 จังหวัดภาคใต้ ควรนำเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ เข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน โดยสอดแทรกในเนื้อหา “บุคคลสำคัญในท้องถิ่น”

1.5 รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ ควรทำการประชาสัมพันธ์ในรูปแบบวีดิทัศน์ และหรือ สื่อโทรทัศน์ เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มนักเรียน / นักศึกษา และนักท่องเที่ยว / นักทัศนอาภรณ์มากที่สุด

1.6 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมมัคคุเทศก์ (รุ่นเยาวชน และมัคคุเทศก์ท้องถิ่น) เพื่อให้ข้อมูลที่ชัดเจน และถูกต้องกับนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และนักทัศนอาภรณ์

1.7 สถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ใน 5 จังหวัดภาคใต้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรสร้างเอกลักษณ์ หรือจุดเด่นให้เกิดขึ้น เช่น การสร้างอนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้าหลวง จัดทำศิลาจารึกบันทึกเรื่องราวเมื่อครั้งที่พระองค์เสด็จประพาสในแต่ละสถานที่ เป็นต้น

1.8 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดการท่องเที่ยวตามวันที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ในจังหวัดนั้นๆ เพื่อให้ง่ายต่อการจดจำ และรำลึกถึงพระองค์

1.9 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ของสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ ให้มีความสวยงามและเหมาะสม เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

1.10 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรนำโปรแกรมการนำเที่ยว และหรือข้อมูลการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ไปใช้ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้

1.11 ผู้ประกอบการการท่องเที่ยว ควรนำเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงไปใช้ในการจัดการนำเที่ยว เพื่อเป็นการเปิดเส้นทางกรนำเที่ยวแนวใหม่

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเส้นทางต้นแบบและความพึงพอใจของการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง โดยใช้โปรแกรมการนำเที่ยวที่ได้จากการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้ง 3 แบบ คือ การจ้ดนำเที่ยว 1 วัน การจ้ดนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และการจัดการนำเที่ยว 3 วัน 2 คืน

2.2 ควรศึกษาการจัดการอบรมมัคคุเทศก์รุ่นใหม่ และมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ตามเส้นทาง การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง

2.3 ควรจัดทำสื่อวีดิทัศน์ หรือสื่อโทรทัศน์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธรูป- เจ้าหลวงที่ส่งผลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง

2.4 ควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล

2.5 ควรศึกษารูปแบบการปรับภูมิทัศน์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอย พระพุทธเจ้าหลวง

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2550. ภาคใต้ยังคงรักษาตำแหน่งยอดนิยม แม้ประสบภาวะวิกฤตปีหน้า ททท. เตรียมเข็นสินค้า และกิจกรรมมากมายรองรับนักท่องเที่ยว เน้นคุณภาพและพัฒนาอย่างยั่งยืน. (ออนไลน์). แหล่งที่มา : <http://www2.tat.or.th/pr/>. (สืบค้นเมื่อ : 8 ม.ค. 50).
- ประยูทธ สิทธิพันธ์. 2523. ประวัติศาสตร์ประพาสต้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ.
- ปาริชาติ รอยเรื่องพานิช. 2544. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อโฆษณาและประชาสัมพันธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กับระยะเวลาในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวภาคใต้ของคนไทย (ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่). สารนิพนธ์. กรุงเทพฯ บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าอยู่หัว. 2441. จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสแหลมมลายูคราว ร.ศ. ๑๐๗. มปพ.
- _____. 2467. พระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง เสด็จประพาสแหลมมลายู เมื่อรัตนโกสินทรศก ๑๐๘, ๑๐๘, ๑๑๗ ๑๒๐ รวม ๔ คราว. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไท.
- _____. 2467ข. จดหมายเหตุพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ. 109 ร.ศ. 117 ร.ศ. 119 ร.ศ. 124 ร.ศ. 128. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- _____. 2475. ระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบกทางเรือ รอบแหลมมะลายู รัตนโกสินทรศก ๑๐๙. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- _____. 2507. ระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา
- _____. 2507. ระยะเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทรศก ๑๐๙ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้. 2542. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 16. กรุงเทพฯ: ธนาคารไทยพาณิชย์.

- วินัยธร วิชัยดิษฐ์. 2545. **ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศในอำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สารนิพนธ์. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. 2547. **เส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล. 2545. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท.
- สถาปนา กิตติกุล และสมชาย บุญรุ่งเรืองกิจ. 2547. **เส้นทางท่องเที่ยวภูมิทัศน์เชิงนิเวศ : กรณีศึกษาทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1096 จังหวัดเชียงใหม่**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สาครช็อคนันท์ สหาย. 2545. **ร.๕ เสด็จอินเดีย**. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- สุธีรา เผือกผ่อง. 2530. **พระพุทธเจ้าหลวงกับการท่องเที่ยวไทย**. พระพุทธเจ้าหลวงรำลึก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สงขลา ๒๕๓๐. สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา.
- โสภี ไสพิน. 2544. **กลยุทธ์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้สื่อแผ่นพับ กรณีศึกษา : การท่องเที่ยวล่องแก่ง ตำบลกรูชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- หนึ่งหทัย ขอผลกลาง. 2547. **สถานการณ์และกระบวนการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง**. สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.

ภาคผนวก ง

แบบฟอร์มการวิพากษ์ประวัติศาสตร์

ประเด็น	วิพากษ์ / ข้อเสนอแนะในการปรับปรุง
3. อื่นๆ ระบุ.....	

ข้อคิดเห็นอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ภาคผนวก จ

หนังสือการขอใช้งานวิจัย และรายชื่อผู้ขอใช้งานวิจัย

รายชื่อผู้ขอใช้งานวิจัย และลักษณะการนำไปใช้

รายชื่อ	ลักษณะการนำไปใช้
1. บริษัท โกลบอล อินเทอร์เน็ตคอมมูนิเคชั่น จำกัด	ประกอบการทำสารคดี “เสด็จประพาสต้น”
2. เขาชนรีรีสอร์ท (คุณบัญญัติ พัทธธรรม)	ขอแผนที่เส้นทางการเสด็จประพาสของ พระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้โดยภาพรวม ไปใช้ประชาสัมพันธ์ ณ เขาชนรีรีสอร์ท
3. คุณอนันตสิทธิ์ สงวนวงศ์ (หัวหน้ากองการ- การศึกษา เทศบาลตำบลสทิงพระ จังหวัด สงขลา)	นำข้อมูลไปใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงในการ ส่งเสริมการท่องเที่ยว และนำไปเผยแพร่ในส่วน ของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น หรือบุคคล สำคัญในท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นให้เกิดการรับรู้ของ คนในชุมชน และเกิดความรักความหวงแหน ท้องถิ่นของตน
4. พัฒนาการ จังหวัดนครศรีธรรมราช	นำข้อมูลไปเผยแพร่ในสารนิพนธ์นครศรีธรรมราช
5. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสงขลา	นำข้อมูลไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยว และเผยแพร่ในวารสารของจังหวัด

ภาคผนวก ฉ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา
และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
<p>1. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p>	<p>1. ค้นหาตำรา เอกสารของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่และแหล่งท่องเที่ยวที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p> <p>2. สัมภาษณ์แบบเจาะลึกและไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)</p> <p>3. การสำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง โดยสำรวจจุดท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันและที่กำลังจะสูญหายไป</p> <p>4. การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงเบื้องต้น โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งผลิตสินค้า ชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น กับเส้นทางประวัติศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส</p>	<p>1. ค้นหาตำรา เอกสารของหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องใน 5 จังหวัดภาคใต้ รวมทั้งการค้นหาเอกสารจดหมายเหตุจากหอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร ร้านขายหนังสือเก่า ซึ่งมีเรื่องราวการเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p> <p>2. สัมภาษณ์แบบเจาะลึกและไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ใน 5 จังหวัดภาคใต้ จำนวน 32 คน</p> <p>3. สำรวจเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล โดยสำรวจจุดท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันและที่กำลังจะสูญหายไป</p> <p>4. การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงเบื้องต้น โดยนำข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิมาวิเคราะห์เชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งผลิตสินค้าชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นกับเส้นทางประวัติศาสตร์ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาส</p>	<p>1. ทราบประวัติศาสตร์การเสด็จประพาสของพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p> <p>2. ทราบประวัติสถานที่ และแหล่งท่องเที่ยว ใน 5 จังหวัดภาคใต้ และเชื่อมโยงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น</p> <p>3. ทราบเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p> <p>3. ได้เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล ซึ่งเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งผลิตสินค้าชุมชนที่มีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น</p>

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
	<p>5. ตรวจสอบประวัติศาสตร์ และเส้นทาง โดยนำเส้นทางที่ได้กำหนดเบื้องต้นมาให้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านเส้นทางท่องเที่ยว และนักภูมิศาสตร์ ตรวจสอบความถูกต้อง ด้วยการจัดประชุม วิพากษ์ประวัติศาสตร์และเส้นทาง การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอย พระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล แล้วนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงเส้นทางให้สมบูรณ์</p>	<p>5. ได้จัดส่งข้อมูลประวัติศาสตร์การเสด็จประพาส ของพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล และแบบฟอร์มการวิพากษ์ประวัติศาสตร์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์จำนวน 4 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิศาสตร์ จำนวน 1 ท่าน ตรวจสอบประวัติศาสตร์ และเส้นทาง แล้วส่งแบบฟอร์มการวิพากษ์กลับมายัง คณะผู้วิจัย แล้วคณะผู้วิจัยจึงนำข้อมูลที่ได้มา ปรับปรุงประวัติศาสตร์ และเส้นทางให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น</p>	<p>6. ได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ และ ผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิศาสตร์เกี่ยวกับข้อมูลประวัติศาสตร์ ลักษณะการเขียนงานด้านประวัติศาสตร์ การใช้คำ หรือ ภาษา การตรวจสอบความถูกต้องทั้งในเชิงเนื้อหา ด้านประวัติศาสตร์ และแผนที่ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้นำมา ปรับปรุงงานวิจัยฉบับนี้ให้สมบูรณ์ขึ้น</p>
<p>2. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการ รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยว พื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธ-เจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p>	<p>จัดประชุมเชิงปฏิบัติการองค์การบริหารส่วน จังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล สำนัก-ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัด พัฒนา-ชุมชน สำนักวัฒนธรรมจังหวัด ตัวแทนจาก บริษัทนำเที่ยว ผู้นำชุมชน และชาวบ้านในพื้นที่ 5 จังหวัดภาคใต้</p>	<p>ได้กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิ-ปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p>	<p>1. ได้กระบวนการมีส่วนร่วมในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นการท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธ-เจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ และได้โปรแกรมการจัดนำเที่ยวจำนวน 35 โปรแกรม ที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น</p> <p>2. ชุมชนใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล มีการตื่นตัวเกี่ยวกับ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีเรื่องราวเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธ-เจ้าหลวง ซึ่งเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ รับรู้ และ หวงแหนสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มากขึ้น</p>

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ กิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ (ต่อ)

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการ	ผลที่ได้รับตลอดโครงการ
<p>3. เพื่อสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p>	<p>1. จัดประชุม ผู้บริหารที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของจังหวัด (อบจ.,อบต) ใน 5 จังหวัดภาคใต้</p> <p>2. เก็บข้อมูลรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวใน 5 จังหวัดภาคใต้ ด้วยแบบสอบถาม จำนวน 400 ชุด โดยกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามคือ นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว</p> <p>3. จัดทำรูปแบบการถ่ายทอดฯ โดยเชื่อมโยงข้อมูลจากคำถามการวิจัยข้อ 1 และข้อ 2 เพื่อทำการเผยแพร่ไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย</p>	<p>1. ได้จัดประชุมผู้บริหารที่มีหน้าที่กำหนดนโยบาย ผู้ประกอบการ ภาครัฐที่เกี่ยวข้องใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p> <p>2. ได้เก็บรวบรวมข้อมูลรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยว จำนวน 400 ชุด แล้วนำมาวิเคราะห์ และสรุปผล</p> <p>3. จัดทำการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ ในรูปแบบเอกสาร</p>	<p>1. ทราบรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ที่เข้าถึงนักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวมากที่สุด และรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ตามความคิดเห็นของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการ ผู้บริหารที่มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว</p> <p>2. ได้รูปแบบที่สามารถถ่ายทอดประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล</p> <p>3. นักท่องเที่ยว หรือนักศึกษา ใน 5 จังหวัดภาคใต้ ให้ความสนใจเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล มากขึ้น</p>

ภาคผนวก ช

ภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย

ภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย

ภาพการสัมภาษณ์ และสำรวจเส้นทางในพื้นที่จังหวัดสงขลา

สำนักงานเทศบาลนครสงขลา

สถานีลิฟท์เขาดังกวน

ศาลาพระวิหารแดง

ประภาคาร

อนุสาวรีย์กรมหลวงปรีรามาศรี

ตำหนักเขาน้อย

บริเวณภายในตำหนักเขาน้อย

พิพิธภัณฑิ์อำเภอระรงค์

พิพิธภัณฑิ์สถานแห่งชาติสงขลา

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดเจ้ทั้งพระ

โบสถ์ ณ วัดเจ้ทั้งพระ

พระเชตุพน พุทธไสยาสน์ (พ่อเฒ่านอน) วัดจะตึงพระ

ภาพบนผนังวัดจะตึงพระ

สำนักงานเทศบาลตำบลทึงพระ

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ณ เทศบาลตำบลทึงพระ

สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หน้าเทศบาลตำบลทึงพระ

บริเวณหาดมหาราช ซึ่งพระพุทธรูปเจ้าหลวงนำเรือมามาเทียบท่าเพื่อเสด็จไปสักการะพ่อเฒ่านอน

หาดมหาราช และภาพบรรยากาศบริเวณโดยรอบ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (อุทยานนกน้ำคูขุด)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา (อุทยานนกน้ำคูขุด)

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดแหลมป่อท่อ (พระอธิการสัญญาณสวโร)

สถานที่ตั้งพลับพลาในอดีต

ร่องน้ำที่ต่อมาจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

เจดีย์บนยอดเขาตั้งกวน

วัดมัทธิมาวาส (วัดกลาง)

โบสถ์วัดมัทธิมาวาส

หลวงปู่ทวดหัวเขาแดง (มะระห่ม)

ป้อมประจำเมืองสิงขระ

ภาพการสัมภาษณ์ และสำรวจเส้นทางในพื้นที่จังหวัดพัทลุง

การสัมภาษณ์คุณลุงสนั่น เลื่อนแป้น

สัมภาษณ์ชาวบ้านเกี่ยวกับทำเนียบท่ามิหรำ

ทนายความพงษ์ศักดิ์ สุวรรณภักดี

คุณยายประไพ สุวรรณภักดี

สถานที่ตั้งพลับพลาของพระพุทธรเจ้าหลวง

เรือที่นำคณะผู้วิจัยสู่เส้นทางประวัติศาสตร์

บริเวณที่พระพุทธเจ้าหลวงชมการสาธิตการจับจระเข้

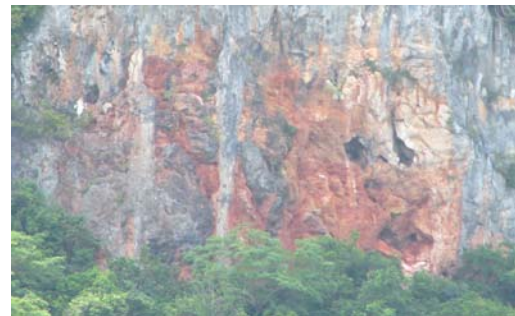
หมู่เกาะสี่เกาะห้า

อนุสาวรีย์ ร.5 และรอยจารึกพระปรมาภิไธย จ.ป.ร. ๑๐๘ หน้าถ้ำเทวดา จังหวัดพัทลุง

ร. 5 เสด็จประพาส เกาะสี่เกาะห้า

เกาะเสือ เป็นเกาะ 1 ใน 11 เกาะของหมู่เกาะสี่ เกาะห้า

สถานที่ประทับของ ร. 5 หน้าถ้ำเทวดา จังหวัดพัทลุง

บ่อน้ำซึ่งใช้ประกอบอาหารบริเวณหน้าเทวดา ณ เกาะมวย จังหวัดพัทลุง

เจ้าแม่กวนอิม ณ เกาะพระ จังหวัดพัทลุง

สะพานนักษัตร ณ เกาะพระ จังหวัดพัทลุง

ท่าเทียบเรือที่เกาะพระ

สัมภาษณ์เจ้าอาวาส วัดถ้ำคูหาสวรรค์

รอยจารึกพระปรมาภิไธย จ.ป.ร.๑๐๘ วัดคูหาสวรรค์

พระพุทธรูปในวัดถ้ำคูหาสวรรค์

เจดีย์บนเขา ณ วัดคูหาสวรรค์

วัดวัง

สัมภาษณ์ พระครูกิตติญาณโกวิท อายุ 87 ปี

ที่ใส่น้ำพิพัฒน์สัตยา ณ วัดวัง

รูปปั้นยายทองคำ หรือยายไอ

วัดวัง

ภาพเขียนภายในโบสถ์วัดวัง

วังเจ้าเมืองพัทลุง

วนอุทยานเมืองเก่าชัยบุรี จ.พัทลุง

กำแพงเมืองเก่า บริเวณวัดเขา จังหวัดพัทลุง

วัดเขาเมืองเก่าพัทลุง

วัดควนมะพร้าว

บรรยากาศภายในวัดควนมะพร้าว ที่เคยเป็นตลาดชาวป่า
สมัยที่ ร. 5 เสด็จประพาสแหลมมาลายู รศ. 108

ภาพการสัมภาษณ์ และสำรวจเส้นทางในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

อนุสาวรีย์ ร. 5 บริเวณสนามหน้าเมือง

สะพานสุขสันต์

สภาพที่ตั้งพลับพลาของ ร. 5 ในปัจจุบัน บริเวณด้านหลังศาลหลักเมือง

กำแพงเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ประตูเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สัมภาษณ์ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์

เมืองนครศรีธรรมราช คุณประหยัด เกษม

สวนรื่นฤดี และพิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราชในอดีต คือ สวนราชฤาดี

วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร

สัมภาษณ์บุคคลที่เคยอาศัยอยู่ท่าเรือเก่าบริเวณสะพานงามเสวร์

หอพระพุทธสิหิงค์พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จมาสักการะ
ครั้งเสด็จประพาสจังหวัดนครศรีธรรมราช

ศาลจังหวัดนครศรีธรรมราช

วัดสวนปาน ร. 5 เสด็จมาร่วมพิธีพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่

ร้านโกปี และห้องใหญ่ของร้านที่เก็บบันทึกภาพเมืองนครศรีธรรมราชในอดีต

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

หอพระอิศวร

หอพระนารายณ์

น้ำตกกะโรม อุทยานแห่งชาติเขาลง

ภาพการสัมภาษณ์ และสำรวจเส้นทางในพื้นที่จังหวัดตรัง

ที่ทำการสถานพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ สัตว์ป่าเขาช่อง จังหวัดตรัง

สัมภาษณ์คุณบรรพต เรืองรอด เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป

สวนพฤกษศาสตร์ภาคใต้ (ทุ่งค่าย) จังหวัดตรัง

พระตำหนักโปรงแก้วบริเวณน้ำตกโตนใหญ่

ตามรอยพระตำหนักโปรงฤทัยในภาพถ่าย

ถ้ำเขาช้างหาย

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่ดูแลถ้ำเขาช้างหาย

บริเวณภายในถ้ำเขาช้างหาย

กลุ่มผ้าทอนาหมื่นศรี

สัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง

โบสถ์ใหม่วัดควนธานี จังหวัดตรัง สร้างครอบโบสถ์เดิมที่ถูกไฟไหม้

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดควนธานี

ศาลหลักเมืองตรัง

สัมภาษณ์คุณเปี่ยม วรรณดี

บริเวณคุกเก่า อำเภอควนธานี จังหวัดตรัง

โรงเรียนวัดควนธานี เป็นที่ตั้งพลับพลาบริเวณควนธานี

สะพานท่าแก้มดำ

สัมภาษณ์ คุณสมศิริ คำปาน

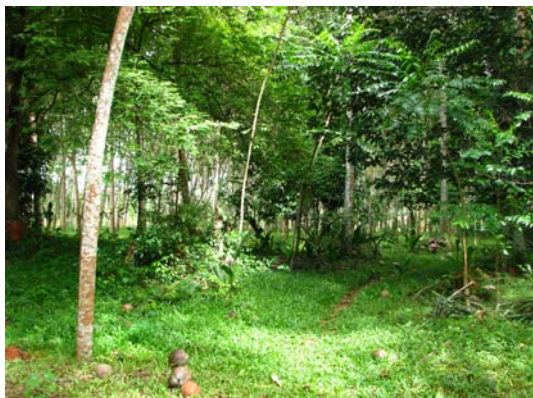
ซากเรือโบราณ บริเวณนี้เป็นท่าเรือ ครั้งเมื่อ พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสเมืองตรัง

สวนมะพร้าว ทุเรียนซึ่งพระพุทธเจ้าหลวง เสด็จพระราชดำเนินชม และอยู่ในบริเวณ สถานที่ราชการเก่า เนื้อที่ประมาณ 75 ไร่

อิฐโบราณ ที่ใช้สร้างสถานที่ราชการ

บริเวณที่พบของอิฐโบราณ

สัมภาษณ์คุณยายจรรยา ศรมณี อายุ 84 ปี

สวนยางพารา เดิมเป็นที่ตั้งศาลากลางเก่า

สวนมะพร้าว สวนทุเรียน
บริเวณบ้านพระยามนตรี

ท่าไทร เป็นท่าเรือที่พระพุทธเจ้าหลวงเสด็จขึ้น เพื่อเดินทางต่อไปยังพลับพลาที่สร้างใกล้วัดควนธานี

ภาพการสัมภาษณ์ และสำรวจเส้นทางในพื้นที่จังหวัดสตูล

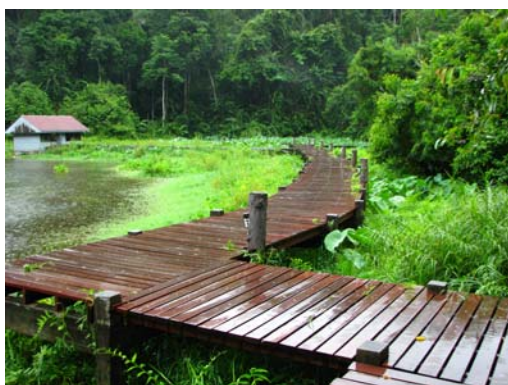
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ-สตูล คฤหาสน์กูเด็น

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ถึงเรื่องราวต่างๆ และประวัติความเป็นมาของคฤหาสน์กูเด็น

อุทยานแห่งชาติทะเลบัน

ภาพบรรยากาศบริเวณอุทยานแห่งชาติทะเลบัน

ภาพกิจกรรมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล”

1. จังหวัดสงขลา คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องสงขลา โรงแรมบีพี สมิหลา บีช แอนด์ รีสอร์ท สงขลา ในวันที่ 13 ตุลาคม 2551

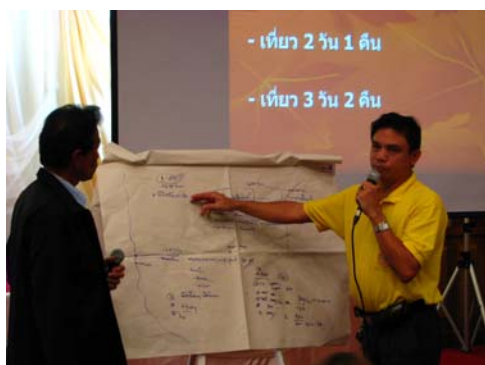

2. จังหวัดพัทลุง คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องโดม ลำปำรีสอร์ท ในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2551

3. จังหวัดนครศรีธรรมราช คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องชมพูปาล 1 โรงแรมเมืองลิเกอร์ ในวันที่ 15 ตุลาคม 2551

4. จังหวัดตรัง คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธรูปเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องธนาธร โรงแรมธรรมรินทร์ ธนา ในวันที่ 17 ตุลาคม 2551

5. จังหวัดสตูล คณะผู้วิจัยได้จัดประชุม “การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล” ณ ห้องสมุทรทเวา โรงแรมสินเกียรติธานี ในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2551

ภาพกิจกรรมการสำรวจข้อมูล เรื่อง “รูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักท่องเที่ยวตามอัตลักษณ์การท่องเที่ยวพื้นประวัติศาสตร์ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวงใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล”

จังหวัดสงขลา

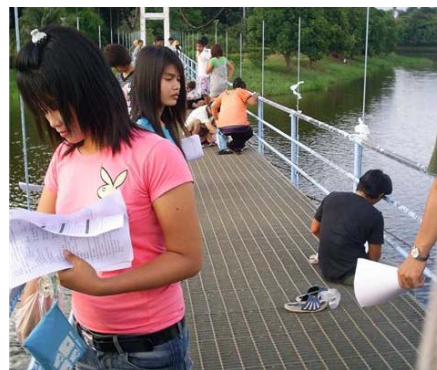
จังหวัดพัทลุง

จังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดตรัง

จังหวัดสตูล

ภาพการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง “แนวทางการสร้างรูปแบบการถ่ายทอดประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง ใน 5 จังหวัดภาคใต้ : สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช ตรัง และสตูล”

ประวัติคณะผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการวิจัย นางสาวคันทรส พวงแก้ว
 ตำแหน่ง นักวิจัย
 สังกัด บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาดไทย
 วุฒิกการศึกษา - วท.บ. เศรษฐศาสตร์เกษตร
 คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 - วท.ม. เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการพัฒนาทรัพยากร
 คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
 ประสบการณ์งานวิจัย - บทบาทหญิงชายต่อการพัฒนาอาชีพที่เชื่อมโยงกับการ
 จัดการทรัพยากรธรรมชาติในพหุวัฒนธรรม
 ตำแหน่ง ผู้ร่วมโครงการ
 วิทยุทุนจาก Tropical Rainforest Programme
 Administered by NC-IUCN
 ปีที่รับทุน กันยายน 2545 – กันยายน 2546
 - โครงการวิจัย “ความอยู่ดีมีสุขของประเทศกำลังพัฒนา”
 ตำแหน่ง ผู้ช่วยวิจัย
 วิทยุทุนจาก University of Bath
 ปีที่รับทุน 2546 – 2550

2. ผู้ร่วมวิจัย นางสาวสุดาพร แซ่เลี้ยว
 ตำแหน่ง ผู้จัดตั้งบริษัท ทัวร์ เซาท์ไทย
 สังกัด บริษัท ทัวร์ เซาท์ไทย
 วุฒิกการศึกษา บธ.บ. การตลาด
 คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
 ประสบการณ์การทำงาน - จัดทำโปรแกรมท่องเที่ยว บริษัท ทัวร์ เซาท์ไทย
 - Tour Leader

- ผลงานการออกแบบContent งานเว็บไซต์ 3 เว็บไซต์
ดังนี้
- 1) www.Bungalows-in-thailand.com
- 2) www.natawe e.org
- 3) www.satingpra.org

3. ผู้ร่วมวิจัย

นางสาวเสาวนีย์ อนุชาญ

ตำแหน่ง เลขานุการ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

สังกัด คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

วุฒิการศึกษา

- วท.บ. วิทยาการคอมพิวเตอร์

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

- วท.ม. การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ประสบการณ์การทำงาน - Market Communication บริษัท K.S.P. อินเตอร์คอม จำกัด

- เจ้าหน้าที่วิเคราะห์นโยบายและแผน

คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

4. ผู้ร่วมวิจัย

นายสรวิทย์ เลิศล้ำไตรภพ

ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ฝ่ายมัลติมีเดีย

สังกัด ศูนย์คอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

วุฒิการศึกษา

บธ.บ. คอมพิวเตอร์ธุรกิจ

คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

ประสบการณ์การทำงาน - เจ้าหน้าที่ฝ่าย IT Support บริษัท ICC International จำกัด

- ผลงานการออกแบบเว็บไซต์ คณะบริหารธุรกิจ

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

5. ผู้ร่วมงานวิจัย นายพิฑูรย์ ทองฉิม
ตำแหน่ง เจ้าหน้าที่ฝ่ายทุนการศึกษา
สังกัด สำนักพัฒนานักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาดไทย
- วุฒิการศึกษา บธ.บ. คอมพิวเตอร์ธุรกิจ
คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหาดไทย
- ประสบการณ์การทำงาน - เจ้าหน้าที่ฝ่ายการตลาดและพัฒนาระบบ บริษัท CRG จำกัด
- ผลงานการออกแบบเว็บไซต์บริษัท CRG จำกัด